



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



**„ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ“
НА СЪВМЕСТЕН КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ
ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ:
МАРШРУТ „РИМСКА ГРАНИЦА НА
ТЕРИТОРИЯТА НА ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН
РУМЪНИЯ-БЪЛГАРИЯ“
ФИНАЛЕН ДОКЛАД**





Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ.....	9
РАЗДЕЛ I. ПРИЛОЖИМО НАЦИОНАЛНО И ЕВРОПЕЙСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНО - ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО И ТУРИЗМА.....	13
1.1. Приложими международни и европейски норми в областта на културно - историческото наследство и туризма.....	14
1.2. Приложимо национално законодателство в областта на културно - историческото наследство и туризма.....	23
1.2.1. Република Румъния.....	23
1.2.2. Република България.....	24
1.3. Изводи и препоръки.....	27
РАЗДЕЛ II. ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ, УРАВЛЕНИЕ И ПРОМОЦИРАНЕ НА КУЛТУРНО - ИСТОРИЧЕСКИ ПРОДУКТИ.....	29
2.1. Еволюция на понятието за културен маршрут.....	30
2.2. Добри европейски практики за разработване, управление и промоциране на културно - исторически продукти.....	34
2.3. Изводи и препоръки.....	51
РАЗДЕЛ III. МЕТОДИКА.....	55
3.1. Анализ и оценка на законодателството, на базата на което да се развие методиката. Прилагане на опита на международни организации.....	56
3.2. Специфика при оценка на потенциала на археологически обекти от Дунавския лимес за включване в маршрута.....	59
3.3. Критерии за анализ и оценка на потенциала на обектите за включването им маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния - България“.....	64
3.4. Методика за анализ и оценка на потенциала на обектите за включването им в маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния - България“.....	76
3.5. Модел на проучване и систематизиране на информацията.....	83
РАЗДЕЛ IV. ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН РУМЪНИЯ - БЪЛГАРИЯ.....	94
4.1. Географски контекст.....	95
4.2. Исторически контекст.....	97
4.3. Римският лимес.....	99
4.4. Идентификация на обектите на римското наследство в трансграничния регион Румъния - България.....	101
4.4.1. Приложен подход при идентифициране на обектите.....	101
4.4.2. Идентифицирани обекти на римското наследство в трансграничния регион.....	103
РАЗДЕЛ V. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКАТА И АРХЕОЛОГИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН.....	116
5.1. История на Долнодунавския лимес.....	118
5.2. Културно - историческа стойност на обектите на римското наследство в трансграничния регион.....	122



5.3. Състояние на изследваните обекти и техния контекст	130
РАЗДЕЛ VI. ТУРИСТИЧЕСКИ ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН.....	137
6.1. Оценка на туристическия потенциал на обектите	138
6.1.1. Посещаемост	138
6.1.2. Достъпност и транспортна инфраструктура.....	140
6.1.3. Информационна инфраструктура	143
6.1.4. Туристическа инфраструктура (места за настаняване и места за хранене)	146
6.1.5. Възможност за взаимовръзка с друг вид туризъм	148
6.1.6. Природно наследство.....	153
6.1.7. Техническа инфраструктура на обектите	155
6.1.8. Популярност	155
6.2. Изводи	156
РАЗДЕЛ VII. МАРШРУТ „РИМСКА ГРАНИЦА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН РУМЪНИЯ-БЪЛГАРИЯ“	158
7.1. Подход при конструиране на маршрута.....	159
7.2. Представяне на маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“	159
7.3. Аргументация за избора на обектите, включени в маршрута.....	164
7.4. Място и роля на заинтересованите страни в процеса на разработване на маршрута.....	174
РАЗДЕЛ VIII. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ОБЕКТИТЕ, ВКЛЮЧЕНИ В МАРШРУТА	178
8.1. Основни обекти на маршрута в Румъния.....	179
8.1.1. Дробета - Турну Северин, Дробета - Турну Северин, Мехединци	179
8.1.2. Бразда луй Новак, Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, Мехединци	180
Свободен достъп на територията на няколко общини: Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, Мехединци	180
8.1.3. Ръкари де Жос, Бръдеци, Долж.....	180
8.1.4. Сучидава, Орас, Корабия	181
8.1.5. Констанца - Томис, Констанца , Констанца	182
8.1.6. Адамклиси - Тропаеум Траяни, Адамклиси, Констанца	183
8.1.7. Хистрия Истрия, Констанца	184
8.1.8. Капидава, Капидава, Топалу, Констанца.....	185
8.1.9. Мангалия - Калатис, Мангалия, Констанца	186
8.2. Основни обекти на маршрута в България	187
8.2.1. Антична крепост „Бонония“ (Bononia), град Видин	187
8.2.2. Римски град „Улпия Ескус“ (Colonia Ulpia Oescensium), с. Гиген, Община Гулянци	190
8.2.3. Пътна станция и античен кастел „Димум“ (Dimum), град Белене....	197
8.2.4. Античен град „Нове“ (Novae), град Свищов	199
8.2.5. Антично и средновековно селище „Ятрус“ (Iatrus), с. Кривина, Община Ценово.....	204
8.2.6. Антична крепост „Сексагинта приста“ (Sexaginta Prista), град Русе	211
8.2.7. Античен град „Трансмариска“ (Transmariska), град Тутракан	213
8.2.8. Античен град „Дуросторум“ (Durostorum), град Силистра	215



8.2.9. Римска гробница (Roman tomb), град Силистра	216
8.3. Второстепенни елементи на маршрута в Румъния	218
8.3.1. Хинова, Бистрица, Община Хинова, Мехединци	218
8.3.2. Извору Фрумос, Община Бурила Маре, Мехединци	219
8.3.3. Рокшорени, Рокшорени, Община Думбрава, Мехединци	219
8.3.4. Чъорюу Ноу, Община Чъорояши, Долж.....	220
8.3.5. Хършоуа - Карсиум, Хършоуа, Констанца	221
8.4. Второстепенни елементи на маршрута в България	222
8.4.1. Античен град „Рациария“ (Colonia Ulpia Traiana Ratiaria), с. Арчар, Община Видин.....	222
8.4.2. Античен град „Алмус“ (Almus), град Лом.....	226
8.4.3. Антична крепост „Августа“ (Augustae) - с. Хърлец, Община Козлодуй	228
8.4.4. Антична крепост „Валериана“ (Valeriana), с. Долни Вадин, Община Оряхово	230
8.4.5. Римско укрепление Батин (Roman fort Batin) - с. Батин, Община Ценово	231
8.4.6. Римска гробница (Roman Tomb), с. Бабово, Община Сливо поле	232
8.4.7. Крепост „Кандидиана“ (Candidiana), с. Малък Преславец, Община Главиница	233
8.4.8. Базилика (Basilica), град Силистра.....	234
8.4.9. Римска вила (Roman villa), град Силистра	235
8.4.10. Легионен лагер (Legionary camp), град Силистра.....	236
8.4.11. Античен път (Ancient road) - Римски път „Ескус-Утус“, с. Брест, Община Гулянци	237
8.4.12. Античен път (Ancient road) - Попина-Ветрен, с. Попина, Община Ветрен.....	238
8.5. Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в Румъния.....	238
8.5.1. Кръгуещ, Сишеци, Мехединци.....	238
8.5.2. Гура Вѐи (Gura Văii), Дробета - Турну Северин, Мехединци.....	239
8.5.3. Шимиан (Șimian), Шимиан, Мехединци.....	239
8.5.4. Клянов, Карпен, Долж.....	240
8.5.5. Деса, Деса, Долж.....	240
8.5.6. Ромула (Romula), Решка, Добрословени, Олт	240
Местоположение: Ромула, Решка, Добрословени, Олт	240
8.5.7. Спрънчената (Sprâncenata), Спрънчената, Олт	241
Местоположение: Спрънчената, Спрънчената, Олт.....	241
Местоположение: Дулчанка, Ведя, Телеорман.....	241
Достъп: свободен, достъпен е и с публичен транспорт.	241
8.5.9. Петрошани (Pietroșani), Телеорман	242
Местоположение: Петрошани, Телеорман.....	242
Достъп: свободен, достъпен е и с публичен транспорт.	242
8.5.10. Чернавода, Чернавода, Констанца	242
Местоположение: Чернавода, Чернавода, Констанца.....	242
Достъп: свободен, достъпен е и с публичен транспорт.	242
8.6. Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в България	243



8.6.1. Крепост „Флорентиана“ (Florentiana), с. Флорентин, Община Ново село	243
8.6.2. Антична крепост и пътна станция „Реметодия“ (Remetodia), с. Орсоя, Община Лом.....	244
8.6.3. Антична крепост и пътна станция „Помодиана“ (Pomodiana), с. Станево, Община Лом	245
8.6.4. Антична крепост „Регианум“ (Regianum), град Козлодуй.....	246
8.6.5. Късноантична и среновековна крепост „Асамус“ (Asamus), град Никопол	246
8.6.6. Късноантично селище „Скайдава“ (Scaidava), с. Батин, Община Борово.....	247
8.6.7. Антична крепост „Тримамиум“ (Trimammium), с. Мечка, Община Иваново	248
8.6.8. Крепост и римска пътна станция „Тегулицум“ (Tegulicium), с. Ветрен, Община Силистра	249
8.7. Второстепенни елементи - развити туристически дестинации в България	249
8.7.1. Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Bdin), град Видин	250
8.7.2. Крепост „Камъка“ (Kamaka fortress), град Оряхово	251
8.7.3. Крепост „Никопол“ (Fortress Nikopol), град Никопол.....	252
8.7.4. Крепост „Червен“ (Cherven), с. Червен, Община Иваново	253
8.8. Второстепенни елементи, определящи страничния ареал на маршрута в България.....	254
8.8.1. Античен кастел „Кастра Мартис“ (Castrum Martis), град Кула	254
8.8.2. Римска крепост „Калето“ (Fortress Belogradchik), град Белоградчик	255
8.8.3. Антична крепост и пътна станция „Ад Путеа“ (Ad Putea), с. Рибен, Община Долна Митрополия	256
8.8.4. Антична крепост „Сторгозия“ (Storgozia), град Плевен.....	257
8.8.5. Римски град „Никополис Ад Иструм“ (Nicomopolis Ad Istrum), с. Никюп, Община Велико Търново	258
8.9. Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в Румъния, включено в маршрута	259
8.9.1. Дробета - Турну Северин	259
8.9.2. Констанца - Томис	259
8.9.3. Мангалия - Калатис.....	259
8.10. Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в България, включено в маршрута	260
8.10.1. „Средновековен фестивал БъдинЪ“ (Видин)	260
8.10.2. Фестивал на античното наследство „Орел на Дунава“ (Свищов)....	260
8.10.3. Фестивал „Огненият дунав“ в Тутракан	261
8.10.4. Международен античен римски фестивал „НИКЕ играта и победата“ (Никополис ад Иструм).....	262
8.10.5. Античен фестивал (Русе)	262
8.11. Позициониране на движимото културно наследство в Румъния.....	263
8.11.1. Крайова - Музеи на Олтения, Крайова, Долж	263



8.11.2. Областен музей Олт - Слатина / Olt County Museum in Slatina, Община Слатина / City of Slatina, Олт.....	264
8.11.3. Областен музей Телеорман, Александрия, област Телеорман.....	265
8.11.4. Областен музей „Теохари Антонеску“, Гюргево, област Гюргево..	266
8.11.5. Музей Долен Дунав, Кълъраш, област Кълъраш.....	267
8.11.6. Музей на цивилизацията Гумелница, Олтеница, област Кълъраш .	268
8.12. Позициониране на движимото културно наследство в България	269
8.12.1. Регионален исторически музей град Видин	269
8.12.2. Регионален исторически музей град Враца	271
8.12.3. Регионален исторически музей град Монтана	273
8.12.4. Регионален исторически музей град Плевен	274
8.12.5. Регионален исторически музей град Велико Търново.....	276
8.12.6. Регионален исторически музей град Русе	278
8.12.7. Регионален исторически музей град Силистра	282
8.12.8. Исторически музей град Свищов	284
8.12.9. Исторически музей град Лом.....	286
8.12.10. Исторически музей град Оряхово.....	287
8.12.11. Исторически музей град Тутракан	288
8.12.12. Исторически музей град Белоградчик	290
8.12.13. Експозиция град Кула	292
РАЗДЕЛ IX. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	293
РАЗДЕЛ X. ПРИЛОЖЕНИЯ	296



Публикацията не може да бъде възпроизвеждана под каквато и да е форма без предварителното писмено разрешение на притежателя на авторските права.

Използвани съкращения	
EICR	Европейския институт за културни маршрути
ЕКЗАН	Европейската конвенция за защита на археологическото наследство
ЕС	Европейски съюз
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗГ	Закон за горите
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗОЗЗ	Закон за опазване на земеделските земи
ЗТ	Закон за туризма
ЗСПЗЗ	Закон за собствеността и ползването на земеделските земи
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИКОМОС	Международен съвет за паметниците на културата и забележителните места
КРР	Консервационно - реставрационни работи
НКЦ	Национална културна ценност
НПО	Неправителствени организации
РИМ	Регионален исторически музей
СЕ	Съвет на Европа
ЮНЕСКО	Световна организация за образование, наука и култура

Списък на фигурите в текста	
Фигура 1.	Разпределение на идентифицираните обекти в Румъния по области
Фигура 2.	Основни функции на терените на обектите в Румъния
Фигура 3.	Разпределение на идентифицираните обекти в България по области
Фигура 4.	Местоположение на обектите в българската част на ТГС
Фигура 5.	Основни функции на терените на обектите в България
Фигура 6.	Разпределение на обектите по юридически статус в Румъния
Фигура 7.	Разпределение на обектите по юридически статус в България
Фигура 8.	Степен на проученост на обектите в България
Фигура 9.	Основни природни рискови фактори за обектите в Румъния
Фигура 10.	Основни антропогенни рискови фактори за обектите в Румъния
Фигура 11.	Състояние и привлекателност на обектите в България
Фигура 12.	Извършена намеса (КРР), готовност на обектите в България
Фигура 13.	Цялостност на обектите в България
Фигура 14.	Съхраненост на оригинала на обектите в България
Фигура 15.	Рискови фактори (България)
Фигура 16.	Оценка на посещаемостта на обектите в България
Фигура 17.	Наличие на асфалтов път до обектите в България
Фигура 18.	Съществуващ достъп до проучваните обекти в България
Фигура 19.	Наличие на информационна инфраструктура на проучваните обекти в Румъния
Фигура 20.	Наличие на информационна инфраструктура на проучваните обекти в



	България
Фигура 21.	Наличие на места за настаняване, места за хранене до проучваните обекти в България
Фигура 22.	Оценка на възможността за връзка с друг вид туризъм
Фигура 23.	Обекти, попадащи сред природно наследство в България
Фигура 24.	Техническа инфраструктурна безопасност на обектите в България
Фигура 25.	Популярност на обектите според присъствие в интернет и медии в България
Фигура 26.	Идентифицирани заинтересовани страни

Списък на схемите в текста

Схема 1.	Римска империя (125 d.Hr.)
Схема 2.	Граници на римската империя
Схема 3.	Карта на трансграничния регион Румъния - България
Схема 4.	Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“

Списък на таблиците в текста

Таблица 1.	Определящи характеристики за оценка на културно-историческата стойност на обектите
Таблица 2.	Определящи характеристики за оценка на състоянието на обектите
Таблица 3.	Определящи характеристики за оценка на състоянието на контекста и взаимовръзката с обекта
Таблица 4.	Определящи характеристики за оценка на туристическия потенциал на обектите
Таблица 5.	Определящи характеристики за оценка на потенциала на обектите
Таблица 6.	Оценителна скала за изчисляване потенциала на обекти за включване в маршрута
Таблица 7.	Обобщен формуляр за оценка на всеки идентифициран обект
Таблица 8.	Списък на идентифицираните обекти в трансграничния регион Румъния - България
Таблица 9.	Туристически атракции в близост до археологични останки в областите от граничния регион между Румъния и България
Таблица 10.	Забележителности в близост до археологическите обекти
Таблица 11.	Идентифицирани заинтересовани страни

Екипи:

България: **ДЗЗД „Данубиус“**
с ръководител арх. Милена Каменова

Румъния: **RubliMedia business SPL**
с ръководител Сорин Фока

март 2017 г.
София, България



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



ВЪВЕДЕНИЕ



Античен кастел Кастра Мартис, град Кула, област Видин, България



Финалният доклад е изготвен от екип на Консорциум „Данубиус“ в изпълнение на Договор № 26/06.10.2016 г. с предмет „Изготвяне на предварително проучване на територията на българската част от трансграничния регион Румъния-България, както и интегриране на изготвеното проучване с проучването на румънската част от трансграничния регион Румъния-България на партниращата организация, в рамките на проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, с регистрационен номер 15.2.1.067“.

Проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ е финансиран по Програмата Interreg V-A Румъния-България 2014-2020 г., Приоритетна ос 2 „Един зелен регион“. Той се изпълнява от Асоциация на дунавските общини „Дунав“ (България) в партньорство с Камарата за търговия, индустрия, навигация и земеделие - Констанца (Румъния).

Основната цел на проекта е да увеличи устойчивото използване на общото културно наследство в рамките на трансграничния регион чрез развитие на интегриран туристически продукт за културно наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

Предварителното проучване се налага поради факта, че туризмът е ключов сектор в развитието на трансграничния регион и в частност, туризмът, свързан с културно-историческото наследство, както е посочено в стратегически и законодателни документи на различни нива на управление. Трансграничният регион Румъния-България е богат на културно-исторически обекти, свързани с римското наследство. Този потенциал все още не е напълно оползотворен - не съществува общ туристически продукт на римското наследство, а уникалните културно-исторически обекти на римското наследство, които надхвърлят рамките на трансграничното измерение, в по-голямата си част са непознати извън местните общности.

Създаването на общ културно-исторически туристически продукт е най-добрият способ за пълно оползотворяване на културните активи на региона. Неговото развитие, усъвършенстване и иновация ще допринесе за постигането на устойчив икономически растеж и подобряване на социалната среда в средносрочен и дългосрочен план.



Настоящият финален доклад представя интегрираните резултати, постигнати от изпълнителя за България - Консорциум „Данубиус“ и за Румъния - RubliMedia business SPL.

В него са включени аналитичните и оценъчни резултати при извършване на:

- преглед на приложимото национално и европейско законодателство в областта на културно-историческото наследство и туризма;
- проучване и анализиране на добри практики в европейски контекст за разработване, управление и промоциране на културно-исторически продукти, в т.ч. и трансгранични;
- разработване на методика, която е приложена при извършване на анализа и оценка на обектите;
- посещения на всички идентифицирани обекти на римското културно-историческо наследство, намиращи се в румънската част (83 обекта) и в българската част (98 обекта) на трансграничния регион Румъния - България; посещения на всички регионални и местни музеи на територията на трансграничния регион, разполагащи с колекции от ценни артефакти, принадлежащи към римското културно-историческо наследство;
- проучване, анализ и оценка на културно-историческата и археологическа стойност на римските обекти и техния туристически потенциал (туристическа инфраструктура и достъпност, местоположение, брой посетители, допълнителни атракции и други);
- изготвяне на предложения и избор на вариант за маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

Във Финалния доклад са отразени становищата на заинтересованите страни, чиито представители взеха участие в подготовката и провеждането на 6 (шест) кръгли маси (три на територията на Република България и три на територията на Република Румъния). При предлаганите от експертите законодателни промени и при окончателния вариант за маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ е отразена и позицията на заинтересованите страни.

Финалният доклад съдържа необходимата информация за изпълнението на останалите дейности в рамките на проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“: Стратегия за развитие, усъвършенстване и иновация и Стратегия за маркетинг на продукта. За обезпечаване разработването на промоционалните материали по проекта е представена необходимата информация, както и снимков материал на обектите и артефактите с високо качество (на електронен



носител).

С Финалния доклад се постига изискуемия от Възложителя резултат 11. Да се изготви Финален доклад за дейността „предварително проучване“ на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ от Техническата спецификация на поръчката.

Настоящият Финален доклад е представен на български и на румънски език, съгл. чл. 9.2. от Договор № 26/06.10.2016 г.



Музей по национална история и археология и Римската постройка с мозайка, Констанца, окръг Констанца, Румъния



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ I. ПРИЛОЖИМО НАЦИОНАЛНО И ЕВРОПЕЙСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО И ТУРИЗМА



Никополис ад Иструм, с. Никюп, област Велико Търново, България



В настоящия раздел от предварителното проучване е представена подробна и актуална информация за общата правна рамка на ниво Европейски съюз (ЕС) и на ниво национални държави - Румъния и България, в областта на културно-историческото наследство и туризма, с фокус върху неговата приложимост за създаване и развитие на интегриран туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

1.1. Приложими международни и европейски норми в областта на културно-историческото наследство и туризма

Основни международни документи, относими към подготовката и осъществяването на интегрирания туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, са: Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство, приета от ЮНЕСКО на 16 ноември 1972 г. и Конвенция относно мерките за забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на правото на собственост на културни ценности, приета от ЮНЕСКО на 17 ноември 1970 г.

Основните актове от законодателството на ЕС, относими към подготовката и осъществяването на интегрирания туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, са: Европейска културна конвенция от 19 декември 1954 г.; Европейска конвенция за защита на археологическото наследство от 16 януари 1992 г.; Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа от 3 октомври 1985 г.; Директива 2014/60/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 г. за връщане на паметници на културата, които са незаконно изнесени от територията на държава членка и за изменение на Регламент (ЕС) №1024/2012 и Регламент №116/2009 на Съвета от 18 декември 2008 г. относно износа на паметници на културата.

Проучени са: предметът на актовете; изискванията, които се поставят към държавите, които са страни по тях; принципите, които установяват и целите, които си поставят по отношение на международната защита на културното наследство. Проучени са и международните органи, чрез които се осъществява тази защита, техният състав, правомощията и задълженията на държавите - страни по конвенциите във връзка с дейността им.



***Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство,
приета от ЮНЕСКО на 16 ноември 1972 г.***

С Конвенцията се поставят редица изисквания, към държавите, които са страни по нея, по отношение на нейния предмет: защитата, опазването, популяризирането или възстановяването на обектите, представляващи културно или природно наследство, в това число и определянето и разграничаването на различните видове обекти, идентификацията, защитата, съхранението и популяризирането им, като използват както наличните си ресурси, така и международна помощ и сътрудничество, които могат да бъдат оказани във финансово, художествено, научно и техническо отношение.

По-специално, съгласно Конвенцията, популяризирането на обектите - културно и природно наследство, следва да се осъществява чрез провеждане на обща политика, насочена към получаване на конкретна функция в обществения живот, и включване опазването на това наследство в програмите на общо планиране; създаване на една или повече служби за защита, съхранение и популяризиране, които разполагат освен със съответния квалифициран персонал и със средства за изпълнение на тези задачи; предприемане на адекватни юридически, научни, технически, административни и финансови мерки за идентификация, защита, съхранение, популяризиране и съживяване на това наследство.

***Конвенция относно мерките за забрана и предотвратяване на
незаконен внос, износ и прехвърляне на правото на собственост на
културни ценности, приета от ЮНЕСКО на 17 ноември 1970 г.***

С Конвенцията се поставят редица изисквания, към държавите, които са страни по нея, по отношение на нейния предмет: предотвратяване с всички средства на незаконния внос, износ и прехвърляне на правото на собственост на културни ценности, в това число и премахване на причините за тези действия и прекратяване на тяхното осъществяване, съдействие за получаване на необходимите компенсации при констатиране на такива действия, като използват както наличните си ресурси, така и международна помощ и сътрудничество като едно от най-ефективните средства за опазване на тези културни ценности от всички опасности, свързани с тези действия.

Конвенцията цели създаването на ефективна система за опазване на културните ценности чрез създаване на правила, както на национално равнище, така и чрез международно сътрудничество и съдействие на държавите - страни по нея, по отношение на усилията, които те полагат за противодействие на



незаконния внос, износ и прехвърляне на правата на собственост на културни ценности.

Европейска културна конвенция от 19 декември 1954 г.

С Конвенцията се поставят редица изисквания, към държавите, които са страни по нея, по отношение на запазването и насърчаването на националния принос на всяка европейска държава към общото културно наследство на Европа, състоящо се в насърчаване на гражданите за изучаването на езиците, историята и културата на другите европейски страни и в създаването на условия за изучаването на своите език, история и култура на територията на другите европейски страни, за съгласуваност на действията си за развитието на културни дейности, представляващи общоевропейски интерес, за улесняване движението и обмена на лица и на предмети с културна стойност. Предметите, имащи културна стойност с европейско значение, които се намират под контрол на всяка европейска страна, се приемат за съставна част от общото културно наследство на Европа и по тази линия се предвиждат необходимите мерки за опазването им и улесняването на достъпа до тях.

Конвенцията цели постигането на по-голямо единство между членовете на Съвета на Европа за съхраняване и осъществяване на идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство, чрез развитието на взаимно разбирателство между европейските народи, като се поощрява сред гражданите на всички европейски държави изучаването на езиците, историята и културата на другите страни, както и общата европейска цивилизация и чрез провеждането на политика на съвместни действия за опазване на европейската култура и насърчаване на развитието ѝ.

Европейска конвенция за защита на археологическото наследство от 16 януари 1992 г.

С Конвенцията се поставят редица изисквания, към държавите, които са страни по нея, по отношение на нейния предмет: опазване на археологическото наследство. Дефинирано е понятието за археологическо наследство, регламентират се мерките, които страните по Конвенцията следва да предприемат за неговото определяне и опазване, консервиране, събиране и разпространяване на научна информация, популяризиране, предотвратяване на незаконното движение на елементи от археологическото наследство и финансиране на дейностите за изпълнение на тези изисквания.



Конвенцията цели създаването на подходящи процедури за административен и научен контрол за опазване на археологическото наследство като източник за европейската колективна памет и като средство за исторически и научни изследвания, доколкото то е сериозно застрашено от влошаване на състоянието поради растящия брой мащабни устройствени планове, природни рискове, тайни или ненаучни разкопки и недостатъчно познаване на темата от широката общественост. Археологическото наследство има първостепенно значение за опознаването на историята на човечеството, а европейското археологическо наследство предоставя доказателства за древната история на континента. Поради това, опазването му следва да се извършва не само от пряко заинтересованите страни, но и от всички европейски държави, за да се намали рискът от влошаване на състоянието и да се засили консервационната дейност чрез насърчаване на обмена на експерти и опит, отразяване в градоустройството и териториалното планиране, както и в политиката за развитие на културата.

По-специално, съгласно Конвенцията, всяка от участващите страни се ангажира да изгради правна система за опазването на археологическото наследство, която предвижда поддържане на регистри на археологическото наследство и определяне на защитените паметници и райони, създаване на археологически резервати, дори когато няма видими останки на повърхността или под водата, за опазване на материалните доказателства, които да бъдат изследвани от идните поколения, задължително докладване пред компетентните органи от откривателя на случайните находки, представляващи елементи на археологическото наследство, и тяхното представяне за изследване. Предвижда се, че за гарантиране научната стойност на археологическите изследвания, участващите страни прилагат разрешителен режим и контрол на разкопките и останалите археологически дейности по начин, който не допуска незаконни разкопки или унищожаване на елементи от археологическото наследство и гарантира, че археологическите разкопки и проучвания се извършват научно и при прилагане на неразрушителни методи на изследване, опазване, консервация и управление по време на разкопките или след тяхното приключване. В случай на прилагане на потенциално разрушителни методи, те се прилагат единствено от квалифицирани лица със специално разрешително. Използването на техника за разкриване или провеждане на археологически проучвания изисква изрично предварително разрешение при всяка възможност, предвидена от националното законодателство на съответната държава, за използването на металотърсачи и други. Предвиждат се мерки за физическо опазване на археологическото наследство, в това число придобиване или опазване чрез други средства от властите в районите, за които се предвижда обявяване на археологически



резерват, както и опазване и поддържане на място/места за съхраняване на археологическите останки, когато те се преместват от първоначалното си местонахождение.

Конвенцията ангажира участващите страни да се стремят към съвместяване и съчетаване на изискванията на археологията и устройствените дейности, като осигурят участие на археолози в политиката на планиране, за да се осигурят балансиранни стратегии за опазване, консервация и утвърждаване на археологически обекти, участие в различни етапи на градоустройството и териториалното планиране. По този начин се осигурява: съобразяване на градоустройствените и териториалните планове, когато съществува вероятност да се отразят неблагоприятно върху археологическо наследство, достатъчно време и средства за подходящи научни изследвания на обекта и за публикуване на направените открития и изводи, гаранция, че оценките за въздействието върху околната среда и последвалите от тях решения изцяло отчитат археологическите обекти и заобикалящата ги среда. При откриване на елементи на археологическото наследство по време на строителни или благоустройствени работи тяхната консервация трябва да се извърши по възможност на място, като се гарантира, че отварянето на археологическите обекти за обществеността и приемането на голям брой посетители няма да има неблагоприятно въздействие върху археологическия и научния характер на обектите и заобикалящата ги среда.

Страните се ангажират да организират обществена финансова подкрепа за археологическите изследвания от националните, регионалните и местните власти, да увеличат материалните ресурси за спасителна археология - чрез предприемане на мерки, които осигуряват средства от обществения или частния сектор в големите обществени или частни строителни или благоустройствени проекти, с които се покрива пълният размер на разходите за необходимите археологически дейности; чрез залагане в бюджета на посочените проекти по същия начин; чрез оценка на въздействието върху околната среда или предпазните мерки при териториалното планиране и т.н.

Държавите, които са страни по Конвенцията, следва да улесняват изследванията и разпространението на знания за археологическите открития, като създават и актуализират изследванията, регистрите и картите на археологическите обекти на своята територия и предприемат всички мерки за осигуряване на научна първична публикация на резултатите от археологическите проучвания. Във връзка с това те улесняват както националния и международния обмен на елементи от археологическото наследство за професионални научни цели, така и предоставянето на техническа и научна взаимопомощ чрез събиране на опит и обмен на специалисти в областта на археологическото наследство.



Съгласно Конвенцията, всяка от участващите страни се ангажира да провежда действия за запознаване общественото мнение със значението на археологическото наследство за осмислянето на миналото и на заплахите за това наследство, като разширява обществения достъп до важни елементи от археологическото наследство и като насърчава представянето на археологически находки пред обществеността.

Държавите - страни по Конвенцията следва да предприемат действия за предотвратяване на незаконното движение на елементи от археологическото наследство, като създадат условия на държавните органи и научните институти за събиране на данни за всички сигнали за незаконни разкопки, за информиране на компетентните органи в страната на произход, която е участничка в Конвенцията, в случай на подозрения за незаконни разкопки или неправомерно отклоняване от официални разкопки.

Също така, те предприемат необходимите действия, за да не се допуска музеите и сходните им институти, чиято политика на придобиване на експонати е под държавен контрол, да придобиват елементи от археологическото наследство, за които съществуват подозрения, че са резултат от неконтролирани открития, незаконни разкопки или неправомерно отклоняване от официални разкопки. По отношение на музеите и сходните им институции, чиято политика на придобиване на експонати не е под държавен контрол, страните, участнички в Конвенцията, се ангажират да ги запознаят с разпоредбите на международния акт и да положат всички усилия, за да не придобиват елементи от археологическото наследство, за които съществуват подозрения, че са резултат от неконтролирани открития, незаконни разкопки или неправомерно отклоняване от официални разкопки.

***Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа
от 3 октомври 1985 г.***

С Конвенцията се поставят редица изисквания към държавите, които са страни по нея, по отношение на нейния предмет: опазване на архитектурното наследство. Дефинирано е понятието за архитектурно наследство, регламентира се необходимостта от създаване на цялостна, координирана, обща политика, регламентират се мерките, които страните по Конвенцията следва да предприемат за неговото определяне, опазване и реставрация, събиране и разпространяване на научна информация, популяризиране, насърчаване на дейността на асоциации с идеална цел и меценатство в областта на опазването на архитектурното наследство, предотвратяване на разрушаване или унищожаване, както и за финансиране на дейностите за



изпълнение на тези изисквания.

Конвенцията цели създаването на подходящи процедури за административен и научен контрол за опазване на архитектурното наследство като израз на богатството и разнообразието на културното наследство на Европа, свидетелство за нашето минало и общо благо, поради което е важно да бъде предадено на бъдещите поколения като система от сведения за културата, да бъде подобрена жизнената среда в населените места и с това да се благоприятства икономическото, социалното и културното развитие на държавите и на отделните региони. Поради това, опазването на архитектурното наследство следва да се извършва не само от пряко заинтересованите страни, но и от всички европейски държави, за да се намали рискът от влошаване на състоянието му чрез прилагането на обща политика, която да гарантира опазването и да открила важността на архитектурното наследство.

Директива 2014/60/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 г. за връщане на паметници на културата, които са незаконно изнесени от територията на държава членка

С директивата се поставят редица изисквания по отношение на нейния предмет: връщане на паметници на културата, които са класифицирани или определени от държава членка като част от националните богатства и които са били незаконно изнесени от територията на тази държава членка. В това число попадат обхватът, принципите, редът и условията, сроковете и процедурите, органите на държавите членки и начинът на сътрудничество между тях във връзка с връщането на незаконно изнесени паметници на културата, условията и редът за присъждане на обезщетение на владелеца на незаконно изнесения паметник на културата, възможността за търсене на отговорност от лицата, извършили незаконния износ, както по пътя на наказателното преследване, така и на гражданското производство, изключенията за прилагане разпоредбите на директивата.

Директивата цели установяването на правна рамка от преработени и актуализирани ясни правила, приложими за връщането на паметници на културата, класифицирани или определени като национални богатства, изнесени незаконно от територията на държавите членки.

Регламент №116/2009 на Съвета от 18 декември 2008 г. относно износа на паметници на културата



С регламента се поставят редица изисквания по отношение на износа на паметници на културата извън митническата територия на Съюза. В това число попадат обхватът, принципите, редът и условията, сроковете и процедурите, органите на държавите членки и начинът на сътрудничество между тях във връзка с износа на паметници на културата.

Регламентът цели създаването на ясна правна рамка за единен контрол на износа на паметници на културата по външните граници на Съюза. По-специално, съгласно регламента износът на паметници на културата се извършва след представянето на лицензия за износ, издадена от компетентната държава членка преди износа на предметите и валидна за цялата общност, попадащи в обхвата му, съгласно приложение I. Издаването на лицензия става по молба на съответното лице от компетентните органи на държавата членка, на чиято територия паметниците на културата се намират правомерно. Лицензията за износ се представя, приложена към декларацията за износ, при извършване на митническите формалности по износа.

***Оперативни насоки за прилагане на Конвенцията
за Световно наследство, ЮНЕСКО, 2012г.***

Оперативните насоки (наречени още Ръководни насоки) за прилагане на Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство дават определение за термина „изключителна световна ценност“ и дефинират критерии за оценка на „изключителната световна ценност“.

Терминът „изключителна световна ценност“ обозначава обект (природен или дело на човека) с изключително културно значение, което надхвърля националните граници. Стойността на един такъв обект е практически неизмерима за днешните и бъдещите поколения на човечеството. **В този смисъл, постоянното опазване на това наследство е от особено значение за цялата международна общност.** Комитетът за световно наследство определя критериите за включване на отделни обекти в Списъка на световното културно и природно наследство. При включване на даден обект в Списъка на световното културно и природно наследство Комитетът приема декларация за неговата изключителна световна ценност, която представлява основен аргумент и препоръка за бъдещото ефективно опазване и управление на този обект. Предложенията за включване на даден обект, представени на вниманието на Комитета, следва да доказват пълната ангажираност на съответната държава - страна по Конвенцията, да опазва този обект в рамките на своите възможности. **Това задължение следва да се изрази в предлагане и приемане на целесъобразни юридически, научни, технически, административни и**



финансови мерки за опазване на обекта и съхраняване на неговата изключителна световна ценност.

В документа са определени и критериите за оценка на „изключителна световна ценност“. За да бъдат признати като такива, обектите трябва да отговаря поне на един от следните критерии:

- да бъдат шедьовър на човешкия творчески гений;
- да свидетелстват за оказано значимо влияние през определен период или в определен културен ареал върху развитието на архитектурата, технологиите, монументалното изкуство, градоустройството и планирането или създаването на панорамен културен или природен пейзаж;
- да бъдат уникално или най-малкото изключително свидетелство за жива или отряла културна традиция или цивилизация;
- да представляват изтъкнат образец на определен вид строителство, архитектурен или технологичен ансамбъл или на културен пейзаж, илюстриращ значим(и) период(и) от историята на човечеството;
- да бъдат значим образец на традиционни човешки селища, на традиционно използване на земята или на морската шир, образец, представителен за дадена култура (или култури) или за взаимодействието на човека с околната среда, особено когато тази околна среда е променена под въздействието на необратими процеси;
- да бъдат пряко или материално свързани със събития или живи народни обичаи, с идеи, вярвания, с художествени или с литературни творби с неизмерима и универсална стойност и др.

За да бъде считан за изключителна световна ценност, един обект на културното или на природното наследство трябва да отговаря също така на условията за цялост и/или автентичност; за него трябва да има изградена подходяща система за опазване и управление, която да осигури неговото съхранение за бъдещите поколения.

Международна харта за културния туризъм (ИКОМОС 1999 г.)

Хартата подкрепя по-широките инициативи на ИКОМОС, други международни органи и туристическата индустрия за запазване целостта на управлението и консервиране на наследството. Тя насърчава въвличането на всички, които имат съответните интереси да се включат в работата по постигането на тези цели.

Хартата е изградена на следните принципи:



Принцип 1. Тъй като вътрешният и международният туризъм са сред най-важните средства за културен обмен, опазването на наследството трябва да осигури отговорни и добре управлявани решения за членовете на общността-домакин и посетителите да опитат/преживеят и разберат наследството и културата на общността „от първа ръка“.

Принцип 2. Взаимоотношението между обектите на наследство и туризма е динамично и може да включва противоположни ценности. То трябва да се управлява по устойчив начин в името на сегашните и бъдещите поколения.

Принцип 3. Дейностите по консервация на наследството и по туристическото планиране трябва да гарантират, че преживяването на посетителя ще бъде приятно и незабравимо и ще си струва.

Принцип 4. Общностите домакини и местните общности трябва да вземат участие в планирането на дейностите за консервация на наследството и на туризма.

Принцип 5. Туризмът и дейностите по консервация на наследството трябва да носят ползи на общността домакин.

Принцип 6. Програмите за насърчаване на туризма трябва да опазват и засилват отличителните черти на природното и културното наследство.

Посочените международните норми са приложими и за двете държави от трансграничния регион Румъния-България, като при разработване и реализиране на интегрирания туристически продукт за културно наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, следва да се съобрази и спецификата на националната нормативна уредба на съответната държава.

1.2. Приложимо национално законодателство в областта на културно-историческото наследство и туризма

1.2.1. Република Румъния

Към настоящия момент в Румъния действа система за категоризация на културно-историческото наследство, която е въведена със Закон №422/2001 г. за защита на историческите паметници и делегираните от него подзаконовни нормативни актове/наредби. Съгласно Закон №422/2001 г. за защита на исторически паметници, исторически забележителности са паметници, ансамбли и исторически обекти, като всяка една от тези категории е определена от закона (Legea nr. 422/2001 Privind protejarea monumentelor istorice) и са класифицирани в две групи: група А (исторически паметници с



национално и световно значение) и група Б (паметници на местното културно наследство).

Паметниците могат да бъдат разделени в типологически категории като тези, посочени в Закон №5/2000 г. за одобряване на национално планиране - раздел III - За защитените територии (Legea nr. 5/2000 Planului de amenajare a teritoriului național). Това се доближава много до типа категории, определени от Закон №422/2001 г., но въвежда по-прагматичен подход в тази област.

1.2.2. Република България

Основни актове от националното законодателство, относими в контекста на подготовката и осъществяването на интегрирания туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, са: Закон за културното наследство (ЗКН), Закон за туризма (ЗТ), Закон за горите (ЗГ), Закон за собствеността и ползването на земеделските земи (ЗСПЗЗ), Закон за опазване на земеделските земи (ЗОЗЗ), Закон за защитените територии (ЗЗТ), Закон за биологичното разнообразие (ЗБР), както и Наредба №Н-1 от 14.02.2011 г. на Министъра на културата за извършване на теренни археологически проучвания, Наредба от 25.02.2011 г. на Министъра на културата за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности, Наредба №Н-4 от 08.10.2013 г. на Министъра на културата за условията и реда за представяне на културните ценности и Наредба №Н-5 от 08.06.2010 г. на Министъра на културата за условията и реда за възпроизвеждане на културни ценности в копия, реплики и предмети с търговско предназначение. За целите на настоящия документ са проучени предметът и обхватът на законите и подзаконовите нормативни актове, принципите, целите, правилата и процедурите, които установяват във връзка с урежданите от тях обществени отношения, касаещи проекта, а именно: свързаните с опазването и закрилата на културното наследство, управлението, регулирането и контрола върху туристическите дейности, услуги и обекти, туристическото райониране на страната, опазването, стопанисването и ползването на горските територии, както и промяната на предназначението им, собствеността, ползването опазването от увреждане, възстановяването, подобряването плодородието на земеделските земи, промяната на тяхното предназначение, опазването и съхраняването на защитените територии, опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие. Проучени са компетентните държавни и общински органи, провеждащи съответната държавната политика във връзка с тези обществени отношения, транспонираните със съответните закони актове от европейското законодателство, както и основните понятия, използвани в актовете.



Съгласно чл. 47, т. 9 от ЗКН, „културен маршрут“ е съвкупност от историческо трасе на традиционен път с включените към него обекти на недвижимото културно наследство и ландшафти. Културен ландшафт е съвкупността от пространствено обособени устойчиви културни напластявания, резултат от взаимодействие на човека и природната среда, характеризиращи културната идентичност на дадена територия. Недвижимото културно наследство е съвкупност от културни ценности, трайно прикрепени към земята, включително под водата, заедно с прилежащата им среда, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност.

Част от недвижимото културно наследство са и недвижимите археологически културни ценности или археологически обекти по смисъла на чл. 146, ал.1, в който, в съответствие с Европейската конвенция за защита на археологическото наследство (ЕКЗАН), е дефинирано е понятието за археологически обекти - всички движими и недвижими материални следи от човешка дейност от минали епохи, намиращи се или открити в земните пластове, на тяхната повърхност, на суша и под вода, за които основни източници на информация са теренните проучвания.

Важна за определянето на методиката и критериите за оценка на недвижимите културни ценности е и Наредба №Н-12 ОТ 21 ноември 2012 г. за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в националния регистър на недвижимите културни ценности, в сила от 11.12.2012 г., издадена от Министерство на културата, обнародвана в ДВ бр. 98 от 11.12.2012 г. С тази наредба се регламентира и издаването на предварителна оценка за деклариране на обекти на недвижимото културно наследство и на заключителна оценка за предоставяне на статут на „национална културна ценност“ (НКЦ), както и определянето на категорията на „НКЦ“, което по същество е определяне на културно-историческата значимост на обектите.

Според наредбата се установяват и оценяват връзката с пътната мрежа, собствеността и основната видова принадлежност, актуалното състояние и функция (техническото състояние и степен на застрашеност), характеристиките на средата, в която е разположен обектът, изградената инфраструктура, бъдещите намерения и научната оценка. Основните критерии, изведени във фиша за заключителна оценка са автентичност и степен на съхраненост, научна стойност, художествена стойност, значение на обекта за средата, утилитарна стойност и обществена значимост.



Все още в българското законодателство, касаещо културните ценности (ЗКН) не е достатъчно добре разгърната темата за културните маршрути, все по-актуална и дискуссионна за международните организации в сферата на културното наследство и туризма. Представите за културно-историческото наследство непрекъснато еволюират, като постепенно се развива много по-цялостна визия за наследството, разглеждано в материален и нематериален аспект, касаещо стойности, вярвания, умения и традиции като ресурс за устойчиво развитие и качество на живот, като средство за интеркултурен диалог, стимул за обмен и контакти.

Идентифицирана необходимост от законодателни инициативи

По време на проведените три кръгли маси в България се установиха определени законодателни празноти или недостатъчно детайлизирани правила, за които следва да се прецени възможността за законодателна инициатива - чрез изменение на съответния нормативен акт, при преценка за систематичното уреждане на обществени отношения.

- Допълване на чл.73, ал.1 и ал.5 от ЗГ с хипотезата на влязъл в сила акт по чл.65 от ЗКН (автоматично да се променя статутът на съответната територия), като съответната промяна се отрази с вписване в кадастралната карта. Към настоящия момент, съществуват проблеми със собствеността и режимите на горските територии и земеделските земи, както и с промяната на предназначението им. При решаването на колизия липсва правно основание, налице са неопределени срокове, липсва автоматизъм при предоставянето на статут на недвижимите археологически културни ценности.

- Да се прецизират ограниченията в развитието на недвижимите културни ценности като туристически обекти във връзка с режима им по ЗКН (изграждането на атракционни) и възстановки около археологията, както и в наредбите за извършване на теренните проучвания, консервацията и адаптирането им. Необходимо е да се регламентира в кои зони какви дейности са разрешени, съответно забранени за извършване.

- В случаите на спасителни разкопки и на предварителни археологически разкопки в зони, където се предполага наличието на археологически културни ценности, следва да бъдат прилагани по подходящ начин изискванията на Европейската конвенция за защита на археологическото наследство; Чл. 83 и чл. 84 ЗКН (съответно чл. 148 от ЗУТ) уреждат предварителното съгласуване на инвестиционни проекти в случаите на единични културни ценности, охранителната им зона, както и охранителната зона на груповите културни ценности, но не предвижда режим за извършване на строежите, в случаите,



когато в рамките на терена на предвидения строеж има зони, където се предполага наличието на археологически културни ценности. В този смисъл е възможно прецизирането на тези зони и приемането на специален режим по повод издаването на разрешение за строеж - например чрез използване на специализирани карти по смисъла на чл.115 от ЗУТ. Следва също да има разработени правила за спиране на строителство при открити археологически обект, за контрол и административни наказания.

1.3. Изводи и препоръки

Изводите и препоръките изхождат от разбирането, че общините, като субекти, са натоварени със задължението да предоставят обществени услуги в сферите както на устройството и развитието на техните територии и населени места като цяло, така и на образованието, културата, спорта, туризма, поддържането и опазването на културното наследство и околната среда в конкретика. Изпълнението на техните отговорности изисква рационалното използване на природните дадености и на намиращите се на територията на общините обекти на културно-историческото наследство, в това число:

- развитие на културно-историческия туризъм в региона;
- разширяване на числото на адаптираните и експонирани обекти на недвижимото културно-историческо наследство;
- съчетаване на културно-историческия туризъм с други видове туризъм;
- рехабилитацията, възстановяването и модернизация на туристическата инфраструктурата;
- предлагане на качество и комфорт при туристическите пътувания;
- подобряване на условията за опазване, съхранение, адаптиране и експониране на културно-историческото наследство, като предпоставка за по-нататъшното развитие на културно-историческия туризъм.

Изброените отговорности не могат да бъдат ефективно поети, без последователно осъществяване на инвестиционни планове в по-широката рамка за развитие на интегриран туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“. Той е насочен тъкмо към допълване цялостното икономическо развитие на трансграничния регион и увеличаване устойчивото използване на общото културно-историческото наследство на територията на българо-румънския трансграничен регион.

При разработването на Методиката за извършване на предварителното проучване, документиране, анализ и оценка на културно-историческото наследство и туристическата инфраструктура като ресурс за съставяне на културно-исторически маршрут е необходимо да бъдат взети предвид и



заложени за последващо съблюдаване нормативните изисквания на релевантните документи.

Препоръчително е при подхода за конструиране на маршрута да бъде съобразена правната възможност за сертифициране със сертификат „Културен маршрут на Съвета на Европа“, като трябва напълно да кореспондира с приетите от международната организация изисквания съгласно приложението към Резолюция CM/Res(2007)12. За да получи този сертификат, един културен маршрут трябва да притежава определени характеристики:

- Културният маршрут трябва да бъде организиран около една водеща тема (или подтема, която отразява специфичен аспект на тема), която се утвърждава от Съвета на Европа и представя общи европейски ценности, характерни за няколко европейски страни.

- Културният маршрут трябва да стимулира създаването на дългосрочни, международни, мултидисциплинарни проекти за културни маршрути в рамките на пет, установени от Съвета на Европа приоритетни сфери на действие: Научноизследователски разработки; Подчертаване на паметта, историята и европейското наследство; Културен и образователен обмен на млади европейци; Съвременни културни и артистични практики; Културен туризъм и устойчиво културно развитие.

- Културният маршрут трябва да бъде управляван от специално формирани за целите на проекта органи за сътрудничество, съответно институционализирани - като асоциации или федерации на асоциации, включващи и мултидисциплинарни мрежи от специалисти, локализирани в различни страни. Предложените партньорски мрежи се утвърждават от Съвета на Европа и представят регулярни доклади за развитието на културния маршрут.

Препоръчително е да се приложат критериите от Оперативните насоки за прилагане на Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО: автентичност и цялост.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ II. ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ, УРАВЛЕНИЕ И ПРОМОЦИРАНЕ НА КУЛТУРНО - ИСТОРИЧЕСКИ ПРОДУКТИ



Антична крепост „Бонония“ (Voenia) и средновековната „Бдин“, град Видин



2.1. Еволюция на понятието за културен маршрут¹

Културните маршрути са мощни инструменти за насърчаване и запазване на споделени и разнообразни културни идентичности. Маршрутите съдържат елементи от нашето минало, които ни помагат да разберем настоящето и да се доближим до бъдещето.

Културните маршрути също така стимулират тематичния културен туризъм в по-малко известни места, като помагат за развитието на икономическа и социална стабилност.

Еволюцията на понятието за „културен маршрут“ е дълга, разбирането за същността и обхватността на културните маршрути и тяхното свързване с туристическата индустрия непрекъснато се развива, като може да се даде следното определение:

Културният маршрут е физически, ясно дефиниран участък в пространството, определен от набор от материални и нематериални културни и исторически елементи, свързани с определена тема, концепция или дефиниция, както и чрез идентификация на обекти от съществуващото културно-историческо наследство в рамките на дадена разпръсната, линейна или регионална структура, при което се създава маркирано и непрекъснато тълкуване на един цялостен обект в рамките на единния контекст на маршрута.

Представите за културното наследство непрекъснато се развиват към много по-цялостна визия за наследството, разглеждано в материален и нематериален аспект, касаещо стойности, вярвания, умения и традиции, което може да бъде ресурс за устойчиво развитие и повишаване качеството на живот, както и средство за интеркултурен диалог, стимул за обмен и контакти.

Първата световно валидна дефиниция за културните маршрути, дискутирана под името „Маршрути на наследството“, се появява през 1994 г. с документа „Routes as a Part of Our Cultural Heritage“ (Маршрутите като част от нашето културно наследство) на срещата на ЮНЕСКО и ИКОМОС. Съгласно този документ, „Маршрутът на наследството е съставен от материални елементи, от които културната значимост идва от обмена и многоизмерният диалог между държавите и регионите и илюстрира взаимодействието на движението по протежението на пътя в пространството и времето“. Тази дефиниция, която е приета за базисна в по-нататъшните изследвания по темата, идентифицира

¹ Оттук нататък термините „културно-исторически маршрут“ и „културен маршрут“, както и „културно-исторически туризъм“ и „културен туризъм“ се считат за взаимозаменяеми.



основните насоки на концепцията в няколко принципа: културните маршрути, които са многоизмерни със своите различно развиващи се страни/лица, добавени към тяхната основна цел би трябвало да са базирани „на динамиката на движението“ и „идеята за обмен“ между държавите в пространството и времето. Това определение поставя културния маршрут като обединение с по-висока обща ценност от сумата на стойностите на съставните му компоненти, повишаващо я и чрез което той достига своята културна значимост. Културният маршрут подчертава обмена и диалога между регионите. Той е композиция с многостранна структура, съставена от физически елементи, свързани чрез динамиката във формите и движението, идеята за обмен и взаимодействие между регионите, с продължителност в пространството и времето.

През 2001 г., в международния доклад „Intangible Heritage and Cultural Routes in a Universal Context“ (Недвижимото наследство и културните маршрути в универсален контекст), е дадена следната дефиниция за културен маршрут: „Комплект от ценности, чиято цялост е по-голяма от сумата на нейните части и чрез която постига своето значение/смисъл.“ Тя е допълнена с определение, в което за изразяване на целостта на културните маршрути е необходимо свързването на материалните елементи с техните нематериални ценности чрез отчитане на значимостта на маршрутите в определен момент в историята за определена група от хора. През 2003 г. в Мадрид дефиницията за културни маршрути се допълва: „Наземен, воден, комбиниран или друг вид маршрут, който е физически обусловен и характеризирани от собствена конкретна и историческа динамика и функционалност, показващ интерактивно движение на хора, както и многоизмерна, непрекъсната и реципрочна размяна на стоки, идеи, знания и ценности вътрешно или между страни и региони в рамките на значителен период от време, като по този начин генерира взаимно обогатяване на културите в пространството и времето, което е отразено както в материалното, така и в нематериалното културно наследство.“²

През 2008 г., смисълът на понятието за културни маршрути, заложен в „Харта на културните маршрути“ на ИКОМОС, се разширява и то е дефинирано отново в рамката на различни критерии - контекст, съдържание, културно значение, динамичен характер и настройка, както следва: „Всеки път на общуване, било той наземен, воден, или някакъв друг тип, който е физически ограничен и се характеризира със своя специфична динамична и историческа функционалност, показващ интерактивно движение на хора, както и многоизмерна, непрекъсната и реципрочна размяна на стоки, идеи, знания и ценности вътрешно или между народи, държави, региони или континенти през значителни периоди от време, като по този начин генерира взаимно

² „Intangible Heritage and Cultural Routes in a Universal Context“



обогатяване на културите в пространството и времето, което е отразено както в материалното, така и в нематериално културно наследство и са интегрирани в една динамична система историческите връзки и културни характеристики, свързани с неговото съществуване.“³

Съгласно тази изчерпателна дефиниция, културните маршрути трябва да изразяват социални, политически и динамични процеси, обединяващи елементи на наследство и културни традиции. Освен това, те трябва да са повлияни от различни личности, култури и/или исторически събития, т.е. те са живите свидетели на по-ранните периоди от време.

През 2007 г. Съветът на Европа определя термина „културен маршрут“ като „маршрут или серия от маршрути, въз основа на културно понятие или явление с транснационална важност и значение за общите европейски ценности“. Три години по-късно, Съветът на Европа, в своята „Програма за културни маршрути“, разширява понятието за културен маршрут, според което той трябва да се концентрира върху общоевропейска тема, която представлява ценностите на Европа, трябва да следва древен път или новосъздаден туристически маршрут, трябва да доведе до дългосрочно многообразно сътрудничество с проекти в приоритетните области - особено за научни изследвания, опазване на културното наследство и повишаване на културните и образователни контакти сред младите европейци, съвременни културни и артистични практики, културен туризъм и устойчиво развитие. Специално внимание се обръща на развитието, промоцирането и управлението на културните маршрути.

Според определението, предложено през 2010 г. от „Европейския институт за културни маршрути“ (EICR), концепцията за културните маршрути започва да се приема като поле, представляващо европейското наследство и допринасящо за регионално и местно развитие.

Почти всички определения на културни маршрути подчертават отношенията на материалното културно наследство с различни стойности на нематериалната му същност като динамика във формите на движение, идеята за обмен и диалог между регионите, приемственост в пространството и времето, пълнота и многоизмерност на структура като най-съществените им аспекти. Има разлика между определението на ИКОМОС-ЮНЕСКО, според което културният маршрут се обуславя от елементи с исторически характер и концепцията на Съвета на Европа, според която културният маршрут може да бъде детерминиран и от настоящи връзки и пътища.

³ „Харта на културните маршрути“ на ICOMOS.



Темата е изследвана и от различни учени, които имат своя принос за развитието на концепцията за културните маршрути, разглеждани като важни инструменти за подкрепа на наследството и преките цели на неговото опазване, туризъм и социално-икономическо развитие, осигуряващи връзка между различните региони в различни географски зони и реализиращи взаимовръзки между различните хора. Културните маршрути се схващат като транспортни коридори, създадени в миналото или в съвременното за промоцирането на туризма, опазването и развитието, които обединяват природно и културно-историческо наследство и придобиват значимост чрез неговото наличие. Като ключови аспекти, които идентифицират структурата на културни маршрути, могат да бъдат определени „богатите и разнообразни компоненти“, „многоизмерна структура“, „развиващи се процеси на споделени култури“, „използване в историята“, „пълнота“ и „значимост“.

Много от елементите на културния маршрут са създадени именно вследствие на неговото ползване (например средновековни болници или църкви по пътя към Сантяго де Компостела, укрепления и селища по Дунавския лимес и др.). Ключови елементи за разбирането на културния маршрут са физическият път сам по себе си, обектите, асоциирани с неговата функция, материалните и нематериалните проявления на наследството, свързани с процеса на комуникация и диалог между хората. „Маршрутите са взаимосвързани комуникационни съдове, през които преминават реципрочни потоци от културни елементи между различни точки; мрежа, чрез която се стича жизненоважната течност на културата, която днес съставя нематериалното наследство на културните маршрути: език, особености на всеки регион, религия и ярко смесване на ритуали, философски и религиозни представи за живота и смъртта, дълбоки ценности, вярвания, семейни връзки, устна литература, песни и танци. Всички тези значителни културни особености и много други са резултат от творчеството на всеки народ, но и от неговия контакт с други цивилизации“⁴.

Един от последните документи по темата е декларацията от Баку на Културните маршрути на Съвета на Европа „Културният туризъм за интеркултурен диалог и социална стабилност“, приета на Годишния консултативен форум на организацията в периода 30-31 октомври 2014 г. Тя подчертава важността на маршрута, фокусирайки се върху четири основни аспекта, които обхващат ролята на културните маршрути като лъч на интеркултурен диалог, носители на устойчиво социално и икономическо развитие, образователни инструменти за разбирането на отминали конфликти и

⁴ Martorell, 2011



промотиращи мирно сътрудничество, пазители на паметта и живата история на Европа.

Културните маршрути могат да бъдат определени като богата среда, която интерпретира и тълкува комплексната история на Европа. От самото си създаване, маршрутите са били формиращи елементи на региони. Според туристическата терминология, културните маршрути могат да се дефинират като специфичен (физически определен) път или участък от пътя, който има историческо значение, може да се представи като един цялостен обект под общ тематичен знаменател и се маркира, тълкува и адаптира към туристическите посещения чрез обслужващи съоръжения.

В международен и европейски контекст, маршрутите са конкурентни, разпознаваеми и специфични поради своята специфична тема. Предлагането на различни маршрути на европейско равнище е изключително богато, поради което изборът на тема за големите културни маршрути в Европа се определя от основните критерии на Съвета на Европа съгласно решенията на съвета CM/Res(2010)5211 и CM/Res(2010)5312.

2.2. Добри европейски практики за разработване, управление и промоциране на културно-исторически продукти

Основни показатели за добри практики

Примерите за добри практики са систематизирани по основни показатели, избрани в контекста на настоящия анализ, за достигане до положителен резултат, а именно:

- Ефективност;
- Устойчивост;
- Иновации;
- Свързаност;
- Управление;
- Повторяемост;
- Надграждане и развитие на дейността.

Показател „Ефективност“: степента на постигане на целите при съпоставяне на действителните и планираните резултати от проекта

Предимствата на културния маршрут, действащ като туристически продукт, се крият в неговата способност да повишат икономическата му ефективност като ресурс. Управляван устойчиво, туризмът може да бъде значителна сила за популяризирането и опазването на материалното и



нематериалното наследство, на което се основава, като същевременно насърчава развитието на изкуствата, занаятите и други творчески дейности. Това представлява огромна възможност дестинациите да стимулират икономически растеж, приобщаващо социално развитие и съхраняване на наследството. Ефективността на културния туризъм се изразява в осигуряването на нови работни места, генерирането на приходи за инвестиции, намаляването на миграцията в селските райони и помощта за опазването на културното наследство. Този вид туризъм развива културното разбиране и насърчава чувството за гордост и самоуважение сред приемните общности. Много важно е културният туризъм да се управлява чрез устойчив, трансграничен подход и включване на заинтересованите страни. За да се поддържат тези отношения, трябва да се развие пълно сътрудничество между публичния и частния сектор, работещи заедно с местните общности.

Освен икономическите ползи, туризмът има способността да помага на общностите да оценяват своята уникална културна значимост и традиции, като изграждат усещането за собствено място в света. Включването и пълната интеграция на местните общности в туристическата стойностна верига е от основно значение за успешното развитие на туристически продукти.

Друго важно предимство на културния маршрут е, че той осигурява синергия между вече съществуващите ресурси - комуникационни връзки, места за настаняване и хранене, културни институти и др. В стратегически план, маршрутът трябва да установи свързваща мрежа между няколко ресурса на културата и наследството, които, обединени, имат по-голяма добавена стойност от общия им сбор като елементи.

Ролята на културния маршрут за местните общности е много важна, тя не е само икономическа и социална, но спомага и за насърчаването опазването на културното наследство и неговата заобикаляща среда, повишава капацитета, спомага за хоризонталното разпределение на ползите, осъществява връзка между приемащите общности и туристите.

Показател „Устойчивост“: Позитивно въздействие в трите основни направления: икономическо, социално и екологично.

Културните маршрути създават ползи и разкриват възможности за развитие на местната общност, ефективни модели на партньорство и трансгранично сътрудничество, както и съживяват съществуващите дестинации. Създаването на съгласувана стратегия за ангажиране на малките бизнеси и установяването на силни партньорства с различни органи и заинтересовани страни е жизненоважно за осигуряване на по-устойчиви



дългосрочни икономически и културни предимства. Това стимулира социално-икономическото развитие и предприемачеството на общностно равнище по протежение на маршрутите, защитава и популяризира материални и нематериални културни продукти, като същевременно осигурява икономическа възвръщаемост, която остава в общността.

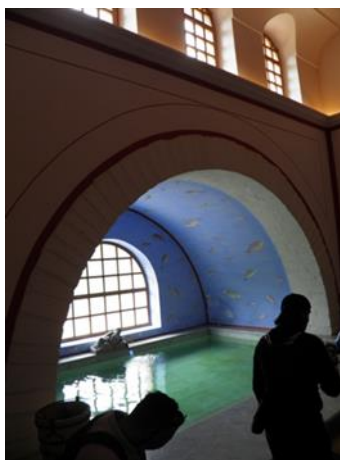
Маршрутите предлагат стимули за развитие на туризма, регионална интеграция и икономически растеж, допринасят за устойчиво развитие на туризма, тъй като имат потенциал да разпределят търсенето и доходите от туризма през цялата година и не само във вече развити дестинации.

Културен маршрут „Римски граници“ - Карнунтум, Австрия

Carnuntum (Карвонс, Carnous на древногръцки, според Птолемей) е кастел/кастра, основана от римски легионери и централа на Панонската флота. След 1-ви век се превръща в столица на провинция Горна Панония, съответно в голям град от над 500 000 жители.

Неговите впечатляващи останки са разположени по река Дунав в Долна Австрия, по средата между Виена и Братислава, в „Археологически парк Карнунтум-Петронел“, простиращ се на площ от 10 кв. км. Той включва областите Петронел - Карнунт и Бад Дойч - Алтенбург.

Самият парк е съставен от три части. Археологическият парк Карнунт представя уникални антични здания, стари римски къщи, различни съкровища и забележителни римски фестивали. В сърцето му е музеят на открито Петронел, експониращ древния римски град. В допълнение към руините са направени модели на дом на римско семейство, стопански постройки, баня и др.



Възстановени са термите, в които може да се потопиш в топлите басейни, затоплени от работещия хипокауст с префурниуми (антична система за подово отопление, широко използвана от римляните), да се излегнеш на леглата за почивка или да напишеш документ на мястото за срещи.

Възстановени са по стара римска традиция и магазините, долепени до термите и латрината (тоалетната), практично оползотворяваща използваната вече в термите вода.



Направена е пълна реконструкция на гражданската базилика - място за срещи, разрешаване на съдебни спорове и т.н., както и на градската гостилница. Навсякъде стоките, изложени в магазините, са истински и по този начин посетителят може да стане участник и ползвател на древноримските блага.

Амфитеатърът на Бад Дойч - Алтенбург е обект, който днес се ползва активно за организирането на множество културни събития на фона на експонираното римско наследство.

Използваните методи за консервация, реставрация и експониране са различни - от утвърдените във Венецианската харта, където се указва, че „реставрацията завършва там, където започва хипотезата“, до напълно новоизградени обекти, които обаче превръщат обекта в разбираем, достъпен и интересен за всички.

100-годишният музей Карнунт с неговите 3 000 експоната е най-големият римски музей в Австрия. На цялата територия на римския обект действат 3 музея, с богати колекции, експонирани по съвременен начин и използващи всички иновативни технологии.

Символът на Карнунт е Heidentor (езическата порта) - паметник, който е построен от император Констанций II и днес е един от най-почитаните римски паметници в Австрия.

Под мотото „Хляб и игри“ има представления с легионери в блестящи доспехи, изкусителни хетери и стари римски занаятчии и търговци. Посетителите се гощават с изтънчени деликатеси, идващи от миналото, а в амфитеатъра се организират гладиаторски битки според традициите на древността.

Много съществено внимание се обръща на създаването на интерес и възпитанието на отношение към културните ценности и наследството у децата. Регулярно се организират занимания за деца на различни възрасти и с различни интереси: те могат да станат участници в битки, гладиаторски схватки, занаятчийски ателиета и др.

През септември 2011 г. аеро-фотоснимки и наземно-проникващи радары са довели до откриването на контурите на древно римско гладиаторско училище в южната част на римското селище, което обхваща площ от около 3350 кв. ярда (0.280 ха). Този подход на въздушна фотография и модерно дистанционно наблюдение се използва за подробен виртуален оглед на гладиаторското училище. Училището, заедно с амфитеатъра, се намира извън стените на града.



В училището има тренировъчни игрища, съоръжения за къпане, зала и общежития за гладиаторите. Има и двор, в който се провеждат гладиаторските обучения. Училището е прикрепено към един отворен кампус.

В близост, отново в антична тематика, са изградени места за настаняване и хранене.

Извършени са аеро-фотозаснемане и гео-радарни проучвания на легионния лагер (неинвазивна археология), на базата на които след това е изграден триизмерен модел, чрез възможностите на виртуалната реалност.



За разработката на туристическия продукт е създаден Археологическият музей Карнунт, който се намира в село Бад Дойч-Алтенбург на река Дунав и показва всички важни археологически находки от древния град. Адаптирана е стара фабрика, превърната в културен център (Cultur fabric) - място за културни събития и срещи, пърформанси; музей, разказващ увлекателно и достъпно историята на проучването и реставрацията на съседния римски град.

Карнунтум-Петронел е изключително добър пример за обект, участващ в културни маршрути на няколко нива - маршрути в самия

него, локални маршрути и големият транснационален маршрут Danube limes, в който са реализирани всички най-добри схващания за опазване и експониране на културното наследство в продължение на много дълъг период от време. В Карнунтум-Петронел може да се проследи и научи не само римската история, но и историята на системата за опазване на недвижимите културни ценности, като именно тук могат да се видят и най-иновативните средства за представяне на културното и историческото наследство. Обектът е много добър пример за широко включване - на местните общности, на хората на различна възраст и с различна национална принадлежност, на децата и младежите. Неспиращата изследователска и научна дейност, както и добавянето на новоразкрити обекти и внедряването на нови технологии гарантира жизнеността на обекта, неговото непрекъснато развитие и осигуряване на привлекателност във всеки следващ момент.

В много по-малка степен, но вече развиващи се в тази посока, са българските обекти от Дунавския лимес: Антична крепост „Сексагинта приста“ (Русе) и Античен град „Нове“ (Свищов).



Показател „Иновации“: Прилагане на нови идеи, подходи и решения в сектора или района.



Научно-изследователският център Domus Scientiarum във Виминациум представлява многофункционална структура. Освен фактът, че учени от Сърбия и света ще използват неговите кабинети и лаборатории, библиотеки и атриуми за научни изследвания, работа с ученици, летни училища и организиране на конференции и тематични срещи, центърът ще бъде използван и за настаняване на все по-голям брой туристи, проявили интерес да отседнат във Виминациум.

Domus Scientiarum представлява върхът на археологическия туризъм, включващ уникалната атмосфера на древния Рим, където всеки посетител може да играе роля по желание - археолог, легионер или император.

Иновациите могат да бъдат свързани и със съвременните методи на издирване, документиране, анализ и проучване, консервация, реставрация и експониране на културното наследство - определящият елемент на маршрута, чрез който в най-голяма степен да бъде съхранена неговата автентичност и изявена неговата цялост.

За идентифициране на археологически обекти в последните години все повече се използват методите на неинвазивната археология, при които няма никакъв риск за оригиналните структури. Такива са: изследване чрез Lidar технологиите и геофизичните методи с Ground Penetrating radar, томографи, гео-магнетика и др. На територията на България към момента са правени само две изследвания с Lidar технология - на тракийските обекти „Ада тепе“ и „Глухите камъни“ при с. Любимец (България).



3D модел от аеро-фотозаснемане на пътна станция Ад Путеа при с. Рибен

Геофизичните изследвания са много по-разпространени и са широко прилагани при обектите по Дунавския лимес в българската част на трансграничния регион Румъния-България: Античен град „Нове“ (Свищов), Римски град „Улпия Ескус“ (с. Гиген, Област Плевен), Античен град „Рациария“ (с. Арчар, Област Видин), Римски град „Никополис Ад Иструм“ (с. Никюп, област Велико Търново), римската гробница при с. Бабово, област Русе и др.

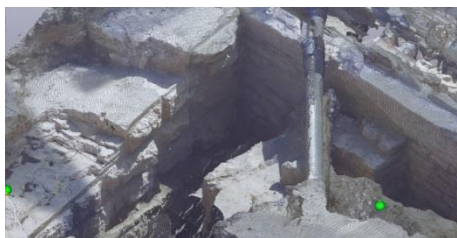


Орто-фото план от аеро-фотозаснемане на пътна станция Ад Путеа при с. Рибен

Друг метод за изследване и документиране е аеро-фотозаснемането. За целите на проекта, на по-значимите обекти се направи аеро-фото заснемане и се изградиха 3D модели от получения от заснемането фото-материал. От тези триизмерни модели са направени орто-фото планове, които са най-точното заснемане със съвременни технологии и се използват за геореферирание и картиране на обектите (приложено към настоящото предварително проучване).



Друга съвременна технология за документиране на културното наследство е 3D лазерното сканиране, при което се получава изключително точен дигитален модел на заснемания обект, отразяващ неговите пространствени и цветови характеристики. От него се генерират орто-фото планове, разрези и изгледи, които са прецизна основа за последващи проекти.



Изображение на 3D заснемане на археологически обект в гр. Варна

Широко използвана и много полезна е направата на графични реконструкции на археологически обекти, които са в руини и за обикновения посетител често е трудно да си представи тяхната първоначална визия и величие.

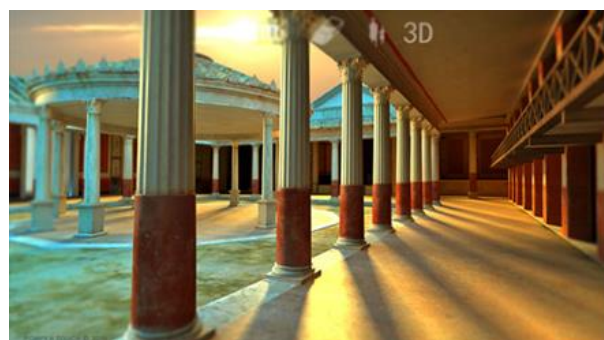
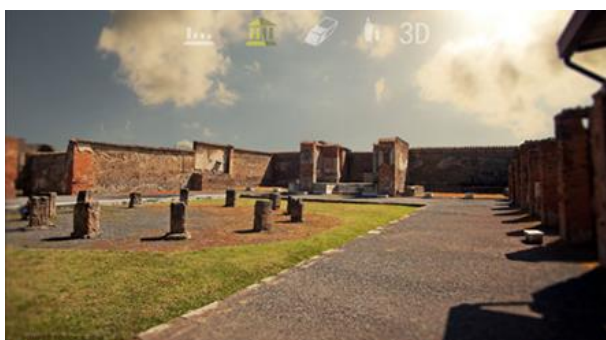
За българската част на Дунавския лимес има направени триизмерни визуализации за няколко обекта - Ятрус, обекти в Нове, Трансмариска, Дуросторум и др.



3D графична реконструкция на Ятрус, с. Кривина (по арх. Христова и арх. Пировска)

Триизмерните модели вече се използват широко в добавена, миксирана или виртуална реалност, благодарение на допълнителни технически средства или на приложения за телефони и таблети.

Това осигурява много интригуващо и пълноценно представяне на археологическите обекти, без да бъде засягане тяхната оригинална структура, но с голяма пълнота и атрактивност.



Мобилно приложение за добавена реалност Potrei touch



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



Показател „Свързаност“: Създаване на връзки с други проекти и бизнеси

Културен маршрут „Адрианов вал“



<http://hadrianswallcountry.co.uk>

Европейският културен маршрут „Пътят на Римските императори и Дунавският път на виното“, притежаващ официален сертификат на Съвета на Европа от 2015 г., е трансграничен и обхваща територии на България, Румъния, Сърбия и Хърватска.



<http://culture-routes.net/routes/the-roman-emperors-and-danube-wine-route> <http://culture-routes.net/routes/the-iter-vitis-route>

Показател „Управление“: Постигане на устойчивост и осигуряване на културна, времева, пространствена и финансова достъпност.

Превръщането на културния маршрут в туристически продукт изисква много усилия за установяването на неговото използване и гарантирането опазването на неговите елементи.

При управлението трябва да бъдат осигурени:

- културна достъпност за всички посетители на различни възрасти, с различна религиозна принадлежност, ценности и др.;
- времева достъпност;
- пространствена достъпност, изразяваща се в осигуряване на различни съоръжения - от указателни табели до рампи и асансьори за хора в неравностойно положение;
- финансова достъпност - трябва да бъдат предвидени различни варианти за хората с различни финансово възможности.

За да се насърчи развитието на културните маршрути, е необходимо да се създаде обединение между всички заинтересовани страни, да се насърчат взаимодействията между културата, туризма и местната общност. За да може маршрутът да работи за стимулиране на културния туризъм, трябва да се създаде стратегически план с цели, действия, резултати, показатели и график за изпълнение. Необходимо е да се оценят приходите и разходите, както и да се определят хората, които отговарят за тях или които ще управляват предложените действия и ще ги реализират на практика.



Важно е да се разгледат вече съществуващи насоки и препоръки при създаването на тези мрежи, както и да се обмислят редица стратегически цели, които могат да включват следното:

- **Управление:** трябва да бъде създадена смесена работна група от общественения и частния сектор, която да насърчава плановете за действие, включващи цели, дейности, резултати, показатели, бюджет и заинтересовани страни, както и стратегия за финансовите ресурси. Добре е да се дефинира профилът на настоящите и потенциалните посетителски сегменти и да се анализира поведението на посетителите на място, за да се определят правилата и управлението, които ще бъдат необходими.
- **Устойчивост:** устойчивостта трябва да бъде ядрото на всяка стратегическа разработка.
- **Създаване на допълнителна стойност:** оценката на стойността е зависима от опита и индивидуалността на отделния посетител. Културните маршрути са вид ново пространство за откриване и преживяване и затова представляват иновативен инструмент в туризма, те интегрират както физическото, така и нематериалното наследство в създаването на уникално изживяване.
- **Консолидиращи умения:** трябва да се гарантира наличието на квалифициран персонал не само за управление, но и на всички нива на изпълнение чрез непрекъснати програми за обучение и техническа помощ.
- **Комуникация при планирането:** необходима е добра комуникация и въвличане на туристите и представителите на местните общности по време на всички етапи от създаването и реализирането на туристическия продукт.
- **Въвличане на общността:** задължително е участието и съобразяването с особеностите на местните общности при планирането и реализирането на плановете за управление на туристическия продукт.
- **Мрежи за сътрудничество:** създаването или участието в мрежи позволява обмен на опит и добри практики от местна, регионална и международна гледна точка.
- **Отговорност на бизнеса към културата:** Това включва аспекти като спонсорство и патронаж, както и включване и насърчаване на културата в стопанската дейност на бизнеса или като част от неговата корпоративна социална отговорност.

Културен маршрут „Трансроманика“.

Регистрирана като доброволна асоциация в съответствие с германското законодателство.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

ROMANIA - BULGARIA



TRANSROMANICA

The Romanesque Routes of European Heritage



<http://www.transromanica.com>

Състояща се от 10 члена, включително национални и регионални обществени и частни организации от седем страни, асоциацията събира членска такса от своите членове. Сред членовете има институции, туристически организации и регионални органи на управление. Членовете плащат годишна такса за членство в асоциацията, управлявана от офис със секретар. В замяна за таксата за членство членовете са получили лиценз за използване на логото на асоциацията и правото да публикуват информация на интернет страницата на Трансроманика.

Показател „Повторяемост“: Прилагане в други условия и райони

Европейски културен маршрут „Пътят на Св.св. Кирил и Методий”



How

Areas of Development

The theme will be developed in five pillars:

- Co-operation in research and development
- Enhancement of memory, history and European heritage
- Cultural and educational exchanges for young Europeans
- Contemporary cultural and artistic practice
- Cultural tourism and sustainable cultural development



The European Cultural Route of Saints Cyril and Methodius

„The aim is to make sure that Europe takes responsibility for its entire heritage – its West, but also its East – and starts to breathe fully using both lungs.“
Cardinal Tomáš Špidlík



- Connection with the former Great Moravian Empire (9th century)
- Zlín Region – a region which played a significant role in European history, as the centre of the route
- Unique landscape, culture, history, architecture, gastronomy, traditions, spiritual and natural wealth
- Clearly marked trails, good orientation, safety, helpfulness and friendly attitude of the local people
- A sense of being welcoming and hospitable





При този показател се отчита възможността практиките, използвани при установяването и функционирането на конкретния културен маршрут, да бъдат приложени в други условия и райони.

Добър пример за „Повторяемост“ е хърватският град на Адриатическото крайбрежие Пула, съхранил в тъканта си останките от римската колония, установена в средата на първи век на това място.

В изцяло запазения римски амфитеатър е изграден съвременен музей, непрекъснато развиващ се като експозиции и дейности.

В центъра на града, който е наследил античния форум, стои автентично съхраненият храм на Август, който приютява различни културни прояви и изложби и участва не само в градоустройството като активен елемент, но и в културния живот на града.

Показател „Надграждане“: Насърчаване и създаване на нови и иновативни продукти, като същевременно се добавя стойност към съществуващите.

Културен маршрут „Римски граници“ - Каstel „Hoge Woerd“, Domplein, археологически парк „Matilo“/Утрехт и Вурден, Холандия





<http://www.castellumhogewoerd.nl>

Номинацията на 11 археологически обекта от холандския лимес за включване в листата на ЮНЕСКО за световно наследство „Римски граници“ се случва в момент на динамични промени на икономическите, политическите и социално-културните устои на холандската общественост. Разразилата се в същия период световна финансова криза не оставя незасегнати икономически отрасли, в т.ч. и археологическата дейност и професия. Въпреки тези обстоятелства, в унисон с държавната политика и дългосрочни програми за опазване и развитие на културно-историческото наследство, датиращи от 90-те години, тогавашният премиер внася нотация в парламента, с която ангажира всички народни представители и инициира поредица от мероприятия, които придават реално измерение на термина „публична археология“. Конкретно внимание като пример за добри практики заслужават мерките от официализирания през 2012 г. пакет „Executive Agenda Public Outreach Roman Limes“. Мерките целят повишаване информираността на обществеността и местните жители относно общоевропейското римско културно наследство, като предвиждат и обогатяване на учебните планове. Проектите за изграждането на модерен музейно-рекреативен комплекс върху консервираните останки от кастел в новозастроения квартал на Утрехт и на тематичен градски парк във Вурден са своеобразно продължение на иначе фалиралата и обявена за „неуспешна“ правителствена програма „Белведере“ за въвличане на крупни инвестиции за опазването на културно-историческото наследство. Те са пример за надграждане на локалните експозиции, развитие на музейната дейност и принос на медийните презентации.

Проучени са културни маршрути с различен мащаб в международен, трансграничен и регионален план, както и примери с реализации на конкретни елементи от тематичните маршрути: „Римски граници“ (*Roman Frontiers* www.romanfrontiers.eu), „Адрианов Вал“ (*Hadrian's Wall* (www.hadrians-wall.org; www.hadrianswall.com), „Антонинов Вал“ (*Antonine Wall*: www.antoninewall.org), „Горно-германски Ретински Лимес“ (*Upper Germanic-Rhaetian Limes* www.deutsche-limeskommission.de; www.limesstrasse.de),



„Дунавски Лимес“ (*Danube's Limes*); сертифицирани културни маршрути на Европейския институт за културните маршрути на Съвета на Европа <http://culture-routes.net/council-of-europe>, в т.ч. „Пътят на римските императори и Дунавският път на виното“.

„Римски граници“ (Roman Frontiers)

Източник: www.romanfrontiers.eu

Границите на Римската империя са в списъка на ЮНЕСКО за световното културно наследство, това е най-големият археологически паметник в ЕС и сред най-големите в света. Като добър пример за трансгранично сътрудничество, културният маршрут включва 17 тематични обекта, разположени на територията на Австрия, Унгария, Германия, Холандия и Великобритания. Към момента маршрутът се разширява и към Югоизточна Европа.

„Адрианов Вал“ (Hadrian's Wall)

Източник: www.hadrians-wall.org ; www.hadrianswall.com)

За разлика от много други исторически места, маршрутът „Адрианов Вал“ предлага за всекиго по нещо - археология от световна значимост, зрелищни пейзажи, редки диви животни, пълна самота, изпълнени с живот градове, чудесни заведения и население от приятелски настроени и гостоприемни хора. Тази богата палитра от възможности за нови открития, емоции и преживявания е синтезирана в разпознаваем туристически продукт с помощта на единна маркетингова стратегия, обединяваща тематично най-различни аспекти на заинтересованите бизнеси - от сферата на туристическите услуги до нивото на масовия транспорт и общодостъпните зони за отдих в региона.

„Антонинов Вал“ (Antonine Wall)

Източник: www.antoninewall.org

Въпреки че за разлика от Адриановия, чиито каменна стена и фортификационни укрепления са се запазили до голяма степен, Антониновият вал представлява дига с ров, последният е съпоставим по историческа значимост с предходния. Находящият се изцяло на територията на Шотландия „Антонинов Вал“ може да бъде разглеждан също като пример за устойчиво развитие на културните маршрути, създаващи свързаност за бизнеса.

„Горно-германски Ретински Лимес“ (Upper Germanic-Rhaetian Limes)



Източник: www.deutsche-limeskommission.de; www.limesstrasse.de

Обединяващ над 50 града и общини на територията на Германия, Горногерманския Ретински лимес е пример за приложението на повторемостта като основа за устойчиво и регионално развитие в контекста на културните маршрути.

„Дунавски Лимес“ (Danube’s Limes)

Източник: www.danubelimesbrand.org

„Дунавски Лимес“ и „Пътят на Римските императори и Дунавският път на виното“ са подходящи примери за управлението на подобни проекти, включващи създаването на разпознаваема търговска марка и последващи мониторинг и контрол на продукта, гарантиращи устойчивото му развитие и свързаността му с други бизнеси в ареала на въздействието в икономически аспект.

Европейски културен маршрут „Пътят на римските императори и Дунавският път на виното“

Източник: <http://culture-routes.net/council-of-europe>

Реализирането на тези два маршрута като един синергичен продукт е пример за инкорпорирането на европейските ценности за общото културно наследство и ползите от създаване на свързаност - от културно-исторически аспект, базирайки се на научна обосновка и съвременната действителност, през контекста на мултинационалния географски обхват на проекта до икономическата полза от промоцирането на широк спектър от туристически атракционни и дейности.

Сертифицирани културни маршрути на Европейския институт за културните маршрути

Източник: <http://culture-routes.net/council-of-europe>

През 2016 г. броят на сертифицираните културни маршрути на Съвета на Европа е 32 (тридесет и два), с много и различни теми, които илюстрират



европейската памет, история и наследство, а също така допринасят за тълкуване на разнообразието на съвременна Европа. Всички тези културни маршрути могат да бъдат приети като източници на добри практики, които са разгледани и систематизирани по отделни параметри за нуждите на настоящия проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

Културно-исторически туристически маршрути в България

През 1999 г. БНК на ИКОМОС, с ръководител проф. д.а.н. арх. Тодор Кръстев, изготвят национална мрежа на културните маршрути:



© Карта: БНК на ИКОМОС, колектив с ръководител проф. д.а.н. арх. Т. Кръстев, 1999г.

Основен принос за теоретичната и практическа подготовка на културни и културно-исторически туристически маршрути в България имат и Асоциацията за културен туризъм и Мултимедийната лаборатория в УАСГ, които под ръководството на проф. д.а.н. арх. Т. Кръстев участват в разработването на няколко пилотни проекта за регионални туристически продукти, осъществени с финансовата помощ на програма ФАР (2003) и в партньорство с регионални и местни власти. Такива са: „Тематичните културни маршрути на Югоизточна



Европа” (2000), „Източният трансбалкански път”, „Културни маршрути в Родопския културен ареал”, културен маршрут „От Съвременността към Средновековието по средновековния път "Иваново-Червен" (област Русе)”, свързващ крепостта "Червен" с комплекс от средновековни скални манастири в Иваново (Световно наследство на ЮНЕСКО), културен маршрут „По пътя на непознатото Възраждане по традиционния път в област Габрово, от епохата на Българското Възраждане (18-ти-19-ти век)“, свързващ центровете на народната архитектура, културен маршрут „Родопска Света гора по поклонническия Бачковски път”, свързващ 4 манастира, 30 църкви и над 200 параклиса в православната агломерация (общини Асеновград и Лъки) и др.

В разработените продукти са идентифицирани историческите теми и териториите, които им съответстват; изследвани са културно-историческият и туристическият потенциал на ресурсите; дефинирана е териториалната структура на регионалния туристически продукт; образите, свързани с него; логото; информационната инфраструктура. Използвани са съвременни информационни технологии като GIS (ГИС) карти и бази данни за културното наследство.

Добър пример за разпознаване на трансграничен културно-исторически туристически маршрути е проект за Проучване и картиране на туристическите обекти и ресурси на трансграничния регион Силистра-Кълъраш, разработен чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Румъния-България 2007-2013 г.

2.3. Изводи и препоръки

Разработването на културни маршрути спомага за диверсификацията на туристическия сектор чрез достигане на нов туристически сегмент. Включването на ресурсите на културното наследство предлага възможността за създаване на туристически продукт, характерен само за това място, където посетителят може да бъде стимулиран да изпита уникално преживяване, комбиниращо забавление, познание и откривателство.

В последните години културният туризъм се развива като една от най-успешните индустрии в различни страни по света. Основа за неговото утвърждаване е преди всичко потенциалът на културно-историческото наследство (материално и нематериално), което се възприема като един от стратегическите източници за общото социално-икономическо развитие на отделни райони.

Фактори, които определят перспективното значение на културния туризъм:

- икономическа рентабилност: посетителите на обекти от културния



туризъм разходват на място значително повече средства от туристите за ваканция, а също така реализират и по-продължителен престой. През последните години посещенията на културни и културно-исторически обекти заема второ място след пазаруването в списъка с дейности, с които са били заети туристите по време на пребиваването си в съответната страна;

- използването на активи, които са били вече създадени (както в миналото, така и в съвременността): за развитието на културния туризъм не са необходими инвестиции в изцяло нови атракции или създаване на ново привлекателно ядро за посетители. Това улеснява формирането на туристически продукт и неговото развитие;

- способност на културния туризъм да обучава, информира, пропагандира и промоцира културата, историята и традициите на дадена страна или регион;

- чрез адекватна програма за устойчиво развитие културният туризъм позволява да се съхрани и да се възпроизведе културното наследство.

Принципи за създаване на устойчиви практики за развитие на културния туризъм:

- културното богатство да се възприема, заедно с многообразието от живи култури, като основен ресурс за туристически интерес;

- да допринася за съхраняване на културно-историческото наследство и за развитие на съвременното артистично творчество и дейности;

- да бъде неразделна част от стратегическите планове за развитие на местно, регионално и национално ниво при активно участие на заинтересованите лица и институции;

- като туристически продукт културният туризъм да интерпретира културното наследство и изкуствата във връзка с останалите форми на туризъм;

- да се постигне баланс между експертните изисквания за съхранение и опазване на културното наследство и неговата комерсиализация.

Според съвременните разбирания, представени от Световната организация по туризъм към ООН, в контекста на разбирането за устойчиво развитие, културният туризъм се схваща като комплекс от културни атракции, исторически забележителности, съвременни изкуства, културни събития и съвременни креативни индустрии.

Сертификат „Културен маршрут на Съвета на Европа“

Съществува правната възможност за сертифициране със сертификат „Културен маршрут на Съвета на Европа“. През 2016 г. броят на сертифицираните културни маршрути на Съвета на Европа е 32 (тридесет и два), с много и различни теми, които илюстрират Европейската памет, история



и наследство, и също така допринасят за тълкуване на разнообразието на днешна Европа.

За да получи този сертификат, един културен маршрут трябва да притежава определени характеристики, съгласно приложението към Резолюция CM/Res(2007)12:

- Културният маршрут трябва да бъде организиран около една водеща тема (или подтема, която отразява специфичен аспект на тема), която се утвърждава от Съвета на Европа и представя общи европейски ценности, характерни за няколко европейски страни;
- Културният маршрут трябва да стимулира създаването на дългосрочни, международни, мултидисциплинарни проекти за културни маршрути в рамките на пет, установени от Съвета на Европа, приоритетни сфери на действие: Научноизследователски разработки; Подчертаване на паметта, историята и европейското наследство; Културен и образователен обмен на млади европейци; Съвременни културни и артистични практики; Културен туризъм и устойчиво културно развитие;
- Културният маршрут трябва да бъде управляван от специално формирани за целите на проекта органи за сътрудничество, съответно институционализирани - като асоциации или федерации на асоциации, включващи мултидисциплинарни мрежи от специалисти, локализирани в различни страни. Предложените партньорски мрежи се утвърждават от Съвета на Европа и представят регулярни доклади за развитието на културния маршрут.

Препоръки

Независимо от различията в икономическото развитие, структурата и устройството на държавното управление в изследваните държави-членки на ЕС, всяка от тях е преминала, в една или друга форма, през определени, общи етапи при разработването и промоцирането на културни маршрути.

Ключови компоненти за успеха при разработването и промоцирането на културни маршрути са:

- научна основа и проучвания;
- образователни и учебни програми, комуникация с посетителите и заинтересовани страни;
- единство на двете основни начала за подход към културното наследство: опазване и използване, което осигурява устойчивото развитие на ценния ресурс;
- максимално включване на местните общности;
- иновативност;



- повишаване на възможността за допир и преплитане с различни теми и активи.

По-добрата политика за очертаването на културния маршрут е той да бъде „конструиран“, а не „открит“, т.е. да използва вече създадени и разработени ресурси в максимална степен: материални, човешки ресурси, административен и технически персонал и т.н.

Основни дейности и елементи, необходими за ефективния мениджмънт на културния маршрут, могат да бъдат формулирани в следните препоръки:

- наличие на обща взаимнообвързващата тема, която е основната ос, гръбнакът на маршрута, обединяваща всички елементи и ясно разпознаваема;
- създаване на усещане у местната общност, че принадлежи към проекта за маршрут и участва в неговото развитие, от което се генерират ползи за нея;
- реалистичност на маршрута като физическо изражение, а не само като нематериално културно явление;
- осигуряване на различни видове активности по целия маршрут през различно време от годината, предназначени за различни целеви групи;
- стимулиране на посетителите максимално да споделят своите впечатления (и в социалните мрежи, които вече са съществен фактор, спомагащ за определянето на мнения и решения);
- създаване на управленско звено, съставено от различни специалисти/експерти;
- създаване на план за управление за пет или повече години (*според българското законодателство Плановите за управление за задължителни за всички недвижими културни ценности от световно значение и със статут на резерват, но все още не е регулиран въпроса за културните маршрути*);
- добро маркетингане на продукта в неговата цялост и многообразие, с различни средства и по отношение на различни целеви групи;
- непрекъснато създаване на нови продукти и услуги, както и подобряване качеството на съществуващите.

Ефективната политика трябва да осигури хармонична връзка между културното наследство и туризма, довеждаща до устойчивост на създадения продукт (културен маршрут) и ползите от него, добре работещо сътрудничество между частния и публичния сектор и максимално широко включване на местните общности, гарантиращо икономически и социални придобивки.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ III. МЕТОДИКА



Тропаеум Траяни, Адамклиси, окръг Констанца, Румъния



3.1. Анализ и оценка на законодателството, на базата на което да се развие методиката. Прилагане на опита на международни организации.

От първостепенна важност за адекватното определяне на критериите и характеристиките за анализ и оценка в методиката е идентифицирането на търсения краен резултат. За да бъдат правилно оценени елементите като потенциал за участие, трябва да се даде точна характеристика на цялостния продукт, който е симбиоза между културно-исторически и туристически маршрут.

Маршрутът „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ представлява от една страна културен маршрут, а от друга туристически продукт за културно-исторически наследство.

Най-същественият документ по темата за културните маршрути е Хартата за културните маршрути на ИКОМОС и Международния научен комитет за културни маршрути към него.

Определението за културен маршрут, според хартата, е:

„Всеки път на комуникация, бил той по земята или водата или друг тип, физически определен и характеризиращ с наличието на собствена специфична динамична и историческа функционалност, която следва да изпълнява следните условия:

- трябва да произлиза от и да отразява интерактивни движения на хора също така и многопосочна, продължителна и реципрочна размяна на стоки, идеи, познание и ценности между хората, държавите, регионите или континентите през значим период от време;
- трябва да насърчава взаимното обогатяване на засегнатите култури в пространството и времето, като отразява и материалното и нематериалното културно наследство;
- трябва да интегрира в динамична система историческите връзки и културните характеристики, свързани с неговото съществуване.“

Основните елементи на културния маршрут са неговото съдържание, контекст, културна значимост като цяло и динамичен характер.

Контекст: културните маршрути възникват в естествен контекст, върху който те оказват влияние, характеризират и обогатяват в нови направления като част от интерактивен процес.

Съдържание: културният маршрут задължително трябва да бъде подкрепен от материални елементи, които носят свидетелство за културно



наследство и осигуряват потвърждение за неговото съществуване. Всички нематериални елементи служат, за да създадат усещане и значение на множеството елементи, които съставят цялото.

Културна значимост: концепцията за културния маршрут отразява ценността като цялост, която е по-голяма от сумата на отделните части и придава смисъла на маршрута.

Динамичност на маршрута: в допълнение към физическите свидетелства за исторически път, заедно с елементите на културното наследство, културните маршрути включват динамичен фактор, който действа като определител или канал, чрез който протичат реципрочните културни влияния.

Ключовите елементи за разбирането на културния маршрут са самият физически път, свойствата, свързани с неговата функция, осезаемите и нематериални прояви на наследството, свързани с процеса на комуникация и диалог между хората.

Според ИКОМОС и Международния научен комитет за културни маршрути към него (Методология, дефиниции и оперативни аспекти на културните маршрути, Ибиза, Испания, май 1999 г.), културният маршрут се създава, благодарение на материалния, културния или духовен обмен, генериран от движението на хората през дълги и непрекъснати периоди от време - водеща нишка, която през цялото си пространствено пътешествие създава взаимно културно обогатяване между страните или регионите. В културния маршрут задължително се включват осезаеми елементи, които представляват наследството и физическото потвърждение за съществуването на маршрута. Нематериалните фактори дават смисъл и значение на различните елементи, които съставляват цялото. Тези елементи съществуват в естествен контекст, в който оказват влияние и на който помагат да се характеризира и обогатяват с нови измерения в рамките на интерактивен процес.

Културните маршрути имат глобално значение и стойността на техните части се крие в общия, споделен интерес. По този начин те представляват символична стойност, канал за сътрудничество, солидарност, взаимно осмисляне.

Те също така помагат на местните общности да постигнат най-пълното приемане на собствената си идентичност, като се има предвид, че тя е част от по-широко измерение, представлявано от споделена културна действителност и всичко това в рамките на универсалните културни връзки.

Културните маршрути са резултат от мирни срещи или спорове и понастоящем представляват редица измерения, които надхвърлят тяхната



примитивна функция и предлагат възможност за създаване на нова динамика на културно и икономическо сътрудничество между народите.

Разкриването на културен маршрут води до увеличаване на научните хипотези и на техническите, художествените и културните познания и изисква мултидисциплинарен подход.

На международен семинар, инициран от ИКОМОС, в Гуанахуато, Мексико, през октомври 1999 г., са дискутирани следните елементи, получени от исторически реципрочни влияния, могат да се разглеждат като критерии за оценка на културен маршрут:

- Елементи, които въплъщават и изразяват динамичен процес на социални и културни промени вследствие на еволюцията и обмена, които се случват в тясно свързана историческа област;
- Елементи, които въплъщават и изразяват отличителни и споделени характеристики на дадена област, свързана с исторически и културни връзки;
- Елементи, които изразяват мобилност и връзки между народи или етнически групи от две или повече различни регионални или национални култури;
- Теми, които показват, че райони, обитавани от различни народи или етнически групи, са свързани с културно-историческите връзки;
- Теми, които разкриват общи исторически и културни връзки, отразени в специални културни характеристики, вкоренени в традиционния живот на различните общности;
- Церемонии, фестивали и религиозни тържества и събирания, които имат силни общи характеристики и предлагат уникална представителна стойност, защото са характерни и изключват различни взаимосвързани общности в рамките на определена културно-историческа област.

Съгласно дефиницията на Съвета на Европа, публикувана през 2010 г., културните маршрути са „Културно, образователно наследство и сътрудничество в областта на туризма, насочено към популяризиране и разработване на маршрут или серия от маршрути, основаващи се на исторически път, културна концепция, фигура или феномен с транснационално значение и значение за разбирането и зачитането на общите европейски ценности“.

Маршрутите са път през времето и пространството и тези пътища могат да покажат как различните култури допринасят за общото европейско културно наследство. Те демонстрират разнообразието на живите култури и съчетават местното наследство с европейските идеи. Много културни пътища имат достъп до по-малко познати теми и аспекти на европейската история и европейските култури. По този начин те позволяват откриването на нови дестинации и



хвърлят светлина върху забравените или скрити аспекти на общото наследство. Европейските културни маршрути могат да се основават на исторически пътеки или културни концепции с транснационално значение.

Според Съвета на Европа, културният маршрут трябва да бъде съсредоточен върху европейска тема, която представлява ценностите на Европа, трябва да следва древен маршрут или новосъздадена туристически път, да доведе до дългосрочни многостранни проекти за сътрудничество в приоритетни области - особено за научни изследвания, опазване и укрепване на културното наследство, културни и образователни контакти между младите европейци, съвременни културни и артистични практики, културен туризъм и устойчиво развитие.

Разликата между определенията за културен маршрут на ЮНЕСКО и Съвета на Европа е, че при втората дефиниция се добавят и съвременните туристически възможности като определящи за маршрута. Настоящата методика е съобразена с определението на Съвета на Европа, тъй като крайният търсен продукт е културно-исторически туристически маршрут.

Именно затова в настоящата методика са включени двата аспекта на културно-историческия туристически продукт - неговите познавателни стойности и инфраструктурни параметри.

3.2. Специфика при оценка на потенциала на археологически обекти от Дунавския лимес за включване в маршрута

Много важна за определянето на методиката е дефинирането на ясна цел какъв краен продукт желаем да получим и за кого основно е предназначен той. Маршрутът, който ще бъде предложен след настоящото проучване, ще бъде съчетание на културен маршрут и туристически продукт, т.е. ще бъдат изследвани културно-исторически характеристики и туристическия потенциал на елементите.

Културният туризъм преживява бурно развитие в различни страни по света. База за неговото утвърждаване е преди всичко потенциалът на културно-историческото наследство (материално и нематериално), което се възприема като един от стратегическите източници за общото социално-икономическо развитие на отделни райони.

Изследването се съобразява със съвременните тенденции на търсене и развитие на туризма, където все по-важна роля имат креативните индустрии и автентичността, разглеждана не само като автентичност на структурата, но автентичност на контекста и на преживяването. Талейб Рифай, Генерал секретар на Международната организация по туризъм, казва:



„Креативният туризъм обвързва всеки индивидуален турист с много специално, уникално и автентично преживяване, в което се предполага, че местната общност е включена във възможно най-широк брой занимания и така се представят хората от съответната страна. „Творчески туризъм“ не означава само връзка между туристическия сектор и творческите индустрии като музика, рисуване, занаяти. Важното е колко обвързана е местната общност със своето представяне и доколко се скъсява дистанцията между госта и домакина, до степен да се стопи. Новият пътуващ човек изисква именно това уникално и лично негово преживяване и затова бизнесът трябва да се нагоди към новата реалност. Новите пътешественици вече не са съгласни 40 души да бъдат натоварени на един автобус и да ги разкарват насам-натам и да им казват: „Това е кула, това е крепост.“ Какво от това? Те и сами могат да стигнат до кулата и до крепостта. Туристите не искат в автобуса. Те искат да са навън, да са част от това, което се случва наоколо, да говорят с хората, те искат да пийнат, да хапнат като всички местни хора.

В този смисъл туристически интерес представляват не само развитите дестинации, но и малко популярни обекти, все още неразработени като утвърден туристически продукт, но осигуряващи възможност за уникално изживяване.

...Индивидуални, персонално изготвени програми за истинско и пълноценно преживяване е това, което клиентите търсят. Те искат да се върнат у дома и да разкажат на семейството и приятелите си една различна история, нещо уникално и само тяхно. Бъдещето на туризма е в атмосферата, която всеки турист преживява поотделно.

...Определението за младежки пътувания се отнася до всички, които са на възраст до 29 години. И тази категория пътуващи съставляват една трета от всички хора, които предприемат международни пътувания в света. Ако имаме 1,2 млрд. пътуващи, почти 400 млн. младежи пътуват и това е уникален и показателен феномен.“⁵

В настоящото предварително проучване се приоритизират обекти, при които ще бъде насърчаван културен и обучителен обмен за млади европейци, които също да могат да участват в изследването и развитието на самите обекти.

Основните целеви групи туристи, за които продуктът би представлявал интерес, са:

⁵ Талеб Рифай, Генерален секретар на Международната организация по туризъм (UNWTO)



- Организиранни групи от круизни кораби по река Дунав;
- Хора на средна възраст, които сами организират пътуванията си;
- Младежи до 29 години;
- Групи деца, ученици.

Наличието на културни маршрути, заедно със свързаните с тях услуги и съоръжения, допринася за повишаване привлекателността на региона за туристите. Тяхното въздействие е още по-високо, когато бъдат интегрирани в по-голяма по обхват и мащаби мрежа, като по този начин се увеличи броят на предлаганите на посетителите възможности.

Моделът за развитие, насърчаващ съществуването на подобни маршрути, е качественият туризъм, основан на уважение към околната среда и зачитане на елементи, свързани с местната идентичност. Този туризъм спомага за стимулиране на по-слабо развитите региони, улеснява диверсификацията на местната икономика, позволява създаването на малки и средни предприятия и увеличава възможностите за работа в сектора на услугите (настаняване, допълващи дейности, местни продукти, екскурзоводство и т.н.).

Тъй като културното наследство е ресурс, който е невъзобновяем, неговата автентична структура, която е основната му ценност, е от изключителна важност при експлоатацията на паметниците на културата, колекциите и живите култури, за да се осигури тяхното устойчиво бъдеще, като се насърчи диалога между консервацията и туристическите индустрии.

Консервацията трябва да е такава, че да улесни посетителите и местните приемни общности да усетят и разберат наследството от първа ръка. Културно-историческото наследство е материален и духовен ресурс, който трябва да бъде физически, интелектуално и емоционално достъпен за масовата публика. Начинът, по който са консервирани/реставрирани и експонирани материалните ценности, трябва да осигури по разбираем и одобрен подход изявата на тяхната културна стойност.

Подходящата стратегия за развитие на продукта също така дава възможност за по-добро разпределение на потока от посетители и благоприятства по-малко сезонния туризъм, което позволява да се запази наличието на адекватни услуги за туристите и непрекъсната икономическа дейност.

Наличието на услуги, тяхното качество и способността им да привличат потенциални посетители определя конкурентоспособността на туристическите дестинации, свързани с културни маршрути.

Тенденцията към диверсификация показва необходимостта от идентифициране на ресурси, които биха могли да се трансформират в продукт,



свързан с туризма, за да се даде на съответния регион/населено място отличителен печат. Все пак трябва да помним, че не всички културни ресурси или дестинации лесно се превръщат в успешни културно-исторически туристически дестинации: културно-историческото наследство не може да бъде създадено и не е възможно да бъде осигурено.

Продуктът на културния туризъм трябва да притежава характеристики, които го правят уникален, като например качеството на маршрута и наличните услуги.

Привличането на посетители зависи от тяхната предварителна мотивация и качествата на уникалност и автентичност, които преживяват по време на посещението си. Творческите изживявания могат да играят важна роля тук. За тази цел участието на местното население е от основно значение, което е посочено в Международната харта за културен туризъм, приета през 1999 г. от ICOMOS (Международен съвет за паметниците на културата и забележителните места).

Съществена особеност за културното наследство е, че преценките за ценностите, приписвани на културните обекти, както и за доверието в свързаните с тях източници на информация могат да се различават от култура до култура и дори в рамките на една и съща култура. Следователно, не е възможно да се поставят в много конкретни рамки преценките на стойностите и автентичността в рамките на определени критерии. Напротив, уважението към всички култури налага културните контексти, към които принадлежат, да се разглеждат и оценяват като част от наследството.

Затова е много важно да се идентифицира и оцени специфичното естество на ценностите на наследството на дадена култура и достоверността и верността на свързаните с тях източници на информация.

В системата от критерии при настоящата методика не е включена оценката за разглежданите обекти, дадена им при определянето на техния статут по ЗКН като културно наследство с местно, национално или световно значение, тъй като базата данни и извършената от (тогава) НИПК е неактуализирана. В по-голямата си част статутите са определени преди повече от 30 години, през който период ситуацията на археологическите обекти твърде много се е изменила - за някои в положителна, за други в отрицателна насока. Към настоящия момент се сформира междуведомствена комисия, която да преосмисли и актуализира статута на 29-те обекта, предложени в индикативния списък за включване на Долнодунавския лимес в Световното културно наследство на ЮНЕСКО. Голяма част от обектите ще останат извън ползването на НИНКН и МК за определяне на граници и режими на



недвижимите културни ценности и това определя подобен показател за ценност в методиката като абсолютно неадекватен.

Съдържанието на маршрута трябва да е отворено и адаптирано за туристите както физически, така и интерпретативно.

Един културен маршрут функционира като културно-исторически туристически продукт и въз основа на факта, че притежава всички необходими продуктови функции и предлага съответното съдържание, информация и средства за предоставяне на хотелски услуги и настаняване.

Културно-историческият туристически продукт - маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, трябва да представлява верига от тематично свързани интегрирани фокусни точки за спиране, които насърчават развитието на регионалната идентичност и колективната памет.

Изборът на елементи може да бъде разширен и към неразработени туристически дестинации, непопулярни места с все още нецялостно проучени структури благодарение на възможността за използване на съвременните техники и технологии в областта на опазването на културното наследство - при идентифицирането, изследването, документирането и представянето му. В резултат на това, може да бъде създаден продукт с много по-малка от гледна точка на финансова инвестиция стойност, но с много по-голяма приложимост, достъпност и атрактивност. Във връзка със съвременните тенденции за развитие на туризма (включително възможността за предлагане на включване на туристите като участници в археологическите разкопки като развитие на нишов туризъм), обекти с висок археологически потенциал и висока степен на автентичност и интегралност с останалата система могат сравнително бързо да станат привлекателни, популярни и желани дестинации. Отчитайки този факт и насоките на UNESCO и ICCOMOS, в настоящата методика е обърнато особено внимание на автентичността и целостта - в отделната археологическа структура, за обекта и неговия контекст, за елементите поотделно и за системата като цяло в материален и нематериален аспект.

Извеждането на критерии за анализ и оценка се съобразява и с очакваните тенденции и динамика в поведението на туристите, а именно:

- нарастващо търсене от страна на туристите към качеството, автентичността, привлекателността и разнообразието на туристическите услуги;
- нарастващи изисквания на туристите към качеството на техническата инфраструктура и предлагането на специфични услуги;
- насочване на предпочитанията на туристите към специализирани форми



на туризъм - културен, еко- и селски, екстремн и др.;

- нарастване дела на младежите, особено на студентите сред туристите;
- увеличаване броя на възрастните туристи (основно от организираниите круизи по река Дунав);
- увеличаване на ролята на информационно-комуникационните системи в туристическия бизнес във връзка с търсенето, планирането и провеждането на туристическите пътувания.

За настоящия културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ има ясно дефинирана тема, представляваща обща европейска ценност, която определя сходството и идентичността на обектите в маршрута. Основните елементи, разглеждани в рамките на предварителното проучване са свързани с римската граница в двата региона, т.е. те са археологически обекти от Античността, както и на нематериалното културно наследство, проследимо днес от този период.

Това определя спецификата на методиката, която е разработена за оценяването на културно-историческата стойност и туристическия потенциал на археологическите обекти, разглеждани в техния материален и нематериален контекст.

3.3. Критерии за анализ и оценка на потенциала на обектите за включването им маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“

Изведените критерии за оценка на потенциала на обектите за включването им в съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ са съобразени с изискванията на Възложителя в Техническата спецификация: определянето на археологическата, културно-историческата и туристическата стойност на обектите на римското културно-историческо наследство в трансграничния регион. Затова е много важно при определянето на комплексната стойност да съществува корелация на ценностите и физическите ресурси.

При извеждането на критериите за оценка на археологическата, културно-историческа и туристическа стойност на даден обект е необходимо да се отчетат едновременно техните характеристики, значимост, потенциали и изискванията, на които трябва да отговаря, за да бъде определен като туристически приложим (достъпност, комплексност, привлекателност и др.).



Група критерии - археологическа и научна стойност

Отчитайки същността на маршрута, на първо място са изведени показателите за археологическата стойност на обекта. В тази характеристика се отчита значението на обекта за археологията като наука, възможностите му да бъде ценен източник на информация за отминалата епоха, наличието, съхранеността и значимостта на разкритите артефакти, които да обогатят познанията за културните, икономическите и техническите възможности на жителите, населявали римските обекти в трансграничния регион.

Археологическа и научна стойност

Обектът има потенциал да:

- даде информация, която ще допринесе за разбирането на местната история;
- допринесе за нови познания за историята на региона;
- даде знания, които ще доведат до по-добро разбиране на конкретни аспекти от историята на региона;
- да даде знания, които ще помогнат за сравнителен анализ на подобни места.

Обектът има висока археологическа/научна стойност, когато е с потенциал да даде информация, която ще допринесе за разбирането на историята на региона, ако може да се докаже, че нещо на място или в комбинация от мястото и свързаните с него документални материали/ артефакти и предмети може с допълнително проучване да разкрие информация, която ще допринесе за разбирането за миналото на разглеждания регион.

Значимостта на този индикатор може да бъде нюансирана, когато се определи дали потенциалът на обекта за разкриване на информация, която допринася за разбирането на историята на региона, е от местно, национално или наднационално значение. Почти всички културни ценности имат потенциал да дадат информация по някакъв начин, но степента, до която дадено място може да допринесе за разбирането на миналото на региона трябва да бъде обусловена от презумпцията, че всяко историческо място има научен потенциал. Високата научна значимост на даден обект и потенциалът му за разкриване на информация могат да бъдат идентифицирани чрез прилагането на един или повече показатели, включително време на създаване, уникалност (рядкост), екстензивност, непокътнатост или някакво друго качество на мястото.



Група критерии - културно-историческа стойност

Следващите критерии за оценка се отнасят към културно-историческата стойност. С тях се преценява културната и историческа значимост, интегралността и автентичността на елементите в системата на маршрута.

Таблица 1. Определящи характеристики за оценка на културно-историческата стойност на обектите

Културно-историческа стойност	Културна стойност
	Историческа стойност
	Интегралност
	Автентичност
Оценка на културно-историческата стойност	

Културна стойност

Археологическият обект има висока културна стойност, ако показва **рядък, необичаен или застрашен аспект** от културното наследство:

- Начин на живот (включително мода, вкус и стремеж), който някога е бил обичаен, но сега е рядък, винаги е бил необичаен или е застрашен;
- Обичай, който някога е бил често срещан, но сега е рядкост или вече не се практикува, винаги е бил рядко или застрашено културно явление;
- Процес, който някога е бил широко разпространен, но сега е рядък или необичаен, винаги е бил рядък или е застрашен;
- Функция, действие, които някога са били обичайни, но сега са рядкост или са застрашени;
- Начин на употреба на земята, който някога е бил обичаен, но сега е рядък, необичаен, винаги е бил рядък или е застрашен;
- Дизайн или форма, които някога са били обичайни, но сега са рядкост, необичайни, винаги са били изключение или са застрашени.

Археологическият обект има висока културна стойност, когато показва **принципни характеристики** на определен клас културни обекти и когато демонстрира съхранена културно-историческа тъкан:

- Начин на живот или обичай, който е направил забележителен принос в модела или еволюцията на историята на региона;
- Влияние на една идеология, стойност или философия върху историята на региона;
- Процес или начин на използване на земята или особености на терена,



което е допринесло силно за модела или еволюцията на историята на региона;

- Функция, която е важна част от модела на историята на територията;
- Работа на творец, архитект или майстор, който е допринесъл в значителна степен за изградената среда на региона;
- Архитектурен стил или форма, които са допринесли за развитието на средата;
- Строителна техника или конкретно използване на материали, които са направили забележителен или ранен принос към еволюцията на строителството;
- Вариации в рамките на еволюцията или прехода от основните характеристики на даден клас културни места.

Археологическият обект има висока културна стойност, когато показва **висока степен на творчество, изобретателност или техническо достижение** за определен исторически период:

- Творческа значимост;
- Архитектурно превъзходство;
- Иновация или нова технология;
- Пробив в дизайна или строителната техника;
- Особено подходящо решение на технически проблем, който разширява границите на съществуващите технологии;
- Адаптиране на технологията по творчески начин.

Историческа значимост

Археологическият обект има висока историческа стойност, когато има **значителен принос към еволюцията или модела на развитие** на нашето общество или на заобикалящата ни среда и е:

- Продукт или резултат от събитие, фаза, движение, процес, дейност или начин на живот, който е направил значим принос към еволюцията или модела на развитие на обществото или на заобикалящата среда;
- Пример за процес или дейност, които са направили силен, забележим или влиятелен принос към еволюцията или модела на развитие на обществото или на околна среда;
- Повлиян е от събитие, фаза, движение, процес, дейност или начин на живот, който е направил силен, забележим или влиятелен принос към еволюцията или модела на развитие на обществото или на околната среда;
- Въздейства на събитие, фаза, движение, процес, дейност или начин на живот, който е направил силен, забележим или влиятелен принос към еволюцията или модела на развитие на обществото или на околната среда;



- Място на събитие или дейност, която е направила силен, забележим или влиятелен принос за развитието или развитието на обществото или на околната среда;

- Символично обвързан е със събитие, фаза, движение, процес, дейност или начин на живот, което е направило силен, забележим или влиятелен принос към еволюцията или модела на развитие на обществото или на околната среда.

Археологическият обект има висока историческа стойност, когато има връзка, асоциация с живота или работата на конкретна личност или група от хора, които имат забележителен принос за еволюцията на съответното общество или заобикалящата среда.

Интегралност

Археологическият обект има висока интегрална културна стойност, когато показва принципни, дефиниращи характеристики, качества или атрибути от своя тип или вариация в рамките на типа или еволюцията на типа на определен клас културни обекти и когато **илюстрира нишката на културно-историческата тъкан, принадлежността към цялото**. Това може да се изразява в редица човешки дейности, включително начин на живот, обичай, идеология или философия, процес, използване на природните ресурси, функция, форма, дизайн, стил, техника или някаква друга дейност или постижение, част от общата тъкан на историята на региона.

Според Хартата за културните маршрути на ИКОМОС интегралността в културния маршрут се основава на достатъчно представителен набор от материални и нематериални доказателства и елементи, които гарантират пълното представяне на характеристиките и значението на историческите процеси, генериращи културния маршрут.

Чрез интегралността се изявяват доказателствата за историческите връзки и динамичните функции, които са от съществено значение за отличителния характер на културния маршрут.

Автентичност

Според ИКОМОС:

„Автентичността се явява същественият квалифициращ фактор, касаещ ценностите. Разбирането на автентичността играе фундаментална роля във всички научни изследвания на културното наследство, в планирането на опазването и възстановяването.

В зависимост от същността на културното наследство, неговия контекст и еволюцията му във времето, преценките за автентичност могат да бъдат



свързани със стойността на голямо разнообразие от характеристики. Аспектите на тези характеристики могат да включват форма и дизайн, материали и съдържание, употреба и функция, традиции и техники, местоположение и настройка, дух и усещане, както и други вътрешни и външни фактори. Използването им позволява разработването на специфични артистични, исторически, социални и научни измерения на изследваното културно наследство.“⁶

Другият извод, който се налага при изработването на методиката за оценка, е, че всеки паметник или забележително място носи неповторимо и уникално свидетелство за човешка дейност и епоха.

Общото за всички обекти на културното наследство е, че **автентичността е основното, най-ценното и най-важно качество** на паметниците и забележителностите и без опазване на автентичността им те загубват културната си ценност и престават да съществуват като такива.

Отличителността на едно място често е факторът, който определя държавната значимост по отношение на стойността на уникалност. Автентичността може да бъде разгледана в различни аспекти:

- Образна автентичност - степен на съхраненост на концепцията за обекта и на автентичния му облик;
- Функционална автентичност - основава се на степента на автентичност и степента на съхраненост на оригиналната функция.

Група критерии - състояние на обекта

От съществена значимост за включването на един обект на културното наследство в туристически продукт е оценката на неговото състояние, тъй като първоначалното усещане за даден елемент на маршрута се определя именно от този критерий.

Според Хартата на ИКОМОС за интерпретацията и презентацията на обектите на културното наследство, представянето (експонирането) на обекта трябва да улеснява физическия и интелектуален достъп на обществеността до културното наследство. Ефективното тълкуване и представяне трябва да подобри личния опит, да повиши общественото уважение и разбиране и да обясни значението на опазването на обектите на културното наследство. Експонирането трябва да насърчи хората и общностите да отразяват собствените си възприятия за даден обект и да ги подпомагат при създаването

⁶ Документ от Нара за автентичността (ИКОМОС, 1994).



на осмислена връзка с него. Целта следва да бъде стимулиране на по-нататъшен интерес, обучение, опит и проучване. Важно е програмите за интерпретация и представяне на наследството да идентифицират и оценят правилно демографските и културни особености на своята публика и да се фокусират върху разбиране и общуване между ценностите и значимостта на археологическото наследство с различните му аудитории.

Много важно за туристическото включване и представяне на един елемент е неговото актуално състояние. В методиката то е разгледано в няколко аспекта, първият от които е физическото състояние и привлекателността на археологическият обект.

Таблица.2. Определящи характеристики за оценка на състоянието на обектите

Състояние на обекта	Състояние, привлекателност
	Извършена намеса (КРР), готовност
	Цялостност
	Съхраненост на оригинала
	Рискови фактори
Оценка на състоянието на обекта	

Състояние, привлекателност

Първичното впечатление и емоционалното въздействие от един обект на културното наследство се определя от неговите естетически качества. Той трябва да демонстрира или притежава красиви атрибути:

- естествена красота или друго естествено естетическо качество;
- живописни атрибути;
- емоционални качества;
- изразителни качества;
- забележителност;
- принос към околния ландшафт;
- да има символична стойност.

За състоянието на археологическия обект в нашите климатични условия особено важно е наличието и качеството на консервационно-реставрационна намеса, тъй като оставени на агресивните въздействия на климатичните фактори археологическите структури са изключително крехки и уязвими, бързо деградиращи и губещи своята физическа цялост.

Проведена намеса и проектна готовност



Този показател се оценява с разглежданите характеристики за намеса за опазване на обекта: осъществена качествена консервация, реставрация, експониране и социализация. Предимство е добавянето на налична информация за проектна готовност, която в някаква степен подпомага своевременното опазване на недвижимата културна ценност.

Допълнителни компоненти на оценката за физическото състояние на обекта са неговата физическа цялост и съхраненост на оригиналната структура, което представлява материалният аспект на разглежданите основни критерии за интегралност и автентичност.

Цялостност

Критерият касае съхранеността на археологическия обект в неговата физическа и смислена цялост. Колкото по-висока е степента, до която тъканта остава непокътната, толкова повече целостта на обекта е съхранена. Колкото по-голяма е непокътнатостта на тъканта, толкова по-лесно мястото може да бъде „прочетено“ по начина, по който тя първоначално функционира или еволюира във времето и толкова по-голяма е целостта на обекта.

Непокътнатостта не трябва да се бърка със състоянието. Обектът може да бъде по същество непокътнат, т.е. повечето от ранните културни пластове са оцелели, но в същото време тази тъкан може да е в много крехко състояние.

Съхраненост на оригинала

Степента на съхраненост на оригиналната физическа структура е много важен критерий за оценката на значимостта на даден археологически обект. Тя не е задължително да е обвързана със състоянието на обекта, тъй като е възможно да е проведена консервационно-реставрационна и социализираща дейност и обектът да е в отлично състояние, но автентичността на археологическата субстанция да е нарушена. Критерият касае автентичност на физическата субстанция.

Рискови фактори и степен на застрашеност

От съществена значимост за състоянието на обектите са рисковите фактори, които оказват негативно въздействие върху археологическите структури. Негативните влияния са разделени в две големи групи в зависимост от своята същност - природни и антропогенни. В първата група са включени рискът от земетресение, свлачище (ерозионни процеси) и наводнение, като негативните въздействия на климата не са специално разглеждани, тъй като те са еднакви за всички елементи от маршрута в рамките на трансграничния регион. Рискът от земетресение е оценен чрез поставянето на обекта в земетръсната зона, към която принадлежи територията му.



Не по-малко унищожителни за археологическите обекти са антропогенните фактори, които би трябвало да са максимално ограничени чрез законодателните рестрикции, но на практика са най-пагубните за културно-историческото наследство. Това са инвестиционните намерения и иманярството, като първите засягат негативно обектите, разположени в урбанизирани територии и обработваемите земи, а вторите - всички останали. Много сериозен проблем е иманярската намеса, довела до почти пълно унищожаване на множество обекти, особено в Северозападна България, което при оценката е отчетено с повдигане на тежестта на тази характеристика до бал за максимално негативно въздействие.

Група критерии - контекст и взаимовръзка с обекта

Изключително важно за възприемането на обект, който е недвижима културна ценност, е неговият контекст - като непосредствено заобикаляща го среда, като исторически и функционален контекст. В методиката е обърнато особено внимание на тази характеристика, тъй като тя дава рамката на оценка на елемента и влияе много за неговото емоционално възприемане. Подлежащи на оценка са физическото състояние и привлекателността на непосредствено заобикалящата обекта среда, отношението ѝ към археологическата и културно-историческата стойност на разглежданата недвижима културна ценност, както и това, дали допринася за правилното ѝ експониране. Взета под внимание е характеристиката за автентичност на контекста - материален, нематериален и връзките между елементите в него. Разгледана е жизнеността на обекта чрез връзката му с настоящата заобикаляща среда - континюитета на първичната му функция, участието му в останалите функционални системи на селищните структури, социалната му значимост.

Тълкуването и представянето на обектите на културно-историческо наследство следва да се разглеждат в техния по-широк социален, културен, исторически и естествен контекст, като се вземат предвид всички общности, допринесли за историческото и културно значение на обекта, околният ландшафт и природната среда, както и нематериалните елементи от наследството като културни и духовни традиции, легенди, музика, танци, театър, литература, визуални изкуства, местни обичаи и кулинарно наследство.⁷

⁷ ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites



Таблица 3. Определящи характеристики за оценка на състоянието на контекста и взаимовръзката с обекта

Взаимовръзка с контекста	Състояние, привлекателност
	Допринася ли за експонирането
	Съхранена автентичност
	Взаимовръзка с др. функц. с-ми
Оценка на състоянието на контекста и взаимовръзката с обекта	

Състояние, привлекателност

Първичното впечатление и емоционалното въздействие от един обект на културно-историческо наследство се определя от неговите качества на фона на неговата непосредствено прилежаща среда. По този критерий физическият контекст трябва да демонстрира или притежава красиви атрибути:

- естествена красота или друго естествено естетическо качество;
- живописни атрибути;
- емоционални качества;
- изразителни качества;
- забележителност;
- да има символична стойност.

Допринася ли контекстът за експонирането на археологическия обект

В този критерий се оценява най-силно взаимовръзката между археологическия обект и неговия контекст. Анализира се ролята на обекта за историческото формиране и актуалното значение на средата, дали той е доминанта, акцент или елемент на средата (урбанизирана, архитектурна или природна), както и обратното взаимодействие на отношението и приноса на заобикалящия ареал към изявяването на стойностите на археологическата недвижима културна ценност.

Автентичност на контекста

Както и за самия обект, автентичността на неговия контекст е най-важната ценностна характеристика и трябва да бъде разглеждана в духа на Документа от Нара за автентичността (ИКОМОС, 1994).

Автентичността касае както физическите стойности за заобикалящата археологическия обект среда, така и духовните и интерпретативни стойности на контекста.

По този критерий се оценява местоположението на обекта спрямо настоящата селищна структура и това отношение в сравнение с оригиналното



му положение (например още в Античността около някои от крепостите има селища, днес те са в рамките на съвременните населени места), устойчивостта или промяната на преобладаващата функция на средата, развитието на средата, физическото изменение на средата (ерозионните и свлачищни процеси са довели до контрастно изменение на природната основа на някои от крепостите).

Взаимовръзка с останалите функционални системи, социална значимост

По този критерий се оценява дали и доколко обектът е част от съвременната обществена и културна среда, съществува ли и доколко обществен интерес към обекта, поддържат ли се активни функции, обогатяващи средата и обществото.

Археологическият обект и неговият контекст имат силна асоциация с определена общност или културна група по социални, културни или духовни причини:

- Важно е за общността като ориентир и символ;
- Място, което предлага ценно преживяване;
- Популярно място за събиране за определено събитие;
- Средата е свързана със събития, които имат дълбок ефект върху определена общност или културна група;
- Място за ритуал или церемония;
- Символично представя миналото в настоящето;
- Място на съществена общностна функция, водеща до специална привързаност.

Група критерии - туристически потенциал

Оценката на туристическия потенциал се изготвя на базата на оценка на инфраструктурната обезпеченост - туристическа, техническа и информационна, достъпността на обекта и връзката му с други туристически елементи, забележителности и дестинации, неговата популярност и посещаемост, както и отношението и включването на природното наследство.

Достъпността на обекта е разгледана чрез критерии не само за достъп по асфалтов път с лек автомобил или автобус, но и като отношение на обекта към транспортната система от други видове. Предвид спецификата на маршрута - трансграничен между България и Румъния, с основна ос река Дунав, следва да бъдат оценени близостта на обекта до пристанище (заради големия брой организирани групи от круизен туризъм), ферибот или мост - заради пряката връзка между двете държави в трансграничния регион. Необходимо е да се



разгледат възможностите за достъп до обекта чрез обществен транспорт - автобуси, влакове, както и наличието на услугата rent-a-car в близост.

За да функционира един културно-исторически маршрут като туристически, трябва да притежава всички необходими продуктови функции и да предлага съответното съдържание, информация и услуги за настаняване и хранене в близост.

Оценката на техническата инфраструктура се прави чрез обследване на наличието на захранване с ток и вода и осигурена канализация в непосредствена близост до обектите, което е необходимо за социализирането на археологическите недвижими културни ценности. Предвид развитието на съвременните технологии и комуникации е оценено и наличието на видеонаблюдение и безжичен интернет.

За оценка на туристическия потенциал на археологическите обекти е важна тяхната връзка с информационната инфраструктура, включваща историческите (и археологически) музеи - регионални и общински, като основен отправен пункт и източник на данни за историческото и културното наследство, както и изградените експозиции във връзка с конкретни археологически обекти от Дунавския лимес. Другите видове музеи, галериите и читалищата са също възможности за получаване на информация, участващи в структурната система „Култура“ на селищата. Туристическите информационни центрове пък са главният отправен пункт за повечето посетители и се оценяват като съществен потенциал.

Отчита са наличността на указателни табели по пътя, които са важни за насочване на посетителите. Прави се одит и на информационните табла, разположени на самия обект и осигуряващи информация in situ.

За популярността на елементите на маршрута в съвременното общество е много важно тяхното позициониране в world wide web и в различните видове медии, което е взето предвид в предложената методика. Сходен критерий за оценка е и посещаемостта на обекта.

Таблица 4. Определящи характеристики за оценка на туристическия потенциал на обектите

Туристически потенциал	Посещаемост	
	Достъпност	
		автогара
		автобусна спирка
		ж.п. гара
		рент-а-кар
		пристанище



		ферибот, мост
	Туристическа инфраструктура	Места за настаняване
		Места за хранене
	Връзка с друг вид туризъм	Тематични фестивали
		Забележителности
		Вело-туризъм
		Еко-пътеки
		Винен туризъм
		Екстремн туризъм
		Риболов
		Природни забележителности
		Орнитоложки туризъм
		СПА, ски-туризъм
	Природно насл.	Прир. резерват, защитена зона
	Техническа инфраструктура	Ток
		Вода
		Канализация
		Видеонаблюдение
		Wi-Fi
	Информационна инфраструктура	Исторически музей
		Турист. информационен център
		Експозиции
		Галерии, музеи
		Читалище
		Указ. табели и информ. табла
	Популярност	Интернет
		Медии
Обща оценка на туристическия потенциал		

3.4. Методика за анализ и оценка на потенциала на обектите за включването им в маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“

Методиката е съвкупност от пътища, начини и средства за постигането на дадена цел и се разработва на базата на определени принципи, подходи и методи. В конкретния случай тя е свързана с комплексна оценка на културно-исторически и туристически ресурси и потенциала им за ефективно включване в системата на туризма. Оценката касае различни характеристики - количествени, качествени, времеви и пространствени, за начините на измерване на които се използват подходящи критерии и показатели.



Методите за анализ и оценка могат да бъдат разделени в две големи групи - евристични и обективни. Първите се използват при логическа обработка и оценка на определена информация, прецизиране на качествените характеристики или причинно-следствените зависимости между изследваните обекти и са приложими при разглеждането на културно-историческата значимост на елементите и системата. Чрез метода на експертните оценки е потърсено обективизиране на оценката посредством интегриране на компетентни експертни мнения и постигане на консенсус.

Обективните методи се основават на определянето на стойностите на показателите чрез измерване или регистрация. Обективната измеримост се отнася до признаци, измерими чрез независими от наблюдаващото лице методи.

Използван е и друг разпространен метод за измерване и оценка на характеристиките на културно-историческия и туристическия потенциал на обектите - анкета към заинтересованите страни.

В конкретната разработка, обективизирането е приложено в максимално широка степен, основно при определянето на туристическия потенциал на отделните обекти. Методиката се основава на проверими критерии и показатели, изборът на които е в резултат на задълбочено проучване на спецификата на обектите и добрите практики в национален и международен аспект.

Матрица за оценка (извеждане):

Крайната цел на комплексната оценка на културно-историческия и туристическия потенциал на обектите от Дунавския римски лимес е подбор на най-значимите от тях за включването им в съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“. Оценката на техния потенциал се осъществява чрез разработената методика и избраните критерии, изисквания и показатели. Отчетени са и обобщените мнения на участниците в анкетните проучвания (заинтересованите страни) и експертните оценки на провеждащите предварителното проучване.

Основните характеристики, използвани при измерването и оценката им, заедно с присъщите им показатели и дялово участие, са представени в следната таблица:

Таблица 5. Определящи характеристики за оценка на потенциала на обектите



Определящи характеристики		
Оценка на археологическата стойност		
Културно-историческа стойност	Културна стойност	
	Историческа стойност	
	Интегралност	
	Автентичност	
Оценка на културно-историческата стойност		
Състояние на обекта	Състояние, привлекателност	
	Извършена намеса (КРР), готовност	
	Цялостност	
	Съхраненост на оригинала	
	Рискови фактори	
Оценка на състоянието на обекта		
Взаимовръзка с контекста	Състояние, привлекателност	
	Допринася ли за експонирането	
	Съхранена автентичност	
	Взаимовръзка с други функционални системи	
Оценка на състоянието на контекста и взаимовръзката с обекта		
Туристически потенциал	Посещаемост	
	Достъпност	По асфалтов път
		автогара
		автобусна спирка
		ж.п. гара
		рент-а-кар
		пристанище
	ферибот, мост	
	Туристическа инфраструктура	Места за настаняване
		Места за хранене
	Връзка с друг вид туризъм	Тематични фестивали
		Забележителности
		Вело-туризъм
		Еко-пътеки
Винен туризъм		
Екстремн туризъм		
Риболов		
Природни забележителности		
Орнитоложки туризъм		



		СПА, ски-туризъм
	Природно наследство	Природен резерват, Защитена зона по НАТУРА 2000
	Техническа инфраструктура	Ток
		Вода
		Канализация
		Видеонаблюдение
	Информационна инфраструктура	Wi-Fi
		Исторически музей
		Турист. информационен център
		Експозиции
		Галерии, музеи
	Популярност	Читалище
		Указ. табели и информ. табла
		Интернет
		Медии
Обща оценка на туристическия потенциал		
КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА		

Методиката определя различна тежест на разглежданите критерии в зависимост от тяхната значимост при определянето и позиционирането на елементите в културно-историческия туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

За оценка на културно-историческата стойност и туристическия потенциал на обектите се използва методът на баловите оценки, резултатът от който е присъждането на определен брой точки (балове) по подбрани характеристики и конкретни показатели за тяхното измерване. Общият максимален брой точки за всеки обект е 100 и се формира като сума от точките по всяка от избраните и оценявани характеристики и показатели. Сумата от присъдените точки формира общата оценка за дадения обект и му отрежда съответно място като елемент на културно-историческия туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

Избраните характеристики и съответстващите им показатели имат различно участие (стойност, тежест) при формирането на оценката, разпределено по следния начин:

Археологическа/научна стойност	- 10 т.
Културно-историческа стойност	- 20 т.
Състояние на обекта	- 20 т.



Взаимовръзка с контекста - 20 т.
Туристически потенциал - 30 т.

Основните характеристики на оценката, заедно с присъщите им показатели, значимост и дялово участие, са представени в следващата таблица.

Таблица 6. Оценителна скала за изчисляване потенциала на обекти за включване в маршрута

Определящи характеристики			Показател	Макс. оценка	Обща оценка
Оценка на археологическата стойност			A		10
Културно-историческа стойност	Културна стойност		КИ1	5	
	Историческа стойност		КИ2	5	
	Интегралност		КИ3	5	
	Автентичност		КИ4	5	
Оценка на културно-историческата стойност			КИ=КИ1+КИ2+КИ3+КИ4		20
Състояние на обекта	Състояние, привлекателност		C1	5	
	Извършена намеса (КРР), готовност		C2	5	
	Цялостност		C3	5	
	Съхраненост на оригинала		C4	5	
	Рискови фактори		C5	-5	
Оценка на състоянието на обекта			C=C1+C2+C3+C4-C5		20
Взаимовръзка с контекста	Състояние, привлекателност		K1	5	
	Допринася ли за експонирането		K2	5	
	Съхранена автентичност		K3	5	
	Взаимовръзка с други функционални системи		K4	5	
Оценка на състоянието на контекста и взаимовръзката с обекта			K=K1+K2+K3+K4		20
Туристически и потенциал	Посещаемост		T1	5	5
	Достъпност	По асфалтов път	T2	3	10
		автогара		2	
		автобусна спирка		1	



		ж.п. гара		1	
		рент-а-кар		1	
		пристанище		1	
		ферибот, мост		1	
	Туристическа инфраструктура	Места за настаняване	T3	5	10
		Места за хранене		5	
	Връзка с друг вид туризъм	Тематични фестивали	T4	1	10
		Забележителности		1	
		Вело-туризъм		1	
		Еко-пътеки		1	
		Винен туризъм		1	
		Екстремн туризъм		1	
		Риболов		1	
		Природни забележителности		1	
		Орнитоложки туризъм		1	
		СПА, ски-туризъм		1	
	Природно наследство	Природен резерват, защитена зона	T5	5	5
	Техническа инфраструктура	Ток	T6	1	5
		Вода		1	
		Канализация		1	
		Видеонаблюдение		1	
		Wi-Fi		1	
	Информационна инфраструктура	Исторически музей	T7	3	10
		Туристически информационен център		3	
		Експозиции		1	
		Галерии, музеи		1	
		Читалище		1	
		Указателни табели и информационни табла		1	
	Популярност	Интернет	T8	3	5
		Медии		2	
Обща оценка на туристическия потенциал			$T=(T1+T2+T3+T4+T5+T6+T7+T8)/2$		30
КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА			$КО=A+КИ+C+K+T$		100

Където:



За показател „А“: 0-никаква стойност , 10-максимално висока

За показатели „КИ“: 0-няма, 1-много ниска, 2-ниска, 3-средна , 4-висока, 5-изключително висока

За показател „С1“, „С3“ и „С4“: 0-много лошо, 1-лошо, 2-средно, 3-добро , 4-много добро, 5-отлично

За показател „С2“: наличие на консервационна намеса=1 + наличие на реставрационна намеса=1 + наличие на експозиционна намеса=1 + наличие на социализиране=1 + наличие на проектна готовност=1

За показател „С5“: степен на застрашеност 0-никаква, 1-много слаба, 2-слаба, 3-средна, 4-висока, 5-много висока

За показател „К1“: 0-много лошо, 1-лошо, 2-средно, 3-добро , 4-много добро, 5-отлично

За показател „К2“: 0-никак, 1-много слабо, 2-слабо, 3-средно, 4-много, 5-изключително много

За показател „К3“: 0-няма, 1-много ниска, 2-ниска, 3-средна , 4-висока, 5-изключително висока

За показател „К4“: 0-много лошо, 1-лошо, 2-средно, 3-добро , 4-много добро, 5-отлично

За показател „Т1“: 0-няма, 1-много ниска, 2-ниска, 3-средна , 4-висока, 5-изключително висока

За показател „Т2“: 0-липсва, 5-средна осигуреност, 10-отлична осигуреност

За показател „Т3“: 0-липсва, 5-средна осигуреност, 10-отлична осигуреност

За показател „Т4“: 0-липсва, 5-средна взаимовръзка, 10-отлична взаимовръзка

За показател „Т5“: 0-не попада в природен резерват или защитена зона, 5-попада в природен резерват или защитена зона

За показател „Т6“: 0-липсва, 3-средна осигуреност, 5-отлична осигуреност

За показател „Т7“: 0-липсва, 5-средна осигуреност, 10-отлична осигуреност

За показател „Т8“: 0-липсва, 3-средна, 5-висока

Обектите с общ бал над 60 имат достатъчните показатели да бъдат определени като основни елементи на маршрута, а тези, с обща стойност на оценката между 40 и 60 са включени като второстепенни елементи на маршрута, като в зависимост от характеристиките, за които те имат по-високи или по-ниски стойности се разпределят в различните групи на второстепенните елементи: второстепенни елементи, които със сравнително неголеми инвестиции имат потенциала да се превърнат в основни; популярни обекти, развити туристически дестинации, които допринасят за разнообразяването на маршрута; обекти, отдалечени от р. Дунав, но синхронни и свързани с основните, определящи ареала на маршрута; елементи, които са с висока културно-историческа стойност, автентичност и интегралност и имат потенциал



да обогатят туристическия продукт, а след адекватна намеса по опазване, както и чрез използване на съвременни технологии дори да се превърнат в основни привлекателни звена по трасето.

3.5. Модел на проучване и систематизиране на информацията

За изследването на културно-историческото наследство от римския период по Дунавския лимес в България и възможностите за включването му в съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, е проучено и анализирано националното и международното законодателство, документи на международни организации и добри практики, свързани с темата за културните маршрути и тяхното устойчиво използване и имплементиране в туризма.

Основен метод на работа за оценяване ресурсите на римското културно наследство е тяхното регистриране, характеризиране и типологизация. Като обща информация за обектите влиза тяхното название, местоположение, вид собственост и юридически статус, описание на археологическия обект и неговия контекст, данни за проучвания и артефакти от обекта, литературни и други източници за обекта.

Методиката на изследване е съобразена с целите на проекта и с очакваните резултати от предварителното проучване в изпълнението на Техническата спецификация. **Методиката се състои от следните стъпки:**

- Проучване и документиране на обектите на римското културно - историческо наследство в трансграничния район;
- Систематизиране на информацията, анализ и оценка на обектите по определените критерии.

Проучени са литературни и исторически източници по темата, установен е контакт с проучватели на римското наследство по Дунавския лимес, с местните и регионални исторически музеи. Благодарение на това са идентифицирани археологическите обекти, касаещи настоящото проучване и е означено приблизителното им местоположение. При теренната работа всички обекти са локализирани и са взети точните им GPS координати с прецизна геодезическа техника. Направени са снимки и обследване на археологическите структури, тяхното състояние и заобикалящата ги среда. Информацията е нанесена в ГИС - географска информационна система, определена като най-подходяща за основа на база данни за целите на това предварително



проучване. На базата на анализа на добрите практики и конкретното актуално положение на самите обекти и техните особености е разработена архитектура на базата данни, така че информацията да бъде възможно най-удачно систематизирана и да може лесно да се оперира с нея.

При определянето на структурата на базата с данни са взети предвид двата възможни подхода - комплексен (за целия регион като система) и индивидуален (за всеки един обект поотделно). Туристическата инфраструктура - пътища, селища, обекти за хранене и настаняване, информационна, транспортна и техническа инфраструктура, нематериално културно наследство, други видове туризъм и забележителности са нанесени за целия регион като системи с голяма пълнота и геодезическа прецизност, след което за всеки обект индивидуално е обследвано и анализирано отношението му спрямо тях.

Веднъж нанесен в ГИС системата с точните си GPS координати, обектът е поставен на геодезична картна основа, като са обследвани имотите, в които той попада по кадастрални данни. За целта, на обектите, които са проучвани и могат да бъдат различени археологически структури, е направено подробно фотограметрично заснемане, което представлява аеро-фото заснемане по определени геодезични способности. От това заснемане е съставен дигитален триизмерен обект, от който е изведен орто-фото план, прецизно георефериран (точно позициониран на картната основа). Благодарение на този орто-фото план са определени границите на археологическата структура на местността с археологическа недвижима културна ценност, които би трябвало да бъдат защитени и са обект на проучването (това касае обектите, за които няма определени от МК граници и режими, т.е. мнозинството от тях). За всички обекти е проследено в какви имоти попадат - като населено място, вид собственост, начин на трайно ползване на земята и нейното предназначение. Част от информацията е осигурена със съдействието на общинските администрации. Откупена е информация за всички имоти, попадащи в кадастрални граници.

От НДА на НИНКН е проучена наличната информация за всички обекти, попадащи в обхвата на предварителното проучване, като е нанесен техният актуален статут. Изследвани са наличните проекти, касаещи римското културно наследство по Дунавския лимес и досиетата на обектите. При взаимодействието с общинските и областните администрации са проучени предишни и настоящи проекти за римското културно наследство в региона, както и информация относно бъдещи планирани намерения, касаещи обектите.

При съвместната работа с историческите и археологически общински и областни музеи е получена допълнителна информация от исторически



източници и са осъществени ползотворни срещи с изследователи на културно-историческото наследство на региона.

Нематериалното и движимото културно наследство са подробно разгледани при проучването на историческите и археологически музеи, тъй като те са основните му съхранители. Приложен е и богат снимков материал на артефакти с опис.

За целите на проучването е избрана работата чрез ГИС (географска информационна система) за създаване на платформа за нанасяне на информацията с определена от изведената методика структура и разработена архитектура, обособяване на взаимовръзките вътре в системата по зададените критерии между отделните елементи и характеристики. Разработена е система за визуализиране на данните за всеки обект, като резултатите от нея са: графични материали (карти, схеми); текстови и таблични материали (аналитични и оценителни).

За всеки един от обектите в българската част е направено досие, включващо:

- Прецизно локализиране върху картната основа;
- Информация за имотите, в които попада;
- Подробно описание с:
 - ✓ историческа справка,
 - ✓ история на проучването и степен на проученост,
 - ✓ археологическо описание,
 - ✓ описание на актуалното състояние,
 - ✓ описание на съхранената автентичност,
 - ✓ описание на проведената намеса,
 - ✓ артефакти,
 - ✓ библиография,
 - ✓ информация от www.
- Подробна карта/схема в различен мащаб на положението на обекта спрямо наличната техническа, туристическа и информационна инфраструктура в близост;
- Фото документация, включваща и аеро-фото снимки, HDR изображения, панорамни изображения за по-популярните обекти;
- Формуляр с обобщена информация от базата данни по приложената таблица:

Таблица 7. Обобщен формуляр за оценка на всеки идентифициран обект

№	Показатели (ENG)	Показатели (BG
1	Name	Наименование



2	Code	Код в системата
3	Address	Местоположение
4	Website	Website
5	Notes	Кратко описание
6	Latitude (φ)	Координати - географска ширина (φ)
7	Longitude (λ)	Координати - географска дължина (λ)
8	Distance to nearest settlement (km)	Отдалеченост от най-близкото населено място (км)
9	Distance from Danube's firth (km)	Километър по Дунав (км)
10	Distance to nearest road (km)	Отдалеченост от най-близкия асфалтов път (км)
11	Distance to nearest road - evaluation	Отдалеченост от най-близкия асфалтов път - оценка
12	Periodization Prehistory	Периодизация - праистория
13	Periodization Thracian period	Периодизация - тракийски период
14	Periodization Hellenism	Периодизация - еленизъм
15	Periodization Roman era	Периодизация - римски период
16	Periodization Late Antiquity / Byzantine Empire	Периодизация - късна античност / Византия
17	Periodization First Bulgarian Kingdom	Периодизация - Първо Българско царство
18	Periodization Byzantine rule	Периодизация - Византийско владичество
19	Periodization Second Bulgarian Kingdom	Периодизация - Второ Българско царство
20	Periodization Ottoman period	Периодизация - османски период
21	Periodization Renaissance	Периодизация - Възраждане
22	Periodization XIX - XX century	Периодизация - XIX-XX век
23	Periodization Contemporaneity	Периодизация - съвременност
24	Type Legionary camp	Тип - легионен лагер
25	Type Fortress	Тип - крепост
26	Type Castellum	Тип - кастел
27	Type Road station	Тип - пътна станция
28	Type Fortified settlement	Тип - укрепено селище
29	Type Unfortified settlement	Тип - неукрепено селище
30	Type Sanctuary	Тип - светилище
31	Type Necropolis	Тип - некропол
32	Type Quarry	Тип - кариера
33	Type Fort	Тип - форт
34	Type Engineering facility	Тип - инженерно / отбранително съоръжение
35	Type Roman road	Тип - римски път
36	Type Bridge	Тип - мост



37	Type Port	Тип - пристанище
38	Continuity of the function / Functional systems	Продължителност на функцията/ Връзка с останалите функционални системи
39	Legal status Borders and modes of the cultural site	Юридически статус - граници и режими на недвижимата културна ценност
40	Legal status Plan for conservation and management	Юридически статус - План за опазване и управление
41	Intervention Excavation	Археологически проучвания
42	Intervention Excavation text	Описание на археологически проучвания
43	Wholeness - evaluation	Цялост (на физическата структура) - оценка
44	Intervention Degree of integrity text	Цялост (на физическата структура)
45	Preservation of the original - evaluation	Съхраненост на оригинала (на физическата структура) - оценка
46	Intervention Authenticity text	Съхраненост на оригинала (на физическата структура)
47	Intervention Conservation	Проведена намеса - консервация - оценка
48	Intervention Conservation text	Проведена намеса - консервация
49	Intervention Restoration	Проведена намеса - реставрация - оценка
50	Intervention Restoration text	Проведена намеса - реставрация - анализ
51	Intervention Exposure	Проведена намеса - експониране - оценка
52	Intervention Exposure text	Проведена намеса - експониране
53	Intervention Socialization	Проведена намеса - социализация - оценка
54	Intervention Socialization text	Проведена намеса - социализация
55	Intervention Project readiness	Проектна готовност - оценка
56	Intervention Project readiness text	Проектна готовност - анализ
57	Risk factors Natural Earthquake zones	Рискови фактори/природни - земетресения
58	Risk factors Natural Landslide	Рискови фактори/природни - свлачища
59	Risk factors Natural Flood	Рискови фактори/природни - наводнения
60	Risk factors Anthropogenic Investment intentions	Рискови фактори/антропогенни - инвестиционни намерения



61	Risk factors Anthropogenic Treasure hunting	Рискови фактори/антропогенни - иманярство
62	Risk factors Other	Рискови фактори - други
63	Access to the site Bus station nearest [km]	Достъп до обекта - разстояние до най-близка автогара (км)
64	Access to the site Bus station R10km	Достъп до обекта - автогари в радиус от 10 км (R10km)
65	Access to the site Bus station evaluation	Достъп до обекта - автогари - оценка
66	Access to the site Bus stop nearest (km)	Достъп до обекта - разстояние до най-близка автобусна спирка (км)
67	Access to the site Bus stop R10km	Достъп до обекта - автобусни спирки R10km
68	Access to the site Bus stop evaluation	Достъп до обекта - автобусни спирки - оценка
69	Access to the site Ferry boat nearest (km)	Достъп до обекта - разстояние до най-близък ферибот/мост (км)
70	Access to the site Ferry boat R10km	Достъп до обекта - ферибот/мост R10km
71	Access to the site Ferry boat evaluation	Достъп до обекта - ферибот/мост - оценка
72	Access to the site Port nearest (km)	Достъп до обекта разстояние до най-близко пристанище (км)
73	Access to the site Port R10km	Достъп до обекта - пристанище R10km
74	Access to the site Port evaluation	Достъп до обекта - пристанище - оценка
75	Access to the site Rent a car nearest (km)	Достъп до обекта - разстояние до най-близък Rent a car (км)
76	Access to the site Rent a car R10km	Достъп до обекта - Rent a car R10km
77	Access to the site Rent a car evaluation	Достъп до обекта - Rent a car - оценка
78	Access to the site Train station nearest (km)	Достъп до обекта - разстояние до най-близка ж.п. гара (км)
79	Access to the site Train station R10km	Достъп до обекта - ж.п. гара R10km
80	Access to the site Train station evaluation	Достъп до обекта - ж.п. Гара - оценка
81	Information infrastructure Community center nearest (km)	Информационна инфраструктура - читалища - най-близко разстояние (км)
82	Information infrastructure Community center R10km	Информационна инфраструктура - читалища R10km
83	Information infrastructure Community center evaluation	Информационна инфраструктура - читалища - оценка



84	Information infrastructure History museum nearest (km)	Информационна инфраструктура - исторически музеи, тематични експозиции - най-близко разстояние (км)
85	Information infrastructure History museum R10km	Информационна инфраструктура - исторически музеи, тематични експозиции R10km
86	Information infrastructure History museum evaluation	Информационна инфраструктура - исторически музеи, тематични експозиции - оценка
87	Information infrastructure Museums and galleries nearest (km)	Информационна инфраструктура - музеи, галерии, други културни институции - най-близко разстояние (км)
88	Information infrastructure Museums and galleries R10km	Информационна инфраструктура - музеи, галерии, други културни институции R10km
89	Information infrastructure Museums and galleries evaluation	Информационна инфраструктура - музеи, галерии, други културни институции - оценка
90	Information infrastructure Information center nearest (km)	Информационна инфраструктура - информационен център - най-близко разстояние (км)
91	Information infrastructure Information center R10km	Информационна инфраструктура - информационен център R10km
92	Information infrastructure Information center evaluation	Информационна инфраструктура - информационен център - оценка
93	Information infrastructure - Internet	Популярност - присъствие в интернет
94	Information infrastructure Media	Популярност - присъствие в медии
95	Information infrastructure Brochures, flyers, leaflets etc.	Информационна инфраструктура - каталози, брошури, флаери, други
96	Information infrastructure Directional signage	Информационна инфраструктура - указателни табели
97	Information infrastructure Information boards	Информационна инфраструктура - информационни табла
98	Tourist infrastructure Accommodation nearest (km)	Туристическа инфраструктура - места за настаняване - най-близко разстояние (км)
99	Tourist infrastructure Accommodation R10km	Туристическа инфраструктура - места за настаняване R10km
100	Tourist infrastructure Accommodation evaluation	Туристическа инфраструктура - места за настаняване - оценка



101	Tourist infrastructure Eating nearest (km)	Туристическа инфраструктура - места за хранене - най-близко разстояние (км)
102	Tourist infrastructure Eating R10km	Туристическа инфраструктура - места за хранене R10km
103	Tourist infrastructure Eating evaluation	Туристическа инфраструктура - места за хранене - оценка
104	Technical infrastructure Electro supply	Техническа инфраструктура - електрозахранване
105	Technical infrastructure Water supply	Техническа инфраструктура - водоснабдяване
106	Technical infrastructure Sewerage	Техническа инфраструктура - канализация
107	Technical infrastructure Video monitoring	Техническа инфраструктура - видео наблюдение
108	Technical infrastructure Wi-Fi internet	Техническа инфраструктура - Wi-fi internet
109	Intangible cultural heritage Festivals events nearest (km)	Нематериално културно наследство - тематични фестивали - най-близко разстояние (км)
110	Intangible cultural heritage Festivals events R10km	Нематериално културно наследство - тематични фестивали R10km
111	Intangible cultural heritage Festivals events evaluation	Нематериално културно наследство - Тематични фестивали, предания, митове, легенди - оценка
112	Another kind of tourism Bicycle trail nearest (km)	Друг вид туризъм - вело-пътеки - най-близко разстояние (км)
113	Another kind of tourism Bicycle trail evaluation	Друг вид туризъм - вело-туризъм - оценка
114	Another kind of tourism Eco trails nearest (km)	Друг вид туризъм - екопътеки - най-близко разстояние (км)
115	Another kind of tourism Eco trails R10km	Друг вид туризъм - екопътеки R10km
116	Another kind of tourism Eco trails evaluation	Друг вид туризъм - екопътеки - оценка
117	Another kind of tourism Extreme nearest (km)	Друг вид туризъм - екстремен - най-близко разстояние (км)
118	Another kind of tourism Extreme R10km	Друг вид туризъм - екстремен R10km
119	Another kind of tourism Extreme evaluation	Друг вид туризъм - екстремен - оценка
120	Another kind of tourism Fishing nearest (km)	Друг вид туризъм - риболов - най-близко разстояние (км)
121	Another kind of tourism Fishing R10km	Друг вид туризъм - риболов R10km



122	Another kind of tourism Fishing evaluation	Друг вид туризъм - риболов - оценка
123	Another kind of tourism Landmarks nearest (km)	Друг вид туризъм - забележителности - най-близко разстояние (км)
124	Another kind of tourism Landmarks R10km	Друг вид туризъм - забележителности R10km
125	Another kind of tourism Landmarks evaluation	Друг вид туризъм - забележителности - оценка
126	Another kind of tourism Natural sites nearest (km)	Друг вид туризъм - природни забележителности - най-близко разстояние (км)
127	Another kind of tourism Natural sites R10km	Друг вид туризъм - природни забележителности R10km
128	Another kind of tourism Natural sites evaluation	Друг вид туризъм - природни забележителности - оценка
129	Another kind of tourism Ornithological nearest (km)	Друг вид туризъм - орнитоложки - най-близко разстояние (км)
130	Another kind of tourism Ornithological R10km	Друг вид туризъм - орнитоложки R10km
131	Another kind of tourism Ornithological evaluation	Друг вид туризъм - орнитоложки - оценка
132	Another kind of tourism Skiing nearest (km)	Друг вид туризъм - ски - най-близко разстояние (км)
133	Another kind of tourism Skiing R10km	Друг вид туризъм - ски R10km
134	Another kind of tourism Skiing evaluation	Друг вид туризъм - ски - оценка
135	Another kind of tourism Spa nearest (km)	Друг вид туризъм - СПА - най-близко разстояние (км)
136	Another kind of tourism Spa R10km	Друг вид туризъм - СПА R10km
137	Another kind of tourism Spa evaluation	Друг вид туризъм - СПА - оценка
138	Another kind of tourism Wine nearest (km)	Друг вид туризъм - винен -най-близко разстояние (км)
139	Another kind of tourism Wine R10km	Друг вид туризъм - винен R10km
140	Another kind of tourism Wine evaluation	Друг вид туризъм - винен - оценка
141	Attendance	Посещаемост на обекта към момента
142	Movable cultural heritage Artifacts in site	Движимо културно наследство - в обекта
143	Movable cultural heritage Artifacts off site	Движимо културно наследство извън обекта
144	Artifacts off site location1	Артефакти извън обекта - местоположение 1



145	Artifacts off site location2	Артефакти извън обекта - местоположение 2
146	Artifacts off site location3	Артефакти извън обекта - местоположение 3
147	14.06. Artifacts off site location4	Артефакти извън обекта - местоположение 4
148	Protected zones Natura 2000, 2016 year	Защитени зони Натура 2000
149	Natural protected zones	Природни защитени зони и резервати
150	Natural protected zone type, code, name	Природни защитени зони и резервати - вид, код, име
151	Assessment of archeological value	Оценка на археологическата/научна стойност
152	Assessment of cultural value	Оценка на културната стойност
153	Assessment of historical value	Оценка на историческата стойност
154	Assessment of integrity	Оценка на интегралността
155	Assessment of autencity	Оценка на автентичността
156	Assessment of cultural and historical value	Оценка на културно-историческата стойност
157	Assessment of the current condition	Оценка на състоянието и привлекателността на обекта
158	Assessment of the risk factors	Оценка на рисковите фактори
159	Assessment of the condition	Оценка на актуалното състояние
160	Assessment of the connection with the context text	Взаимовръзка с контекста
161	Assessment of the attractiveness of the environment	Оценка на състоянието и привлекателността на заобикалящата среда
162	Assessment of the contribution to exposure	Оценка на съдействието на контекста за експонирането на обекта
163	Assessment of the authenticity	Оценка на автентичността на контекста
164	Assessment of the connection with other func. Systems	Оценка на връзката с останалите функционални системи
165	Assessment of the connection with the context	Оценка на взаимовръзката с контекста
166	Assessment of tourism potential	Оценка на туристическия потенциал
167	ASSESSMENT OF THE COMPLEX VALUE	КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА

Проучване и документиране

- Проучване на литературни и исторически източници за римското наследство по Дунавския лимес;



- Посещение на място в местните и регионални исторически музеи;
- Теренна работа за локализиране на точните GPS координати на обектите; снимки и обследване на археологическите структури, на състоянието им и на заобикалящата ги среда;
- Нанасяне на информацията в географска информационна система (ГИС).

Систематизиране на информацията, анализ и оценка

В така разработената база данни е нанесена събраната информация и е систематизирана по определения начин.

За визуализиране на резултата са направени досиета на всеки един обект (описание на съдържанието по-горе). На базата на този анализ се прави оценка на потенциала на съответния обект и той се вписва в системата като резултат във фиша към досието му. Добавя се и снимков материал, съдържащ и орто-фото изображения, аеро-заснемане и панорамни снимки за обектите с по-висок потенциал за включване в маршрута.

В резултат на всичко това са създадени 16 специфични карти на археологическите обекти от Дунавския лимес в разглежданата територия, както и на наличните за българската част инфраструктура (пътна, техническа, информационна, места за хранене и настаняване, забележителности, музеи и др.) и туристически елементи. По този начин е създадена възможност за анализиране на взаимоотношения и взаимовръзки между тях.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ IV. ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН РУМЪНИЯ - БЪЛГАРИЯ



Античен град Улпия Ескус, с. Гиген, Община Плевен, България



4.1. Географски контекст

Трансграничният регион Румъния-България заема територия от 69 285 кв. км и включва северния бряг на река Дунав (между платото Мехединци, Румънската равнина, Делтата на Дунав и Черно море в Румъния) и южния бряг на река Дунав (между Стара планина и Дунавската равнина до Черно море в България).

Регионът е обитаван от повече от 4,7 милиона жители. Той е съставен от следните административно-териториални единици:

Румъния – седем окръга: Мехединци, Долж, Олт, Телеорман, Гюргево, Кълъраш и Констанца.

България – осем области: Видин, Враца, Монтана, Плевен, Велико Търново, Русе, Силистра и Добрич.

Схема 3. Карта на трансграничния регион Румъния-България



Река Дунав е естествена природна преграда между Румъния и България, като формира 75% от граничната линия.

Дунав е единствената голяма река в Европа, която тече от запад на изток. Извира в планината Шварцвалд (Германия) и чрез три ръкава се влива в Черно море. Разстоянието от извора до устието е 2 852 км.

Река Дунав преминава през 10 държави: Германия, Австрия, Словакия, Унгария, Хърватия, Сърбия, България, Румъния, Молдова и Украйна.



Реката е част от VII-ми паневропейски транспортен коридор (Рейн-Майн-Дунав), който чрез Черноморския канал свързва пристанище Констанца (Румъния) с промишлените центрове в Западна Европа и с пристанище Ротердам (Холандия). От своя страна, той се пресича от два TEN-T коридора, свързващи Централна и Северна Европа с югоизточната част на континента и Близкия изток.

Голяма част от границата на Римската империя минава по дължината на река Дунав, която е и естествена граница между България и Румъния. Река Дунав е имала основно значение - могъщо естествено препятствие за защита, а същевременно - удобно свързващо трасе, улесняващо контрола на търговските пътища, бърз и евтин транспорт за снабдяването на легионите.⁸

По цялото протежение на река Дунав десният бряг е по-висок от левия, който е предимно равнинен и открит, често с блата и лагуни, допринасящи за отбранителния му характер. Представлява система от крепости, пътища, селища и обслужващите ги обекти по южния бряг на река Дунав, която е използвана за допълнителна защита, основна комуникационна артерия, търговски и снабдителен път.

Съществуващите културно-исторически обекти на римското наследство в трансграничния регион Румъния-България са част от римската граница, наречена днес Долнодунавски лимес.

Дунавският лимес в Румъния е с дължина 1075 км и включва укрепителни системи зидани или почва (земни стени), крепости, градове, населени места, структурни елементи на мостове и пристанища - всички елементи, които изгражда римският свят. Лимесът се простира в осем области (Мехединци, Долж, Олт, Телеорман, Гюргево, Кълъраш, Констанца и Тулча), от които седем (Мехединци, Долж, Олт, Телеорман, Гюргево, Кълъраш, Констанца) са разположени в трансграничния регион Румъния-България. Сред най-представителните археологически обекти на римското наследство са Дробета, Сукидава, Хинова, Капидава Карсиум Троезмис Диногоция.

Римският лимес по българските земи е с дължина от 471 км, с най-западна точка устието на река Тимок и най-източна - при град Силистра. В българската част лимесът преминава през седем области (Видин, Монтана, Враца, Плевен, Велико Търново, Русе и Силистра), които попадат в трансграничния регион Румъния-България. Сред най-представителните обекти са античните градове Улпия Ескус (с. Гиген, Плевен); Никополис ад Иструм (с. Никюп, Велико Търново), Нове (Свищов), Дуросторум (Силистра),

⁸ *Frontiers of the Roman Empire, David J Breeze, Sonja Jilek and Andreas Thiel, Warsaw - Vienna 2008*



Трансмариска (Тутракан), Димум (Белене), Сексагинта Приста (Русе), Ятрус (Кривина), Августа (Хърлец), Бонония (Видин) и др.

4.2. Исторически контекст

Римската империя е била една от най-големите в света и е просъществувала повече от 2000 години. Границите ѝ са мембраната, която свързва много страни и са „обкръжавали целия цивилизован свят“, по думите на живеещия през II в.Н.е. Аелиус Аристидес.⁹

В римската цивилизация консолидираната инфраструктура и сигурността са от съществено значение. За постигането на тези цели, границите играят централна роля.¹⁰

Границите имат силно символична стойност, представляваща „силата, амбицията и културата на Римската империя“ и действат като инструмент за разпространяване на начина на живот и култура във всички територии на Римската империя.¹¹ От една страна, римските императори до Марк Улпий Траян (98-117 г.), непрекъснато разширяват границите чрез завладяване на нови територии,¹² с цел генериране на нови източници на приходи за империята. От друга страна, границите играят важна отбранителна роля, особено през III в., когато укрепленията по тях стават абсолютно необходими за защита на империята от нападения на варварски племена, а по-късно за отбрана от други държави.

Границите на Римската империя са с дължина от над 5000 км¹³ по време на управлението на Траян (98-117 г.). След завладяването на Дакия (регион в рамките на Карпатите, Банат, между реките Муреш и Тиса и Западна Олтения), границата на Римската империя се премества от юг на север от река Дунав, където тя се поддържа в продължение на повече от век, докато император Аврелиан (270-275 г.) я оттегля отново на юг от реката.

Дакия не е единствената територия, завладяна по време на управлението на император Траян - към Римската империя са присъединени територии от Месопотамия, Асирия или Армения.

Този период на териториална експанзия съвпада с икономическия просперитет на империята, което отчасти се дължи на експлоатацията на

⁹ *Frontiers of the Roman Empire*, David J Breeze, Sonja Jilek and Andreas Thiel, Warsaw - Vienna 2008

¹⁰ Stoica, V. (2008) „The fortifications system in the Lower Danube in the 3rd - 7th centuries A.D.“ [Doctoral thesis] University of Craiova. Faculty of History, Philosophy, Geography

¹¹ National Institute of Patrimony (2013) Project „Danube Limes Brand“ <<http://www.danubelimesbrand.ro>>

¹² Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.“ University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from Bucuresti

¹³ National Institute of Patrimony (2013) Project „Danube Limes Brand“ <<http://www.danubelimesbrand.ro>>



ресурсите и в новозавладените територии. Периодът на разширяване на границите е последван от свиването им по време на управлението на император Адриан (117-138 г.), който се отказва от Месопотамия, а източните части на Дакия са включени в провинция Долна Мизия. Император Адриан прекратява политиката на завоевания и Римската империя преминава от политика на експанзия към етап на стратегическа отбрана и поддържане на границите. Тази политика на Римската империя продължава и през III в., след края на гражданските войни.¹⁴

Схема 1. Римска империя (125 d.Hr.)



Източник: Andrein - Operă proprie, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6655001>

През втората половина на III в., Аврелиан (270-275 г.) възвръща територии в източната част, но жертва признавайки трудността да се

¹⁴ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București



поддържа за дълго време толкова дълга граница, при това много отдалечена от Рим.¹⁵ Това е естествено стратегическо решение с исторически смисъл, тъй като военната ценност на Дакия като преден пост намалява, за да се превърне в проблем, поради намаляване сигурността ѝ като отбранителна линия.¹⁶

Не само император Аврелиан, но и императорите Галиен (253-268 г.) и Диоклециан (284-305 г.) предприемат реформи, свързани с териториалното делене. Те водят последователна политика за поддържане и допълнително укрепване на фортификационната система (лимеса). Римските императори от периода IV-VI в. се опитват да пазят целостта на границата от варварски нашествия.¹⁷

4.3. Римският лимес

Терминът „лимес“ произхожда от римския период, когато е бил използван като означение на границата между две области или дори като граница на Римската империя. Понастоящем терминът се използва в по-широк смисъл, като включва аспекти, свързани с отбранителната система, с дипломатически, военни, но и икономически, религиозни и културни значения.

През II в.н.е. „лимесът“ на Римската империя достига своята максимална дължина - над 5 000 км. Той се простира от Атлантическия бряг на Шотландия през цяла Европа до Черно море, продължавайки до Червено море, минавайки през Северна Африка до брега на Атлантическия океан. (схема 2)¹⁸

Границите дефинират империята и са основата за нейната стабилизация и икономическо развитие; дават възможност за грандиозно развитие на градовете. Границите са представлявали вид мембрана, през която в двете посоки са прониквали както идеи, така и стоки.

Големите, укрепени граници на Римската империя са:¹⁹

- на север - Германски лимес (Limes Germanicus) и Дунавски лимес (Limes Danubius);
- на изток - линията Тигър и Ефрат (Limes Tripolitanus);

¹⁵ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București

¹⁶ Stoica, V. (2008) „The fortifications system in the Lower Danube in the 3rd - 7th centuries A.D.” [Doctoral thesis] University of Craiova. Faculty of History, Philosophy, Geography

¹⁷ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București

¹⁸ National Institute of Patrimony (2013) Project „Danube Limes Brand” <<http://www.danubelimesbrand.ro>>

¹⁹ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București



- на юг - линията на пустинята Сахара (Limes Arabicus);
- на запад - Атлантическият океан;
- на северозапад - Адриановият вал в Северна Британия.

От всички укрепени граници на Римската империя, най-проблемни през последния период на Римската империя са границите по реките Рейн и Дунав и източната линия. Северната граница пък е най-дълга и най-трудна за поддържане от империята. Сравнително разнообразната физическа структура на лимеса се състои от крепостни стени, могили, палисади, кастелуми, кастри и други видове фортове. Повечето селища са били военни, макар и от двете страни на границата да има укрепени или незащитени селища. Следи от такива структури се намират и днес в различни етапи на опазване и валоризация. Понякога лимесът съвпадат с естествените елементи на околната среда, изпълняващи функцията на естествени граници - планини, реки (р. Рейн, р. Дунав), брегове (Средиземно море, Черно море, Атлантически океан) и пустинни райони.

Схема 2. Граници на римската империя



Източник: www.danubelimesbrand.ro



Дунавският лимес е имал предимно защитна функция, за да отдели Римската империя, която се приема за символ на цивилизацията и реда, а териториите, обитавани от „варвари“, символизируют хаос, опасност и бедност - както материална, така и духовна.²⁰ Въпреки своята защитна роля, лимесът представлява още контролиран район, средство за комуникация, ясно изразена търговска територия. Лимесът служил не само за провеждане на военни операции, които да защитават териториите на Римската империя, но и като изходна точка за завладяване на нови територии и очертаване на нови граници, отстоящи по-далеч от центъра на империята. Ето защо, границата не е постоянно и трайно фиксирана и е осеяна с мостове и предни постове, които улесняват военни операции и са опора за бъдещо разширяване. Не на последно място, границите, отстоящи далеч от центъра на империята, се оказват трудни за управление, в резултат на което късната Римска империя започва своя упадък именно със свиване на границите.²¹ Римските граници са „разкъсани“ от варварски племена и по-късно са унищожени.

4.4. Идентифициране на обектите на римското наследство в трансграничния регион Румъния-България

4.4.1. Приложен подход при идентифициране на обектите

За идентифициране на обектите на римското наследство, разположени в трансграничния регион Румъния-България, е проведено проучване на територията на седем окръзи от Румъния: Мехединци, Долж, Олт, Телеорман, Гюргево, Кълъраш и Констанца, както и на територията на седем области от България: Видин, Монтана, Враца, Плевен, Велико Търново, Русе и Силистра. Независимо че област Добрич попада в обхвата на трансграничния регион, тя не е изследвана, защото в нея няма обекти от Дунавския лимес. С понятието „Дунавски лимес“ се означава фортификационна система по течението на р. Дунав, която след Силистра, продължава в румънска територия.

Проучването и документирането на недвижимите културни ценности, археологически обекти от Дунавския лимес, се осъществи чрез:

- **Документално проучване** - проучване за статута на обекта, собственост, начин на трайно ползване на имота и др. (юридически статус); архивни материални, исторически източници, публикации, литература, информация от проучватели и др.

²⁰ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București

²¹ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București



- **Проучване in situ** - работа на терен - проучване, описание и документиране на актуалното състояние на обекта и неговата заобикаляща го среда.

При посещенията на обектите са извършени дейностите, описани в техническото предложение като проучване на терен. За всеки един от тях освен взимането на точни координати е направен обстоен теренен оглед за актуалното му състояние и състоянието на неговия контекст (заобикалящата го среда). Отчетени са вредните въздействия (рискови фактори) и техните влияния (степен на застрашеност). Проверена е наличността на техническа инфраструктура до обекта - електроснабдяване, водоснабдяване, канализация, видеонаблюдение, безжичен интернет. Също така е проверено разстоянието до най-близкия асфалтов път.

При проучването на обектите в българската част на трансграничния регион се направи точно позициониране чрез GPS локализация на картната основа за всеки от обектите. Това се наложи поради факта, че списъка на Националният институт за недвижимо културно наследство (НИНКН) с недвижимите културни ценности липсват данни за местоположението на част от обектите или изобщо данни за тях. В автоматизираната информационна система на „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ) като част от информацията за археологическите обекти са вписани техните GPS координати, понякога установени по карти, което не гарантира тяхната точност. Затова, за локализирането на част от обектите бе събрана допълнителна информация. Отчитането на координатите на българските обекти се извърши чрез професионална геодезическа техника (тотална станция Leica TCR403power и GPS Trimble R4), като всички данни бяха трансформирани в координатната система, удачна за работа в избраната за организация на информацията база данни ГИС.

За разлика от Румъния, където всички обекти, включени в проучването, са идентифицирани от специализираните институции за опазване на културното наследство, в България все още липсва актуализиране на идентификацията за статута им по ЗКН като културно наследство с местно, национално или световно значение. Базата данни е неактуализирана, в по-голямата си част статутите са определени преди повече от 30 години - период, през който ситуацията на археологическите обекти твърде много се изменила, за някои в положителна, за други в отрицателна насока.

Положителен напредък към настоящия момент е сформирването на междуведомствена комисия, която да преосмисли и актуализира статута на 29-те обекта, предложени в индикативния списък за включване на Долнодунавския лимес на Световното културно наследство.



Проучване, описание и документиране на контекста, в който се намира обекта - природни особености, нематериално културно наследство, движимо културно наследство, исторически пластове, културен календар (фестивали, реинактори, др.), взаимоотношения между функционалните подсистеми (жилищна, култура, наука, образование, туризъм и т.н.), туристическа инфраструктура, техническа инфраструктура, човешки ресурси и възможности за управление и др.

4.4.2. Идентифицирани обекти на римското наследство в трансграничния регион

На територията на българо-румънския трансграничен регион са идентифицирани и изследвани общо **181** археологически обекта от римското наследство.

Таблица 8. Списък на идентифицираните обекти в трансграничния регион Румъния-България

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН РУМЪНИЯ-БЪЛГАРИЯ		
Румъния		
№	Обект	Населено място и област
1	Укрепен римски лагер Дробета и останки от моста на Траян	Дробета - Турну Северин, област Мехединци
2	Археологически обект Балта Верде	Село Балта Верде, Община Гогошу, област Мехединци
3	Бразда луй Новак	Села Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, област Мехединци
4	Бистрица -Хинова	Село Бистрица, Община Хинова, област Мехединци
5	Чернеци	Село Чернеци, Община Шимиан, област Мехединци
6	Кръгуеци	Село Кръгуеци, Община Шишеци, област Мехединци
7	Гура Въи	Гура Въи, Община Дробета - Турну Северин, област Мехединци
8	Халънга	Село Халънга, Община Извору Бързий, област Мехединци
9	Хинова	Село Хинова, Община Хинова, област Мехединци
10	Изимша	Село Изимшиа, Община Обършиа де Къмп, област Мехединци
11	Извоареле	Село Извоареле, Община Груя,



		област Мехединци
12	Извору Фрумос	Село Извору Фрумос, Община Бурила Маре, област Мехединци
13	Острову Маре	Село Острову Маре, Община Гогошу, област Мехединци
14	Пуциней	Село Пуциней, Община Извору Бързий, област Мехединци
15	Рокшорени	Село Рокшорени, Община Думбрава, област Мехединци
16	Рогова	Село Рогова, Община Рогова, област Мехединци
17	Шимиан	Село Шимиан, Община Шимиан, област Мехединци
18	Швиница	Село Швиница, Община Швиница, област Мехединци
19	Вранчя	Село Вранчя, Община Бурила Маре, област Мехединци
20	Алмъж	Село Алмъж, Община Алмъж, област Долж
21	Бърка	Село Бърка, Община Бърка, област Долж
22	Кастранова	Село Кастранова, Община Пуцури, област Долж
23	Кърчя	Село Кърчя, Община Кърчя, област Долж
24	Чъорою Ноу	Село Чъорою Ноу, Община Чъорояши, област Долж
25	Клянов	Село Клянов, Община Карпен, област Долж
26	Деса	село Деса, Община Деса, област Долж
27	Дръник	Село Дръник, Община Дръник, област Долж
28	Галичя Маре	Село Галичя Маре, Община Галичя Маре, област Долж
29	Падя	Село Падя, Община Дръник, област Долж
30	Плоска	Село Плоска, Община Бистрец, област Долж
31	Прапор	Село Прапор, Община Амъръщи де Жос, област Долж
32	Ръкари де Жос	Село Ръкари де Жос, Община Бръдеци, област Долж



33	Вербица	Село Вербица, Община Вербица, област Долж
34	Вишоара Мошнени	Село Вишоара Мошнени, Община Теслуй, област Долж
35	Зъноага	Село Зъноага, Община Леу, област Долж
36	Албещи	Село Албещи, Община Побору, област Олт
37	Брънковени	Село Брънковени, Община Брънковени, област Олт
38	Сучидава	Квартал Челей, град Корабия, област Олт
39	Дръгънещи	Град Дръгънещи - Олт, област Олт
40	Гърков	Село Гърков, Община Гърков, област Олт
41	Кръмпоя	Село Кръмпоя, Община Кръмпоя, област Олт
42	Михъещи	Село Михъещи, Община Михъещи, област Олт
43	Орля	Село Орля, Община Орля, област Олт
44	Ачидава	Еносещи, Пиатра Олт, област Олт
45	Ромула	Селоа Решка, Община Добрословени, област Олт
46	Слъвени	Село Слъвени, Община Гоставъцу, област Олт
47	Спрънчената	Село Спрънчената, Община Спрънчената, област Олт
48	Влъдила	Село Влъдила, Община Влъдила, област Олт
49	Бъняса	Село Бъняса, Община Салчия, област Телеорман
50	Дулчянка	Село Дулчянка, Ведя, област Телеорман
51	Гресиа	Село Гресиа, Община Стежару, област Телеорман
52	Ислаз	Село Ислаз, Община Ислаз, област Телеорман
53	Пиетрошани	Село Пиетрошани, Община Пиетрошани, област Телеорман
54	Рошиори де Веде	Община Рошиори де Веде, област Телеорман
55	Траян	Село Траян, Община Траян, област Телеорман



56	Витънеци	Село Витънеци, Община Витънеци, област Телеорман
57	Била	Село Била, Община Скиту, област Гюргево
58	Бранищя	Село Бранищя, Община Ойнаку, област Гюргево
59	Гаужани	Село Гаужани, Община Гаужани, област Гюргево
60	Гиздару	Село Гиздару, Община Стънеци, област Гюргево
61	Извору	Село Извору, Община Гогошари, област Гюргево
62	Миронещи	Село Миронещи, Община Гоцинари, област Гюргево
63	Прунду	Село Прунду, Община Прунду, област Гюргево
64	Попещи	Село Попещи, град Михайлещи, област Гюргево
65	Скиту	Село Скиту, Община Скиту, област Гюргево
66	Варлаам	Село Варлаам, Община Адунаци Копъчени, област Гюргево
67	Ведя	Село Ведя, Община Ведя, област Гюргево
68	Четатя Веке	Село Четатя Веке, Община Спанцов, област Калараш
69	Мънъстиря	Село Мънъстиря, Община Мънъстиря, област Калараш
70	Султана	Село Султана, Община Мънъстиря, област Калараш
71	Пъкуюл луй Соаре	Село Остров, Община Остров, област Констанца
72	Албещи	Село Албещи, Община Албещи, област Констанца
73	Пантелимон	село Пантелимон Община Пантелимон, област Констанца
74	Расова	Село Расова, Община Расова
75	Овидиу	Село Овидиу, област Констанца
76	Олтина	Село Олтина, Община Олтина, област Констанца
77	Констанца - крепост Томис	Община Констанца, област Констанца
78	Адамклиси - Тропаеум Траяни	Село Адамклиси, Община Адамклиси,



		област Констанца
79	Хистрия - крепост Карсиум	Село Хистрия, Община Истрия, област Констанца
80	Капидава	Село Капидава, Община Топалу, област Констанца
81	Хършова	Град Хършова, област Констанца
82	Чернавода	Град Чернавода, област Констанца
83	Мангалия - крепост Калатис	Община Мангалия, област Констанца
България		
№	Наименование на обекта	Местонахождение на обекта
1	Крепост „Дортикум“	с. Връв, Община Брегово, област Видин
2	Крепост „Четате“	с. Връв, Община Брегово, област Видин
3	Крепост „Ново село“	с. Ново село, Община Ново село, област Видин
4	Крепост „Флорентиана“	с.Флорентин, Община Ново село, област Видин
5	Крепост, с. Ясен	с. Ясен, Община Ново село, област Видин
6	Табия, с. Гомотарци	с. Гомотарци, Община Видин, област Видин
7	Крепост „Ад Малум“	с. Кошава, Община Видин, област Видин
8	Антична крепост „Бонония“	гр. Видин, Община Видин, област Видин
9	Средновековна и Османска крепост „Бдин“	гр. Видин, Община Видин, област Видин
10	Крепост, гр. Дунавци	гр. Дунавци, Община Видин, област Видин
11	Античен кастел „Кастра Мартис“	гр. Кула, Община Кула, област Видин
12	Крепост, с. Цар Симеоново	с. Цар Симеоново, Община Видин, област Видин
13	Антично селище, с. Цар Симеоново	с. Цар Симеоново, Община Видин, област Видин
14	Крепост до с. Ботево	с. Цар Симеоново, Община Видин, област Видин
15	Римска крепост „Калето“	гр. Белоградчик, Община Белоградчик, област Видин
16	Античен град „Рациария“	с. Арчар, Община Димово, област Видин
17	Антична крепост, с. Добри дол 1	с. Арчар, Община Димово, област



		Видин
18	Антична крепост, с. Добри дол 2	с. Орсоя, Община Лом, област Монтана
19	Антична крепост и пътна станция „Реметодия“	с. Орсоя, Община Лом, област Монтана
20	Античен град „Алмус“	гр. Лом, Община Лом, област Монтана
21	Землен вал - север	гр. Лом, Община Лом, област Монтана
22	Землен вал - юг	гр. Лом, Община Лом, област Монтана
23	Землено укрепление	гр. Лом, Община Лом, област Монтана
24	Антична крепост „Трикеса“	с. Долно Линево, Община Лом, област Монтана
25	Антична крепост и пътна станция „Помодиана“	с. Станево, Община Лом, област Монтана
26	Антична крепост „Цебрус“	с. Долни Цъбър, Община Вълчедръм, област Монтана
27	Антична крепост „Бурго зоно“	гр. Козлодуй, Община Козлодуй, област Враца
28	Антична крепост „Регианум“	гр. Козлодуй, Община Козлодуй, област Враца
29	Антична крепост „Августа“	с. Хърлец, Община Козлодуй, област Враца
30	Антична крепост „Едава“	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
31	Османска табия, гр. Оряхово 1	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
32	Крепост „Камъка“	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
33	Погребение от античността	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
34	Османска табия, гр. Оряхово 2	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
35	Оряховско кале	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
36	Неукрепено селище „Викус бапени“	гр. Оряхово, Община Оряхово, област Враца
37	Антична крепост и пътна станция „Вариана“	с. Лесковец, Община Оряхово, област Враца
38	Османска табия, с. Остров	с. Остров, Община Оряхово, област Враца



39	Крепост, с. Остров	с. Остров, Община Оряхово, област Враца
40	Землено укрепление, с. Остров	с. Остров, Община Оряхово, област Враца
41	Антична крепост „Валериана“	с. Долни Вадин, Община Оряхово, област Враца
42	Антично селище в м. „Широк дол“	с. Байкал, Община Долна Митрополия, област Плевен
43	Римски път в м. „Могилата“	с. Байкал, Община Долна Митрополия, област Плевен
44	Антично селище в м. „Захмеля“	с. Байкал, Община Долна Митрополия, област Плевен
45	Антично селище в м. „Яманди дол“	с. Байкал, Община Долна Митрополия, област Плевен
46	Антична крепост „Палатиолум“	с. Байкал, Община Долна Митрополия, област Плевен
47	Антично селище, с. Гиген	с. Гиген, Община Гулянци, област Плевен
48	Римски град „Улпия Ескус“	с. Гиген, Община Гулянци, област Плевен
49	Античен път (Ancient road) - Римски път „Ескус-Утус“	с. Брест, Община Гулянци, област Плевен
50	Антично селище, гр. Гулянци	гр. Гулянци, Община Гулянци, област Плевен
51	Антично селище, м. „Мела“	с. Милковица, Община Гулянци, област Плевен
52	Антична крепост и пътна станция „Ад Пута“	с. Рибен, Община Долна Митрополия, област Плевен
53	Антична крепост „Сторгозия“	гр. Плевен, Община Гулянци, област Плевен
54	Пътна станция и каструм „Утус“	с. Милковица, Община Гулянци, област Плевен
55	Антично селище м. „Долни вит“	с. Долни вит, Община Гулянци, област Плевен
56	Антична крепост „Луценария бургум“	с. Сомовит, Община Гулянци, област Плевен
57	Римски път Сомовит-Черковица	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен
58	Антично селище, м. „Манастира“	с. Черковица, Община Никопол, област Плевен
59	Късноантична и среновековна крепост „Асамус“	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен
60	Крепост „Никопол“	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен



61	Средновековна скална църква	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен
62	Римски път, м. „Табията“	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен
63	Крепост, м. „Змииска канара“	гр. Никопол, Община Никопол, област Плевен
64	Антично селище, м. „Чучурката“	с. Драгаш войвода, Община Никопол, област Плевен
65	Антично селище, м. „Ливадето“	с. Бяла вода, Община Белене, област Плевен
66	Антично селище, м. „Пладнището“	с. Бяла вода, Община Белене, област Плевен
67	Късноантична крепост „Секуриска“	с. Бяла вода, Община Белене, област Плевен
68	Антично селище, м. „Мехмедов гред“	с. Бяла вода, Община Белене, област Плевен
69	Антично селище, м. „Хисарлъка“	гр. Белене, Община Белене, област Плевен
70	Крепост, м. „Хисарлъка“	гр. Белене, Община Белене, област Плевен
71	Пътна станция и античен кастел „Димум“	гр. Белене, Община Белене, област Плевен
72	„Куинтодимум“	гр. Свищов, Община Свищов, област Велико Търново
73	Античен град „Нове“	гр. Свищов, Община Свищов, област Велико Търново
74	Римски град „Никополис Ад Иструм“	с. Никюп, Община Свищов, област Велико Търново
75	Антично и средновековно селище „Ятрус“	с. Кривина, Община Ценово, област Русе
76	Римско укрепление Батин	с. Батин, Община Борово, област Русе
77	Късноантично селище „Скайдава“	с. Батин, Община Борово, област Русе
78	Антична крепост „Тримамиум“	с. Мечка, Община Иваново, област Русе
79	Укрепено селище „Медиолана“	с. Пиргово, Община Иваново, област Русе
80	Крепост „Червен“	с. Червен, Община Иваново, област Русе
81	Антична крепост „Сексагинта приста“	гр. Русе, Община Русе, област Русе
82	Антична крепост „Тегра“ и некропол	с. Мартен, Община Русе, област Русе
83	Римска гробница, с. Бабово	с. Бабово, Община Сливо поле,

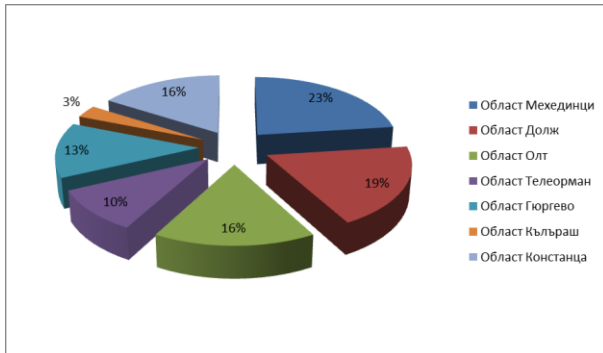


		област Русе
84	Античен кастел и селище „Апиария“	с. Ряхово, Община Сливо поле, област Русе
85	Антична и средновековна крепост „Кинтон“	с. Нова черна, Община Тутракан, област Силистра
86	Крепост и антично селище с. Старо село	с. Старо село, Община Тутракан, област Силистра
87	Античен град „Трансмариска“ - северна крепостна стена	гр. Тутракан, Община Тутракан, област Силистра
88	Античен град „Трансмариска“ - южна крепостна стена	гр. Тутракан, Община Тутракан, област Силистра
89	Антично укрепление „Нигринианис“ 2	с. Долно Ряхово, Община Главиница, област Силистра
90	Антично укрепление „Нигринианис“ 1	с. Малък Преславец, Община Главиница, област Силистра
91	Крепост „Кандидиана“	с. Малък Преславец, Община Главиница, област Силистра
92	Античен път Попина-Ветрен	с. Попина, Община Ситово, област Силистра
93	Крепост и римска пътна станция „Тегулицум“	с. Ветрен, Община Силистра, област Силистра
94	Античен град „Дуросторум“	гр. Силистра, Община Силистра, област Силистра
95	Базилика	гр. Силистра, Община Силистра, област Силистра
96	Римска вила	гр. Силистра, Община Силистра, област Силистра
97	Легионен лагер	гр. Силистра, Община Силистра, област Силистра
98	Римска гробница	гр. Силистра, Община Силистра, област Силистра

Румъния

Фигура 1. Разпределение на идентифицираните обекти в Румъния по окръзи

Идентифицираните 83 археологически обекта в Румъния са вписани в

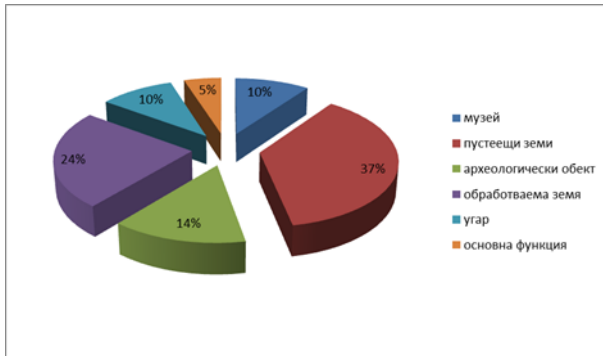


Националният археологически каталог за Римското наследство на Дунавския лимес. Разпределени са по окръзи, както следва: Мехединци - 19, Долж - 16, Олт - 13, Телеорман - 8, Гюргево - 11, Кълраш - 3 и Констанца - 13. Географското разпределение на обектите е съобразно принципа, че „укрепленията са повече до устието на река Дунав и Олт и в

близост до брега на Черно море“.²²

Повечето обекти са разположени в населени места (село или град), с изключение на Дробета-Турну Северин.

Фигура 2. Основни функции на терените на обектите в Румъния



По отношение на актуалната функция на терените, резултатите от посещенията на място показват, че над 70% от проучените обекти са разположени в райони с функции на пасища, обработваема земя или угар. Тези резултати не са изненадващи, тъй като голяма част от обектите не са видими за широката общественост, като историческата и културната им

стойност остават непознати не само за потенциалните туристи, но и за местното население от разположените в близост общности.

На 10% от обектите са реализирани музейни благоустройствени работи, позволяващи на туристите не само посещение, но и тълкуване на стойностите, съществуващи в обектите. Подобни музейни благоустройствени работи на място са налице в крепостта Сучидава, крепостта Хистрия, комплекса Тропаеум Траяни от Адамклинси.

При други 14% от обектите, археологическите останки са разположени на повърхността и са видими за широката общественост. Тези обекти могат да се интегрират в туристическия поток в различни пропорции. Има обекти, които сравнително лесно могат да бъдат достъпни от посетители, разположени в близост или дори във вътрешността на населени места (например, укрепеният римски лагер и колоната на моста на Траян от Дробета-Турну Северин), докато други са разположени на големи разстояния от пътищата за достъп (крепостите Сачидава и Алтенум от окръг Констанца). Част от тях все още са работни

²² Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București

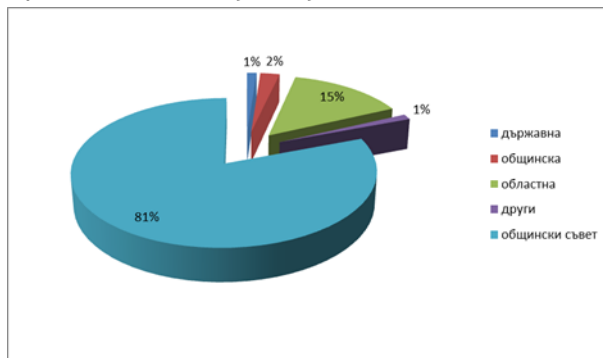


площадки, където текат археологически разкопки и изследвания (площадката от Чьорою Ноу, окръг Долж).

Други 5% от обектите имат различни функции, като са разположени на територията на все още активни мини (каменни кариери), защитени зони или дори в жилищни райони (в сърцето на селището).

Площта на обектите варира значително. Повечето обекти са разположени на площ под 10 хектара, но при обектите, при които са налице сложни укрепителни системи или дори големи селища, площта е значително по-голяма.

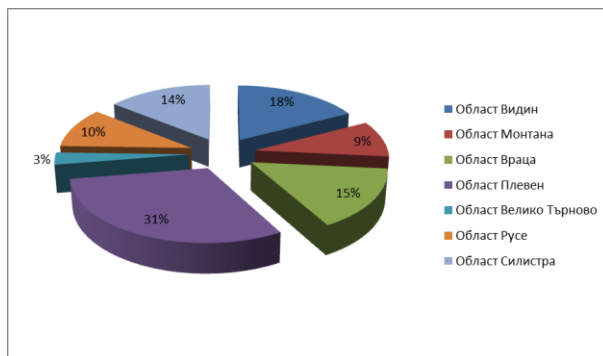
Фигура 6. Разпределение на обектите по юридически статус в Румъния



Всички обекти, идентифицирани на територията на Румъния са публична собственост на местните власти: общини, местни и окръжни съвети, много малка част - държавна собственост.

България

Фигура 3. Разпределение на идентифицираните обекти в България по области

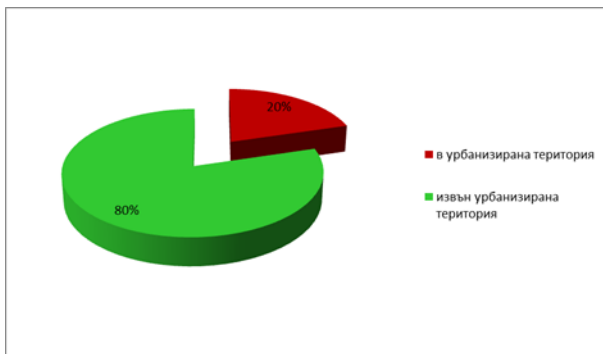


В България са идентифицирани 98 археологически обекта на римското наследство, разпределени по области, както следва: Видин - 17; Монтана - 9; Враца - 15; Плевен - 30; Велико Търново - 3; Русе - 10 и Силистра - 14.

80% от проучените обекти в българската част на трансграничния регион Румъния-България се намират извън урбанизирана територия. Голяма част от тях отстоят на разстояние от 1 до 10 км от населено място.

Фигура 4. Местоположение на обектите в българската част на трансграничния регион

20% се намират изцяло или частично в



урбанизирана територия (град или село), като големи части от техните останки се намират под съвременното населено място. На 12 от обектите, намиращи се в урбанизирана територия, са провеждани консервационно-реставрационни и експозиционни дейности и те са интегрирани в градската тъкан като

туристически обекти от културно-историческото наследство на населеното място. Такива са: Античен кастел „Кастра Мартис“ (Кула); „Калето“ (Белоградчик), Антична Бонония под Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Видин); Крепост „Никопол“ (Никопол), Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Русе); Северната крепостна стена на „Трансмариска“ (Тутракан), част от античния „Дуросторум“ (Силистра), Римската вила и Римската гробница в него и др. В Античен град „Алмус“ (Лом) са провеждани археологически разкопки, но са извършени минимални консервационни дейности.

Част от обектите се намират частично в урбанизирана и неурбанизирана територия. Такъв пример е Римският град „Улпия Ескус“, с. Гиген, както и „Нове“ край Свищов. Някои от античните руини са консервирани и реставрирани, а по други продължават археологически разкопки и реставрационни дейности.

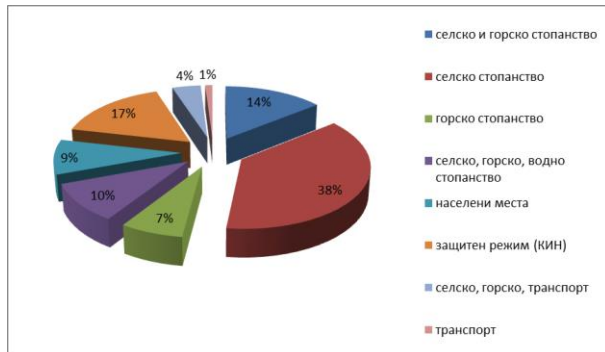
На повече от 1/3-та от обектите в урбанизирана територия не са провеждани археологически разкопки: Антична крепост „Палатиолум“ (с. Байкал); Антична крепост „Трикеса“ (с. Долни Линево, Лом); Антична крепост „Цебрус“ (с. Долни Цибър, Вълчедръм) и др. Археологически сондажи са направени на Антична крепост „Регианум“ (Козлодуй).

На границата на урбанизирана територия попадат едни от най-значимите исторически обекти, на които са провеждани археологически разкопки и реставрационни дейности и които функционират като туристически атракции: Римска крепост „Калето“ (Белоградчик); Антична крепост „Сторгозия“ (Плевен); Пътна станция и античен кастел „Димум“ (Белене); Античен град „Нове“ (Свищов); Антично и средновековно селище „Ятрус“ (с. Кривина, Ценово); Крепост „Червен“ (с. Червен, Иваново); Римска гробница (с. Бабово, Сливо поле).

Местоположението на обектите е важна предпоставка за интерпретирането на обекта като туристическа дестинация. Предварителното проучване обаче показва, че с много по-голямо влияние са критерии като автентичност, извършена консервация и реставрация и най-вече наличие на условия за превръщане на обекта в туристически продукт.

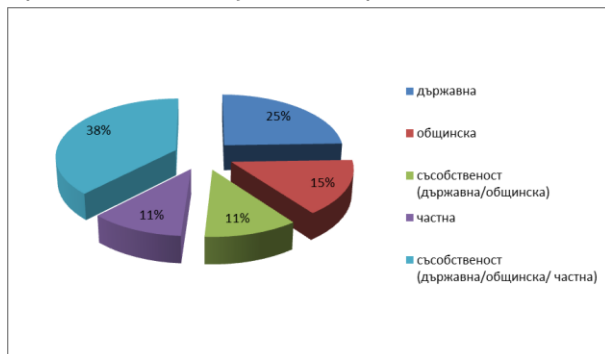


Фигура 5. Основни функции на терените на обектите в България



Едва 17% от обектите се намират върху терени с необходимото предназначение и режим на защита. 64% от обектите се намират на терени, предназначени за селско и горско стопанство, както и на такива с транспортни функции. 9% от терените са с ясна функция на населено място.

Фигура 7. Разпределение на обектите по юридически статус в България



От направения преглед на юридически статус на обектите в България е видно, че 25% от тях са държавна собственост, 15% - общинска, а 11% са съсобственост между държава и Община. Изцяло в частни имоти попадат 11% от обектите, а 38% са разпределени между държавна, общинска и частна собственост.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



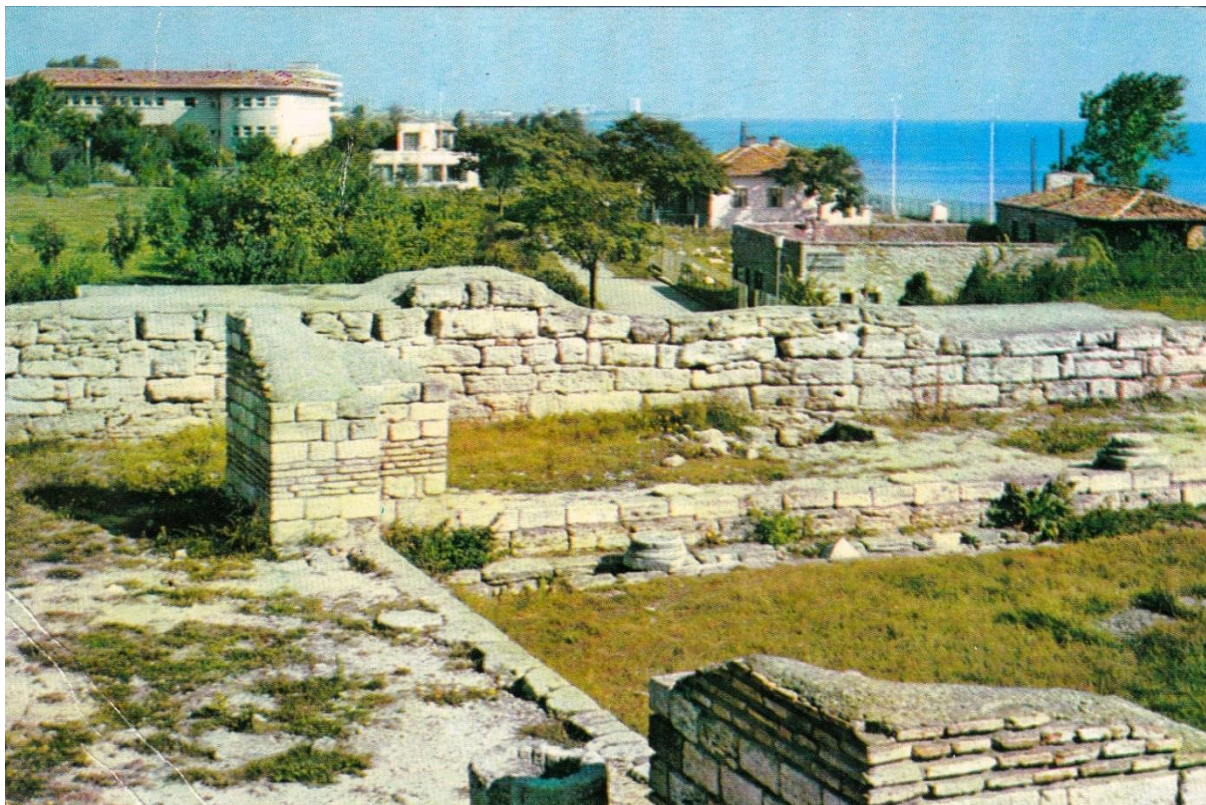
РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ V. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКАТА И АРХЕОЛОГИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН



Мангалия - Калатис, Мангалия, окръг Констанца, Румъния



Археологически данни

Румъния

По-малък процент (12%) се пада на крепостите, въпреки че те се считат за най-представителните доказателства за римския лимес, като няколко от тях са добре запазени и са подходящи за включване в историческия поток (например Сучидава, Капидава, Карсиум). Има и териториални административни единици, в които могат да бъдат разграничени повече категории останки. Като примери могат да бъдат посочени Община Дробета-Турну Северин (укрепен лагер и колона на мост), град Корабия (крепост и некропол) или Община Топалу (укрепен лагер, крепост Капидава, некропол, пристанище).

Фрагменти от укрепления от типа „*vallum*“, най-често изградени от земя, са запазени в Югозападната част на страната (Бразда луй Новак, окръг Мехединци) и в южната половина на Добруджа (Насипа на Траян в окръг Констанца). Крехкият материал от състава на тези укрепления е причина за уязвимостта им спрямо природните фактори (ерозия, земни свличания, ерозии от водни потоци), както и спрямо антропогенните фактори (земеделски работи, мелиорации). Често тези укрепителни елементи са използвани като основа за насипите на железопътни линии или за пътища, какъвто е случаят с Насипа на Траян (Valulii lui Traian), участъци от който са унищожени при изграждането на канала Дунав-Черно море.

България

Обектите от Дунавския лимес в България са системно проучвани; някои от тях - повече от век (първите разкопки на Улпия Ескус датират от 1904 г., на Никополис Ад Иструм - от 1900 г.). Въпреки това, равнището на проученост все още се третира като недостатъчно. Интересът към различните крайдунавски обекти е различен през годините. В изследванията освен български археолози участват експедиции от други страни: Италия („Рациария“), Германия („Ятрус“), Великобритания („Никополис ад Иструм“). Днес работи само полската експедиция на „Нове“. Някои обекти са изследвани по-добре и в по-голям мащаб, например „Улпия Ескус“, „Никополис ад Иструм“, „Нове“, други като „Рациария“ и „Дуросторум“ в по-малката им част, а на мнозинството от обектите са правени само сондажни проучвания. Има и обекти, които все още не са локализирани, но тяхното идентифициране е важно, с оглед на получаването на цялостен поглед върху отбранителната система по Долнодунавския лимес.



Фигура 8. Степен на проученост на обектите в България



На 60% от идентифицираните обекти не са провеждани археологически разкопки. На 11% от обектите са извършвани археологически разкопки, но не са предприемани консервационно-реставрационни работи. Едва 23% от обектите, включени в настоящото предварително проучване, са проучвани, проведени са

археологически разкопки и извършени консервационно-реставрационни дейности. Много активен в проучвателната си дейност е Регионален исторически музей-Русе, който провежда ежегодни разкопки на „Сексагинта Приста“, „Тримамиум“ и други по-малко популярни обекти като укреплението в Батин, крепостта „Скайдава“, некропола при с. Мартен до крепостта „Тегра“.

Обекти, които представляват голям научен интерес не само за българските, но и за чуждестранните учени, са „Рациария“ (проучван съвместно с италиански екипи), „Ятрус“ (проучен съвместно с германски учени), „Нове“ (проучван съвместно с полски екипи и по съвременни способности), „Никополис Ад Иструм“ (съвместно с английски специалисти).

Археологическата и научна ценност е най-висока на обектите, в които са били легионните лагери - „Рациария“, „Нове“, „Улпия Ескус“ и „Дуросторум“. По-големите селища и крепости по Дунавския лимес от това време също имат голям научен потенциал. Голяма част от обектите, особено в Северозападна България, имат почти изчерпана археологическа стойност заради унищожителната иманярска намеса. Неукрепените селища и пътищата като инженерни съоръжения също нямат висока археологическа стойност.

5.1. История на Долнодунавския лимес

Римското завладяване на териториите, намиращи се край Долен Дунав, е започнало през първата половина на I в. пр.Н.е. Още от времето на император Октавиан (27 г. пр.Н.е. - 14 г. от Н.е.), важна част от експанзивната политика на Римската империя е подчиняването на Балканите. Октавиан успява да наложи желанието си за последователно установяване на северните граници на империята по реките Рейн и Дунав след края на гражданската война (31 г. пр.Хр.).

На Марк Лициний Крас, избран за консул на Рим, се дават големи правомощия с цел да реализира експанзивните интереси на Рим на Балканския



полуостров. През 29 г. пр.Хр. римляните обявяват нападнатите от племенни групи бастарни местното племе дентелети за свои съюзници и навлизат в Кюстендилското поле (България), за да изтласкат завоевателите. Римляните побеждават и успяват да покорят значителни територии, а през следващата година - и от двете страни на Стара планина. С тези два похода обезлюдените тракийски земи са фактически подготвени за анексиране към империята. През 11 г. пр.Хр. генерал Луций Кулпурний Пизон потушава въстанието на траките, които оказват непрестанна съпротива, но принципът на римляните „Разделяй и владей“ успява до голяма степен да ги обезсили.

Следва агресивна завоевателна политика на Рим към Среден и Долен Дунав и през 12 г. е образувана новата провинция Мизия, в която действат три легиона - IV-ти Скитски, V-ти Македонски и XX-ти Валериев. Четвъртият легион е подчинен на Марк Лициний Крас в Македония и през 28 г. е изпратен на север по Дунав в Скития, където побеждава местните племена.

Римските походи до голяма степен обезлюдяват териториите между Дунав и Стара планина и това довежда до политика на постоянно разселване на съседните покорени племена.

В завладяването на останалите тракийски земи и създаването на новата провинция Тракия участва активно мизийският военен контингент от легиони и помощни части, като в „Нове“ (Свищов, България) е прехвърлен и VIII-ми Августов легион. Гай Юлий Реметалк, чието име показва римската политика за постепенно включване на отделните тракийски племена, е последният владетел на Тракия (38-44 г.). През 45 г. е анексирано и последното тракийско царство на юг от Хемус и е образувана провинция Тракия.

Това довежда до разширяването на провинция Мизия на изток до р. Янтра, а при управлението на император Веспасиан (69-79 г.) започва пълната интеграция на днешна Североизточна България към границите на империята, когато са преодолени и нашествията на даки и сармати. Тази експанзия продължава и при император Тит (79-81 г.) и Домициан (81-96 г.), при който през 85-86 г. се води война с даките, водени от Диурпанеус и е победен от мизийския губернатор (управител) Корнелий Нигрин.

При Флавиите лимесът е укрепен и на изток от „Димум“ (Белене), когато са построени крепостите „Димум“, „Сексагинта Приста“, „Тримамиум“, „Апиария“, „Трансмариска“ и „Нигринианис“.

По време на гражданската война отбранителната система по Долен Дунав отслабва значително и територията на юг от реката е подложена на многобройни варварски нашествия от племената руксолани, сарматаи, даки. След края на гражданската война най-североизточната точка на римската



граница е „Нове“, където е разположен I-ви Италийски легион.

През 85 г. даките изненадващо нахлуват на юг от Дунав и Североизточна Мизия е покорена. Император Домициан (81-96 г.) предприема експедиция за защита на границите, която не успява да се справи с варварското нашествие. Императорът изпраща сериозни подкрепления, които, предвождани от Долномизийският губернатор Корнелий Нигрин (86-98 г.), успяват да победят даките.

През 86 г. Мизия е разделена на две провинции - Долна (Източна) и Горна Мизия (Moesia Inferior и Moesia Superior), като за граница служи река Цибрица.

Фундаменталните промени във военната организация на дунавските провинции и свързаната с тях промяна в римския военен фокус в Европа от Великобритания и Рейн към Дунав включват създаването на нова провинциална армия и окончателното прехвърляне на всички легиони и повечето помощни звена на река Дунав. Това води до значително увеличаване на броя на римските гарнизони и укрепване с нови легионни и спомагателни сили. Поставят се основите на организацията на защитната система на Дунавската граница, която е напълно развита при Траян (98 -117 г.) и Адриан (117-138 г.).

Траян започва най-голямата в античната история военна операция през 101 г., в която влиза със собствени войски и съюзници, наброяващи 200 000-250 000 души. Броят на добре подготвената дакийска войска и техните федерати е приблизително същият. Войната започва в две направления - към Сармизегетуза и Дробета (Румъния), но даките правят неочаквана офанзива в Добруджа, което принуждава римското командване да прехвърли допълнителен легион, настанен в Ескус. XI-ти Клавдиев легион е разделен на три части и при победата над даките през 106 г. се установява в „Дуросторум“ (Силистра, България).

След 106 г. започва консолидацията на новата провинция Дакия. Между 117-119 г. Дакия и Долна Мизия са атакувани от сармати, роксолани и яциги, които са изтласкани и за земите по Долен Дунав настъпва траен мир, при което се обуславя нова структура по лимеса. Територията на запад от „Нове“ вече е под защитата на римската северна територия и това налага изместване на военния контингент. В провинция Moesia Inferior се настаняват трайно три легиона - I-ви Италийски в „Нове“, XI-ти Клавдиев в „Дуросторум“ и V-ти Македонски в „Тремзис“.

Времето на Антонините и Северите бележи икономически просперитет в Долна Мизия и Тракия. Варварски нападения има през 170 г. от костобоките и след средата на III век от готи, алани, карпи и роксолани.



В края на II век и първата половина на III век Балканският полуостров играе важна роля за политическия избор в цялата империя, като през 193 г. става арена на Гражданската война между Септимий Север и Песцений Нигер.

През 249 г. за император е обявен Траян Деций, който е коронован в българската част на Долнодунавския лимес. Той води война с готите до 251 г., когато е убит край „Абритус“. През следващите две години губернатор на Мизия и Панония е Емилиан, който превъзмогва кризата с готите и в началото на 253 г. е издигнат от дунавската армия за император.

Поради все по-засилващите се варварски нападения и невъзможността на Рим да защитава големите си гранични територии, император Аврелиан (271-275 г.) взема решение за евакуиране на провинция Дакия и северната граница на империята отново става река Дунав. Широкообхватните административни и военни реформи на Диоклециан (284-305 г.) и Константин I (307-337 г.) включват цялостна реорганизация на лимеса и са придружени с мащабна строителна дейност.

Тогава започва мащабно фортификационно строителство по десния бряг на реката, което продължава почти до края на IV век. Съществуващите крепости са възстановени, построени са нови и различни по тип и големина на стратегически места. Археологическите наблюдения предполагат нови приоритети в пространственото разпределение и разполагането на укрепленията в сравнение с предходния период. Топографията започва да има предимство пред стратегията, взема се под внимание и достъпността на двата бряга на реката, както и местната хидрография и флората, благоприятстващи селищата от двете страни на река Дунав.

Нашествието на готите и хуните в последната четвърт на IV век унищожава голяма част от крепостите и в края на V век римската власт започва ново мащабно преустройство, реализирано на няколко етапа, първият от които е при император Анастасий, а последното съществено - при император Юстиниан I. До края на VI век се осъществяват и по-малки строителни дейности.

Лимесът престава да съществува като отбранителна система по времето на император Ираклий, когато Рим губи контрола над долнодунавските си провинции след нашествията на славяните и аварите.

Част от античните крепости са използвани и през Средновековието, а тези, намиращи се на стратегически места - до Руско-турската освободителна война.



5.2. Културно-историческа стойност на обектите на римското наследство в трансграничния регион

Съществуващите културно-исторически обекти на римското наследство в трансграничния регион Румъния-България, обект на настоящото предварително проучване по проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, са част от културното наследство на всички страни, разположени около Средиземно море и са силен споделяем елемент при изграждането на споделяема идентичност.

Културно-историческата значимост на обектите от Дунавския римски лимес е много голяма, заради ценните данни, които се добиват от това културно наследство. Проучваният сектор е отличен пример за влиянието на римското управление върху икономическото, социалното и културното развитие на голяма общност от хора с различен етнически състав, населяващи обширна територия между Стара планина и р. Дунав. Бързото проникване на римската култура се дължи на многочислеността на настанените римски войски и цивилни, занимаващи се с търговия, селско стопанство и занаяти, както и на заварения многоетнически състав на местното население. Римската армия провежда културен обмен между западните и източните части на Европа чрез изграждането на маршрут, охраняван от множеството войскове части и крепости, комбиниращи в себе си източни и западни влияния.

Римската експанзия в Дунавските земи не би била толкова бърза без големите инженерни усилия и постижения. На първо място това са пътищата, които войската изгражда. Още в началото на I век армията започва изграждането на Дунавския път, а около средата на века е създаден и първият легионен лагер на територията на „Нове“ (Свищов, България). Системата на линейната защита е създадена постепенно, на няколко етапа, като основаването ѝ започва през първата четвърт на I в. от запад.

Най-отличителното за този сектор е постепенното разширяване на римската власт по течението на р. Дунав и специфичната организация на територията по протежението на границата, характеризираща се с големи промени в администрацията, икономиката и военната организация. Укрепителната система и римската армия имат важна историческа роля за цялата империя при нашествията на костобоките (II в.), готите (III в.), хуните (IV в.), аварите и славяните (VI-VII в.). По дължина на границите са се образували множество цивилни селища. Заедно с войсковите постройки те са ставали важни стопански центрове, чиято икономическа сила е била равна по сила с големите градове, разположени във вътрешността на империята. Били



са средища на интензивен търговски обмен, както с другите римски центрове, така и с народите, обитаващи териториите отвъд границата.

Римските обекти от Дунавския лимес спомагат за разбирането на техниките и похватите на римското строителство, както и на еволюцията и адаптирането на укрепленията през късноримския период. Сравнително добрата степен на запазеност на археологическите обекти и голямата съхранена автентичност определят тяхната висока културно-историческа стойност.

Дунавският лимес е едно от най-важните и незаменими материални свидетелства за разбиране на културния обмен и историята на човешката комуникация на разглежданата територия и представлява световно наследство. Освен военните си характеристики, крепостите въплъщават идеологически аспекти, които служат за защита или изразяват управленската идеология и ред на дадената територия. Те имат висока историческа стойност като свидетели на събития и като документи, подлежащи на мултидисциплинарна интерпретация.

Крепостите и укрепените градове са мрежа от структури с голяма техническа сложност и разнообразни културни значения, съдържащи широк спектър от послания, които могат да варират в хода на историята.

Лимесът е имал и репрезентативно въздействие, като демонстрация на сила. Останките от фортификационните съоръжения са доказателство за двойствеността на римската политика - от една страна демонстрация на сила, а от друга - културни влияния; от една страна великолепа архитектура, а от друга - нейното въздействие върху представите на врага. Лимесът е сложна система от вътрешни пътища, теренни дадености и антропогенни намеси, свързани с културната и техническа организация на голяма територия.

Крепостите и укрепените градове, особено легионните лагери, като мащабност и сложност представляват огромно усилие и крачка напред към развитието на технологията, архитектурата и строителните техники на своето време, а и обединяват градски, архитектурни, типологични и морфологични ценности. Освен тяхната естетическа и материална стилистична стойност, обектите от Римската граница в трансграничния регион по поречието на Дунав обхващат високата стойност на смесител на различноетносни култури от различни територии.

Долнодунавският лимес е пример за исторически и културни промени и обмени и неговата многостранна основа обяснява различните аспекти на историческата реалност.

Проучването и анализът на културните характеристики за всеки един обект поотделно е разгледан в описателния документ и обобщения формуляр



на обекта в неговото досие. Направен е анализ на културните характеристики на цялата система, отнасящ се в частност и към всеки елемент от нея поотделно. (Прил.2)

Пътища

Едно от най-големите постижения за римското строителство са пътищата.

Класическият първокласен римски път е бил с широчина около 6 м, изграден върху устойчив насип от четири пласта от чакъл, пясък, различна по едрина баластра и дребни камъни, чакъл с голямо количество хоросан и настилка от големи каменни плочи. На всяка римска миля се поставяла каменна крайпътна колона (милиарна колона), с ценни за нас данни за управляващия император, провинциалния управител, тези, които издигали колоната и разстоянието до най-близкото селище. В граничните райони през няколко мили се изграждали стражеви кули, от които се подавали сигнали, а през 12-15 римски мили се изграждали пътни станции, понякога със статут на селища.

В българските земи римляните заварват по-стари тракийски пътища, но поради по-различната им войска организация, започват грандиозно строителство на нови, придаващи им военно-стратегическо значение. Такъв е бил и Дунавският път, започващ от Сингидунум (Белград) и преминаващ през Дортикум (с. Връв, Община Брегово), Бонония (Видин), Рациария (с. Арчар, Община Димово), Алмус (Лом), Улпия Ескус (с. Гиген, Община Плевен), Димум (Белене), Нове (Свищов), Ятрус (Кривина), Сексагинта Приста (Русе), Трансмариска (Тутракан) и Дуросторум (Силистра) в българската част и продължаващ на североизток към делтата на река Дунав. Строителството му е започнало още по времето на император Тиберий (14-37 г.), а е окончателно завършен при управлението на император Траян (98-117 г.). В по-голямата си част пътят върви близо до реката, изключение прави в Североизточна България, където се отдръпва на юг заради блатистия характер на местностите до Дунав, неподходящи за строителство. И днес, част от съвременните пътища повтарят трасето на Дунавския път, който още от Античността е проводник на нова култура и взаимно междуобщностно обогатяване, оживени търговски връзки, обмен на стоки и идеи между различните племена и националности.

Мостове над Дунав



Между Железни врата и делтата на Дунав римляните построили 8 моста, като първите били понтонни или дървени, върху речни кораби.

Първият мост бил построен при с. Долни Вадин (Община Оряхово, България) и Орлеа (Олт, Румъния), от Корнелий Фускус, командващ преторианската гвардия на император Домициан (81-96 г.), по време на войната с даките. По-късно император Траян (98-117 г.), по време на същата война, построил два дървени моста върху речни кораби, чрез които на отсрещния бряг са прехвърлени над 200 000 души, бойна техника и хранителни запаси в отсечката Loderata-Dierna и при Железни врата.

Най-забележителното съоръжение от този период е каменно-дървеният мост при Понтес-Дробета (Турну Северин), построен между 102-105 г. Негов архитект бил Аполодор от Дамаск, който е построил и Траяновата колона в Рим и неговият форум. Мостът е използван дълго време с търговско и военно предназначение, докато не бил разрушен умишлено от римляните, с цел по-добра защита и улеснение на корабоплаването.

Другият много значим каменно-дървен мост е изграден по времето на император Константин Велики (306-337 г.) между Улпия Ескус при с. Гиген и Сучидава (Корабиа). Самият император дошъл за откриването на моста и отседнал няколко дни в Ескус. Строителството се ръководело от Теофил - военен конструктор и инженер. Мостът бил с изключително комуникационно значение, тъй като свързвал крайдунавския път от южната страна на реката и пътя през Стара планина към Филипопол (днешен Пловдив), а оттам се свързвал с другия главен за цялата империя римски път Via Egnatia.

Каменен мост бил построен и при село Долни Вадин, на мястото на стария дървен мост. Дървени мостове има построени още и при Трансмариска (Дуросторум) и близо до Бонония (Видин).

Укрепления

Постоянната опасност от нападения е причината за непрекъснато изграждане на укрепления и крепости в райони, оставащи под контрола и надзора на римската войска.

Първата и най-важна зона в Долна Мизия била Дунавската, другата - проходите на Балкана, а третата - южно от делтата на р. Дунав, както и важни пунктове в Северното и Североизточното Причерноморие и Крим.



Фортификационната система на Рим по река Дунав е подчинена на редица принципи:²³

- Укрепления са насочени към местоположението на изходите на различните потоци на движение по Дунав като CERN, Topolnița, Олт, Арджеш, Ialomita и др. (в Румъния) и Реметодия, Помодиана, Вариана, Ад Путеа, Димум, Тегулицум и др. (в България);
- От двете страни на реката са изградени укрепления за упражняване на ефективен контрол на границата;
- Ако се изградят укрепления на островите в река Дунав (Ostrovul Mare, Ada-Kaleh - Румъния и др.), те имат разположени предни постове на една или две страни;
- В румънската част укрепленията са общи за устието на реките Дунав и Олт и са в близост до брега на Черно море.

Първите фортификационни дейности на римляните по Дунавския лимес в България започват в средата на I в. в Ескус и Нове, а в началото на II в. силно укрепени са и Рациария (с. Арчар, област Видин), Улпия Ескус (с. Гиген, област Плевен), Димум (Белене), Сексагинта Приста (Русе), Нове (Свищов), Никополис Ад Иструм (с. Никюп, Велико Търново).

Едно от укрепленията е било разположено по дължината на река Олт (Румъния) с дължина 235 км. На тази отбранителна линия са построени цяло множество наблюдателни кули. Друго, 300-километрово укрепление - Бразда луй Новак-Север (Brazda lui Novac de nord) в Румъния, започва в околностите на Дробета, преминава през Олт и завършва в околността на Пиетроаселе. Друга стена с дължина 170 км, Бразда луй Новак-Юг (Brazda lui Novac de sud) е затваряла района от север. Според някои учени, тя е построена от войници от I-ви Италийски легион.

Три други стени са преминавали хоризонтално през Молдова: долномолдавската стена, стената на Бесарабия и долната стена на Бесарабия. На запад от Томис (Констанца, Румъния) се е намирало началото на последователни укрепления, бранеци достъпа до централна Добруджа, достигащи до Дунав в околността Аксиополис (т.нар. „Стена на Траян“).

В българската част от лимеса са установени повече от 40 крепости, като по-известни са Алмус (Лом), Августа (с. Хърлец, област Враца), Трансмариска (Тутракан), Нигринианис - Кандидиана (с. Малък Преславец, Силистра) и др. Частично изследвани са четири легионни лагера - Рациария, Улпия Ескус, Нове и Дуросторум (Силистра), принадлежали към Долна Мизия. Важни крепости за

²³ Zaharia, R. (2010) „South Danube Limes. Integration attitudes and policies of Roman ruins and fortifications within the urban tissue and in the territory.” University of Architecture and Urbanism Ion Mincu from București



защита на границите на Горна Мизия са Дортикум (с. Връв, област Видин), Флорентиана (с. Флорентин, област Видин), Ад Малум (с. Кошава, област Видин), Бонония (Видин), Реметодия (с. Орсоя, област Монтана), Помодиана (с. Станево, област Монтана), Цебус (с. Горни Цибър, област Монтана).

Архитектура

След разделянето на Мизия и победоносните дакийски експедиции на император Траян започва урбанизирането по тези земи - издигнати са колониите Рациария и Ескус.

Много голямо значение за съвременната култура има римската строителна школа, развила над 24 вида опуси (строителни техники), при които като основни принципи е заложено модулирането и систематизирането на материалите, които те постоянно усъвършенствали.

Широкомасщабната строителна дейност на император Траян (98-177 г.) изисквала голяма организация на ресурси и работна ръка в кариерите, занаятчийските работилници и на обектите. Били планирани и построени водоснабдителни и канализационни инсталации за градове, площади (форуми), култови и обществени сгради (храмове, базилики, одеони, терми, театри), жилищни сгради, градски и извънградски вили.

Римляните достигнали висоти при водоснабдяването и канализацията на селищата си. Изграждали акведукти, често съчетани с виадукт, които докарвали вода от десетки километри и били използвани в продължение на стотици години. В античния град Нове (Свищов) е проучвана водопроводната система. Николопс ад Иструм (с. Никюп, Велико Търново) е бил водоснабдяван от огромен акведукт, носещ вода на разстояние 26 км (от днешното с. Мусина), а в самия град още в XIX в. Н.е. е открит *castellum aquae*. При Рациария (с. Арчар, Видин) е запазен фрагмент от акведукт, край река Арчарица. При Алмус (Лом) са открити останки от керамичен и оловен акведукт.

В обхвата на лимеса в България са проучени форумите на Улпия Ескус (най-големият) с оградена от трите страни с коринтска колонада арка, построена по италиански образец. От северната страна на форума са трите храма на capitoлийската тройца - Юпитер Оптимус Максимус, Юнона и Минерва, а непосредствено зад тях - градската базилика. Прекрасно запазен като елементи е и храмът на Фортуна.

Агората на Никополис ад Иструм е изпълнена по малоазийски образец (с влияние от гръцките полиси), като от север е тангирала стоата, а в



последствие градската базилика, а ареата е била оградена с колонада в йонически стил с магазини зад нея.

Може би най-красивият, но все още много фрагментарно проучен и значително унищожен от иманяри, е бил градът Рациария, където каменоделското изкуство е достигнало своя връх при ювелирността на изработката.

Най-сложните като архитектура и инженерство сгради, възплъщаващи в себе си най-добрите строителни и занаятчийски достижения на римляните, били обществените комплекси на термите (бани). Понякога това били най-скъпите и мащабни постройки в градовете, съчетаващи в себе си различни по размер и функция помещения - храмове, тренировъчни салони, магазини, лупанарии, латрини и много други. Освен техните мащаби и планова сложност, впечатляваща била системата им за отопление - не само на басейните, но и на помещенията (хипокауст). Термите били богато декорирани интериорно и екстериорно с различни мраморни облицовки, стенописи и мозайки.

Занаяти

За изграждането на тези монументални комплекси и красивите богати жилищни постройки е имало нужда от значително количество архитектурно-строителни елементи - колони, бази, капители, архитрави и фризове, касетираны тавани и много други, което довело до силен разцвет и развитие на художествените занаяти и изкуството, подвластни на общите тенденции в римския имперски свят. С изграждането на градовете се засилила нуждата от построяване на различни обществени и култови сгради, като се завишили и критериите относно материалния и духовния контекст. И при занаятчийство, и при изкуството се забелязва смесица от установените вече традиции, наложените римски тенденции и чуждото влияние, особено малоазийското, откъдето идват много военни, цивилни, майстори. За изработката на всички архитектурни елементи са работили различни ателиета и строителни групи, като в Никополис ад Иструм и градовете в южна и югоизточна посока се чувства силното източно влияние.

Забележителни като ювелирна изработка капители са съхранени в Рациария, Улпия Ескус, Никополис ад Иструм и Дуросторум. Прекрасни каменни касетираны тавани има запазени от Улпия Ескус и Никополис ад Иструм, а подови мозайки - от Рациария и Улпия Ескус.

Форумите, обществените сгради, храмовете и богатите жилища имали и красива скулптурна украса. Каменните или бронзови статуи били поставяни



върху каменни бази с посветителен надпис, които днес са много ценен епиграфски паметник. Това е значителна част от културното наследство на римската епоха, носеща информация за историята, нравите, модата и вижданията на античния човек. Задължителна категория обекти са статуите в чест на императора, които често били със сменяема глава. В рамките на трансграничния регион са разкрити и статуи на божества от гръцкия и римския пантеон, често римски копия на древногръцки известни композиции („Почиващият Херакъл“ от Рациария - копие на Лизип, „Почиващият сатур“ от Ад Пута, „Ерос“ от Никополис ад Иструм - копие също на Праксител, статуя на „Фортуна“ от Улпия Ескус и др.). Изработвали са се и други статуи - на местния управител, на починали хора и благодетели и др. Принос за културното наследство имат и надгробните каменни плочи и посветителните плочи.

Живописата се използва основно в богатите римски, градски и извънградски вили, в обществените и култови сгради и гробниците - римската гробница в Силистра е прекрасен илюстратор за нивото на развитие на това изкуство.

От подовите мозайки най-интересна като сюжет е разкритата в Улпия Ескус „Ахейци“, която представя едно малко известно до тогава произведение на Менандър.

Ювелирството следва тенденциите на имперския римски свят с две основни групи на влияние - алинистическо-римско и италијско-римско. Постепенно в развитите градски центрове възникнали ювелирни ателиета - Рациария, Дуросторум и др. Развитие се наблюдавало и в стъкларството.

Създали се керамични центрове за производство на фина импорна керамика в Улпия Ескус, Нове и Дуросторум.

Бронзовата пластика била много разпространена във всички територии и области на бита и често се произвеждала от местни ателиета. Бронзови предмети с висока художествена стойност са били произвеждани в античния Дуросторум.

Култове, религия, погребална пластика

Важна част от римското културно наследство са традициите на римския театър и гладиаторските битки, като зрелищата били организирани основно в големите градски центрове.

Основните култове, наложени от Рим, били този към capitoлийската триада - Юпитер-Юнона-Минерва и култът към императора (с по-скоро официален и политически характер), но по цялата територия на империята



местното население продължавало да почита своите божества. Най-разпространен за територията на България бил култът към Тракийския конник - Херос, преминал по-късно в иконографията в образа на Свети Георги. Местното население продължавало да пази своите стари култове и да гради своите светилища, а различните етноси почитали своите божества (Сарапис, Изида, Анубис - египетски, Митра - ирански, Кибела - малозайски и др.), установявайки религиозен синкретизъм.

Друг широко разпространен култ бил този към Аполон, пренесен от колонисти по Егейско и Черно море от Мала Азия и Елада. Асклепий и здравеносните божества (Хигия и Телесфор) били най-почитани в районите с лековита вода. При изворите бил почитан култът към нимфите и Афродита.

Чрез силното присъствие на многобройните римски легиони и помощните им части по лимеса, много бързо в местната културна тъкан проникнали официалната религия (като божествата се почитали с техните римски имена), латинският език, администрацията и културата.

Това се отразило на развитието на култовата пластика - статуарна и релефна, като в провинциите имало стотици ателиета за производство на мраморни оброчни плочи, поставяни в храмове и светилища с молитва като дар за боговете.

Гробничната архитектура също е достигнала висоти. Прекрасни саркофази има запазени от Рациария. Надгробната каменна пластика постепенно се отдалечила от античните норми и се засилил местният елемент.

Важно за цялата империя било постепенното разпространение на християнството, като някои от крепостите по лимеса стават и епископски центрове. Добре проучено и с широка културна значимост е разпространението на християнството в античния Дуросторум.

5.3. Състояние на изследваните обекти и техния контекст

Положението на обектите е изследвано по предложените в методиката критерии, като е анализирано тяхното настоящо състояние и привлекателност, целостта на археологическата структура - доколко е разкрита и доколко е съхранена, автентичността на структурата - степента на съхраненост на оригинала.

Обследвани са проведените намеси - реализираните консервационно-реставрационни дейности, дейностите по експониране и социализация и създадената проектна готовност.



Проучени и анализирани са рисковите фактори и степента на застрашеност за всеки един обект. Отчетени са природните и антропогенните рискове, като може да се заключи, че най-голямата заплаха за обектите от Дунавския лимес на територията на България е иманярството, което особено в западната част е неконтролируемо и е нанесло непоправими щети, на места дори е унищожило тотално археологическите структури. Друг негативен фактор е съвременното строителство, което е пагубно за археологическите обекти, попадащи в границите на съвременните населени места. Въпреки че съществува юридическа рамка, на практика, част от обектите, особено античните селища, попадат в частни обработваеми земи, където земеделските дейности унищожават горните археологически пластове и всички културни структури и артефакти в тях. (Прил. 3)

За всеки един от обектите е направено обследване на непосредствено заобикалящата го среда като рамка, като са разгледани състоянието и привлекателността на този физически контекст, неговата автентичност и съдействието му за удачното експониране на недвижимата културна ценност.

Анализирана и оценена е връзката и участието на археологическия обект в останалите функционални системи на селищните структури. (Прил. 4)

Румъния

По отношение на **проектната готовност за консервационно-реставрационни дейности**, резултатите от наблюденията на място и библиографска документация сочат, че само 10 обекти (около 8% от идентифицираните), са предмет на консервационни работи:

- в Дробета-Турну Северин (окръг Мехединци), консервационните работи са в процес на изпълнение;
- в Чьорою Ноу (окръг Долж) са извършени първични консервационни работи;
- в крепостта Сучидава (окръг Олт) са извършени консервационни работи, а обектът е интегриран в туристическия поток;
- в Ромула (окръг Олт) наскоро е завършен проект за изследване, консервация и реставрация на крепостта Ромула Малва;
- в Слъвени (окръг Олт) са извършени първични консервационни работи, като археологичната площадка е оградена с метална ограда;
- в музейния комплекс Тропаеум Траяни от Адамкиси наскоро за завършени работи по рехабилитация на триумфалния паметник;



- в Капидава наскоро е завършен проект за възстановяване и оползотворяване на крепостта, бенефициент по проекта е Окръжен съвет - Констанца;
- в Мангалия са извършени работи по консервиране на участъци от вътрешния зид и на надгробни паметници от некрополи.

Освен това, през 2016 г. Окръжен съвет - Констанца инициира процедура за възлагане на обществена поръчка за изготвяне на документация, необходима за работите по рехабилитация на крепостта Хистрия. За крепостта Карсиум от Хършова документацията вече е завършена и е одобрена от Окръжен съвет - Констанца още през месец ноември 2016 г.

Според Окръжен съвет - Констанца, античните крепости Хистрия и Хършова, както и Римската постройка с мозайка от Констанца са предмет на проекти за финансиране, подадени по Оперативна регионална програма за периода 2014-2020 г., Приоритетна ос 5, Инвестиционен приоритет 5.1. - „Съхраняване, опазване, промоциране и развитие на природното и културното наследство“.

Над половината от идентифицираните обекти са изследвани чрез полеви наблюдения и проучвания. Извършени са систематични археологически проучвания на 26 от обектите, като някои от археологическите обекти все още се проучват (например Дробета-Турну Северин, окръг Мехединци; Ромула, окръг Олт и др.). Налице са обекти, на които първите проучвания започват преди повече от един век: Слъвени (окръг Олт) през 1893 г., Констанца през 1912 г., Хистрия и Чернавода (окръг Констанца) през 1914 г., Мангалия през 1900 г. Други обекти, които са били предмет на систематични археологически разкопки, са Ръкари де Жос от окръг Долж (2010-2016 г.), Сучидава (1977-2016 г.) и Ромула (1970-2016 г.) от окръг Олт, Дулчанка (1973-1980 г.), Ислаз и Траян (70-те години на 20-ти век) от окръг Телеорман, Попещи от окръг Гюргево (1932-2000 г., с прекъсвания), Четатя Веке (1952-1962 г.), Мънъстиря (1924 г. - наши дни, с прекъсвания) и Султана (1923 г. - наши дни, с прекъсвания) от окръг Кълъраш, Адамкиси (от 1985 г.), Капидава (от 1930 г.) и крепостта Карсиум от Хършова (от 1971 г.) , окръг Констанца.

Над 90% от проучваните археологически останки са запазени частично или фрагментарно, като са малко обектите с **висока степен на цялост**. Важни примери от последната категория са обектите от Хинова, Швиница (окръг Мехединци) или Сучидава (окръг Олт).

Предвид сравнително малкото интервенции на обектите, голяма част от тях са запазили **автентичността си**. Изключение правят обектите, които са били предмет на реставрации, например крепостта Сучидава (окръг Олт),



комплексът Тропаеум Траяни от Адамклиси (окръг Констанца) или крепостта Капидава (окръг Констанца).

Фигура 9. Основни природни рискови фактори за обектите в Румъния



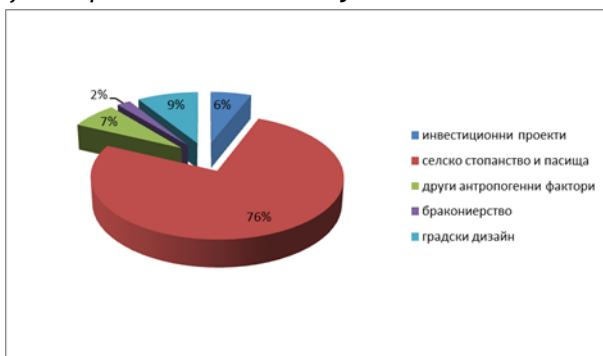
Целостта и степента за съхранение на обектите, които са представителни за римския лимес от граничния регион между Румъния и България, зависят до голяма степен от действието на **външните рискови фактори**, естествени и антропогенни. Посещенията на място разкриват, че **естествените рискови фактори**, действащи най-често върху

идентифицираните обекти, са земни свличания, земна ерозия, породена от водни потоци, наблюдавани при над 70% от изследваните обекти.

Предвид ниския релеф, характеризиращ голяма част от окръзите в трансграничния регион Румъния-България (с изключение на окръг Мехединци), както и близостта на Дунав и на реки с голям дебит (Олт, Жиу, Арджеш), наводненията представляват потенциален рисков фактор за целостта на обектите при 17% от идентифицираните обекти.

За обектите от окръг Констанца (Хистриа и Калатис), разположени в близост до брега на Черно море, е възможен бъдещ риск. Други идентифицирани фактори след посещенията на място са земетресенията (2% от случаите) и ерозията (4% от случаите). Основните категории естествени фактори със значително отрицателно въздействие върху целостта на обектите са представени графично във Фигура 9.

Фигура 10. Основни антропогенни рискови фактори за обектите в Румъния



По отношение на антропогенните рискови фактори (Фигура 10), земеделските дейности и пашата са идентифицирани като основен фактор, оказващ влияние върху целостта на останките, при повече от 75% от идентифицираните и посетени обекти. Резултатът не е изненадващ, предвид факта, че терените, на които са разположени идентифицираните

обекти, в повечето случаи представляват пасища, обработваема земя или угар.



Други антропогенни фактори са благоустройствените работи (9% от случаите), инвестиционни проекти (4% от случаите), иманярството (идентифицирано като заплаха на обекта Тропаеум Траяни от Адамкиси, окръг Констанца).

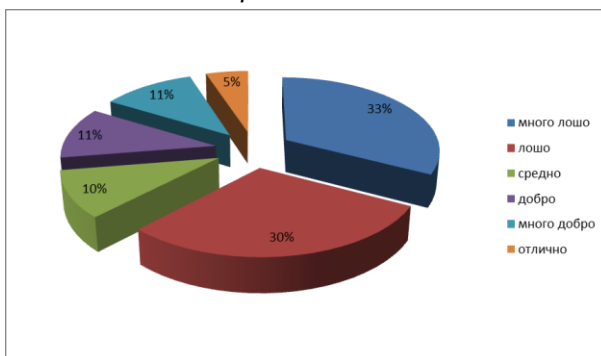
България

В общия случай се налага изводът, че обектите, разположени извън селищните структури имат добре съхранена връзка със своя физически контекст, който до голяма степен е запазил своята автентичност. Сериозна заплаха за заобикалящата обекта среда са природните и антропогенни рискови фактори, най-вече бреговата ерозия, свличането на терена в коритото на р. Дунав и иманярските намеси, които често се разпростират на големи територии.

В населените места автентичната материална структура на контекста се е изгубила безвъзвратно, но при правилна градоустройствена политика археологическите останки могат да бъдат подходящо експонирани в паркова среда, както показват добрите примери на Видин, Белене, Плевен, Тутракан и Силистра (за части от античните крепости). В Лом това също може да бъде реализирано.

При обектите, разположени в населените места или в непосредствена близост (Нове, Тримамиум), взаимовръзката на археологическия обект с другите функционални системи на селищната структура е осъществена, което е един недоразвит потенциал за цялата система.

Фигура 11. Състояние и привлекателност на обектите в България



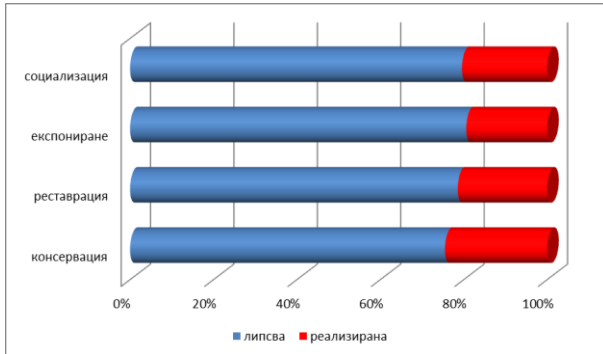
63% от обектите към момента са в лошо или много лошо състояние. Обектите често имат ненарушена природна рамка или са унищожени от иманярски инвазии с машини или ръчни изкопи. Голяма част от тях са разположени в необработваеми и запустели терени, което действа силно негативно върху емоционалното им възприемане.

Като носители на силно положително емоционално въздействие, с ясно изразени естетически качества и забележителност могат да бъдат посочени Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Видин); Пътна станция и античен кастил „Димум“; Крепост „Червен“ (с. Червен, Община Иваново); Антична



крепост „Сексагинта Приста“ (Русе); Античен град „Трансмариска“ - северна крепостна стена (Тутракан), Крепост „Калето“ (Белоградчик) и др.

Фигура 12. Извършена намеса (КРР), готовност на обектите в България

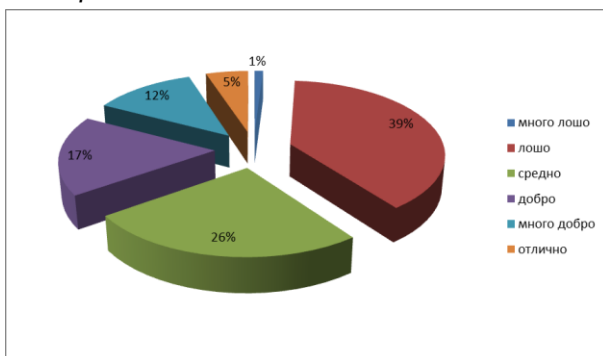


За по-малко от 20% от изследваните обекти са приложени мерки по консервация и реставрация, а още по-малко са добре експонирани и социализирани. Това до известна степен се дължи и на сравнително малкия процент на проученост на археологическите обекти по Дунавския лимес. По-голямата част от извършените реставрации са вече

физически и морално остарели, а обектите са в незадоволително състояние. Малко от обектите към момента имат проектна готовност.

Едни от най-представителните обекти, след извършена намеса са: Средновековна и Османска крепост „Бдин“, която е много добре експониранаа и отлично социализиран в парковата среда на градската тъкан; пътна станция и античен кастел „Димум“, при който реализираният проект с европейско финансиране е с високо качество на реставрационните и консервационни дейности, отлично експониран и социализиран в паркова среда, част от градската тъкан; Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Русе) и Античен град „Трансмариска“ (Тутракан), за които има включително разработени мобилни приложения.

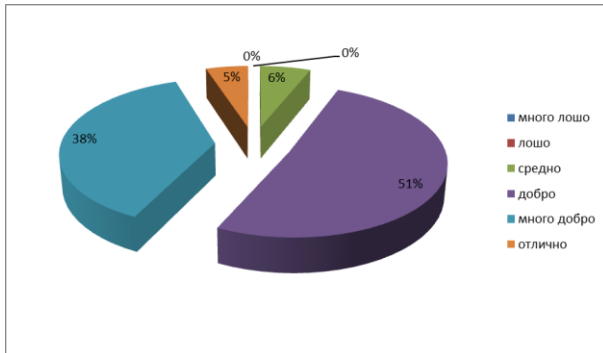
Фигура 13. Цялостност на обектите в България



Специфично за разглежданите обекти е, че преобладаващо те са големи по площ, сложни и многопластови и степента им на проученост е различна. В конкретния случай повечето са археологически непроучвани или само частично проучени (с малки изключения като Ятрус при Кривина, Укреплението при Батин и Римските гробници при Батин и Силистра).

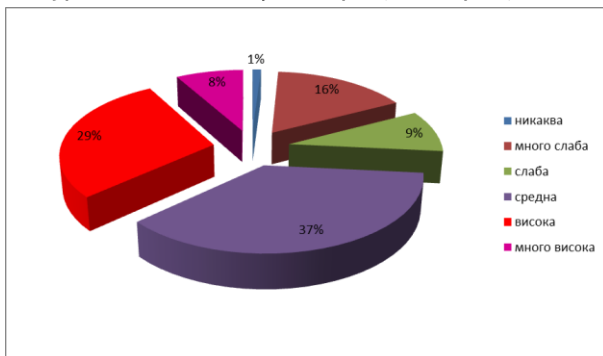
Фигура 14. Съхраненост на оригинала на обектите в България

Много от обектите притежават добра



(51%) или много добра (38%) съхранена автентичност на археологическата субстанция.

Фигура 15. Рискови фактори (България)



За повечето крепости на възвишения непосредствено до дунавския бряг може да се обобщи, че в течение на 2000 години те са загубили част от структурите си (често северните крепостни стени - например Трикеса при с. Долни Линево, Валериана при с. Долни Вадин, Бурго Зоно и др.), поради свличане в коритото на реката, което е изменило своите очертания за този дълъг период от

време, като се е разширило с около 20 м на юг, т.е. в българската територия. Това пряко касае и обектите, разположени на по-малка надморска височина, като някои от тях в момента са изцяло залети от водите на р. Дунав (Апиария в Община Сливо поле).

Не по-малко унищожителни за археологическите обекти са антропогенните фактори, които би трябвало да са максимално ограничени чрез законовите рестрикции, но на практика са най-пагубните за културно-историческото наследство. Това са инвестиционните намерения и иманярството, като първите засягат негативно обектите, разположени в урбанизирани територии и обработваемите земи, а вторите - всички останали. Много сериозен проблем е иманярската намеса, довела до почти пълно унищожаване на множество обекти, особено в Западна България. При оценката това е отчетено с повдигане на тежестта на тази характеристика до бал за максимално негативно въздействие.

За всеки един от обектите е направено обследване на непосредствено заобикалящата го среда като рамка, като са разгледани състоянието и привлекателността на този физически контекст, неговата автентичност и съдействието му за удачното експониране на недвижимата културна ценност. Анализирани и оценени са връзката и участието на археологическия обект в останалите функционални системи на селищните структури. (Прил. 5)



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



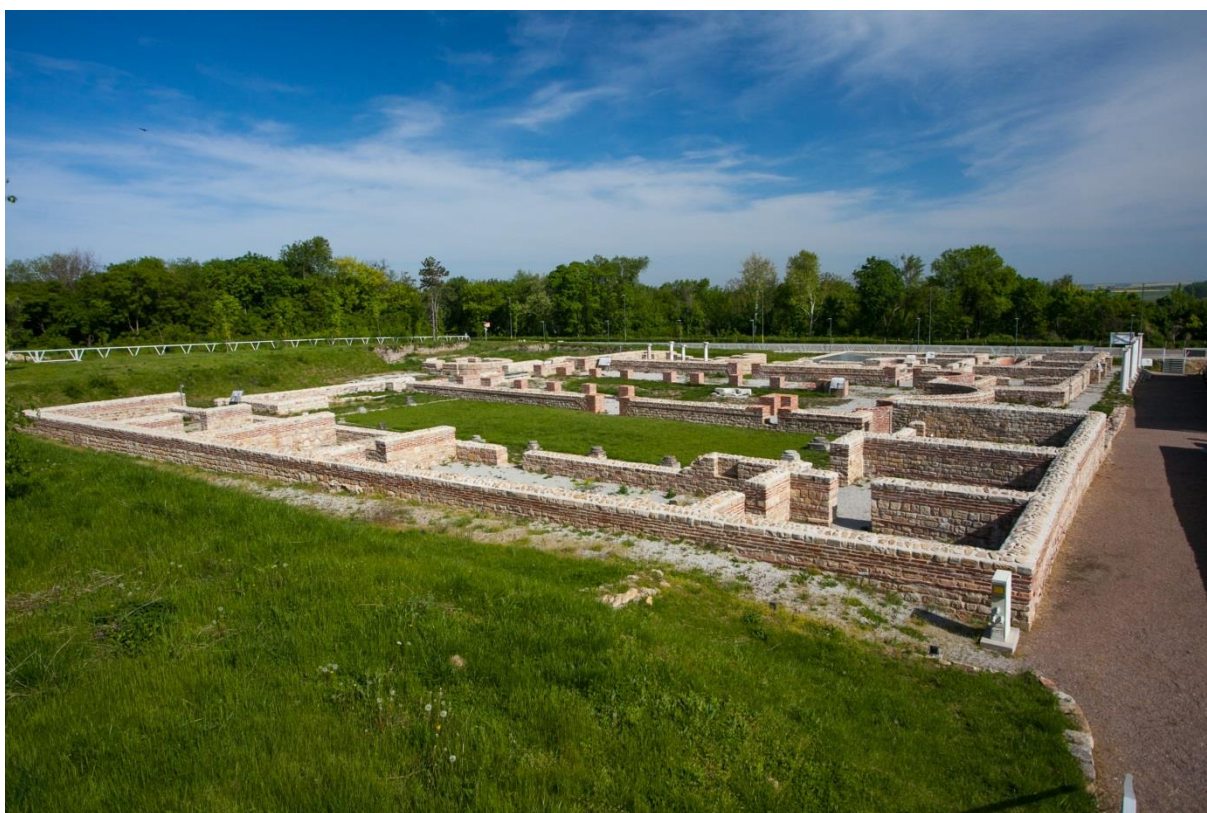
РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ VI. ТУРИСТИЧЕСКИ ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЕКТИТЕ НА РИМСКОТО НАСЛЕДСТВО В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН



Античен град „Нове“, град Свищов, област Велико Търново, България



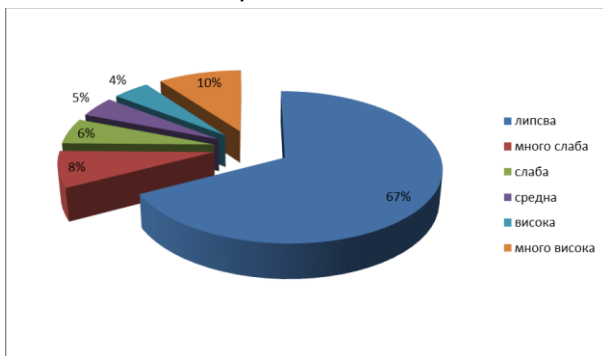
6.1. Оценка на туристическия потенциал на обектите

Туристическият потенциал за всеки обект на римското наследство в българо-румънския трансграничен регион е представен по групи критерии от матрицата за определянето му. Направената оценка се основава на извършеното проучване и анализ и прилага разработените в методиката критерии за оценка.

6.1.1. Посещаемост

Общо за обектите от Дунавския лимес в границите на България може да се каже, че посещаемостта е незадоволително ниска.

Фигура 16. Оценка на посещаемостта на обектите в България



67% от изследваните обекти не са посещавани, а 14% са с много ниска или ниска посещаемост.

Едва 10% от обектите са с много висока и 4% с висока посещаемост, като това са обектите, разработени като туристически продукт.

За обектите, които са извън населените места, неоградени и неохраняеми са, не може да се даде точен брой посетители за период от време. Единственият обект, за който има изцяло контролиран достъп, е Антична крепост „Сексагинта Приста“, но там също има организирани различни събития, при които достъпът не се ограничава.

„Сексагинта Приста“ е развита като туристически продукт с проведени мерки по консервация и реставрация, интригуващо експониране и отлична социализация, благодарение на местоположението си в рамките на съвременния град.

Обектите на запад от гр. Видин са изцяло непознати и непроучвани. Античната крепост „Бонония“ е разпознаваема само в участъка си под замъка „Баба Вида“ и благодарение на неговата популярност. Това е единственият обект към момента от лимеса в България, за който е осигурено пряко договаряне с туроператорите на круизните кораби по р. Дунав.

Античният кастел „Кастра Мартис“ в гр. Кула, прекрасен археологически обект от римската епоха, е недостатъчно посещаван поради това, че град Кула не е популярна туристическа дестинация и няма достатъчна инфраструктурна обезпеченост.



Крепостта „Калето“ в гр. Белоградчик е много популярна и посещаема, но, както при „Бонония“ (Видин), римската ѝ история се разкрива под сянката на Средновековието и османския период.

Прекрасният римски град „Рациария“ (с. Арчар, Община Димово) не е пригоден за туристическо посещение и макар че е с най-висока културно-историческа значимост, е малко посещаем.

Античната пътна и митническа станция и кастел „Алмус“ в границите на съвременния град Лом е разкрита фрагментарно с участъци от крепостните стени и порти, намиращи се в днешните междублокови пространства, но руините не са разпознаваеми дори от хората, живеещи в квартала. Основната част от разкопките, по административна грешка, е оставена в имот, свързан с пристанището и отдаден на концесия, до който няма достъп.

Обектите Антична крепост „Трикеса“ (с. Долно Линево, Община Лом), Антична крепост и пътна станция „Помодиана“ (с. Станево, Община Лом), Антична крепост „Цебрус“ (с. Долни Цибър, Община Вълчедръм), Антична крепост „Бурго зоно“ (Коздолуй) и Антична крепост „Регианум“ (Коздолуй) не са проучвани или на тях са правени сондажни или неголеми археологически разкопки и към момента не са обект на туристически интерес.

Античният град „Августа“ (с. Хърлец, Община Коздолуй) е проучван дълго време от международни екипи, има извършвани дейности по реставрация и социализация, но обектът е малко посещаем поради отдалечеността му от градските структури и все още малката му популярност.

Крепостта „Камъка“ е посещаема благодарение на това, че се намира в парковата зона на гр. Оряхово, в по-малка степен това се отнася до античната крепост „Валериана“ до с. Долни Вадин, Община Оряхово.

Римските градове „Никополис ад Иструм“ (с. Никюп, Община Велико Търново) и „Улпия Ескус“ (с. Гиген, Община Плевен) са добре известни, с много висока културно-историческа стойност, поради което са посещаеми, въпреки отдалечеността си от големите градове Велико Търново и Плевен - основни туристически ядра.

Крепостта „Сторгозия“ се възползва от близостта си до Плевен и благодарение на проведените дейности за консервация, реставрация, социализиране и експониране е разработен, посещаем туристически обект.

Високата историческа значимост на крепостта в гр. Никопол определя и нейната посещаемост.

За пътна станцията и античен кастел „Димум“ (Белене) и Античния град „Нове“ (Свищов) са реализирани проекти, финансирани по Оперативна



програма „Регионално развитие“ 2007-2013 г., които са превърнали руините в социализирани туристически обекти.

До античното селище „Скайдава“ (с. Батин, Община Борово) е изградена екопътека с множество кътове за почивка, барбекюта, перголи и беседки, което спомага за социализацията на археологическия обект. В близост до Антична крепост „Тримамиум“ (с. Мечка, Община Иваново) са изградени и функционират къщи за гости, винарна, популяризират се и други видове туризъм, включително каякинг, което допринася за промоцирането на обекта.

Крепостта „Червен“ (с. Червен, Община Иваново), известна като една от най-значимите средновековни български твърдини, е утвърдена туристическа дестинация, в близост до Ивановските скални църкви, обект на световното културно наследство на ЮНЕСКО.

Много добре реализиран проект е направил привлекателна за туристите и северната крепостна стена на античния град „Трансмариска“ (Тутракан), докато липсата на подобен за южната стена я оставя като непопулярна част от жилищен квартал.

Разположението на руините на Античния град „Дуросторум“ (Силистра) в градския парк определя неговата добра социализация и посещаемост. Ограниченият към момента достъп до „Римската гробница“ в Силистра, уникална със своите стенописи, вероятно скоро ще бъде променен в положителна посока, след реализация на проект за нейното опазване.

6.1.2. Достъпност и транспортна инфраструктура

Румъния

При почти всички идентифицирани и изследвани археологически обекта, достъпът е по сухопътен път, възможен с личен автомобил или обществени транспортни средства, като селските селища почти винаги са свързани с големите градове или с областните центрове с редовни автобусни линии. Достъпът с железопътни транспортни средства е възможен при около 10% от обектите, най-вече при намиращите се в градска среда или в близост до градове (Сучидава - Корабия, окръг Олт; Чернавода, окръг Констанца).

Проучванията на терен не показват наличието на **VELOALEI** в нито едно от посетените селища. Въпреки това, теоретично достъпът с велосипед е възможен, по пътно платно, където съществува или дори по пътеки (с МТВ велосипеди) при обектите, намиращи се в селските райони. Достъпът с воден транспорт е възможен за обектите от териториални административни единици, разполагащи с пристанища на Дунав или на Черно море. Примери за обекти, до които достъпът е възможен само с воден транспорт, са римският укрепен лагер и колоната от моста на Траян, Дробета-Турну Северин (окръг Мехединци),



крепостта Сучидава от Корабия (окръг Олт), крепостта Карсиум от Хършова, Римската постройка с мозайка от Констанца и крепостта Калатис от Мангалия (окръг Констанца).

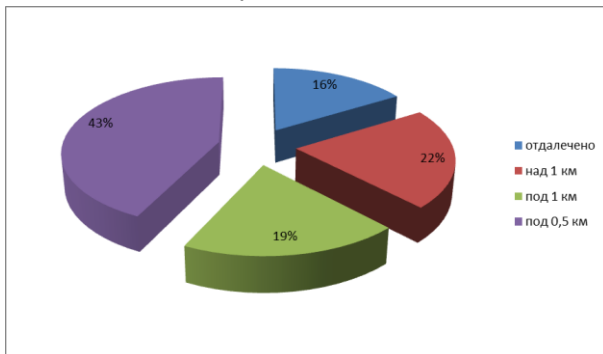
В заключение можем да кажем, че съществува инфраструктура за достъп, но на първично ниво, недостатъчно, за да подsigури дълготрайно развитие на туристическите дейности. На практика, достъпът по няколко начина (сухопътен, железопътен) в момента е възможен само за обектите, разположени в градска среда или в близост до градски центрове. За посетителите, които не разполагат със собствен автомобил, достъпът е затруднен и предполага смяна на транспортни средства, като много често информацията за крайградския транспорт до малките селища се намира трудно от широката общественост.

България

За всички разглеждани обекти е направено проучване и анализ на съществуващата към момента достъпност, като са разгледани и възможностите за достъп чрез обществен транспорт.

В почти всички изследвани археологически обекти достъпът се осъществява по пътната мрежа чрез автомобилен транспорт (с личен автомобил или обществени превозни средства). Добра достъпност е осигурена за обектите в по-големите градски центрове - Видин, Лом, Русе, Плевен, Свищов и Силистра; задоволителна е достъпността и до археологическите обекти, намиращи се в по-малките градове, а за останалите обекти е необходим индивидуален транспорт, в повечето случаи - високопроходим автомобил.

Фигура 17. Наличие на асфалтов път до обектите в България



Асфалтов път на по-малко от 0,5 км има изграден до 43% от обектите. Сред тях са утвърдени туристически дестинации като: Римските градове „Улпия Ескус“ (с. Гиген, Община Плевен); „Никополис ад Иструм“ (с. Никюп, Община Велико Търново); античните градове „Нове“ (Свищов); „Трансмариска“ (Тутракан); „Дуросторум“ (Силистра); „Алмус“ (Лом); античните крепости „Бонония“

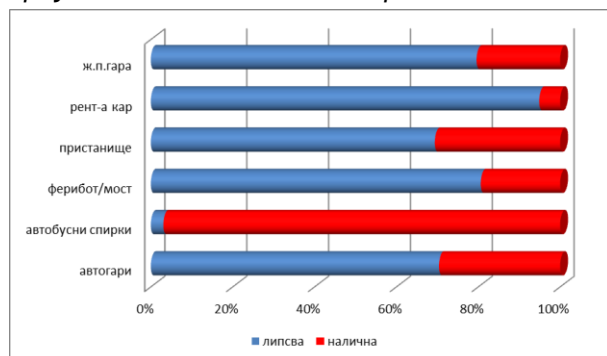
(Видин); „Сторгозия“ (Плевен); „Сексагинта Приста“ (Русе); Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Видин); Крепост „Никопол“ (Никопол); Античен



кастел „Кастра Мартис“ (Кула); Пътна станция и античен кастел „Димум“ (Белене); Антично и средновековно селище „Ятрус“ (с. Кривина, Община Ценово) и др.

Наличието на асфалтов път и съществуващ достъп до някои от обектите, обаче не е допринесло за превръщането им в туристически дестинации към момента на настоящото предварително проучване, но е важна предпоставка за разгръщане на потенциала им, ако такъв съществува. Примери са: Античната крепост и пътна станция „Реметодия“ (с. Орсоя, Община Лом); Антична крепост „Трикеса“ (с. Долно Линево, Община Лом); „Тримамиум“ (с. Мечка, Община Иваново); Крепост и римска пътна станция „Тегулициум“ (с. Ветрен, Община Силистра) и др.

Фигура 18. Съществуващ достъп до проучваните обекти в България



Съществуват условия за достъп до обектите чрез обществен транспорт. В близост до 30% от тях има функциониращи автогари, като те са локализирани предимно в големите градове. До 97% от обектите има автобусна спирка на междуградските автобусни линии, разположена в най-близкото населено място. Характерно за по-малките населени места е преминаването на автобуси по 2 пъти дневно.

Чрез жп мрежата достъп има до едва 20% от обектите, като в най-близкото населено място има жп гара. Това са обектите в Плевен, Видин, Русе, Силистра, Свищов и др.

Предимство за туристическите обекти е наличието на мост или ферибот. Такъв е случаят при 19% от проучваните обекти, разположени във Видин и Русе - градовете, които са свързани с мостове над река Дунав с Румъния, както и обектите, разположени в Силистра, Оряхово, Свищов, Тутракан, Никопол, които се свързват с румънските градове чрез ферибот.

За 31% от обектите може да се използва речен транспорт с кораби до съществуващите пристанища (Видин, Лом, Оряхово, Свищов, Русе, Силистра).

Много малка е възможността да се наеме автомобил (рент-а-кар) от населените места, в/край които са локализираните обектите - едва 5%.

Велосипедният достъп е възможен, без да има специално изградени велоалеи до обектите.



Съществуват възможности за достъп до обектите, но с цел предприемане на туристическо пътуване биха възникнали затруднения за достигане до обекти, които са извън градовете или не са утвърдени туристически дестинации. Сухопътният транспорт има голям потенциал за развитие, защото голяма част от изследваните обектите попадат или са в близост до трасето на предвидения за изграждане Дунавски панорамен път в частта му между Русе и Свищов и Дунавската велоалея (The Danube Bike Lane - част от Трансевропейската велоалея по р. Дунав). (Прил. 6 и Прил. 7).

6.1.3. Информационна инфраструктура

Информационната инфраструктура играе съществена роля за развитието на един археологически обект като туристически. Важно за доброто експониране и разбиране на археологическите обекти от римския период е осигуряването на леснодостъпна информация за тях.

За да бъде един обект посещаем, е необходимо той да притежава съответната информационна осигуреност. При изследването на обектите на римското наследство в българо-румънския трансграничен регион се установи липсата на информационна осигуреност на по-голямата част от обектите и това е напълно обяснимо, защото към момента те не са разработени като туристически продукти.

Румъния

По отношение на **информационната инфраструктура** (Фигура 19), развитието ѝ значително варира както от окръг до окръг, така и от обект до обект. В над 15% от посетените селища съществуват **музеи или музейни благоустройствени работи**. В някои случаи те са музеи на обекта, т.е. музейни благоустройствени работи на мястото на археологическите останки, какъвто е случаят с крепостта Сучидава от Корабия (окръг Олт), крепостта Хистриа, комплекса Тропаеум Траяни от Адамклиси (окръг Констанца). Освен това, голяма част от градските центрове, в които има археологически обекти, разполагат с музеи с раздели по история и археология: Регионален музей Железни врата от Дробета-Турну Северин, Музеен комплекс „Аксиополис“ - Чернавода, Музей по национална история и археология - Констанца, респективно Музей по археология Калатис - Мангалия. Съществуват музеи в малки населени места, някои от тях разположени в селски райони, които притежават релевантни колекции на румънското римско наследство: Музеен пункт „Ла Леу“ („La Leu“) - Зъноага (окръг Долж), Музей „Къмпией Боюнулуй“ (Câmpiei Voianului) - Дръгънещи (окръг Олт), Общински музей - Спрънчената (окръг Олт), Музей „Къмпией Романацулуй“ (Câmpiei Romanațului) в Каракал

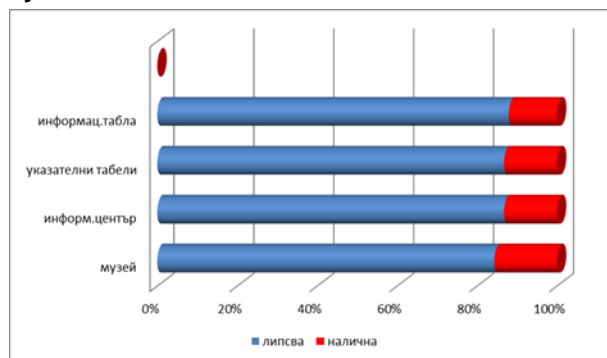


(окръг Олт), с многобройни артефакти от археологичния обект Ромула, намиращ се наблизо.

Трябва да се отбележи фактът, че само няколко окръзи (Олт, Констанца) разполагат с музейни благоустройствени работи на обекта или локални музеи, намиращи се в близост до археологическите обекти, докато в други окръзи (Кълъраш, Гюргево) музеите с релевантни колекции са разположени в областните центрове.

Само 9% от проучените обекти разполагат с информационни табла за археологическите останки, намиращи се в тях, а 10% разполагат с информационни центрове.

Фигура 19. Наличие на информационна инфраструктура на проучваните обекти в Румъния



Сред населените места, в които има подобни съоръжения, са Дробета-Турну Северин, Ромула, Корабия (при крепостта Сучидава), Адамклиси (в музейния комплекс Тропаеум Траяни), Констанца, Капидава, Чернавода, Мангалия. Отбелязва се наличието на информационни центрове и в населени места от селските райони като Швеница (окръг Мехединци).

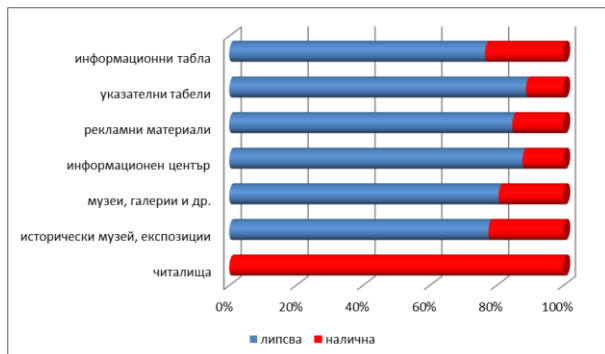
За съжаление, пътни указателни табели са налице само при 10% от проучените обекти, до голяма степен това са обектите, разполагащи и с други информационни средства (информационни табели, информационни центрове, музейни благоустройствени работи).

България

Информационната инфраструктура в българската част на трансграничния регион е в пряка зависимост от функционалното осмисляне на обекта на археологическото наследство в системата на културния туризъм. Затова тя е добре развита основно в градовете с исторически музеи.

Фигура 20. Наличие на информационна инфраструктура на проучваните обекти в България

До 22% от обектите са разположени в близост до исторически музей или



експозиция, в които е представено римско наследство. Само при 9 обекта музеите са разположени на по-малко от 1 км: Антична крепост „Бонония“ (Видин); Античен кастел „Кастра Мартис“ (Кула); Римска крепост „Калето“ (Белоградчик); Античен град „Алмус“ (Лом); Антична крепост „Сторгозия“ (Плевен); Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Русе).

Наличие на информационна инфраструктура бе установена и при обектите „Нове“ (Свищов); „Трансмариска“ (Тутракан); „Дуросторум“ (Силистра).

Най-добра обезпеченост има във Видин, Русе и Силистра, както и чрез регионалните исторически музеи в Монтана, Враца, Плевен и Велико Търново, определящи страничния ареал на маршрута.

При 19% от обектите в радиус до 10 км има други видове музеи, галерии, културни институции, които допринасят не само за цялостното развитие на туризма, но и служат за ефективен комуникационен канал за повишаване информираността за намиращите се наблизо обекти на римското наследство. Подобни примери са: Екозумей с аквариум към РИМ-Русе, „Кръстата казарма“ във Видин и други.

В близост до едва от 15% от проучваните обекти има разположени информационни центрове. Част от тях са включени в Националната мрежа на туристически информационни центрове към Министерство на туризма и се намират в общините Белоградчик, Велико Търново, Видин, Враца, Иваново, Кула, Оряхово, Плевен и Русе. Успешно функционират и туристически информационни центрове в Силистра, Тутракан и др.

За действащите като туристически обекти има издавани рекламни материали (брошури, флаери и др.), като част от обектите са включени и в рекламno-информационни материали на национално ниво.

Указателни табели и информационни табла има на малка част от обектите. Много добре обезпечени са обектите в гр. Видин (основно разпознаваем като „Замъка Баба Вида“; Белоградчишката крепост (Белоградчик); Античният град „Августа“ (с. Хърлец, Община Коздолуй); Античният кастел „Димум“ (Белене); Античният град „Улпия Ескус“ (с. Гиген, Община Плевен); Античният град „Нове“ (Свищов); Античната крепост



„Сексагинта Приста“ (Русе); Античният град „Дуросторум“ (Силистра) и Крепостта „Тегулициум“ (с. Ветрен, Община Силистра). (Прил. 8)

При извършване на анализ на информационната инфраструктура са включени и читалищата, които представляват една уникална за Европа културна институция, съществуваща единствено в България. При 100% от обектите в близост функционира читалище, което съхранява нематериалното културно наследство от региона.

6.1.4. Туристическа инфраструктура (места за настаняване и места за хранене)

Румъния

Туристическата инфраструктура за настаняване варира по отношение на честотата и нивото на развитие. Като общо правило се констатира концентрация на средствата за настаняване и хранене в областните центрове и в населените места от градски тип. Към тях се добавят до някаква степен вече интегрирани в туристическия поток населени места (курорти, населени места с пристанищни съоръжения).

В окръг Мехединци голяма част от хотелите и пансионите, но и заведенията за обществено хранене, са разположени в Дробета-Турну Северин и в съседните селища (Гура Въи, Оршова, Ешелница). Те предоставят сравнително лесен достъп до обектите от Шимиан, Халънга или Хинова, разположени на по-малко от 10 км от Дробета-Турну Северин. От селищата от селските райони, на чиято територия се намират археологически обекти, само Швиница и Извоареле разполагат с единици за настаняване.

В окръг Долж туристическите места за настаняване са концентрирани в Крайова (областен град) и Калафат. Услуги по настаняване (около 40 места) и сервиране на храна са налични и в Четате, в близост до Калафат.

В окръг Олт места за настаняване и хранене са налице в град Корабия (с достъп до крепостта Сучидава, но и до Гърков), Община Каракал (намираща се в близост до обектите Ромула - Решка и Слъвени), Община Слатина и Дръгънещи - Олт.

В окръзите Телеорман, Гюргево и Кълъраш, регистриращи едни от най-ниските проценти на урбанизация в страната, както местата за настаняване, така и заведенията за обществено хранене са концентрирани само в няколко града: Турну Мъгуреле, Виделе и Община Александрия, окръг Телеорман; Община Гюргево, окръг Гюргево; Община Олтеница и Община Калараш от окръг Кълъраш.



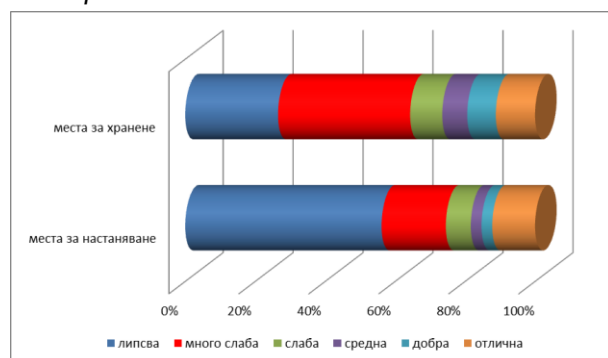
В окръг Констанца съществуват над 760 единици за настаняване, голяма част от тях разположени на брега на морето, в общините Констанца и Мангалия, както и в съседните курорти. Въпреки че съществуват ценни обекти, разположени на повече от 60 км от брега на морето (Тропаеум Траяни от Адамкиси, крепостите Карсиум и Капидава), това разстояние може да се измине за сравнително кратко време по шосе. Следователно, съществува възможността за интегриране на тези обекти в едnodневни туристически програми, адресирани до настанените на брега на морето туристи.

Санитарните възли, както и други основни технически и комунални услуги (електрическа енергия, течаща вода, канализация) са налице само в обектите с музейни благоустройствени работи. Нито един от идентифицираните обекти няма видео наблюдение, въпреки че археологичните останки са изключително уязвими ресурси за браконьерство и вандализъм.

България

Направено е проучване и анализ на намиращите се в близост до археологическите обекти места за настаняване - хотели от всички категории, къщи за гости, хижи, къмпинги и др., както и на местата за хранене (извън гореизброените). От извършения анализ е видно, че този вид туристическа инфраструктура има най-добро обезпечение в градовете Русе, Плевен, Силистра, Видин. В Лом, Козлодуй, Свищов и Тутракан хотелите са предимно малки, от семеен тип, а базата е недостатъчна за задоволяване потребностите на големи туристически групи.

Фигура 21. Наличие на места за настаняване, места за хранене до проучваните обекти в България



Русе и Велико Търново са развити туристически дестинации, в които предлагането на леглова база е най-голямо от всички категории (без места за настаняване с 5 звезди). Същото се отнася и до заведенията за хранене.

В близост до някои от обектите (Тримамииум, Викус Бапени, Едава, Улпия Ескус, Червен, Кандидиана) има развит селски или еко-туризъм, винарни и отделни къщи за гости.

Недостатъчно добре развита е тази инфраструктура в Оряхово, Никопол и Белене. (Прил. 9)



6.1.5. Възможност за взаимовръзка с друг вид туризъм

Румъния

Проучването на място и библиографската документация сочат, че в близост до археологическите обекти от всички окръзи в трансграничния регион са налице различни туристически атракции, подходящи за включване в комплексни туристически трасета, включващи както исторически останки, така и елементи от природното наследство, изграденото, движимото или нематериалното наследство:

Таблица 5. Туристически атракции в близост до археологически останки в окръзите от трансграничния регион между Румъния и България

Окръг	Туристически атракции в близост до археологически останки
Мехединци	<ul style="list-style-type: none"> • Средновековна крепост на Северин, Дробета-Турну Северин; • Останки от средновековна крепост „Три Куле“, при Швница; • Манастирите „Мракония“ (в залив Мракония) и „Св. Ана“ (Оршова); • Паметна плоча „Табула Траяна“, на излизане от Казанеле Мичи; • Кулеле (бивши резиденции на благородници) Тудор Владимиреску и Нистор от Чернеци, Община Шимиан; • Хидроцентрала „Железни врата“; • Клисура на Дунав, където се организират разходки с начална точка Дробета-Турну Северин, Оршова и Ешелница; • Природен парк „Железни врата“ и масив Чюкару Маре, подходящи за планинари; • Барелеф с образа на дакския крал Дечебал, между Ешелница и Дубова; • Пещерите Паникова и Ветерани, в близост до залив Мракония; • Геоложкия парк плато Мехединци, със специфичен карстов релеф, подходящ за планинари; • Избите Коркова, Катлея, Стърмина, Винтерра, Опришор.
Долж	<ul style="list-style-type: none"> • Община Крайова, с Музея на Олтения и Музея на изкуствата, Крайова; • Музей на изкуствата и етнографията - Калафат; • Културно пристанище „Четате“; • Конак „Отетелишану“ - Бенещи; • Балкански филмов фестивал „Диван“, културно пристанище Четате; • Изба Сегарчя.
Олт	<ul style="list-style-type: none"> • Исторически център на Община Слатина, с улиците Михай Еминеску и Липскани; • Музей „Романациулуй“ от Каракал;



	<ul style="list-style-type: none"> • Национален театър „Щефан Йордаке”, парк Константин Поройняну, пинакотека „Мариус Бунеску”, мемориална къща „Янку Жиану”, синагога в Каракал; • Фестивали, организирани в Каракал: Театрален фестивал, Фестивал за театър и късометражен филм за младежи „ФесТин”; • Манастир „Брънковени“, на 25 км на север от Каракал, по DN (НП) 64 Каракал-Слатина; • Руини на кралския двор „Брънковени“.
Телеорман	<ul style="list-style-type: none"> • Останки от средновековната крепост „Турну“, в близост до Турну Мъгуреле; • Съдебна палата и обществена градина в Турну Мъгуреле; • Природен резерват „Балта Сухая”, в близост до град Зимничя - специална защитена зона за птици; • Избите на Войводата (Cramele Voievodului), в близост до град Зимничя; • Плажове на брега на Дунав, в близост до Турну Мъгуреле и Зимничя.
Гюргево	<ul style="list-style-type: none"> • Природен парк „Комана“; • Манастир „Комана“; • Конак „Мармороск - Бланк“, село Адунаци-Копъчени, изграден през 1897 г., исторически паметник. • Обект Острову Лунг - специална защитена зона за птици; • Останки от конак „Щефан Белу”, Гощинари; • Областен музей „Теохари Антонеску”, Гюргево; • Останките от средновековна крепост „Гюргево“; • Плажове на брега на Дунав, в близост до Гюргево;
Кълъраш	<ul style="list-style-type: none"> • Музей „Долен Дунав“ - Калараш; • Музей за цивилизацията „Гумелница“, Олтеница; • Останки от византийска крепост, на остров „Пъкуюл луй Соаре”, Община Остров; • Църквата от бившия манастир Негойеши (XVII-ти век); • Църквата от бившия манастир Плътърещи (XVII-ти век).
Констанца	<ul style="list-style-type: none"> • Музей на национална история и археология - Констанца; • Римска постройка с мозайка, Констанца; • Джамия „Карол I”, Констанца; • Казиното в Констанца; • Голяма синагога в Констанца; • Туристическо пристанище „Томис“; • Музей на изкуствата - Констанца; • Музей на народно изкуство и етнография, Констанца; • Морски музей - Констанца;

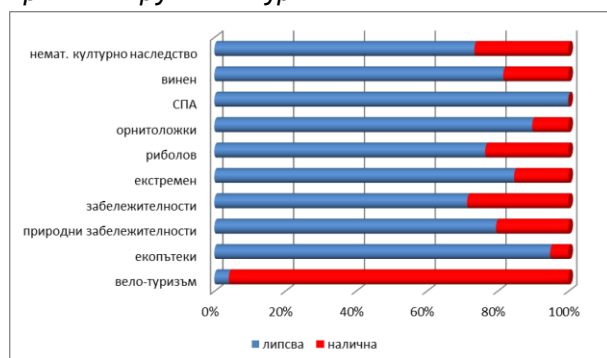


	<ul style="list-style-type: none"> • Музей на изкуства „Дину ши Севаста Винтила”, Община Топалу; • Музей „Аксиполис“, Чернавода; • Манастир „Дервент“, Община Остров; • Пещерен манастир „Свети Андрей”, Община Йон Корвин; • Пещери Лиману и Мовиле; • Резерват с морски дюни, Аджиджа; • Ключовете на Добруджа; • Остров Овидиу и лагуна Сиутхиол; • Джамия „Есмахан-Султан”, Мангалия; • Езеро Синое; • Плажове и туристически курорти по брега на Черно море: Ваду, Корбу, Нъводари, Мамаля, Ефорие Норд, Ефорие Суд, Костинеци, Олимп, Нептун, Жупитер, Кап-Аурора, Венус, Сатурн, Мангалия, Дой май, Вама Веке; • Търговско летище „Тузла“; • Приключенски парк „Парадис Ленд”, курорт Нептун.
--	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

България

Връзката на обектите с развит в близост друг вид туризъм е важна, защото означава вече популяризирана територия и потенциален брой посетители. Това е от особена важност за обектите, които са извън населените места (по-голямата част от античните крепости и селища).

Фигура 22. Оценка на възможността за връзка с друг вид туризъм



Такъв е примерът с „Калето“ край гр. Оряхово и неукрепеното селище „Викус Бапени“ (Оряхово), както и античната крепост „Вариана“ (с. Лесковец, Община Оряхово), които се намират в близост до популярна винарна. Същото се отнася и за обектите: антична крепост и пътна станция „Помодиана“ (с. Станево, Община Лом) и антична крепост „Тримамиум“ (с. Мечка, Община Иваново).

Според проучването, най-големи възможности за взаимовръзка има със следните видове туризъм: забележителности, нематериално културно наследство (фестивали, панаири, празници и др.), орнитоложки туризъм, риболов и др. В българската част има голям потенциал за обвързване с еко-туризъм. (Прил. 12, Прил. 13 и Прил. 14)



Таблица 6. Забележителности в близост до археологическите обекти

Област	
Видин	<ul style="list-style-type: none"> • Крепост „Баба Вида“ (Видин); • Стамбол Капия (Видин); • Етнографски музей (Видин); • Катедрален храм „Св. Вмчк. Димитър Солунски“ (Видин); • Джамия на Осман Пазвантоглу (Видин); • Синагога (Видин); • Крайдунавски парк (Видин); • Турска поща (Видин); • Алботински манастир (Кула); • Остров Флорентин (с. Флорентин); • Мост „Чобан Кюприя“ (Видин); • Крепостна порта „Пазар капия“ (Видин); • Крепостна порта „Еничар капия“ (Видин); • Мавзолей на Антим Първи (Видин); • Крепостна порта „Телеграф капия“ (Видин); • Белоградчишка крепост (Белоградчик); • Килийно училище в с. Рабиша (Белоградчик); • Природонаучен музей (Белоградчик); • Астрономическа обсерватория (Белоградчик); • Жречески молитвен заслон (до Белоградчик); • Башовишка църква (с. Орешец); • Белоградчишки скали (Белоградчик); • Пещера „Магурата“ (до Белоградчик); • Пещера „Венеца“ (с. Орешец); • Пещера „Козарника“ (до Белоградчик); • Скално образувание „Гъбите“ (Белоградчик); • Скално образувание „Монасите“ (Белоградчик); • Природен резерват „Връшка чука“; • Биосферен резерват „Чупрене“.
Монтана	<ul style="list-style-type: none"> • Михайлова къща (Монтана); • Етнографска експозиция в къщата на възрожденеца Димитър П. Гинин; • Православен храм „Св.Св. Кирил и Методий“ (Монтана); • Влакова композиция (Монтана); • 57 сгради, обявени за архитектурни паметници на културата, дело на австрийски, белгийски, немски и унгарски архитекти (Лом); • Защитена зона „Орсойско блато“ (Рибарници Орсоя).
Враца	<ul style="list-style-type: none"> • Етнографско-възрожденски комплекс „Св. Софроний Врачански“ (Враца);



	<ul style="list-style-type: none"> • Паметник на Христо Ботев и четата му (Враца); • Лapidария (крепост) (Враца); • Природен парк „Врачански Балкан“; • Пещера „Леденика“ (до Враца); • Мемориален комплекс „Ботев път“ (Враца); • Защитени зони с. Остров, Островска степ (Вадин) и река Огоста.
Плевен	<ul style="list-style-type: none"> • Скобелев парк, Вонноисторически музей (Плевен); • Панорама „Плевенска епопея 1877 г.“ (Плевен); • Къща-музей „Цар Освободител Александър II“ (Плевен); • Параклис-мавзолей „Св. Георги Победоносец“ (Плевен); • Мавзолей в село Гривица, посветен на жертвата на румънските воители за българската свобода; • Парк „Кайлъка“ (Плевен); • Музей на виното (Плевен); • Природна забележителност река Чернелка.
Велико Търново	<ul style="list-style-type: none"> • Археологически резерват „Никополис ад Иструм“ (с.Никюп); • Архитектурно-музеен резерват „Царевец“ (Велико Търново); • Архитектурно-музеен резерват „Трапезица“ (Велико Търново); • Мултимедиен посетителски център „Царевград Търнов“ (Велико Търново); • Църква „Св. 40 Мъченици“ (Велико Търново); • Музей „Затвор“ (Велико Търново); • Исторически музей (град Килифарево); • Етнографски комплекс „Осенарска река“ (с. Вонеща вода); • Къща-музей „Алеко Константинов“ (Свищов); • Църквата „Св. Троица“ (Свищов); • Търговска гимназия (Свищов); • Свищовски манастир „Св. апостоли Петър и Павел“ (Свищов); • Паметник на дарителите (Свищов); • Часовникова кула (Свищов); • Крепост „Калето“ (Свищов); • Исторически резерват „Текир дере“ (Свищов); • Свищовски манастир „Покров Богородичен“ (Свищов); • Остров Вардим (Свищов).
Русе	<ul style="list-style-type: none"> • Крепостна порта „Кюнту Капу“ и крепостен форт на хълма Левента (Русе); • „Къщата на Калиопа“ (Русе); • Музей „Баба Тонка“ (Русе); • Музей на транспорта (Русе);



	<ul style="list-style-type: none"> • Екомузей с аквариум (Русе); • Княжески дворец „Батенберг“ (Русе); • Доходно здание (Русе); • Катедрала „Свети Павел от Кръста“ (Русе); • Музикално училище (Русе); • Пантеон на възрожденците (Русе); • Паметник на свободата (Русе); • Флотска кула (Русе); • Крепост „Левент табия“ (Русе); • Западен парк Приста (Русе); • Парк на младежта (Русе); • Парк на възрожденците (Русе); • Природен парк „Русенски Лом“; • Ивановските скални църкви (с. Иваново); • Паркове „Приста“ и „Липник“; • Басарбовски манастир (с. Басарбово); • Остров Вардим; • Остров Батин; • Скален манастирски комплекс „Грамовец“ (с. Иваново); • Крепост „Кале Аджамка“ (Сечена скала) (с.Нисово); • Орлова чука (пещера) (с.Пепелина).
<p>Силистра</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Архитектурен резерват „Рибарска махала“ (Тутракан); • Етнографски музей „Дунавски риболов и лодкостроене“ (Тутракан); • Айдемирски манастир „Покров Богородичен“ (Силистра); • Крепост „Меджиди табия“ (Силистра); • Биосферен резерват „Сребърна“ (Силистра); • Крайдунавски парк (Силистра); • Защитената местност „Калимок-Бръшлен“.

6.1.6. Природно наследство

Румъния

Наблюдава се разнообразие на туристически атракции, позволяващо практикуването на много форми на туризъм, допълващи историческия и археологичния туризъм:

- Риболовен туризъм (най-вече за видовете бяла риба, сом, шаран, толстолоб, щука, костур) в крайбрежните административно-териториални единици до река Дунав - седемте окръзи в трансграничния регион Румъния-България. Освен това, съществуват условия за спортен риболов, както на Дунав, така и по блатата от Делтата на Дунав;



- Крайбрежен туризъм в курортите от окръг Констанца: Нъводари, Мамая, Ефорие Норд, Ефорие Суд, Текиргьол, Костинеци, Олимп, Нептун, Аурора, Венус, Жупитер, Сатурн, Мангалия, Дой Май, Вама Веке;
- Планински туризъм, приключенски туризъм и селски туризъм в планинските зони и платата в окръг Мехединци;
- Екотуризъм в защитените природни зони: Национален парк „Железни врата“ и Геоложки парк „Плато Мехединци“ от окръг Мехединци, блато Сухая (окръг Олт), природен обект Острову Лунг - Гоцину (окръг Гюргево), езеро Синое (окръг Констанца);
- Приключенски туризъм: оф роуд по Добруджанското плато, дейности в приключенския парк „Нептун“, гмуркания в морето, развлекателни полети, скокове с парашут и курсове за оцеляване в морето на търговско летище „Тузла“;
- Винен туризъм в окръзите Мехединци, Долж и Констанца, поради големия брой винарски единици, предлагащи възможност за посещение и извършване на тематични разходки (напр. до избите в Коркова, Стъмина и Опришор, в окръг Мехединци, Сегарчя в окръг Долж, Мурфатлар и Алира в окръг Констанца).

България

Културното и природното наследство са основен туристически ресурс, а тяхната комбинация създава вид интегрално културно наследство - културен пейзаж: „територия, възприемана като такава от хората, чийто характер е резултат от действието и взаимодействието между природни и/или човешки фактори“²⁴. Освен като система за отбрана на римската империя, античните крепости и селища по Дунавския лимес днес се разглеждат и като културен пейзаж - комбинирано произведение на човека и природата, определено като „формална експресия на многобройните взаимовръзки, съществуващи в даден период от време, между човек или общество, топографски дефинирана територия, чийто облик е резултат от действието, през времето, на природни и човешки фактори и на комбинацията от тях. Може да се приеме, че пейзажът има тристранно културно измерение, като се вземе предвид, че: 1) той се определя и характеризира от начина, по който дадена територия е възприемана от човек или общество; 2) той е свидетелство за миналите и настоящи връзки между хората и тяхната обкръжаваща среда; 3) има принос в обособяването на местна култура, чувственост, практики, вярвания и традиции.“²⁵ От тази гледна точка, взаимовръзката на археологическите обекти със заобикалящата ги природна рамка е много важна. В рамките на предварителното проучване е

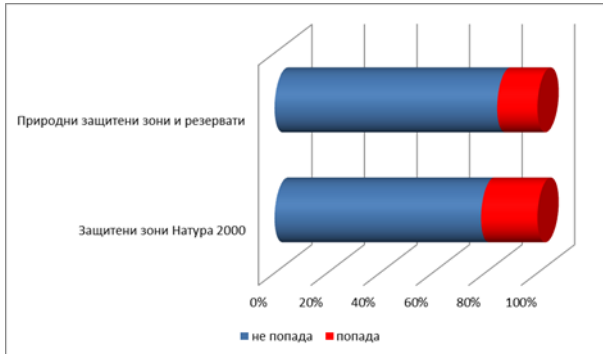
²⁴ Европейска конвенция за пейзажа (Флоренция, 2001) на Съвета на Европа

²⁵ Препоръка 95(9) на Съвета на Европа (1995)



разгледано включването на обектите в територии на защитени зони и природни резервати.

Фигура 23. Обекти, попадащи сред природно наследство в България

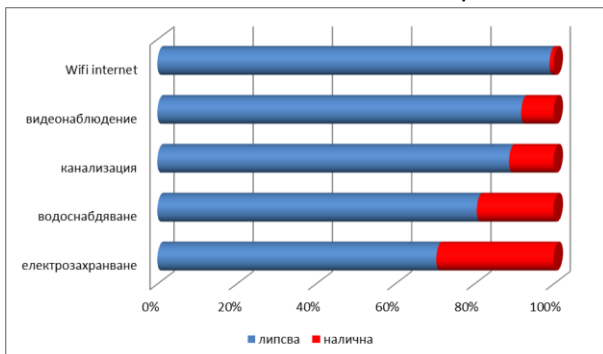


22% от обектите попадат в защитени зони на природното наследство или в резервати, а 15% попадат в НАТУРА 2000. Това е добра предпоставка за интегриране на културно-историческото наследство и дава допълнителна принадлежна стойност при туристическото предлагане на тези обекти. (Прил. 15)

6.1.7. Техническа инфраструктура на обектите

За всеки един от обектите е проучено наличието на техническа инфраструктурна обезпеченост, като е обследвана и близостта до населено място, с цел да бъде разгледана възможността за евентуално последващо включване към съществуващите мрежи.

Фигура 24. Техническа инфраструктурна обезпеченост на обектите в България



30% от проучваните обекти са електроснабдени, те се намират в населено място или са утвърдени туристически дестинации. Водоснабдени са 19% от обектите, а канализация е изградена в едва 11% от тях.

Само на един от обектите има осигурен безплатен достъп до интернет (Wifi Internet) - Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Русе).

Видеонаблюдение има на 8% от обектите: античните крепости „Бонония“ (Видин) и „Сексагинта Приста“ (Русе); античният кастел „Димум“ (Белене); римският град „Никополис ад Иструм“ (с. Никюп, Община Велико Търново); античните градове „Нове“ (Свищов) и „Дуросторум“ (Силистра); Римска гробница (Силистра).

6.1.8. Популярност

Румъния

Налична е онлайн информация за около 60% от идентифицираните обекти, на сайтовете на местните публични администрации, в национални и

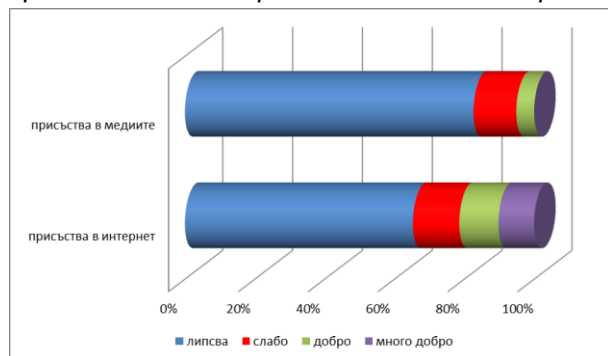


местни онлайн медии, в блогове и сайтове за пътуване, както и в специализирани онлайн публикации (например www.historia.ro).

България

В последните години все по-важно за разпознаваемостта на даден обект е присъствието в медиите и интернет. Направено е проучване и анализ на позиционирането на всеки един от обектите по Дунавския лимес в българската територия в медийното пространство и е дадена оценка, която се включва в общия бал, формиращ туристическия потенциал.

Фигура 25. Популярност на обектите според присъствие в интернет и медии в България



За 35% от обектите има налична информация в интернет. Особено активно присъства представянето на Белоградчишката крепост, крепостта, разпознаваема като „Замъка на Баба Вида“ във Видин, римските градове „Улпия Ескус“ (с. Гиген, Община Плевен) и „Никополис ад Иструм“ (с. Никюп, Община Велико Търново); Античния град „Нове“ (Свищов); античните крепости

„Сексагинта Приста“ (Русе) и „Сторгозия“ (Плевен); римската гробница в Силистра. 17% от обектите присъстват в медиите, като това са предимно утвърдените и популярни туристически дестинации.

6.2. Изводи

Може да се обобщи, че популярността и съответно посещаемостта на римското културно-историческо наследство от Дунавския лимес в българската част от трансграничния регион е незадоволително ниска. То все още не се възприема като система. Атрактивност към момента притежават само няколко обекта, на които са реализирани проекти по опазване и социализация и/или имат популярност поради местонахождението си в по-големи градски центрове.

Към момента на извършване на проучването транспортната инфраструктура за достъп до туристическите обекти е добре развита, чрез жп линии и сухопътен транспорт към градските ареали. Необходимо е изграждане на довеждаща и съпътстваща инфраструктура за достъп до обектите, които ще бъдат включени в интегрирания туристически маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“. (Прил. 16)



Задължителна стъпка за румънската и българската част на маршрута е подобряването на информационната инфраструктура на конкретните дестинации, с цел обслужване на туристите, особено тези, които пътуват неорганизирано и индивидуално. За бъдещото развитие на туристическия маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ е препоръчително да се предприемат мерки за поставяне на информационни табла, указателни табели и др., за да може информационната инфраструктура да се превърне в актив за международен туризъм. Необходимо е популяризирането на обектите чрез медиите и интернет.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ VII. МАРШРУТ „РИМСКА ГРАНИЦА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН РУМЪНИЯ-БЪЛГАРИЯ“



Славени, Славени, Гоставъцу, окръг Олт, Румъния



7.1. Подход при конструиране на маршрута

Методиката за оценка на културно-историческата стойност и туристическия потенциал е единна за двете партниращи страни, но са използвани различни подходи. Методите за анализ и оценка могат да бъдат разделени в две големи групи - евристични и обективни. Първите се използват при логическа обработка и оценка на определена информация, прецизиране на качествените характеристики или причинно-следствените зависимости между изследваните обекти. Обективните методи се основават на определянето на стойностите на показателите чрез измерване или регистрация.

И двете страни са използвали евристичния метод, основаващ се на експертни оценки. Потърсено е обективизиране на оценката посредством интегриране на компетентни експертни мнения и постигане на консенсус.

За да бъде постигната максимална прецизност при получаването на комплексната оценка на потенциала на обектите за включването им в културно-историческия туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, в българското проучване са включени максимално много обективни методи, чрез определяне/получаване на стойности по отделните показатели. Използван е методът на баловите оценки с оценъчна матрица и по математически път са изведени резултатите. Така оценките по съответния критерий могат да бъдат съизмервани, съпоставяни и сравнявани, което гарантира по-голяма обективност.

7.2. Представяне на маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“

След проведените консултации с Възложителя, румънските партньори и заинтересованите страни, бе уточнен окончателният обхват на Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“, наречен „Иновативен“. (Прил. 17 и Прил. 18)

Избраният вариант съдържа в себе си обекти от Дунавския римски лимес с висока културно-историческа стойност и с достатъчната инфраструктурна туристическа обезпеченост да бъдат предложени като продукт, възможен за ползване към настоящия момент, но предлага и една по-дългосрочна визия за участие на елементи, които имат потенциала да бъдат развити в съвременните схващания за опазване на културно-историческото наследство и туристическата индустрия.

Изборът е съобразен с тенденциите в развитието на туризма - търсене на по-широко и разнообразно туристическо предлагане, автентичност на предлаганите услуги и активно участие на местните общности, увеличаване дела на индивидуалните и младежките пътувания.



Вариантът е подчинен в най-голяма степен на насоките на ЮНЕСКО за изява и опазване на автентичността и цялостта на елементите в културния маршрут в техните многоизмерни характеристики. С включването на по-голям набор от обекти, синхронни и свързани с основните елементи, изконно принадлежащи към темата на маршрута и съхранили своята оригинална структура, маршрутът повишава своята интегралност като система. От друга страна, това са обектите които имат най-добре съхранена индивидуална автентичност, поради факта, че на тях не са прилагани мерки по консервация и реставрация, често понижаващи тази основна стойностна характеристика. Това дава възможност за една адекватна намеса, която да изяви същността на недвижимата културна ценност, опазвайки нейната оригинална структура в максимална степен. Тъкмо при тези обекти могат да бъдат ефективно приложени иновативни подходи, възможности и средства, принадлежащи към съвременната политика за опазване на културно-историческото наследство. Вариантът позволява максимално включване на иновативните тенденции в издирването, документирането и опазването на културно-историческото наследство, чрез които се извършва неинвазивна археология (чрез технологиите на *lidar* и *penetrating radar*, геофизика и др.) и дигитална реконструкция (за добавена, виртуална или миксирана реалност), неувреждаща автентичната структура и създаваща изключително интересен и атрактивен туристически продукт.

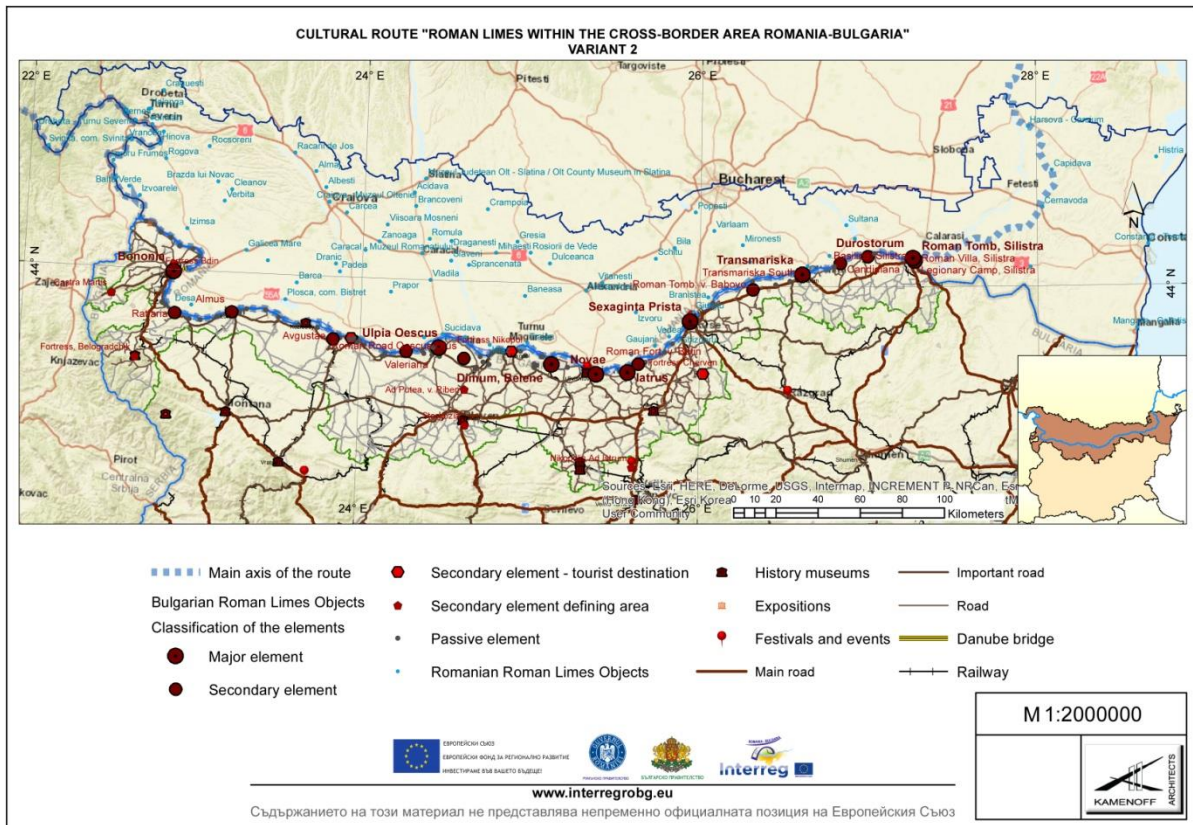
Включването на елементи, които имат ясно различим потенциал да бъдат развити до ниво на основни в културно-историческия туристически продукт, гарантира неговата жизненост, постоянно развитите и по този начин осигурява разнообразие и новост в различните периоди на функциониране на маршрута.

В предложения вариант образователните и вдъхновяващи функции на маршрута са максимално разширени. Чрез добавените все още неразработени второстепенни елементи се очаква широко включване на дългосрочни полидисциплинарни и международни/междурегионални проекти и се осигурява възможност за образователен и културен обмен. Със специфичната привлекателност ще се стимулират и увеличат младежките пътувания и обмен. Предлага се възможност за развитие на нишов туризъм, например - участие в археологически разкопки на доброволци.

Иновативният вариант в най-голяма степен допринася за прилагане на политиката за отговорно и устойчиво развитие на туризма в по-малко известни райони, чрез насърчаване на местния малък и среден бизнес. Той предлага диверсификация на туристическия продукт, насочване на вниманието и отвъд развитите и популярни туристически ядра и максимално включване на местните общности, което осигурява разнообразие и устойчивост на маршрута.



Схема 4. Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“



Вариантът за маршрут включва следните обекти:

Главна ос/ гръбнак: река Дунав (Danube river)

Основни обекти на маршрута в Румъния

- Дробета-Турну Северин, Дробета-Турну Северин, Мехединци
- Бразда луй Новак, Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, Мехединци
- Ръкари де Жос, Бръдеши, Долж
- Сучидава, Орас, Корабия
- Констанца - Томис, Констанца , Констанца
- Адамклиси - Тропаеум Траяни, Адамклиси, Констанца
- Хистриа Истриа, Констанца
- Капидава, Капидава, Топалу, Констанца
- Мангалия - Калатис, Мангалия, Констанца



Основни обекти на маршрута в България

- Антична крепост „Бонония“ (Bononia), град Видин
- Римски град „Улпия Ескус“ (Colonia Ulpia Oescensium), с. Гиген, Община Гулянци
- Пътна станция и античен кастел „Димум“ (Dimum), град Белене
- Античен град „Нове“ (Novae), град Свищов
- Антично и средновековно селище „Ятрус“ (Iatrus), с. Кривина, Община Ценово
- Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Sexaginta Prista), град Русе
- Античен град „Трансмариска“ (Transmariska), град Тутракан
- Античен град „Дуросторум“ (Durostorum), град Силистра
- Римска гробница (Roman tomb), град Силистра

Второстепенни елементи на маршрута в Румъния

- Хинова, Бистрица, Община Хинова, Мехединци
- Извору Фрумос, Община Бурила Маре, Мехединци
- Рокшорени, Рокшорени, Община Думбрава, Мехединци
- Чъорою Ноу, Община Чъорояши, Долж
- Хършова - Карсиум, Хършова, Констанца

Второстепенни елементи на маршрута в България

- Античен град „Рациария“ (Colonia Ulpia Traiana Ratiaria), с. Арчар, Община Видин
- Античен град „Алмус“ (Almus), град Лом
- Антична крепост „Августа“ (Augustae) - с. Хърлец, Община Козлодуй
- Антична крепост „Валериана“ (Valeriana), с. Долни Вадин, Община Оряхово
- Римско укрепление Батин (Roman fort Batin) - с. Батин, Община Ценово
- Римска гробница (Roman Tomb), с. Бабово, Община Сливо поле
- Крепост „Кандидиана“ (Candidiana), с. Малък Преславец, Община Главиница
- Базилика (Basilica), град Силистра
- Римска вила (Roman villa), град Силистра
- Легионен лагер (Legionary camp), град Силистра
- Античен път (Ancient road) - Римски път „Ескус-Утус“, с. Брест, Община Гулянци
- Античен път (Ancient road) - Попина-Ветрен, с. Попина, Община Ветрен

Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в Румъния

- Кръгуещ, Сишещи, Мехединци



- Гура ВЪи, Дробета - Турну Северин, Мехединци
- Шимиан, Шимиан, Мехединци
- Клянов, Карпен, Долж
- Деса, Деса, Долж
- Ромула, Решка, Добрословени, Олт
- Спрънчената, Спрънчената, Олт
- Дулчанка, Ведя, Телеорман
- Петрошани, Телеорман
- Чернавода, Чернавода, Констанца

Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в България

- Крепост „Флорентиана“ (Florentiana), с. Флорентин, Община Ново село
- Антична крепост и пътна станция „Реметодия“ (Remetodia), с. Орсоя, Община Лом
- Антична крепост и пътна станция „Помодиана“ (Pomodiana), с. Станево, Община Лом
- Антична крепост „Регианум“ (Regianum), град Козлодуй
- Късноантична и среновековна крепост „Асамус“ (Asamus), град Никопол
- Късноантично селище „Скайдава“ (Scaidava), с. Батин, Община Борово
- Антична крепост „Тримамииум“ (Trimammium), с. Мечка, Община Иваново
- Крепост и римска пътна станция „Тегулицииум“ (Tegulicium), с. Ветрен, Община Силистра

Второстепенни елементи - развити туристически дестинации в България

- Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Bdin), град Видин
- Крепост „Камъка“ (Kamaka fortress), град Оряхово
- Крепост „Никопол“ (Fortress Nikopol), град Никопол
- Крепост „Червен“ (Cherven), с. Червен, Община Иваново

Второстепенни елементи, определящи страничния ареал на маршрута в България

- Античен кастел „Кастра Мартис“ (Castra Martis), град Кула
- Римска крепост „Калето“ (Fortress Belogradchik), град Белоградчик
- Антична крепост и пътна станция „Ад Путеа“ (Ad Putea), с. Рибен, Община Долна Митрополия
- Антична крепост „Сторгозия“ (Storgozia), град Плевен
- Римски град „Никополис ад Иструм“ (Nicomolis Ad Istrum), с. Никюп, Община Велико Търново

Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в Румъния, включено в маршрута



- Дробета-Турну Северин
- Констанца - Томис
- Мангалия - Калатис

Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в България, включено в маршрута

- „Средновековен фестивал Бдинъ“ (Видин)
- „Орел на Дунава“ (Свищов)
- Античен фестивал (Русе)
- Фестивал в Тутракан
- „НИКЕ играта и победата“ (Никополис ад Иструм)

Позициониране на движимото културно наследство в Румъния

- Крайова - Музей на Олтения, Крайова, Долж
- Областен музей Олт - Слатина (Olt County Museum in Slatina), Община Слатина, Олт
- Александрия, Телеорман
- Гюргево, Гюргево
- Музей „Долен Дунав“, Кълъраш, Кълъраш
- Музей на цивилизацията „Гумелница“, Олтеница, Кълъраш

Позициониране на движимото културно наследство в България

- Регионален исторически музей - Видин
- Регионален исторически музей - Враца
- Регионален исторически музей - Монтана
- Регионален исторически музей - Плевен
- Регионален исторически музей - Велико Търново
- Регионален исторически музей - Русе
- Регионален исторически музей - Силистра
- Исторически музей - Свищов
- Исторически музей - Лом
- Исторически музей - Оряхово
- Исторически музей - Тутракан
- Исторически музей - Белоградчик
- Експозиция - град Кула

7.3. Аргументация за избора на обектите, включени в маршрута

Предложените варианти за културен маршрут са еднофункционални или монотематични (следващи заданието за маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“) - културен



маршрут, носител на постоянна функция (тема), възникнала по конкретен повод и продължила развитието си във връзка с определена продължаваща традиция.

Те са изведени на базата на оценка на качествата на системата на културния маршрут - специфичните признаци, заради които днес го оценяваме като наследство.

Най-съществената характеристика на културния маршрут е неговият интегритет. Това качество илюстрира способността на маршрута да поддържа и изявява различните типове взаимоотношения между разнообразните елементи, което в най-висока степен отразява значението му на културна ценност в нейното единство и цялост. Интегритетът се гарантира от специфични характеристики на взаимоотношенията в структурата на маршрута в зависимост от вида на елементите, които са обединени: материални и нематериални следи; културни (антропогенни) и природни забележителности; елементи от различни периоди.

Друга съществена характеристика на културния маршрут е неговата жизненост. Процесите на обмен и жизненост по протежението на културния маршрут не се появяват инцидентно във времето, важно е културните взаимодействия и диалогът в историческия маршрут да продължават. Това дава своето отражение върху елементите и взаимоотношенията в структурата на културния маршрут. От една страна, жизнеността отразява паметта на системата, т.е. приемствеността в нейната структура. От друга, тя е израз на значимостта за хората на движението по неговото протежение²⁶.

В контекста на Документа от Нара (Документът от Нара относно автентичността е съставен от 45-те участници в Конференцията в Нара за автентичността във връзка с Конвенцията за световното наследство, проведена в гр. Нара, Япония, 1-6 ноември 1994 г., по покана на Агенцията по културните въпроси (Правителството на Япония) и Префектура Нара. Агенцията организира Конференцията в Нара съвместно с ЮНЕСКО, Римския център и ИКОМОС), със своите елементи и взаимоотношения културният маршрут отразява различни аспекти на автентичността, например: автентичност на субстанцията, традициите и техниките, функциите, мястото, въздействието; непрекъснатост на дадена характерна функция или традиция, която, макар и да променя физическите си измерения или начините и методите за практикуване, се запазва като смисъл. Автентичността като характеристика се разглежда не само за структуроопределящите елементи, но и за цялата система, проследяваща нейната жизненост, включвайки и автентичност на закономерностите, по които интегралната система продължава да живее днес.

²⁶ Георгиева, Д. *Културните маршрути в историческия град. Автореферат, София 2013.*



Основна ос:

За основна ос на маршрута е избрана река Дунав като структуроопределящ за културния маршрут фактор и главен транспортен коридор. Нейната значимост е неизменима от Античността до наши дни и устойчивостта на функцията ѝ я определя като най-важния елемент - „гръбнак“ на маршрута.

Основни елементи:

Основните елементи в конкретния маршрут са избрани на базата на високите стойности на всички характеристики, разглеждани по изготвената методика (най-висока универсална стойност). Те обединяват елементи с високо и изключително културно-историческо значение и развит туристически потенциал, които имат активна роля, макар и с променена функция и в нашето съвремие.

В България, с изключение на Римския град „Улпия Ескус“ и до някъде Античния град „Нове“, всички останали обекти се намират в тъканта на съвременните селища, участващи активно в тяхната жизненост и в неразривна връзка с останалите им функционални системи. Те са оценени и добре социализирани, проведена е цялостна политика на опазване. Изключение прави разкритият фрагмент от крепостна стена и кула в кв. „Калето“ на Античната крепост „Бонония“ в град Видин, където археологическата структура е пренебрегната и липсват адекватни мерки по интегрирана консервация. От друга страна, римските структури в крепостта „Баба Вида“ са пример за археологически обект с дълъг континюитет на функцията, който е добре разработен като завършен туристически продукт. „Улпия Ескус“ е античният град, който също има дълъг континюитет (като активен и важен център и през Средновековието), но днес е отдалечен от съвременните развити градски структури. Това го е лишило от достатъчно добре развита туристическа инфраструктура, основно обслужваща и информационна, донякъде и техническа, но предвид съществената проектна готовност, този недостатък може да бъде коригиран в средносрочен план. Останките от античните „Димум“ (Белене), „Сексагинта Приста“ (Русе), „Трансмариска“ (Тутракан) и „Дуросторум“ (Силистра) са отлично експонирани в съвременните градски структури, като на първите три в последните години са реализирани проекти за консервация и реставрация, които са повишили изключително естетическата им стойност като археологически останки и заобикаляща ги среда.

В „Нове“ (Свищов) е реализиран мащабен проект за консервация, реставрация, социализация и експониране, който е осигурил техническа и информационна инфраструктура на обекта, но проведените реставрационни



намеси до голяма степен са унищожили автентичността на археологическите структури.

Римската гробница в Силистра е обозначена като главен елемент в културния маршрут заради нейната изключителна културна стойност като една от малкото опазени гробници от този период със стенописи. Тя е много популярна - повече в чужбина, по-малко в България, но след реализацията на нови проекти това съотношение вероятно ще се промени.

Второстепенни елементи:

Предложението за второстепенните елементи в културния маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ е съобразено със съвременната политика за насърчаване на туризма, предоставяща по-широко разпространение на ползите и облекчаване на натиска върху по-популярните места чрез насърчаване на посетителите да опознаят културно-историческото и природно наследство на региона или местността.

Включването на неразработени туристически дестинации превръща културния маршрут в динамична система, обединяваща историческите взаимоотношения и културните характеристики, асоциирани с тяхната екзистенция.

Туризмът трябва да донесе ползи за местните общности, тяхното включване в процеса и да бъде средство и мотивация за местните общности да се грижат и поддържат своето наследство и културни практики. Политиката по опазване на културното наследство трябва да направи културните ценности достъпни за обществото във възможно най-широк спектър (туристи и домакини), трябва да улесни и насърчи тези, които участват в процеса. Важно е да се развие туристическа индустрия за насърчаване и управление на туризма по начини, които уважават и спомагат за опазването на културното наследство, да се оцени важността и крехкостта на местата с материална и нематериална ценност и памет, да се осигури устойчиво бъдеще за тях.

Предложението за второстепенни елементи са базира на тяхната висока археологическа и културно-историческа стойност и възможността със сравнително неголеми инвестиции те да бъдат превърнати в атрактивни туристически обекти.

За част от тях в продължение на десетилетия са извършвани системни археологически разкопки, при които са разкрити интересни и значими структури. Такъв е примерът с Археологически резерват „Августа“ (с. Хърлец), който е една от малкото римски крепости с изцяло проучена укрепителна система, а крепостните стени са запазени във височина.



Антично и средновековно селище „Ятрус“ (с. Кривина) е най-цялостно проучената римска крепост по Дунавския лимес в България. Международни и български екипи повече от половин век проучват столицата на Крайбрежна Дакия „Рацария“ - най-важният римски град за северозападния регион на страната ни, с изключително културно-историческо значение. Това са обекти, които като археологическа стойност трябва да бъдат разположени като главни елементи на културния маршрут, но поради тяхното незадоволително и много лошо (поради иманярска дейности и неподдържане) състояние са класифицирани като второстепенни.

В следващия тип елементи, предложени като второстепенни, са разгледани обекти, които имат сравнително висока културно-историческа и археологическа стойност и възможност да бъдат развити като туристически дестинации поради факта, че се намират в или в близост до населени места или развит туристически обект.

„Алмус“ (гр. Лом) е римска крепост, селище, пристанище, митническа и пътна станция, разположена под част от съвременния град Лом. Това, от една страна, се отразява негативно върху археологическата структура, тъй като е унищожена нейната цялост и тъканта на естествената ѝ връзка със заобикалящата я среда. От друга страна, това означава напълно изградена инфраструктура за обекта (туристическа, транспортна, техническа и информационна) и възможност за лесното му социализиране в междублоковите пространства или нарочно формирана зелена крайречна зона с експонирана археология.

Крепостта „Валериана“ (с. Долни Вадин) е малко археологически проучвана и част от нея е свлечена от р. Дунав, но нейната популярност (заради мнението, че част от основите на римския мост могат да се видят и до днес) и културно-историческата ѝ стойност я позиционират като задължителен елемент в културния маршрут. Разположена непосредствено до селищната структура, тя има възможност да ползва изградената наблизко техническа инфраструктура, но едновременно с това има ненарушена връзка с прилежащата си среда и притежава висока степен на автентичност на контекста.

„Кандидиана“ (с. Малък Преславец) е също малко археологически разкопавана и към момента няма достатъчно археологически структури, които да бъдат експонирани (освен кула и фрагменти от крепостната стена), но нейната непосредствена близост до поддържания биосферен резерват „Сребърна“, обект на световното наследство на ЮНЕСКО, я превръща в обект с голям туристически потенциал. До нея вече има изградена техническа инфраструктура и тя е лесно достъпна и удачна за социализиране.



„Римското укрепление“ при с. Батин и римската гробница при с. Бабово са елементи, които обогатяват маршрута чрез своята различна от другите елементи функция и допринасят за представянето на Дунавския римски лимес в неговата жизнена цялост. Двата обекта са археологически проучени и лесно достъпни. Притежават съхранена автентичност на археологическата структура и нейната среда, както и много добро взаимодействие със заобикалящия ги контекст. Имат нужда от адекватна консервационно-реставрационна намеса, която предвид техния неголям обем, не е непосилна задача.

Включването на запазените фрагменти от римския път при Ескус и между селата Попина и Ветрен обогатява културния маршрут в няколко аспекта. На първо място, те са част от основната комуникационна връзка на Дунавския лимес, която заедно с р. Дунав играе съществена роля за формирането му като голяма структура и е неин гръбнак. Освен това, те са различни по функционалност тип обекти, които спомагат за експонирането на римското културно-историческо наследство в неговата пълнота. Тяхното включване предполага диверсифициране на предлагането в маршрута в посока пешеходен еко-туризъм.

Второстепенни елементи в потенциал:

Предложението за включване на второстепенни елементи, които имат потенциал да станат основни след реализирането на мерки по интегрирана консервация и опазване, е направено в контекста на новата европейска политика за устойчиво и отговорно развитие на туризма в по-малко известни райони. Реализирането на тези обекти трябва да стане чрез използването на иновации в областта на туризма и опазването и ще доведе до повишаване на информираността за социалната и културната им значимост. Целта е да се образува мрежа, допълнена с нов разпознаваем и привлекателен туристически продукт, който ще спомогне за развитието на туризма и на малките и средни предприятия от региона.

Включването на по-малко известни културно-исторически забележителности в маршрута генерира потенциал, който трябва да отклони фокуса от главните развити в туристически отношение елементи към системата от по-малко известни културни обекти.

Изборът за включване на второстепенни елементи, които към момента имат много ниска оценка на туристическия потенциал, се базира на засилена тежест на основните критерии, формулирани в международни харти и документи за определяне на културно-историческата стойност - интегралност и автентичност на археологическия обект. Тези два критерия са разгледани в няколко аспекта, свързани с обекта като археологическа структура и с взаимодействието му с неговия контекст - исторически, природен, социален.



Обектите, избрани в конкретната група, притежават висока степен на физическа цялостност (именно и поради това, че все още не са разкопани), но и синкретичност и интегралност със своята среда. Автентичността е оценявана като такава за различни показатели - форма и дизайн; материали и субстанции; предназначение и функция; традиции и техники; местоположение и принадлежност; дух и емоционално въздействие. Високата оценка на автентичността на контекста на обекта е разгледана и през призмата на съвременните тенденции за развитие на туризма, където все по-търсени са дестинациите със съхранена автентичност на бита, нравите, традициите и самата селищна структура.

Изборът на второстепенни елементи, които почти или изобщо не са археологически разкопани и на които не са проведени консервационно-реставрационни и социализиращи намеси, е обусловен от бързото навлизане на съвременните комуникационни, интерактивни и визуални технологии в представянето на културно-историческото наследство. Именно благодарение на тези възможности за визуализация, които представят обектите по изключително интересен начин, един археологически обект може да стане разбираем и атрактивен чрез неголеми финансови ресурси и в сравнително кратки срокове. Подчинен на съвременните тенденции в опазването на културното наследство, изборът се основава на критериите за автентичност и цялостност на съответните обекти. Това са основни характеристики, които определят качеството и стойността на културно-историческото наследство и на туристическия потенциал. Избраните обекти са тези, които най-силно спомагат за автентичността и интегритета на културния маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ като цялостна структура, тъй като те са почти без съвременна намеса. Запазването на автентичността на местата на наследство е важно, тъй като тя е основен елемент на тяхното културно значение и трябва да бъде съхранена. Необходимо е да се оптимизира разбирането на посетителя за характеристиките на значимостта на културно-историческото наследство и необходимостта от неговата защита, така че да се създаде възможност за възприемането му по подходящ начин. При развитието на туризма и инфраструктурните проекти трябва да вземат предвид естетически, социални и културни измерения, природните и културни ландшафти. Предпочитание се отдава на използването на местни материали и отчитане на местните архитектурни стилове и народните традиции.

При избора на второстепенните елементи в потенциал е съблюдавана особената роля на контекста на археологическия обект. Неговите високи естетически характеристики и силно емоционално въздействие са свойства, които значително увеличават комплексната стойност на археологическия обект.



Проучени през призмата на съвременните нагласи и развитие на туристическото търсене, те определят конкретните обекти като такива с добър туристически потенциал. При правилно отношение и адекватни конзервационно-реставрационни и експозиционни мерки, разглежданата група второстепенни обекти имат потенциала да станат основни привлекателни звена по маршрута, благодарение на високата си степен на цялостност и автентичност.

Второстепенни елементи, определящи страничния ареал на маршрута:

Страничният ареал на маршрута включва елементи с тематична и историческа свързаност и синхронност, които са отдалечени от главната ос, но имат сходни стойностни параметри с основните обекти и допринасят за обогатяването на културния маршрут. Тяхното участие се обуславя от историческата им и функционална свързаност с Дунавския лимес, както и с настоящото развитие на съвременната транспортно-комуникационна система.

В тази група елементи са включени обекти, изградени през римския период, които са разположени на втората укрепителна линия на юг от Дунав и са вече разработени като туристически дестинации (с изключение на пътната станция при с. Рибен, която има проектна готовност, чакаща реализация). Тяхното включване се подкрепя и от факта, че към момента главната пътна артерия, по която преминава основният автомобилен трафик, е доста по-на юг от р. Дунав. Предложени като елементи са „Кастра Мартис“ в гр. Кула, „Калето“ в гр. Белоградчик, „Сторгозия“ в гр. Плевен и пътната станция Ад Путеа в с. Рибен, чийто период на изграждане и функциониране кореспондира с Дунавския лимес. Много важен обект на римското културно-историческо наследство е „Никополис ад Иструм“, който е разположен до търновското село Никюп и е популярен римски град с изключително висока културно-историческа, археологическа стойност, развити туристически функции, включително и организирани фестивали, посветени на римското наследство. Към този списък могат да бъдат добавени и античните крепости в Монтана и Мездра, реставрирани с европейско финансиране.

Нематериално наследство:

Природното и културно наследство са материален и духовен ресурс, осигуряващ разказ за историческото развитие. Той има важна роля в съвременния живот и трябва да бъде физически, интелектуално и емоционално достъпен за широката общественост.

Идентифицирането на следите от нематериалното културно наследство от римската епоха в нашето съвремие е изключително трудно поради няколко причини. На първо място, при налагането на римската култура в нашите земи все още продължават да се почитат и старите местни вярвания, обичаи и



традиции. Пример за такава синхронна жизненост е укрепението „Помодиана“ (с. Станево), чието име се съобщава в два картографски източника: Tabula Peutingeriana и в Cartographica Neerlandica Topographical names for Ortelius Map No. 229. Богинята Помодиана е божество с междинен култ между нимфата Помона, богинята на плодовете, овощните дръвчета и градините и Диана - римската богиня на лова, изворите и реките. И макар римляните да имали богиня на плодородието - Церера и богиня на плодовете - Помона, създавали се предпоставки за култ към новата местна богиня Помодиана. С това име било известно и римското селище, разположено между Almus и Sebros. Селището Помодиана се намирало в близост до безводно плато, през което не минават реки, а само сухи дерета. И в миналото, и днес, землището на село Станево, около което са открити останките на „Помодиана“ и платото „Златия“ между реките Цибрица и Огоста, остават относително безводни. Вероятно това е причината за смесения култ на богините Помона и Диана и формирането на ново местно божество Помодиана. Тя била богинята на плодовете, овощията, градините и изворната вода, която дава плодното изобилие.

Аналогичен е примерът с имената на реките, останали и до днес, до устията на които римските крепости имат сходно звучене - Цеброс (Sebros)- Цибрица, Алмус (Almus) - Лом, Асамус (Asamus) - Осъм, Ятрус (Iatrus) - Янтра и др. Имена на римски крепости и селища, вписани в старите карти и съществуващи до днес, са например Florentiana - с. Флорентин, Samettii - м. „Захметя“ до с. Байкал и др.

В друго направление, но отново с наследство от заварените от римляните местни племена, може да бъде разглеждано и винопроизводството. Две хиляди години по-късно по тези територии има действащи винарни, носещи имената на близките римски градове и крепости (Бурго Зоно, Помодиана и др.). Все пак традициите по българските земи в тази област са много по-древни и силни, заради изконният тракийски култ към бога на виното Сабазий (Дионис).

Не може да се каже, че кулинарното наследство от римската епоха е съхранено в разпознаваема степен, но трябва да се отбележи пренасянето на някои видове плодове от римляните по нашите земи (смокини, праскови и др.).

Може да бъде потърсена връзка между популярните в Северозападна България духови оркестри и римската култура, но тя също е много далечна.

Има връзка между древния римски празник Календи „Денят на раждащото се Слънце“, разпространен в цялата римска империя, въпреки нейния многоетносен състав и полирелигиозност, и съвременната Коледа. Кулминацията на празника е бил в края на декември, когато са се пренасяли животни в жертва на боговете, устройвали са се угощения и хората са си разменяли дарове.



Затруднението в проследяването на континюитет на много от традициите, нравите, бита, вярванията идва от изключително бързото сменяне на поколенията в предишните епохи (за по-малко от 20 години има смяна на поколението) и поради факта, че римската култура не се налага абсолютно за много дълъг период от време, а съществува паралелно и в симбиоза с местните нрави.

Най-адекватни като представяне на нематериалното културно наследство в един туристически продукт като настоящия културно-исторически маршрут са действащите фестивали, свързани с римската култура, които се провеждат сред руините на римските градове и крепости (Нове, Никополис ад Иструм, Сексагинта Приста, частично и Трансмариска). Реенактмънтът в тях има три направления на дейности: научно, образователно и развлекателно, като участниците се стремят към пресъздаване на конкретен исторически момент или период. Тези фестивали пресъздават античната история - бита, вярванията, културата и военните сблъсъци между имперския Рим и варварските племена и народи и се утвърждават като атрактивен туристически продукт в България.

Позициониране на движимото културно наследство:

Музеите като културни институти се грижат за издирването, проучването, съхраняването, опазването, правилното експониране и популяризирането на различни по характер културни ценности. Те имат пряка връзка с туризма и съвременното образование. Според българското законодателство те са основната институция, опазваща движимото културно наследство.

Историческият музей има съществено значение за развитието на:

- културен туризъм;
- познавателен туризъм;
- научен туризъм.

Чрез събраните фондове и каталогизирани ресурси, историческите музеи привличат научни работници, които са ангажирани в изследването на историята на даден регион. Историческите музеи, разбира се, са и притегателен център за културен туризъм - често, за даден регион наличният исторически музей се определя като основен фактор и ресурс за този тип туризъм.

Движимото културно наследство от римския период е представено в сбирките на историческите и археологически музеи и експозициите в по-малките населени места до археологическите обекти. Най-цялостно представяне на римското културно наследство е реализирано в Националния Археологически Институт с Музей към Българската Академия на Науките (НАИМ към БАН) и в Националния Исторически музей, където се съхраняват най-



ценните експонати. Големи колекции от римското културно наследство има и в регионалните музеи, които са основните двигатели за изявяването на нематериалното културно наследство.

Много-добре и активно работещи исторически музеи на територията на Северна България и пряко свързани с Дунавския лимес са РИМ-Русе, РИМ-Враца, ИМ-Тутракан, РИМ-Монтана, РИМ-Силистра, където научната и популяризаторската дейност са продуктивни, музейната събитийност е богата и разнообразна, а музеите са разпознаваеми културни институции в национален план, открояващи се с креативните си проекти и доброто си място в публичното пространство.

Културните институти, които влизат като задължителни елементи на културния маршрут, са историческите/археологическите музеи в трасето на маршрута.

7.4. Място и роля на заинтересованите страни в процеса на разработване на маршрута

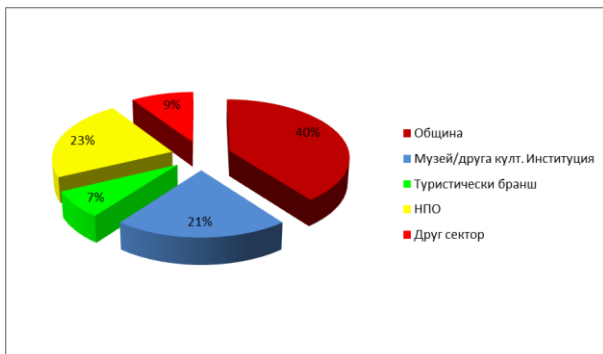
Заинтересовани страни са тези, чиито интереси трябва да намерят отражение при разработването на интегрирания туристически продукт за културно-историческо наследство - Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“.

Анализът на заинтересованите страни е важен инструмент за идентифициране на тези хора, групи и организации, които имат значителни интереси в конкретни въпроси, свързани с устойчивото използване на общото културно-историческо наследство в рамките на трансграничния регион чрез развитие на интегриран туристически продукт. Ясното разбиране на потенциалната роля и принос на различните участници е основна предпоставка за жизнеността на новия културно-исторически туристически маршрут.

Водещи принципи при определянето на заинтересованите страни са: приобщаване, значимост и равнопоставеност.

По време на проведените в България и Румъния кръгли маси са идентифицирани следните групи заинтересовани страни.

Фигура 26. Идентифицирани заинтересовани Най-високо представителство имат страни



представителите на местната администрация (общини) - 40% и представители на неправителствения сектор (НПО) - 23%. Висока степен на участие имат представителите на музеите и на другите културни институции - 21%. Сравнително слабо бе участието на представители от туристическия бранш - 7%,

а определилите се като представители на други браншове са 9%.

Становищата и коментарите на заинтересованите страни оказаха влияние при определянето на критериите, обектите и вариантите за маршрут. Те бяха изразени по време на проведените 6 /шест/ кръгли маси (3 /три/ на територията на Република България и 3 /три/ на територията на Република Румъния).

Според заинтересованите страни съществуват добри примери, които са реализирани или се реализират в момента в рамките на трансграничния регион и свързват конкретни обекти от Дунавския лимес - в България, в Румъния или съвместни българо-румънски проекти. Това са проекти с висока добавена стойност за консервация, реставрация, експониране и социализация на културно-историческото наследство.

Според заинтересованите страни, основните проблеми на археологическото културно наследство са свързани с:

- липсата на достатъчна политическа воля и цялостна визия и стратегия за неговото опазване и устойчиво използване;
- липсата на достатъчна юридическа защита от посегателство (иманярство, особено в централната и северозападната част на България);
- пропуски в законодателната рамка (на ниво национално законодателство в България), водещи до неадекватното определяне на границите и режимите на недвижимите културни ценности;
- трудности по регулиране на правния статут (определяне на граници и режими, промяна на предназначението на земята, промяна на собствеността и начина на управление на имотите, в които са разположени археологическите структури).

Представителите на заинтересованите страни изразиха подкрепа за включването на по-непопулярни обекти в туристическия маршрут, които все още не са напълно проучени, но имат потенциал и висока степен на запазена автентичност. Включването им в маршрута би могло да подобри възможностите



за тяхното развитие и експониране чрез прилагане на съвременните технологии.

При бъдеща работа с археологическите структури са особено важни начините за тяхното социализиране, за да може тяхната автентичност да бъде съхранена и показана като основна ценност.

Важен елемент от интегрирания туристически продукт следва да бъдат атрактивните форми на представяне, напр. културни фестивали, които обединяват нематериалното и материалното културно наследство, подпомагат популяризирането на археологическите обекти и тяхното по-добро разбиране и интерпретиране.

За целите на последващите дейности за реализиране на проект „Разработване и промоциране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ в следващата таблица са дефинирани заинтересованите страни и ролята им в процеса на конструиране на маршрута.

Таблица 11. Идентифицирани заинтересовани страни

Заинтересовани страни	Партньорски действия
Научни институции (исторически и археологически музеи)	Осигуряват високо качество на научна обосновка на темата Предоставят данни за оценка на ресурсите и атракциите Тълкуване и презентация
Институции за управление на културно-историческото наследство (музеи, общини)	Предоставят данни за оценка на ресурсите и атракциите Тълкуване и презентация
Малки и средни предприятия: хотелиерство и ресторантьорство, допълнителни услуги	Различни оферти Добавена стойност на маршрута, тематично подходящи за различни сегменти посетители (например вечери в римски стил, мероприятия, автомобили или велосипеди под наем и т.н.)
Компании за управление на туристическите дестинации, туристически агенти, туроператори	Оказват съдействие при оценката на ресурсите по маршрута за целите на туризма Предлагат пакети, организирани за целевите групи (ученици, студенти, специфични групи: тийм билдинг, чужди пазари, любители на историята, хора на изкуството)
Организации за маркетинг на туристическите дестинации, национални туристически	Подкрепа на промоционалните дейности, финансова подкрепа



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



<i>организации</i>	
<i>Консултантски фирми, НПО</i>	Организационна подкрепа, подготовка на проекти, източници на финансиране
<i>Локални асоциации (фолклорни, занаятчийски, спортни)</i>	Участие в създаването на дейности и събития, както и свързаното структурно съдържание
<i>Артисти, изтъкнати учени, предприемачи</i>	Участие в създаването на дейности и събития, както и свързаното структурно съдържание
<i>Възпитатели, учители, екскурзоводи и аниматори</i>	Разработване на съдържание и разяснения за целеви образователни групи, социални групи и т.н.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ VIII. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ОБЕКТИТЕ, ВКЛЮЧЕНИ В МАРШРУТА



Пътна станция и античен кастел „Димум“, град Белене, област Плевен, България



8.1. Основни обекти на маршрута в Румъния

8.1.1. Дробета-Турну Северин, Дробета-Турну Северин, Мехединци



Местоположение и достъп:

Ул. „Индепенденцей“ № 2,
Дробета -Турну Северин

Достъп:

Работно време: 9:00-17:00 (лято);
9:00-16:00 (зима); понеделник:
затворено

Инфраструктура и технически градоустройствени съоръжения:

Римският лагер и селището от Дробета са основани по времето на император Траян, когато е построен и мостът над Дунав. Действащи са до 602 г., когато аварите разрушават римските селища на север от Дунава. През 126 г., Император Адриан предоставя на лагера ранга на муниципийум. Под управлението на Септимус Северус (193-211 г.) придобива ранга на колония, с площ от около 60 Ха и население от около 40.000 жители. Нападенията на карпите (245-247 г.) причиняват сериозни щети, които след това са възстановени. От времето на Юстиниан (527-565 г.) датира последното възстановяване на лагера, който от V век, след нападенията на хуните, е наречен Теодора.

В структурата на регионалния музей „Железни врата“ има раздел по История-археология, като в две от залите са налице представителни експонати за римския лимес: една зала е посветена на Дако-римските войни, друга е посветена на антична Дробета, от II-III век преди Хр.

Музеят разполага с всички необходими технически градоустройствени съоръжения за оползотворяване чрез туризъм (мрежи с комунални услуги, Интернет, видео наблюдение). Освен това е възможно паркиране в близост до обекта на леки автомобили и автобуси.

Други туристически атракции в близост:

- Средновековна крепост на Северин, в Дробета-Турну Северин
- Останки от средновековната крепост Три Куле, Швиница
- Манастири „Мракониа“ (залив Мракониа) и „Св. Ана“ (Оршова)
- Паметна плоча „Траянова табела“, на изхода от Казанеле Мичи



- Кулите Тудор Владимиреску и Нистор от Чернеци, Община Шимиан
- Дунавска клисура, където се организират разходки с начален пункт Дробета-Турну Северин, Оршова и Ешелница
- Национален парк «Железни врата» и масив Чюкару Маре, подходящи за планински туристи
- Барелеф с образа на датския цар Дечебал, между Ешелница и Дубова

8.1.2. Бразда луй Новак, Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, Мехединци

Местоположение и достъп:

Свободен достъп на територията на няколко общини: Бълъчица, Шимиан, Ливезиле, Хинова, Оревица Маре, Мехединци

Инфраструктура и технически градоустройствени съоръжения:

До археологическия обект е възможен сухопътен или железопътен транспорт, в близост до него е железопътна гара.

Няма информационен пункт или център, за обекта не съществуват пътни обозначения, но има информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява голяма защитна стена (земен вал) с ширина около 7 м., локализиран чрез теренни археологически проучвания. Има голям потенциал за включване в маршрута като специфичен елемент, ясно различим и до днес.

8.1.3. Ръкари де Жос, Бръдеши, Долж

	<p>Местоположение и достъп: в Ръкари де Жос, до гара Ръкари Достъпът е свободен.</p>
<p>Инфраструктура и технически градоустройствени съоръжения: До археологическия обект е възможен сухопътен или железопътен транспорт, в близост до него е железопътна гара. Няма информационен пункт или център, за обекта не съществуват пътни обозначения. В близост до обекта има ресторант („Ватра Романа”).</p>	
<p>Обща информация: Римският лагер датира от II-III век преди Христа и доминира от военна гледна точка зоната на Долен Жиу. Укреплението е с размери 170x145 м. Около него,</p>	



през посочения времеви интервал, се развива гражданско селище, чиято площ се прогнозира на около 40 хектара.

Тук стационарира военна единица с конници, Нумерос Маурорум (около 500 човека, от Северна Африка). При разкопките е открито съкровище със златни монети, от времето на император Веспасиан, както и многобройни луксозни керамични предмети, надписи и статуи.

Други туристически атракции в близост:

- Музей на Олтения и Музей на изкуството, Крайова
- Конак Отетелишану от Венеци

Нематериално културно наследство:

- Обичай за Петдесетница

8.1.4. Сучидава, Орас, Корабия



Местоположение и достъп:

Ул. Сучидава, квартал Челей, Корабия

Работно време за посещения:

Вторник - неделя, 10:00-18:00 ч

Website: www.cetateasucidava.ro

Обща информация:

Крепостта «Сучидава» се намира на 5 км от град Корабия, в сърцето на село Челей, понастоящем квартал на града. Като едно от най-големите римско-византийски укрепления, крепостта «Сучидава» датира от III-VI век преди Христа, като тук е бил разположен стар военен и икономически център на племето суки. По времето на Император Константин Велики е построен мост над Дунав, чиито следи могат да се видят и днес. След разрухата, причинена от инвазиите на хуните, крепостта е възстановена по времето на Юстиниан, между 527-535 г. От ранния християнски период датира една базилика, в която са открити и няколко гроба. Изключително съоръжение е кладенец с дълбочина 18 м.

Останки, включени в схемата за посещение на крепостта:

- Селище под формата на малък хълм, с 11 етапа на обитаване
- Останки от гето-дакски жилища
- Римски кладенец от II-ри век преди Христа



- Римско-византийско укрепление
- Портал на моста на Константин Велики над Дунав
- Западната порта
- Сграда от IV-V век
- Сграда с хипокауст
- Тайният фонтан (VI век)
- Палеовизантийска базилика
- Стълб - кула на Константиновия мост

8.1.5. Констанца - Томис, Констанца , Констанца



Местоположение и достъп:

Площад Овидиу № 12, Констанца

Работно време за посещения:

8:00-20:00 (лято); 9:00-17:00
(зимата); понеделник, вторник:
затворено

Обща информация:

Мизийската колония Томис е основана като емпорион (търговско средище) през VI век преди Христа, на западния бряг на Понтул Еуксин (Черно море). През елинистически период, от IV век преди Христа, става полис. Градът е член на съюзи (пентаполис и хексаполис), сключени между градовете по брега на Черно море. Латинският поет Публиус Овидиус Насо е заточен от Император Август.

По времето на Диоклециан (284-305 г.) Томис става столица на провинция Долна Мизия. До настоящия момент, тук са открити три раннохристиянски базилики. Развиват се пристанищните инсталации, разрешава се проблемът с питейната вода, построяват се монументални сгради. Понастоящем са открити антични паметници като римската сграда с мозайка (агора на крепостта), един античен квартал, терми, римско-византийски зид от IV-VI век преди Христа.

Музеят по национална история и археология и Римската сграда с мозайка разполагат с всички необходими технически градоустройствени съоръжения за доброто им оползотворяване чрез туризъм (мрежи с комунални услуги,



интернет, видео наблюдение). Освен това е възможно паркиране на леки автомобили и автобуси в близост до обекта.

Други туристически атракции в близост:

- Джамия Карол I
- Казино
- Голямата синагога
- Туристическо пристанище „Томис“
- Остров Овидиу и лагуна Сиутгьол
- Плаж и туристически станции на брега на Черно море: Ваду, Корбу, Нъводари, Мамая, Ефорие Норд, Ефорие Суд, Костинеци, Олимп, Жупитер, Кап-Аурора, Венус, Сатурн, Мангалия, Дои Май, Вама Веке

Културни събития: Античен фестивал „Томис“

8.1.6. Адамклиси - Тропаеум Траяни, Адамклиси, Констанца



Местоположение и достъп:
Адамклиси, достъп от DN3 (НПЗ)

Работно време за посещения:
8:00-20:00 (лято); 9:00-17:00
(зимата)

Обща информация:

Музейният комплекс от Адамклиси включва римската крепост, музея и триумфалния монумент. Крепостта е основана след края на войните за завоюване на Дакия от Император Траян. Тук се състои една от битките, през 102 г. преди Христа. Тропаеум Траяни става муниципий през 170 г. След разрушенията, претърпени в резултат на нашествия на мигриращи народи, крепостта е реконструирана от императорите Лиций и Константин, през 321 г. Издигнатият от Траян паметник е реставриран през 1977 г. В близост до монумента е проучена могила и олтар, посветен на римляните, загинали в битката от 102 г. Монументът е оценен от Григоре Точилеску като „сертификат за раждане на румънския народ“.

Проектирана като лапидариум, сградата на музея включва археологични останки, открити в крепостта и около нея. В музея са изложени оригинални предмети от трофея, включително колосалната статуя, надписа и фриза с



оръжията. Други експонати включват керамични колекции (включително римски и византийски амфори), кандила, инструменти, накити, фрагменти от акведукти, скулптура, епиграфски документи.

Други туристически атракции в близост:

- Манастир „Дервент“, Остров
- Манастир-пещера „Сфънтулуй Андрей“, Йон Корвин
- Крепост „Сачидава“, Дунърени
- Римски лагер „Алтенум“, Олтина

8.1.7. Хистрия Истрия, Констанца



Местоположение и достъп:
DN 2A (до Ивидиу), DN22 (до
Тариверде), DJ 22A (до крепостта)

Работно време за посещения:
8:00-20:00 (лято); 9:00-17:00
(зимата)

Виртуална разходка: <http://360.inp.org.ro/index.php/obiective/muzeul-cetatii-histria-jud-constantia>

Обща информация:

Гръцка колония, основана през VII век преди Христа от милетски колонизатори, Хистрия се развива през елинистичния и римския период до VII век преди Христа.

Комплексът се състои от музея на крепостта Хистрия и останките от гръцко-римския град. Хистрия е открита от археолога Василе Първан, през 1914 г. и оттогава археологическите проучвания продължават без прекъсване. В крепостта може да се види вътрешния зид от римско-византийския период, с кули и порти, антични улици и пазари, основи на базилики, къщи и магазини, римски бани, антични храмове.

Основан през 1982 г., към Музея по история и археология - Констанца, в музея са изложени предмети от гръцката, римската и византийската археология, намерени при проучванията на Хистрия и околностите ѝ. Колекцията е съставена от керамични и каменни съдове, предмети за лично и домакинско ползване, скулптури, архитектурни предмети, надписи.



Други туристически атракции в близост:

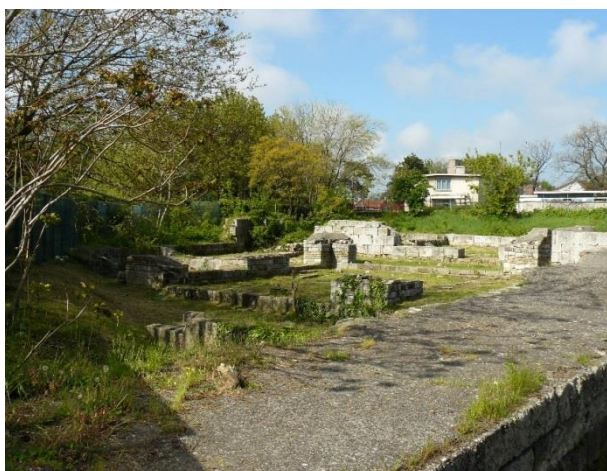
- Римската крепост „Улметум“, Пантелимон
- Резерват „Кейле Доброджей“
- Езеро Синое

8.1.8. Капидава, Капидава, Топалу, Констанца

	<p>Местоположение и достъп: Село Капидава; Община Топалу В края V на селото</p>
<p>Виртуална разходка: http://360.inp.org.ro/index.php/obiective/cetatea-capidava-jud-constant-tur-virtual-video</p>	
<p>Обща информация:</p> <p>Крепостта „Капидава“ е разположена на десния бряг на Дунав, на областен път 223, между Топалу и Дунъря. До крепостта се стига по пътя от Хършова (Е61) или по пътя от Чернавода (магистрала Фетещи-Чернавода). Крепостта „Капидава“ е част от туристическото трасе на Добруджа, към което се добавят и Хършова и Хистрия.</p> <p>Проучванията тук започват през третото десетилетие на ХХ век. Размерите на укреплението са 127x105 м, а доста добре запазените зидове включват 7 кули с различни форми. Основната порта е от югоизточната страна. На югозападната страна е портата, която е свързана с пристанището на крепостта. Тя е построена още по времето на Траян, от части на легиони V-ти Мачедоника и XI-ти Клаудиа, в началото на II век преди Христа, като част от Дунавския лимес. Значението на наименованието е: „селище на завоя“ на дакски език.</p>	
<p>Туристически атракции в близост:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Музей на изкуството „Дину ши Севаста Винтила“, Топалу • Музеен комплекс „Хистрия“ от Истрия • Крепост „Карсиум“ и Музей „Карсиум“, Хършова • Резерват „Кейле Доброджей“ • Римски лагер „Улметум“, Пантелимон 	



8.1.9. Мангалия - Калатис, Мангалия, Констанца



Местоположение и достъп:

Шос. Констанцей № 23, Мангалия

Работно време за посещения:

8:30-19:30 (лято); 8:30-16:30
(зимата)

Обща информация:

Калатис е най-южната гръцка колония на румънския бряг. Основана е от колонизатори от Хераклея Понтика през IV век преди Христа. Това е единствената дорийска колония със социално-олигархична система. През 262 година преди Христа влиза в конфликт с Томис, който е подпомаган от византийската флота.

През периода III-VI век преди Христа са изградени обществени сгради, базилики и вътрешни зидове. Нашествията на мигриращите племена, довели до упадък на града до VII век. В Калатис е открит единственият папирус в страната, изложен понастоящем в музея. Античното пристанище на Калатис, както и част от античния полис в момента са залети от Черно море.

Туристически атракции в близост:

- Плаж и туристически станции на брега на Черно море: Ефорие Норд, Ефорие Суд, Костинеци, Олимп, Нептун, Жупитер, Кап-Аурора, Венус, Сатурн, Мангалия, Дои Май, Вама Веке;
- Търговско летище „Тузла“;
- Приключенски парк „Парадис Ленд“ от станция Нептун.



8.2. Основни обекти на маршрута в България

8.2.1. Антична крепост „Бонония“ (Bononia), град Видин



Местоположение:

град Видин

Достъп:

Свободен, вход с билети за крепостта

Информация:

в ТИЦ-Видин

Тел: +359 94 609498

e-mail: collaboration.vidin@gmail.com

Представяне на обекта:

Бонония възниква вероятно към началото на II в. като кастел и пътна станция по Крайдунавския път. Някои ранни вносни паметници от средата и втората половина на I в. свидетелстват за съществуването на селищен живот тук дори няколко десетилетия по-рано. Възможно е на това място да е стационарала помощна военна част, заета с изграждането на Крайдунавския път и осигуряваща защитата на тази гранична отсечка.

След разделянето на Мизия през 86 г. на Долна и Горна, Бонония остава в провинция Горна Мизия и е част от градската територия на Рациария. През II и III в., подобно на останалите селища, Бонония преживява разцвет и постепенно увеличава площта си. Освен пътна станция и кастел, тук съществува и пристанище, обслужващо дунавския военен и търговски флот.

Известно време на това място е на лагер ala I Cisipadensium, която през III в. е преместена в Долна Мизия. Оттук произхожда надгробен паметник на ветеран от VII-ми Клавдиев легион, датиран най-общо през II в.

Към края на III в. и началото на IV в. Бонония вече е значително селище с укрепена площ от около 20 ха и солидна защитна система, което я приравнява към големите градски центрове на новообразуваната провинция Крайбрежна Дакия. Тя се споменава като град в съчиненията на Хиерокъл и Теофилакт Симоката. Вероятно в началото на IV в. тук е на лагер cuneus equitum Dalmatarum Fortensium, с чието присъствие и строителна дейност могат да се свържат открити в града тухли с печати.

Няма сведения за съдбата на Бонония по време на зачестилите готски нашествия. Вероятно градът не е пострадал сериозно. През 377 г. император Грациан, отправяйки се към Тракия, за да помогне на Валент, преминава през



Бонония и Кастра Мартис.

Хунските инвазии от средата на V в. вероятно засягат града, тъй като археологическите проучвания показват допълнително изграждане на кула №7, отличаваща се с груб строеж и датирана към края на V в. При император Юстиниан също са полагани грижи за поправянето на крепостните стени на Бонония. През 586 г., при поредното аварско нашествие, Бонония е превзета, според Теофилакт Симоката.

По-нататъшната съдба на града е неизвестна, но вероятно по подобие на останалите населени пунктове в диоцезите Тракия и Дакия и Бонония постепенно е изоставена под натиска на нахлуващите от север варварски племена.

В план градът представлява правоъгълник, издължен в посока север-юг, с площ около 20 ха. Дължината на северната страна е 365 м, а на западната - около 600 м. Разкрити са общо 9 кули, но броят им безспорно е по-голям. Кулите са еднотипни и в субструкция са с кръгъл план и външен диаметър 20 м. В суперструкция, посредством акуратно оформен скосен банкет, преминават в десетоъгълник с диаметър 19 м, при средна дебелина на страните 3,70 м. Градежът на стената и кулите е в *opus vitatum mixtum*, като каменните пояси с височина 0.80 м се редуват с триредови тухлени пояси. Свързката между тях е бял варов разтвор. На 100 м южно от североизточната кула №6 е разкрита кръгла кула №7 с диаметър само 8 м. Тя се отличава освен по размери, също и по небрежния си градеж, с използване на сполии и липса на оформен банкет. Строителната техника и намерената монета на Анастасий (491-518 г.) позволяват кулата да се отнесе към края на V в. и да се свърже с ремонтните дейности след хунските нашествия.

Първоначалното укрепяване на Бонония с каменни стени се отнася към управлението на Константин Велики или малко по-късно. Засега няма сигурни данни за портите на града. Единствено за западната порта съществуват известни основания да бъде локализирана в центъра на западната стена между кули №4 и №9. Поради липсата на системни археологически проучвания на римския кастел и ранновизантийски град и сондажния и спасителен характер на разкопките, засега няма почти никаква информация за вътрешното устройство на Бонония. Локализирането на некрополите на Бонония засега е невъзможно. Отделните гробни находки и надгробни паметници не предоставят достатъчно информация нито за местоположението на „града на мъртвите“, нито за типа на гробните съоръжения.

Потенциал:

Туристическият потенциал на обекта е много висок, тъй като



съвременният град е построен върху по-голямата част от римската Бонония и това осигурява максимална инфраструктурна обезпеченост и достъпност. Налични са всички видове транспорт, особено важна е действащата връзка с Румъния през Дунав мост 2, разположен в непосредствена близост. Популярността на обекта не е много висока, но се ползва с преимуществото, че се намира под и непосредствено около много популярната средновековна и османска крепост «Бдин» («Баба Вида»). В града е разположен Регионалният исторически музей, с експозиции в няколко сгради - недвижими културни ценности, включително и в самата «Баба Вида», т.е. непосредствено до римските останки. Към момента приключва реализацията проект, чрез който съседна сграда («Венецианският склад»), недвижима културна ценност, ще бъде превърната в епиграфска експозиция, където ще бъдат разположени движими паметници на културата от римският период и Средновековието от близките антични обекти и ще бъде представена богата информация за наследството чрез интерактивни методи. В града има и действащ информационен център.

Посещаемостта на обекта е много висока, благодарение и на организираните групи от круизния туризъм по р. Дунав.

В близост до обекта има множество места за настаняване и хранене, като преобладават хотелите в средния клас.

До античните останки на Бонония има пълна инфраструктурна обезпеченост в техническо отношение, предвид факта, че се намира в рамките на населеното място. Това допринася съществено и за тясната връзка с другите видове туризъм, развити във Видин и близостта до популярни забележителности като единствено запазеният средновековен замък в България „Баба Вида“, Кръстата казарма, Конака и др.

Туристическата обезпеченост около обекта е достатъчна, за да осигури един разнообразен и пълноценен по-дълъг престой във Видин.

Състоянието на Антична Бонония е по-скоро незадоволително, поради факта, че от нея е разкрита една много малка част, а останките от крепостна стена и кула в кв. „Калето“ са занемарени и неугледни, дори трудно разпознаваеми. Към момента има намерение за разширяване на археологическото проучване за римския град под територията на градския крайдунавски парк, чиято реализация би разширила познанието и представянето на античното наследство във Видин.

Състоянието на контекста на античните останки също е различно за различните фрагменти. Тези под средновековната и османска крепост са много добре експонирани и се възприемат на фона на градския парк и контакта му с



реката. Фрагментът от укрепителната система, разкрит в жилищния квартал, е заобиколен от панелен блок и друго съвременно строителство в неугледен вид. Там обектът е изгубил изцяло връзката си със своята автентична среда.

Предвид историческата значимост на Антична Бонония и обвързаността ѝ със средновековния Бдин до новото време, проучванията по археологически път са наложителни.

8.2.2. Римски град „Улпия Ескус“ (Colonia Ulpia Oescensium), с. Гиген, Община Гулянци



Местоположение: с. Гиген, Община Гулянци, Област Плевен

Достъп: Достъпът е свободен. Няма информационен пункт или център.

Информация:

В ТИЦ-Плевен

5800 гр. Плевен

Телефон: +0359 64/ 824 004

Работно време: 08:30-17:00 ч.

e-mail: tourpleven@abv.bg

Представяне на обекта:

Руините на римския и византийски град Улпия Ескус се намират в северозападната част на с. Гиген, област Плевен, на 5 км южно от вливането на р. Искър (в античността р. Ескус - тракийско име) в Дунав. Той възниква като индивидуално селище покрай лагера на IV-ти Скитски и V-ти Македонски легион още в началото на I в. (управлението на Август), в съседство с тракийско селище от къснобронзовата и ранната желязна епоха, което трябва да се локализира северно от римския град. Географът Клавдий Птолемей (II в.) нарича града „Ескус на трибалите“. През I в. военният лагер получава статут на колония и град със собствено управление след победата на император Марк Улпий Траян над даките. Римският град се превръща във важен кръстопът, като силен разцвет преживява през II-III в. Тогава е изградена централната градска част. Улпия Ескус е строен по типичния за римските градове начин с правоъгълна форма, а улиците са в посока изток-запад и север-юг. И днес посетителите могат да видят останки от улици, храмове, голяма гражданска базилика.

Градът е в разцвета си и през IV в. - при управлението на император Константин Велики. Тогава столица на Римската империя става



Константинопол, а на брега на река Дунав е изграден голям каменен мост, за откриването на който идва лично императорът. Ескус претърпява нашествията на готите, както и на хуните. През раннохристиянската епоха Ескус е епископски център. Споменава се епископ Юлиан (343 г.). Върху югоизточната част на ареата на форума са открити останки от малка църква и архитектурни детайли от интериора ѝ.

Ескус е унищожен от аварите и славяните през 585 г. Животът в Ескус прекъсва чак до X в., когато е построено селище, чието име не е известно и което просъществува чак до турските нашествия през XIV в. Градът отново престава да съществува и потъва в забора за дълго време.

Още от II в. пр. Хр. тракийското племе „трибали“, което обитава земите около р. Искър, влиза в търговски отношения с Римската република. Тази инвазия от икономическа, в началото, се превръща във военна и политическа през първата третина на I в., когато територията на днешна Плевенска област влиза в пределите на Римската империя като провинция Мизия. Това става факт, благодарение на продължителни военни кампании, завършили по времето на император Тиберий (14-37 г.).

По това време, с настаняването на V-ти Македонски легион в лагера при Ескус (дн. с. Гиген), римляните започват изграждането на силна отбранителна система от крепости на северната си граница, известна като Дунавски лимес, която да ги предпазва от нападенията на варварски племена. Заедно с това, се строят много пътища, които обслужват армията, администрацията и търговията в Империята и извън нея.

През 86 г. император Домициан (81-96 г.) разделя провинция Мизия на две части - Горна и Долна Мизия, като за граница между тях служи р. Цибрица.

През 106 г., след Втората Дакийска война на император Траян, границите на Римската империя се преместват на север и провинция Долна Мизия от гранична се превръща във вътрешна, а лагерът на V-ти Македонски легион получава името Колония Улпия Ескус и се превръща в типичен римски град. По това време, като укрепени пунктове на десния бряг на р. Дунав възникват Палацолум (при с. Байкал), Утус (в землищата на гр. Гулянци и с. Милковица), Асамус (при с. Черковица) и др., които допринасят за проникването на римската култура сред местното тракийско население.

Периодът II-ри - средата на III-ти в. (времето на династиите Антонини и Севери) бележи връх в икономиката, строителството и културата в провинция Долна Мизия. По това време в Ескус се развива монументалната гражданска и религиозна архитектура. Градът е застроен по т. нар. „Хиподамова система“ - пресичащи се под прав ъгъл улици, които разделят жилищната площ на



квартали (инсули). Улиците са покрити с каменни плочи, под които е положен водопровод и канали за отпадните води. Цялата площ на града е 28 ха.

В централната част на Ескус е разположен Форумният комплекс (97x200 м), който е изграден от варовикови камъни в „Коринтски стил“. В неговата югоизточна част е „Храма на Фортуна“, построен ок. 190 г. по времето на император Комод (180-192 г.).

Северната страна на Форумата е заета от „Храма на Капитолийската троица“, построен през 125 г. при управлението на император Адриан (117-138 г.). Това са храмовете на главните римски божества - Юпитер Оптимус Максимус, на Юнона и Минерва. В близост се намира и величествената сграда на Гражданската Базилика (97x24 м), построена през 135 г. В нея се извършва съдопроизводството, управлението и търговията в колонията.

В началото на IV в., при управлението на император Константин I Велики (306-337 г.), Колония Улпия Ескус преживява втори разцвет. Тогава на р. Дунав е построен каменен мост, открит от самия император на 5 юли 328 г.

Периодът на „Великото преселение на народите“ (IV-VI в.) изправя Римската империя пред заплахата от варварски нашествия от север. Техните набези не подминават и Ескус, който е превзет от хуните на Атила през 447 г. и окончателно е разрушен и опожарен от аварите през 586 г.

Проследено е развитието на Улпия Ескус от легионен лагер до прерастването му в типичен римски град с неговите характерни особености.

През 1947-1951 г. археолозите откриват голяма обществена сграда, а в едно от помещенията ѝ е намерена една от най-добрите римски многоцветни подови мозайки по българските земи. В централната част е изобразена сцена от комедията „Ахейци“. Мозайката е реставрирана и консервирана и днес може да се види в Регионалния исторически музей в Плевен. При разкопки са открити още форумен комплекс, храмове на Капитолийската троица (Юпитер, Юнона, Минерва), голяма базилика, обществени сгради, бани и др.

В резултат на разкопките, особено на тези през последните години, са добити ценни данни за местоположението, формата, размерите, поселищното развитие, укрепителната система, уличната мрежа, обществените и училищните сгради, икономическия живот, културата, религията и погребалните обичаи на местното население, което се е състояло от траки, италийци (през I-II в.), преселници от Мала Азия, от западните римски провинции и другаде, както свидетелстват откритите досега латински надписи. Официалният език в града бил латинският. Разкопките са съсредоточени в първоначалния град (наречен условно «Ескус I») и то в централната му част, където се простира обширният комплекс на градския площад, както и в



източното разширение на града («Ескус II»). Ескус I има неправилна форма на петоъгълник с площ от 180 дка, а Ескус II - около 100 дка. Цялата площ вътре в крепостните стени възлиза на около 280 дка, толкова, колкото е площта на «Нове» при Свищов, «Никополис ад Иструм» при с. Никюп и други римски градове у нас.

Разграничават се три типа улици: улици с покрит тротоар (porticus) в коринтски или дорийски стил; с тротоари, но без портик; улици без тротоари. Ширината им е различна в зависимост от тяхното местоположение и значение за града; 6.0 м, 4.5 м, 3.0 м, и др. Платната на уличната мрежа били постлани с масивни варовикови плочи с неправилна форма и с различна големина. По средата са поставяни най-големите плочи, които покривали дълбоките, зидани с камък и бял хоросан канали за извеждането на дъждовните и отпадните води извън града. Върху плочестата настилка днес могат да се видят издълбаните коловози, които се образували от движението на каруци и колесници. Някои пасажии обаче са постлани само с чакъл и пясък.

Уличната мрежа е била снабдена с водопроводна система от глинени и по-рядко от оловни тръби, разположени встрани и по плиткото на каналите за отпадните води. Те достигали до всичките квартали и сгради на града. Главният водоизточник се намира при с. Оряховица, на 20 км южно от Ескус. Акведуктът бил изграден от изпечени тухли, а отвътре стените му са били измазани с хидрофобен хоросан. Друг акведукт от глинени тръби е открит в м. «Доброщина» на 3 км южно от с. Гиген. В града са разкрити кладенци, изградени от кръгли варовикови пръстени или от грубо одялани варовикови камъни.

Градът е бил защитен с каменна стена, изградена по Траяново време - през 106 г. или малко след това. Междинните кули са правоъгълни и се намират от вътрешната страна на стената, докато при портите се издава слабо навън и повече навътре, както показват изледванията при западната порта. В отделни сектори е разкрита каменна стена в opus vittatum mixtum, но несъмнено става дума за по-късни преправки.

Средище на обществено-политическия, икономическия, културния и религиозен живот в римската колония Улпия Ескус бил градския площад (forum). Северната, по-голяма част на форумата е заета от площада под открито небе (area) - 96x58 м, който бил послан с големи правоъгълни плочи, днес запазени добре в североизточния вътрешен ъгъл. В северния край на комплекса се откриват основите и отчасти стените на трите самостоятелни храма на Капитолийската тройца: Юпитер Оптимус Максимус (Iuppiter Optimus Maximus), Юнона (Iuno) и Минерва (Minerva). Те били построени в коринтски стил. Характерна черта на архитектурната украса на храмовете е украсата на



корнизите под покрива с релефни палмети, чиито листа не са превързани долу с панделка. В Националния археологически музей в София се намира мраморно торсо на Атина Минерва, пренесено от Ескус. Липсват надписи в чест на богинята Юнона.

Трите страни на арката на Форумата (без северната) на Ескус са били заобиколени от варовикови коринтски колони, чиито фризове били украсени с релефни бикови глави. Върху вратовете си те носели тежки гирлянди от листа на различни дървета: лавър, дъб и други. Задната страна на фризовете била изпълнена с растителни орнаменти, направени с голяма вещина. Корнизът под покрива имал релефни палмети, чиито листа не са превързани долу с панделка.

Непосредствено на север от храма на Капитолийската триада цялостно е разкрита и изследвана Гражданската базилика (*basilica civilis*, *basilica forensis*) на Улпия Ескус, ориентирана изток-запад. Тя е била трикорабна и влизането ставало от запад, откъм *cardo maximus*. Всеки кораб имал свой вход. Северният кораб имал още един вход в източния край на северната стена. Северната му стена била заета от редуващи се последователно полукръгли и правоъгълни ниши, в които се издигали бронзови и мраморни статуи на римски императори, провинциални управители на Долна Мизия, видни личности и римски божества. В една от нишите е открита мраморна статуя на бог Аполон. Южният кораб използва северната външна стена на храмовете на Капитолийската триада.

Голям интерес представлява централният кораб, който имал широк вход (3.60 м) с дървена двукрила врата. Влиза се в едно правоъгълно преддверие, което водело към него. Четирите страни на кораба и трите страни на преддверието били на два етажа. Първият етаж имал цилиндрични варовикови коринтски колони и фриз - архитрав. Върху част от фриза на този етаж бил издълбан атински надпис в чест на император Адриан. Гражданската базилика била изградена малко след храмовете на Капитолийската триада. Вторият етаж на преддверието "А" и на средния кораб на базиликата в Улпия Ескус има много особено архитектурно устройство. Вместо цилиндрични варовикови колони, тук се използвали варовикови стълбове с паралелепипедна форма. Долната им част представлявала четиристранен постамент, а горната част - цяла фигура на млада жена. В долната част на етажа, между стълбовете, са изправени отвесни бели варовикови квадратни плочи, които образували парапет. По средата на плочите се виждал кръгъл релефен медальон, който отвън имал пояс от плетеница и втори пояс от яйцевиден орнамент. По средата, върху гладкия фон, изпъквали релефните глави на различни мъже и жени.



В югоизточния ъгъл на Форумния комплекс храмът на Фортуна е цялостно разкрит и проучен.

Планът му е правоъгълен. Състои се от следните компоненти:

1. Южен портик с двуреден латински строителен надпис, дълъг 26 м;
2. Вътрешен правоъгълен двор с колонада;
3. Храм на Фортуна;
4. Помещения на север от храма.

Целият комплекс бил изпълнен в коринтски стил. Латинският надпис съдържа имената и титлите на римския император Комод (180-192 г.), на когото е посветен храмът. Според съдържанието на надписа, храмът бил издигнат със средствата на “сдружението на занаятчиите” (*collegium fabrorum*) през 190 г. Колонадата на вътрешния двор била украсена с фриз - архитрави, изпълнени с релефни бикови глави и гирлянди от лавър. Храмът на Фортуна се състоял от преддверие и култово помещение. Южната фасада имала четири коринтски колони. Върху триъгълния фронтон са изобразени две Виктории, които държат лавров венец. Вътре във венеца е имало релефно изображение - вероятно глава на Медуза, която да предпазва от злото.

Непосредствено на юг от храма на Фортуна се простирала грамадна обществена сграда, от която са разкрити само 2100 кв. м, вероятно половината от площта ѝ. В едно от помещенията има многоцветна подова мозайка. В центъра ѝ е изобразена театрална сцена, в която участват трима актьори с маска и един мъж без маска. Върху белия фон над фигурите се чете надписът ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ ΑΧΑΙΟΙ, т.е. „Ахейци на Менандър”. Става дума за прочутия атински писател - комик Менандър.

В югоизточния край на Ескус е проучена една баня с необходимите помещения: *apodyterium*, *tepidarium*, *caldarium*, *sudatorium*, два басейна за хладка вода и *frigidarium*. Банята датира от IV в. сл. Хр., но е построена върху останките на по-стара сграда със същото предназначение. Срещу банята се намирили в редица седем правоъгълни магазина. Между двете постройки минава един *decumanus*.

На изток от града е изградено разширение (наречено условно *Oescus II*), на площ от 10 хектара, с правоъгълна форма. Археологическите разкопки показват, че там е имало жилищен квартал на римската колония от времето на Принципата. На 25-30 м северно от по-късно изградената североизточна кула №4 е открита част от масивна жилищна постройка. В едно от помещенията има цветна подова мозайка с изображението на “матаморфозата” на младия Кипарис в дървото кипарис.

Ескус е бил важна станция на Крайдунавския път. Друга локална артерия



отвеждала към Сердика и Никополис ад Иструм. През IV в. имало и местен път до моста на Дунав. На всеки 5 години се избирали лица, които преброявали имущественото състояние на гражданите. Богатите граждани не живеели в самия Ескус. В градската територия те имали свои домени с богати вили. Там изкарвали летните горещи месеци и си почивали. В града идвали предимно, когато се събирали градските съветници за поредното съвещание. Мястото на Улпия Ескус в ареала на Долен Дунав било стратегическо важно.

Оттатък реката римляните имали изграден форт Сукидава. На 5 юли 328 г. бил осветен големият каменен мост между Ескус и Сукидава. Той бил дълъг 1150 м, изграден от монолитни каменни блокове и с дървена платформа отгоре. Негов автор бил архитектът Теофил. Император Константин Велики дошъл лично за освещаването на моста. Мостът усилил търговските връзки с варварския свят. Укреплението оттатък Дунав го предпазвало от разрушения при набези.

Археологическите разкопки установяват върху площта на Ескус I наличието на българско средновековно селище от X-XIV в. с неизвестно засега име. Жилищата са вкопани в пластове от късноримската и ранновизантийската епоха. Установени са отчасти техните планове и устройства на основите и стените. Многоброен и разнообразен е керамичния материал, открит върху цялата разкопана площ на Ескус I. Той е аналогичен на находки от други средновековни селища в днешна България. Върху храма на Фортуна са открити каменните основи на малка кръстополна църква с притвор от запад. В северния зид на наоса, на нивото на пода, е открита долната част на правоъгълен варовиков блок с издълбан старобългарски надпис, в който се заклеява някакъв еретик. Засега това е първият и единствен старобългарски надпис с такова съдържание, вероятно от X в. по нашите земи.

Важно значение за датировката на обектите в Улпия Ескус има разкритият нумизматичен материал. Сред откритите монети, като количество доминират късноантичните. Данните сочат, че те датират от IV в. - времето на Константин I, Констанций II, Констанций Гал и Теодосий II.

Потенциал:

Част от античния град „Улпия Ескус“ се намира под „Бежанския квартал“ на с. Гиген. Тази близост спомага за осигуряването на техническа инфраструктура и достъпност, но уврежда автентичността на структурата и контекста ѝ. Информационната обезпеченост на обекта към момента е незадоволителна, предвид липсата на действащ информационен център и спорадичната работа на експозицията в селото. Започва реализацията на



проект, чрез който ще бъде изграден посетителски информационен център и паркинг в непосредствена близост до обекта.

Предвид своята изключителна културно-историческа значимост, античният град и легионен лагер „Улпия Ескус“ е много популярен и посещаем.

Местата за настаняване и хранене са свързани най-вече с малки семейни хотели и селски туризъм. В близост няма други големи забележителности.

Състоянието на обекта е незадоволително, но след реализацията на предвиденият проект за консервация и реставрация на Храма на Фортуна и част от другите разкрити археологически структури, то може да бъде променено.

Контекстът е частично запазен, изключение прави неразкритата част под сегашната селищна структура, където съвременната застр йка е неугледна и не допринася за адекватното експониране на културната ценност.

Въпреки иманярските набези, Ескус е един от най-перспективните обекти по Долен Дунав. Проучванията му трябва да продължат, а след консервация и социализация, Ескус може да се превърне в един от най-атраktivните обекти на Долнодунавския лимес.

8.2.3. Пътна станция и античен кастел „Димум“ (Dimum), град Белене



Местоположение: гр. Белене

Достъп: Достъпът е свободен. Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

На дунавския бряг в Белене (ант. Dimum), върху по-старо тракийско селище е построен античен кастел, крайпътна и митническа станция (statio Dimensis).

Намира се на територията на съвременния град, в неговите северни части. Произходът на името е местен (тракийски). Най-рано се споменава от Клавдий Птолемей, във връзка с образуването на римската провинция Мизия в началото на I в. Тогава Димум се намира на нейната източната граница, а след средата на века тук е установен пункт за събиране на т. нар. „Илирийско мито“ (Publicum Portorii Illirici).

През II в., след „Дакийските войни“ на император Траян (98-117 г.), на това място квартирува римска помощна конна част - ala Solensium, която постр ява укреплението. Крепостната стена от периода II-III в. е масивна (с



дебелина 2,30 м) - изградена в quadrova техника от добре оформени каменни блокове. По същото време Димум е търговско-флотска база, която играе важна роля в икономическия живот на провинция Долна Мизия. За това свидетелстват намерените в района монетни находки, както и надгробни и посветителни надписи на административни лица, служили в стацио Димензис.

Около средата на III в. Димум претърпява сериозно поражение вследствие на готската инвазия. Това води до трансформации в цялата Римска империя и преместване на нейната северна граница по Дунава. От следващия период (IV-VI в.), от планировката на кастела са запазени сектори от възстановената тогава и разширена в западна посока крепостна стена и различни по форма кули. За съжаление, голяма част от северния дял на Димум сега е отнета от коритото на река Дунав, което затруднява изясняването на първоначалната ситуация.

Вероятно по същото време (края на III - началото на IV в.) или малко по-късно, от изток и запад на Димум са построени по две по-малки укрепления, дали името на целия фортификационен комплекс (или на най-източното от тях) - Квинтодимум. Тогава в района е разположен за охрана конен отряд - *sineus equitum Solensium*, а данните от археологическите проучвания свидетелстват за „варварско“ федератско присъствие тук. Това говори за значимостта на целия *regio Dimensis* през античния и късноантичния период и неговата важна роля в тази част на империята.

Близостта на Димум с римските градове Улпия Ескус (при с. Гиген, Плевенско) и Нове (до гр. Свищов), както и преминаващият тук Крайдунавски път, го обособяват като локален административен, военен и търговски център. Неговото съществуване е прекъснато от опустошителните нападения на българи, авари и славяни в края на VI - началото на VII в., когато същата съдба сполетява повечето селища и крепости в днешна Северна България.

Разкрити са сектори от укрепителната система (вкл. крепостни стени с прилежащи охранителни кули) и монументална сграда в центъра на кастела.

Потенциал:

Обектът е с осигурена достъпност, включен в рамките на селищната структура, част от крайдунавския парк и като такъв - експониран по много удачен начин.

Неговата популярност и посещаемост все повече се разрастват, благодарение на отлично реализиран проект за консервация, реставрация, социализиране и експониране на античния кастел „Димум“.

На територията на гр. Белене има основно семейни хотели в средния клас и няколко неголеми заведения за хранене.



Обектът е в непосредствена близост с Природен парк „Персина” и взаимодейства с други видове туризъм, основно свързани с богатите природните дадености.

Част от античния кастел се намира в река Дунав, поради промяна на коритото на реката. Състоянието на археологическите останки, за които са осъществени дейностите за консервация и реставрация, е много добро. Научните разкопки продължават, Общината има намерение да надгради реализирания проект.

Доколкото са част от крайдунавския парк и връзката с реката е много явна, античните структури са сред удачна физическа рамка.

8.2.4. Античен град „Нове“ (Novae), град Свищов



Местоположение: на 4 км от град Свищов

Достъп: с билети

Информация:

ТИЦ-Велико Търново

Контакти

Тел: +359 62 622148 Т

Тел/Факс: +359 62 600768

e-mail: ticvt2@gmail.com

Website: www.velikotarnovo.info

Представяне на обекта:

Руините на римския легионен лагер и ранновизантийски град Нове се намират в източната част на Свищов и по-точно на 4 км от центъра на града. Там е м. „Стъклен“, наричана така поради намирания често по повърхността стъклен фрагментиран материал от антични съдове. По-късно тази местност е преименувана на „Паметниците“. Нове е споменат в 17 антични извора и е отбелязан в значителен брой историко-географски карти (особено между XIV-XVIII в.).

През 45 г. тук е изграден легионният лагер (castra) Нове и е настанен е VIII-ми Августов легион (legio VIII Augusta), който участва активно като контингент на армията на Мизия (Moesia) в покоряването на Тракия на юг от Хемус (Балкана) и в образуването на новата едноименна провинция (Thracia) през същата година. След края на Гражданската война в Рим тук е предислоциран I-ви Италийски легион (legio I Italica). Тази част участва на страната на Вителий срещу Веспасиан и когато Тит Флавий Веспасиан става



император (69-79 г.), ръководството на частта е подменено, а легионът е изпратен в най-североизточната военна точка на империята тогава - Нове на Долния Дунав. През Принципата Нове е основен военен пункт по долнодунавския лимес на провинция Мизия, а след 86 г. - на Долна Мизия (Moesia Inferior). Това място е сравнително ниско, а и реката е по-тясна. Навярно поради тези причини, римляните са искали да има здрава опорна точка в тяхната отбрана по голямата европейска река. Именно тук, 70 000 готи под ръководството на Книва форсират реката през лятото на 250 г. Векове след това руската войска прави такава операция в този район.

Етимологията на Novae е неясна. Според една хипотеза тук става дума за новите канаби *canabae novae*, които идват в противовес на старите - *canabae veteris*. Според друга хипотеза, дългата само 20 км река Дермен дере, се наричала през Античността Noes. Такава река е упомената от Херодот.

От краткия престой на VIII-ми легион (45-68 г.) данните са оскъдни.

През I в. Ескус (при с. Гиген, обл. Плевен) и Нове са двата основни пункта на римската военна мощ по Долен Дунав. Според археологическите изследванията размерите на легионния лагер (*castra*) край Свищов са 368x492 м, като късите страни са северната и южната. Площта на Нове е около 18,1 ха. Нове е важен център в римската отбранителна система в този ареал на империята. Не случайно лагерът е посещаван и от римски императори - Траян (98-117 г.), Адриан (117-138 г.) и Каракала (211-217 г.).

При Нове готите на Книва форсират реката. Околността, а и няколко проучени сектора вътре в лагера, показват разрушения. При Константин I в Нове се извършват сериозни архитектурно-строителни промени. Тежки поражения на диоцеза Тракия нанасят големите готски инвазии от 376-378 г. През средата на V в. (411 г.) селището е под прицела на хуните. Това място става главна резиденция на готския крал Теодорик Страон - вероятно през 475-476 г. и 486-488 г. Последно стабилизиращо строителство във фортификационно отношение и частични вътрешни трансформации тук стават през управлението на византийския император Юстиниан I (527-565 г.).

В края на VI и началото на VII в. градът, подобно на другите селища по десния бряг на Дунав, попада под ударите на авари и славяни. Най-късните засега монетни находки от там са от управлението на император Фока (от 603-604 г.) и от Ираклий (610-641 г.).

Лагерът бил с правоъгълна форма, а на всяка една от стените му е имало по една порта. Зад крепостните стени на лагера се намирили щабът на легиона, военната болница, офицерските жилища, легионната баня, войнишките казарми, жилището на командира на легиона и бараките на



помощните войски. Цивилното селище е било разположено извън крепостните стени.

Постепенно древният град променил облика си, появявали се нови сгради, църкви, работилници на занаятчийци. През V-VI в. Нове бил и седалище на епископ. За последен път Нове се споменава в началото на VII в.

Principia

Щабът на легиона (*principia*, мн. ч.) се намира по средата на средната част (*latera praetorii*) на лагера като най-важната постройка в гарнизона. Принципиите се намират на кръстовището на двете главни улци - *via principalis* и *via praetoria* и са с размери 59,5 (северната и южната къси страни) x 106 м (източната и западната). Пред принцииите има грота - арковидна порта, където се пресичат две улици. От входа се влиза в просторен двор (*forum militare*). От трите страни (северната, източната и западната) има портик (колонада), а зад нея се намира множество еднакви помещения, които представляват арсенала на частта (*armamentaria*). В южната част на двора се намира дълга по цялото протежение и тясна постройка (*basilica principiorum*). В нея се събира офицерският състав, произвеждат се дали, издават се заповеди. От двете къси страни има каменни стъпала и малка трибуна за речи (*tribunal*). Зад базиликата се намират офисите на висшите офицери. В средното помещение (*aedes principiorum*) е изградено светилището на легиона, където се пазят реликвите му (знамена, награди на военната част, орелът - символ на римската мощ, бюстове и статуи на богове и императори). Под това сакрално помещение се съхранява касата на легиона (*aerarium*). Навярно в югозападния ъгъл се намира и малка столова. Щабът на I-ви Италийски легион е изграден върху мястото на по-ранно дислоцирания тук VIII-ми Августов. Главната щабна квартира на италийския легион е издигната по време на Флавиите (69-96 г.), а базиликата е няколко години след това - най-късно при Траян (98-117 г.). Трети строителен период настъпва в началото на III в., продиктуван вероятно от земетресение. През I-III в. в принцииите се издигат статуите на следните римски императори: Марк Аврелий (180-192 г.), Луций Вер (161-169 г.), Септимий Север (193-211 г.), Каракала (211-217 г.), Гета, Александър Север (222-235 г.). Има епиграфски доказателства за издигането на статуи на Юпитер, Виктория, Марс, *Vonus Eventus*, Капитолийската вълчица, вероятно на Фортуна, Херкулес, Дионис. С Виктория пък са свързани най-ранното (184 г.) и най-късното издигане (368 г.) на статуи. Основната част от посветителите са първите центуриони на легиона (*primipili*). Навярно те са били отговорни за религиозния живот в гарнизона. Между големината на статуите през II и III в. се откроява важна разлика. Тези от третото столетие са по-високи. Така



например, една каменна база с надпис и поставена отгоре бронзова статуя са достигали до 3,5 м. През IV в. функциите на примипила и по-скоро на бившия примипил (примипилар, *primipilaris*) претърпяват трансформации. Това е лице с по-ясно открити цивилни функции, като приоритет в работата му е снабдяването на военните части.

Thermae legionis

Най-ранните легионни бани (терми) в Нове се намират в първата третина на лагера (*praetentura*) и се ограничават на запад от обиколната улица *via sagularis*, а на изток от *via principalis*. Те са изградени още щом I-ви Италийски легион пристига гук, в края на 69 г. Във фундамента на сградата са намерени две монети на Веспасиан (69-79 г.). Тази постройка е демонтирана в самия край на I в. сл. Хр. Размерите ѝ са 45 (късите източна и западна страна) x 80 м (дългите северна и южна). В южната част са разположени най-вероятно *apoditerium* (съблекалня) и малък *sudatorium*, подобен на днешна малка сауна. В източна посока има неголямо помещение, тълкувано като *taberna*. В западната, противоположна на редицата част, пък е *praefurnium* (котелното помещение за загряване на водата). Големите помещения с бани се намират в северната част на термите. Срещу котелното се намира издължено правоъгълно помещение с апсида, тълкувано като *frigidarium*. Непосредствено на запад се намират двете топли зали - един *tepidarium*, следван от *caldarium*. В източната срещуположна част на комплекса с баните би трябвало да бъде *palaestra*, мястото за почивка и разходки след баня. След краткото си съществуване върху тях е застроен валетудинариумът на легиона.

Valetudinarium

В началото на управлението на Траян (98-117 г.) върху баните е издигнат лазарет. От изток той е ограничен от *via praetoria*, а от юг от *via principalis*. Мястото е до самата *porta praetorian*; която в близост и на север отвежда по посока на Дунав. Навярно болницата е използвана по време на траяновите войни срещу даките (101-102 и 105-106 г., особено през първия период) и ранените са транспортирани бързо от речните кораби (най-често либурни) до лазарета. Външните размери на хоспитала са близко до квадрат. Северната и южната страна са малко по-дълги - 81,90 м докато източната и западната са по 72,90 м. Схемата на римските военни болници е до голяма степен унифицирана. Тук централният вход е откъм източната страна (при *via praetorian*) и има ширина 6 м; тази страна има колонада (портик). Лазаретът се състои от няколко части. По обиколната вътрешна страна на лагера се намират



болничните стаи. Всяко помещение е разделено на три. Страничните крайни са двете болнични стаи, а по средата има малко помещение за персонала. Всичките са свързани чрез вестибюл. Следва обширен коридорен пасаж по четирите страни на лазарета и след това виждаме втора обиколна редица от болнични стаи. От вътрешната страна те заграждат просторен двор за разходки на лекуващите се. В средата на двора е разположен малък храм на здравеносния бог Асклепий. Това място е най-често посещавано с молба за излекуване и здраве. Към Асклепиона има и кратък път - от външния вход на валетудинариума директен коридор отвежда към култовата сграда. В северозападната част на здравното заведение бе разкрита латрина (latrina, тоалетна).

Лазаретът е претърпял известни строителни преустройства и ремонти около средата на II в. и по времето на Северите. Трябва да се отбележи, че петрографският анализ показва, че каменен материал се набавял от големите кариери край с. Хотница, обл. Велико Търново, само на няколко километра южно от Никополис ад Иструм (с. Никюп, обл. Велико Търново). Засега се смята, че по времето на император Каракала (211-217 г.) тази постройка вече е изгубила своите функции.

След разтурянето на лазарета върху част от неговата площ е изградена къща, тип италянска вила. Тя съществува от III до VI в. Част от строителния материал е преизползван от валетудинариума. Около вътрешен двор има две колони с жилищни помещения към тях. В южната част къщата е снабдена с баня със съответната хипокаустна система и малки басейнчета. В източна посока са застроени работилници. На запад пък, някогашното болнично пространство, е използвано за направата на хореум и зърноотсушителна система. Южно от лазарета се намира „скамнум трибунорум” (жилицата на висшите офицери). През късната античност тази зона е разделена на малки инсули. Една малка уличка е „павирана” с надгробни плочи от некропола на Нове. Този епиграфски материал носи изключително ценна информация за живота тук.

Потенциал:

Обектът е отдалечен от основната туристическа инфраструктура, но от друга страна това е изключително благоприятно за опазването на археологическия обект и неговата среда. Благодарение на реализацията на мащабен проект за консервация, реставрация, експониране и социализация са проведени гореизброените дейности, които частично са увредили автентичността на археологическата структура и нейния контекст (най-вече заради изградените метални конструкции, изпълняващи ролята на защитни



покрития и очертаващи предполагаемия силует на римските сгради). В непосредствена близост е изграден посетителски център, така че е осигурена пълна информационна и техническа инфраструктура, включваща и достатъчно големи паркинги, видеонаблюдение, нощно осветление и т.н.

Обектът става все по-популярен и посещаем, но към момента броят на туристите, платили входна такса за посещение, е незадоволителен, тъй като обектът не е включен в програмата на туоператорите, работещи с големите круизни кораби по р. Дунав.

Обектът има недостатъчно пълноценна връзка с другите видове туризъм и останалите функционални системи на основната селищна структура (гр. Свищов) заради малката си отдалеченост от границите на града.

Обектът е в добро състояние и много привлекателен с новоизградената си инфраструктура.

Контекстуалната му рамка (в по-голямата ѝ част) също е привлекателна и спомага за удачното експониране на археологическите структури.

Състоянието на консервираните структури е добро, но останалите имат нужда от спешна консервационна намеса.

8.2.5. Антично и средновековно селище „Ятрус“ (Iatrus), с. Кривина, Община Ценово



Местоположение: западно от с. Кривина

Достъп: Достъпът е свободен. Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Хронологията на кастела е цялостно разработена в шест тома от поредицата IATRUS-KRIVINA. Според нея, строителният период „А“ се вмества в хронологическите рамки 310/320-350 г. Периодът „В/С“ обхваща третата четвърт на IV в. до втората четвърт на V в. Периодът „D1“ е просъществувал от времето на Анастасий до второто десетилетие на VI в., а следващия „D2“ се отнася към времето на Юстиниан I до окончателното разрушаване на кастела в края на VI или началото на VII в.



Л. Вагалински, въз основа на проучванията си в обект XLIV, предлага друга хронология. Периодът „А” се датира преди 347/348 г., а началото му отстои близко във времето след финала на втората фаза на период „А”. Началото на период „В” е след 347 г. Разграничават се две фази - „В1” и „В2”. Именно през първата фаза е най-интензивното строителство, а архитектурният план от „В1” е гръбнакът на планировката през следващите периоди. Фаза „В1” е опожарена в третата четвърт на IV в., след 367 г., като вероятните нападатели са готи и техни съюзници. През фаза „В2” начинът на градеж е същият като от предходната фаза, използват се множество споици. Краят на „В2” е предизвикан от силен пожар, датиран след 402 или 408 г., като вероятните нападатели са хуните от обединението на Улдис. Селищният период „С” на кастела започва с подравняване на разрушенията от предходния период. Техниката на строеж е друга - ломен камък на глинена спойка, употреба на кирпич. Период „С” завършва с най-силния пожар в историята на кастела, засвидетелстван на цялата му територия, като според нумизматичните данни времето на атаката е след 425 г., при някои от хунските набези през втората четвърт на V в.

Според хронологията, застъпена в поредицата IATRUS-KRIVINA, периодът „D1” отразява възстановяването на кастела по времето на Анастасий около 500 г. От това следва, че между периодите „С” и „D1” има поне 50 години хиатус. Такъв обаче липсва в стратиграфията на обект XLIV, тъй като „D1” лежи непосредствено върху тоталния пожар от „С” период. Според Л. Вагалински, датировката за началото на „D1” около 500 г. е повлияна по-скоро от исторически събития, отколкото от реалната стратиграфска картина. Краят на периода е след 518 г. Според официалната хронология на обекта, следващият период „D2” обхваща времето от втората четвърт на VI в. до окончателното разрушаване на крепостта в края на VI или началото на VII в. Теофилакт Симоката споменава Ятрус във връзка със събития от 600 г., но това би могло да бъде обозначаване на топоним, а не реалното му съществуване по това време, още повече, че най-късната монета, известна от крепостта, е отсечена през 577/578 г. Вероятно тогава или малко след тази дата кастелът е разрушен, като нападението е регистрирано повсеместно в кастелната територия.

Предвид конфигурацията на терена, укреплението е с неправилна издължена форма с приблизителни размери 300x100 м. В запазената южна и източна част на укреплението крепостната стена е проучена сондажно. Субструкцията започва на дълбочина 1,5 м от нивото на терена, широчината и е 4,00-4,10 м, изградена от ломени камъни и бял хоросан. В отделните сектори широчината на суперструкцията варира от 3,00 до 3,50 м. Изградена е, поне на ниво цокъл, от големи квадрати по системата „Биндер-Лойфер”. Емплектонът е ломени камъни и бял хоросан. Локализирани са единадесет кули - три ъглови с



подковообразна форма и осем междинни, от които седем с U-образна и една с правоъгълна форма. От тях напълно проучени са кули с номера 1, 2, 4. Кула №1 има външна дължина 9,60 м и максимална широчина 10,50 м. Вътрешните размери са съответно 8,10 и 5,00 м. Входът е широк 2,07 м, а дължината му - 3,50 м, колкото на куртината. Кула №2 има външни размери 9,84x9,00 м и дебелина на стените 3,00 м. Ядро на укрепителната система на кастела е правоъгълната кула №4, която по своите внушителни параметри (30,45x15,25 м) е без аналог сред паметниците на римското фортификационно изкуство в днешните български земи. Издадена е на 9,50 м навън от куртината и на 2,10 м навътре в кастела. В средата на северната ѝ стена е входът с широчина 1,90 м. Вътре в нея са налице 4 пилони с размери 2,26x1,65 м. Разстоянието между отделните кули е сравнително малко и варира между 15,20 и 16,00 м. Достъпът до крепостта се е осъществявал през една кула-порта (с размери 9,20x9,50 м), устроена в хлътване на източната крепостна стена. За по-ефикасната ѝ защита портата е фланкирана от две U-образни кули с номера 8 и 9, отстоящи от нея съответно на 12,50 и 20 м.

Планировката на кастела се определя от уличната мрежа. Главната улица, функционирала през цялото съществуване на кастела и върху която се забелязват различни строителни фази, е *via praetoria*. Тя започва от единствената в кастела източна порта (*porta praetoria*). На няколко метра от нея улицата прави извивка под тъп ъгъл, в посока югоизток към северозапад и се насочва към принципията на кастела, където свършва. *Via praetoria* разделя застроената площ на Ятрус на две части: по-малка - северна и по-голяма - южна. Дължината ѝ е 115 м, а ширината в западния ѝ край през периода „А” е 7,10-7,20 м. От двете страни, по цялото си протежение, тя е фланкирана от колонада в римо-дорийски стил с широчина 3 м. Така оформени, двата портика започват на 7 м западно от портата. Главната улица е запазена по-добре в западния си край. Настилката ѝ се състои от следните елементи: най-отдолу глинени пласт, върху него подложка от камъни с неправилна форма и глина, а най-отгоре - глинени пласт с чакъл и фрагменти от строителна и битова керамика. На 17 м северно от *via praetoria* се намира първата, успоредна на нея малка улица, която би трябвало да води началото си от кула №10. Друга малка улица, с широчина 1,20-1,90 м, документирана в обекти XXXII, XXXIII, XXXIV, се намира на 32 м от двора на принципията. Тя е с посока север-юг, а вероятно в южна посока е достигала голямата правоъгълна кула №4. Западно от обект XXX се предполага съществуването на друга малка улица, ориентирана евентуално към кула 5. Западно от принципията е *via quintana*, която през период „А” се насочва към кула 2. От вътрешната страна, покрай крепостната стена се намира *via sagularis*. През периода „В/С” *via praetoria* получава стеснение между обектите XXVII, 1 и XXXII, 1. Заедно с издигането на хорейум VII изчезва



някогашният *intervallum* покрай югозападната отсечка на крепостната стена. Подобни явления се наблюдават и в областта на портата. Настъпват и други промени, тъй като някои улици получават нова ориентация или дори са преместени (между обектите XXIX и XXX). Само на няколко места могат да се разграничат нивата и настилката между строителните периоди „А” и „В/С”. Новата настилка на главната улица от втория период е установена при *via quintana* и уличката при обект XXXII. В края на втория период *via raetoria* отново е подновена, като уличното ниво е издигнато малко по-високо, а настилката е от камъни, глина и фрагменти от тухли. През периодите „D1” и “D2” главната улица запазва своите функции и трасе.

Ядрото на архитектурната схема на кастела е принципията. Тя не се намира в централната част на кастела, а е изместена в западна посока. Състои се от перистилен двор, правоъгълна зала и полукръгла апсида (екседра). Дължината ѝ е 24,80м (изток-запад), а широчината - 14,80 м. Последната отговаря на ширината на *via raetoria* и прилежащите ѝ странични портици. Перистилният двор е с размери 13,40x10,47 м. На дългите си страни има по четири дорийски колони, а на късите по три - общо десет колони. Образуват се четири покрити портика, чийто под е замазан с бял хоросан. Самият двор е постлан с натрошени тухли. Влизането в перистилния двор е ставало от *via raetoria* през широк 3 м вход в източната стена. От двора три входа водят в залата. При средния е запазен каменен праг с две стъпала. На едното личат гнезда, показващи, че вратата е била двукрила. Нивото на хоросановия под на залата е с 0,30 м по-ниско от това на перистилния двор. Праговете на другите два входа са извадени, но личат техните легла. На запад от залата е екседрата с вътрешен радиус 3,60 м, изместена от надлъжната ос на сградата към север с 0,30 м. Представлява подиум, издигнат с 0,60 м над подовото ниво на залата. Прагът е съставен квадри с размери 0,60x0,55/0,65 м. Откъм челната му страна са поставяни по-ниски блокове за стъпало. Отгоре по дължината на прага е прокаран жлеб, в който влиза дървена преграда, вероятно по средата с врата за апсидното помещение. Принципията е изградена от варовикови квадри, споени с бял хоросан. Дебелината на външните стени на перистилния двор е 0,60 м, а на залата и апсидата - 0,90 м. Единствените находки от принципията са постамент и жертвеник. Първият лежи върху пиедестал до западната стена на залата в северозападния ѝ ъгъл. Жертвеникът е открит върху тухления под на апсидата.

Според проучвателите ѝ, принципията в Ятрус функционира като такава през периода „А”. Към това време трябва да се отнесе присъствието на един *cuneus equitum scutariorum*. На това възразява Л. Вагалински, според когото строителството на принципията а *fundamentis* би следвало да се постави в хронологическите рамки на строителен период „В”, също както и престоят на



споменатата войскова част. Предвид почти идентичната планово-композиционна схема и параметри на принципията с тази на кастела Сексагинта Приста, сигурно датирана в първата четвърт на IV в., синхронността на двете не буди възражение.

Южно от принципията се намира строителен комплекс, към който принадлежат приличаща на зала постройка (обект XVII), площад с база за почетна колона, а на изток странично крило с вътрешен двор (обект XXXVI), както и една малка баня. Комплексът се интерпретира, въз основа на местоположението му, като преториум. Зад портика, на северната страна на *via raetoria*, са разположени таберни и помещения с други функции, в две редици - с размери 6x6 м (обект XXVIII). Трите западни помещения може би са имали функционална връзка с принципията, съответстваща на двете помещения покрай южната страна на принципията (обект XXXV). Западно от нея се намира квартал, който не се допира до главната улица и поради това изглежда малко изолиран. Работната хипотеза е, че тук са били разположени казармите (обект X), офицерските жилища и административни помещения. Разрушението на архитектурата от селищния период „А“ може да се установи с голяма вероятност. Преди започването на строителните работи през периодът „В/С“ голяма част от съществуващите сгради са премахнати, при което са засегнати дори и най-долните блокове от субструкцията на стените. Структурата на строежите показва, че спрямо предходния, периодът „В/С“ е със съществено променен характер. След края на период „А“, принципията вече не изпълнява функцията на ръководен център в кастела, функция пренесена още през ранната фаза на периода „В/С“ върху първата базилика в Ятрус (базилика В), издигната на най-високото място в оградения ареал. Базилика В е трикорабна, едноапсидна, от елинистически тип. Състои се от притвор с размери 8,00x2,20 м и наос с размери 10,00x9,20 м. Две редици от по три зидани стълба разделят наоса на три кораба. Основите, широки 0,60 м, са изградени от ломени камъни, споени с хоросан, смесен със счукана тухла. Скромният ѝ план и скъсени пропорции показват ранната фаза в развитието на този архитектурен тип, което съответства на стратиграфските резултати от разкопките. Въз основа на нумизматичните данни, построяването ѝ може да се отнесе към управлението на Констанций II, т. е. около средата или началото на третата четвърт на IV в. Базилика В е използвана до края на първата четвърт на V в., когато е унищожена от пожар. Скоро след това е построена базилика С. Тя е трикорабна, едноапсидна с външни размери 22,20 м (заедно с апсидата) и ширина 12,20 м. В средата на притвора се намира вход, широк 2,20 м. Вход има и на северната стена, в близост до североизточния ъгъл. Наосът е разделен от две редици колони, стъпили върху солиден стилобат. Подът е застлан с тухли. Основите, дълбоки 2 м, са изградени от ломени камъни, споени с бял хоросан,



а суперструкцията е в пояси от камъни и тухли, вероятно четири реда. Към базиликата има баптистерий, намиращ се в съседния северен обект XV, както и помещение с mensa sacra. В тази допълнителна постройка се е влизало от северния кораб на базилика С. Построена е през 20-те на V в., постройката претърпява известни строителни промени (допълнителни помещения към вътрешната страна на нартекса и разширение на входа към същия), но запазва функциите си. Унищожена е през 40-те на V в. През периода „В/С” настъпват и други промени. Едновременно със сградата на хореум VII, разположен покрай югозападната крепостна стена, имащ солиден градеж и внушителни размери (дължина 61,50 м и широчина 16,50 м), през ранната фаза на периода „В/С” е изградена още една складова сграда - хореум I, западно зад някогашната принципия. За разлика от хореум VII, който изпълнява и функция в отбранителната система, тъй като подсилва вътрешната отсечка на стената, дълга около 45 м (където очевидно не е имало издадена навън кула), хореум I има чисто стопанско значение. Входът към него се намира откъм неговата източна страна, т. е. насочен към центъра на кастела, а не към реката, което може да служи като косвено доказателство срещу предполагаема порта от страна на р. Янтра. Двата хореума в Ятрус стават жертва на голям пожар през първата четвърт на V в., когато е унищожена и базилика В. След разрушаването им не са възстановени в първоначалната им форма и функция, а до оцелелите външни стени са издигнати няколко малки жилищни и занаятчийски сгради от тухли. В обект XVI е разкрита малка баня, допряна до външната стена на преддверието на бившата принципия. Не след дълго време, но в течение на този период, банята получава други функции, като са премахнати междинната стена и хипокаустът, с което е преобразувана в сграда само с едно помещение. Освен двата хореума, още една постройка може да се определи като стопанска - сградата в обект XVIII. В най-голямото помещение на този обект се намират десет издигнати работни площадки и многобройни мелнички, което води до интерпретирането ѝ като мелница. В съседния обект XIX са открити няколко подобни площадки, а останалите находки показват, че в сградата е обработван метал и метални изделия. По-голямата част от съществуващите през периода „В/С” постройки представляват жилищно-стопански сгради с най-различни планове. Това са обикновено няколко не съвсем строго групирани се около малък двор помещения. Въз основа на тези постройки, може да се види особено отчетливо постепенното изменение на лагерната архитектура от период „А” към архитектура, задоволяваща цивилни и земеделски нужди през периода „В/С”. Поради наличието на големите складове и мелница, може да се предполага, че те са били съоръжения за, макар и само частично, все още централно ръководено осигуряване на продоволствените нужди на жителите в кастела. Тези структурни промени могат да се свържат с предположението, че след оттеглянето на военния контингент в края на периода „А”, тук били



заселвани готски федерати, със задачата да поемат военната охрана на тази отсечка от лимеса. В полза на последното говорят и някои дребни находки. Краят на периода „В/С” е предизвикан от голям пожар, унищожил всичко върху ареала на кастела. Според монетните находки, това унищожение може да се датира във втората четвърт на V в. и най-вече 40-те години на века и така да се свърже с нашествието на хуните. След разрушаването и изоставянето на кастела в края на периода „В/С” дълго време тук няма организиран кастелен живот. Липсват данни за присъствието на постоянни военни части. През управлението на Анастасий (491-518 г.) готите се оттеглят от провинция Втора Мизия, след което започва всеобщо възстановяване и реорганизация на граничната защита. С това се поставя началото на строителния период „D1” за кастела Ятрус. Той е отново заселен, но по-рядко и не върху цялата му площ. Върху останките на старите разрушени сгради са издигнати нови, но по начина си на градеж и употреба на строителни материали, те значително отстъпват на тези от предходните периоди. Единствената открояваща се сграда от този период (но с неизяснени функции) се намира в обект XXXIII - източно от първата напречна улица на северната страна на *via praetoria*. Тя се отличава с подобно на зала помещение, с колонада пред него. Селището от периода „D” не показва съществено друга структура от тази от периода „В/С”, освен това, че е значително по-рядко застроено. Към края на периода целият кастел е унищожен от пожар, което според монетните находки става около 20-те години на VI в. Не е ясно точно кога е бил разрушен лагерът от времето на Анастасий, както и прецизното датироване на възстановителната фаза по времето на Юстиниан, но стратиграфски двата периода са отчетливо разделени, тъй като постройките от Юстинианово време имат съвсем различен характер. По време на период „D2” *via praetoria* минава през един оскъдно застроен ареал. Само някогашната баня - Обект XXVI, както и складовата постройка в обект XXXI са отново използвани. Очевидно, в Ятрус през периода „D2” има малко новоиздигнати каменни сгради. Проучена е само една такава - обект XXI, намиращ се над бившата принципия. Поради изградената в нея пещ, тя може да се счита за стопанска. По-голямата част от ареала на кастела се състои от малки колиби, вкопани в земята, понякога леко подаващи се над нивото на терена, построени от кирпич. Макар и не на гъсто, те изпълват цялата площ на кастела. В това селище от колиби и няколко каменни сгради особено се откроява базилика D, издигната на мястото на базиликите от периода „В/С”. Тя повтаря плана на предходните две, но в значително по-големи размери: дължина 30,30 м (заедно с апсидата) и ширина 16,20 м. Основите ѝ са от грубо одялани каменни блокове, споени с бял хоросан. Масивен стилобат, широк 1 м, върху който лежат колони или стълбове, разделя наоса на три кораба. Външните стени са с дебелина 1,25 м, а подът е застлан с тухли. Допълнително, към югоизточния ѝ край е построен баптистерий с размери



5,80x4,10 м, запазен само в своята субструкция, както и самата базилика. Построяването ѝ се отнася в първите десетилетия на VI в.²⁷

Потенциал:

Археологическият обект се намира в близост до селото и до него се стига по асфалтов път. Няма добре развита техническа и туристическа инфраструктура.

Обектът е реставриран преди повече от 30 години, не изцяло поддържан, има информационни табла. Не е много популярен и е слабо посещаем. Контекстуалната му рамка допринася за неговото експониране, разположен на възвишение в близост до устието на р. Янтра в р. Дунав, той може да бъде определен като добър пример за културен пейзаж.

Обектът има нужда от допълнителна поддръжка и реконсервация. Няма проектна готовност.

8.2.6. Антична крепост „Сексагинта Приста“ (Sexaginta Prista), град Русе



Местоположение: централната част на Русе

Достъп: Достъп с билети. Няма информационен пункт или център.

Информация:

РИМ-Русе

телефон: +359 / 82 825 002

уебсайт: <http://www.museumruse.com>

Представяне на обекта:

Античният кастел Сексагинта Приста се намира в централната част на съвременния град Русе, на естествено възвишение до устието на р. Русенски Лом. Крепостта Sexaginta Prista е била построена при устието на река Русенски Лом при Дунав и е заемала терен от 4-5 хектара. Построена е вероятно през флавиjsкия период и е била изградена от дърво и пръст в първоначалното си функциониране. Препостроена е с камък по времето на Траян. Нейното име вероятно означава „Пристанище на шестдесет кораба“.

Местоположението на Сексагинта Приста е регистрирано за първи път от

²⁷ Г. фон Бюлов. Ятрус Късноантичен военен лагер на устието на р. Янтра, София.



Феликс Каниц, на основата на разстоянията между каstelите на десния бряг на р. Дунав, отбелязани в римските маршрутни карти. Първите „проучвания“ са направени през 1878 г., когато католическият абат в Русе разкопава „сграда с мозайка“.

Храм на Аполон (II-III в.)

Храмът е изграден през последната четвърт на II в. (при управлението на Комод или по-вероятно в началото на династията на Северите) и е изоставен в последната четвърт на III в.

В края на III в. на хълма е изграден президият Сексагинта Приста, а в началото на IV в. върху храма на Аполон е позиционирана неговата Принципия.

Късноантичният президий Сексагинта Приста

В началото на IV в. е изградена голяма сграда, частично застъпваща храма на Аполон. През 2006 г. е установено, че това е Принципията на Сексагинта Приста. През 2007 г. е разкрит цялостният ѝ план и е прецизирана хронологията ѝ (обр. 7). Сградата е с правоъгълна форма и е ориентирана с дългите си страни в посока СЗ-ЮИ. При северозападната къса страна е регистрирано конструктивно свързано разширение - апсида. Сградата е изградена от необработени камъни на спойка хоросан и е с размери 28,50x16,50 м.

Потенциал:

Римският обект е част от тъканта на съвременния град и има напълно осигурена достъпност. Обектът се възползва от характеристиката на гр. Русе като комуникационен център.

До „Сексагинта Приста“ е осигурена всякакъв вид техническа инфраструктура - електричество, водоснабдяване, канализация и т.н.

В града има много добре развита и функционираща музейна и информационна система, както и всякакви културни институти (музеи, галерии, читалища и т.н.). Обектът е много добре популяризиран, означен е с табели и е експониран чрез разнообразни информационни табла, техники и съвременни технологии.

През септември на територията на „Сексагинта Приста“ се провежда тематичен фестивал с демонстрация на римски бойни техники и въоръжение, римска кухня и разкриване на други видове нематериално културно наследство, като например митология и вярвания, занаяти и др. Осигуреното екскурзоводско обслужване е високо професионално.



Туристическата инфраструктура в Русе, изразяваща се в места за настаняване и хранене, е най-добре развита в българската част от трансграничния регион. Предлаганите в близост хотели и места за настаняване са много, в различни ценови класове и разнообразни функционални сегменти. С такова разнообразие се отличават и наличните места за хранене.

Има много добра връзка с другите забележителности и видове туризъм в града (основно познавателен), както и с функционалните системи на селищната структура.

Състоянието на разкритите и реставрирани археологически структури е много добро, благодарение на реализиран проект за консервация, реставрация, експониране и социализация. Експонирането на обекта е направено по интересен и увлекателен начин.

Контекстът на обекта е загубил своята автентичност и представлява заобикалящата го жизнена градска среда с различни по функция и състояние обществени и жилищни сгради. От северната страна обектът е унищожен от прекарването на железопътна линия, над която той тангира и е изгубил непосредствената си връзка с реката, но като цяло може да се даде добра оценка на околната физическа рамка.

„Сексагинта Приста“ е обектът, който има най-висок осигурен туристически потенциал. Няма проектна готовност.

8.2.7. Античен град „Трансмариска“ (Transmariska), град Тутракан



Местоположение: град Тутракан

Достъп: Достъпът е свободен.

Информация:

ТИЦ-Тутракан

Представяне на обекта:

Римското селище Трансмариска възниква през 40-50 г. след Христа. До края на III в. то е постоянен военен пункт на Дунавския лимес.

Във връзка с грандиозната строителна дейност и военна реорганизация на Дунавския лимес, Трансмариска е посетена от император Диоклециан през 294 г. По негово указание започва изграждането на късноантичния кастел. Строителството на крепостта е завършено през 299 г., когато Диоклециан за втори път идва в града. При посещението му е поставен надпис, в който



крепостта е наречена „президий“. Кастелът е един от четирите най-големи военни центрове по лимеса на провинция Втора Мизия. Тук резидира префектът на втората част на XI-ти Клавдиев легион. Под негово командване са 5 кохорти на легиона. С тях той контролира брега на реката от с. Ряхово до с. Долно Ряхово. По-късно, през V и VI в., Трансмариска е епископски център. Античното селище загива в началото на VII в., в резултат на варварски нашествия.²⁸

Проучванията започват през 60-те години на XX в., продължават през 1970, 1989-1991 и 1995-1997 г. и до днес. Крепостта не може да бъде разкрита цялостно, тъй като се намира под съвременния град.

От северната част на крепостта са разкрити крепостната стена с две квадратни кули с настилка от каменни плочи на долно ниво и керамика на горно. Стената има порта в средата между кулите и потерна в източната кула.

Потенциал:

Античният град „Трансмариска“ се намира под съвременния Тутракан и има напълно осигурена достъпност и необходимата техническа инфраструктура.

Обектът става все по-популярен и посещаем, благодарение на реализирани проекти за консервация и реставрация, експониране и социализация и дигитализация на културно-историческото наследство.

В близост до обекта има места за настаняване (семейни хотели) и хранене, които обаче не могат да обезпечат престоя на по-големи групи.

Обектът е свързан с другите функционални системи на селищната структура и е част от забележителностите, които се предлагат за посещение в околността.

Състоянието на северната крепостна стена с две кули е отлично след проведена високопрофесионална реставрация. За експонирането са използвани и мобилни приложения.

Фрагментите от южната стена, разкрити и реставрирани през XX в., са в не толкова добро състояние. Участъкът от стената, който е разкрит в последните години, има нужда от консервационна намеса.

Северната крепостна стена е разположена сред паркова среда, граничеща с реката, което ѝ осигурява най-добрата експозиционна рамка. При южната част на античния град контекстът е загубил своята автентичност, попадайки в средата на жилищен квартал. Състоянието на реставрираните сектори е относително добро, но реставрационната намеса е физически и

²⁸ Данните са от ИМ-Тутракан



морално остаряла и се нуждае от реконсервация. Новоразкритите участъци имат спешна нужда от консервация, тъй като структурите им, оставени на атмосферните влияния, са много крехки. Няма проектна готовност.

8.2.8. Античен град „Дуросторум“ (Durostorum), град Силистра



Местоположение: град Силистра

Достъп: свободен

Информация:
ТИЦ-Силистра

Представяне на обекта:

В края на III - началото на IV в. на брега на р. Дунав е изграден кастил, който, наред със съществуващия легионен лагер се явява втори отбранителен пояс в Дуросторум. По-всяка вероятност в средата на V в., по време на хунските нашествия, той е разрушен и в началото на VI в., по времето на император Юстиниан, е изградена нова крепост, чиито граници, поне в някои участъци се прекриват със старата. Крепостта, изградена в началото на VI в., се явява едно от най-мощните военно-отбранителни съоръжения, без аналог в късноантичната и ранновизантийска фортификация. Този кастил съществува и се използва до началото на XIX в., когато е разрушен по време на поредната Руско-турска война.

Изградената през VI в. крепост има многоъгълен план. При крепостните стени има разкрити 4 плътни триъгълни и 4 петогълни кули, разположени през 12 м. Фундаментите на стената, дълбоки 3 м и широки 3,80-3,90 м, са градени от малки и средни полуобработени и ломени камъни, подредени в правилни хоризонтални редове. Свързващият материал е вар, речен едрозърнест пясък и натрошена строителна керамика. Стената в суперструкция е дебела 3,60 м. При кулите първият надосновен ред е оформен като цокъл от големи квадрати в система „Биндер-Лойфер“. Над тях следват квадрати в три добре хоризонтирани реда в същата система. По този начин е градена и куртината, но без надосновен цокълен ред. Над блоковия градеж стената е изградена с две лица от двойни тухлени редове и имплектон от камъни и тухли, споени с червен хоросан. Този псевдотухлен градеж е бил чак до



платформата. Единствено при северната крепостна стена градежът е изцяло от камък и няма кули. Градежът е много солиден, но не особено прецизен. На южната стена е разкрита и ранната порта от VI в., фланкирана с две бадемовидни кули.

Потенциал:

Римският „Дуросторум“ се намира под средновековния „Дръстър“ и днешния град Силистра, поради което има напълно осигурена достъпност (включително обществен автобусен и железопътен транспорт, пристанище и ферибот в близост) и необходимата техническа инфраструктура.

Обектът е популярен (повече със средновековните останки върху него) и посещаем като част от крайбрежния парк и междублокови и зелени пространства.

Информационната обезпеченост е много добра, осигурена чрез интересния археологически музей, информационен център и табла с 3D визуализации на някои от обектите. В града има достатъчно и различни места за хранене и настаняване, включително хотели във висок ценови клас, а туристическата инфраструктура е добре обезпечена.

Като част от градската структура обектът има добра връзка с останалите видове туризъм и другите функционални системи.

Състоянието на археологическите останки от римската епоха е незадоволително. Има провеждани консервационно-реставрационни дейности по тях преди десетилетия, които са вече морално и физически амортизирани.

Контекстът на археологията е подменен със съвременната градска тъкан. При римската базилика средата е неподдържана и непривлекателна. Няма проектна готовност.

8.2.9. Римска гробница (Roman tomb), град Силистра



Местоположение: град Силистра

Достъп: ограничен

Информация:
ТИЦ Силистра



Представяне на обекта:

Гробницата се датира от първата половина на IV в. или в последните десетилетия на века, по времето на император Теодосий I. Гробницата е с правоъгълна гробна камера и полуцилиндрично засводяване. Изградена е от полуобработени камъни, споени с розов хоросан, а сводът е изпълнен с тухли. Ориентирана е изток-запад и има размери 3,30x2,60 м, с височина 2,30 м. Входът е от изток, фланкиран с три големи каменни плочи, а подът е постлан с тухли. Стените са измазани с варов разтвор, премесен с гипс, върху който, преди да е засъхнал, са положени цветовете на стенописите в техника fresco al secco. Цялата вътрешност на гробницата е покрита със стенописи, които се разделят на пана по стените, гредоред, два люнета и свод. На три от стените (запад, север, юг) са оформени по три пана, в които са представени човешки фигури. Централно място заема съпружеската двойка, представена в централното поле на късата западна стена. В останалите пана са изобразени прислужници и прислужнички, които носят елементи на костюма и тоалетни принадлежности и се отправят към централната двойка. От двете страни на входа има по един горящ свещник (канделабър). Над паната е представен гредоред в шест цвята. Върху двата люнета е представена цветна градина, като на източния са изобразени два гълъба, а на западния - два пауна. Сводът е разделен на 63 правоъгълника, отрязани конкавно и в тях са вписани зелени многоъгълници. Представени са растения, птици и четири ловни сцени.

Гробницата се датира от първата половина на IV в. или в последните десетилетия на века, по времето на император Теодосий I.

Потенциал:

Гробницата е разкрита в рамките на съвременния град и има пълна транспортна и техническа инфраструктурна обезпеченост.

В града има достатъчно и различни места за хранене и настаняване, включително хотели във висок ценови клас, туристическата инфраструктура е добре обезпечена.

Уникална със своята живописна украса, тя е много популярна повече извън пределите на нашата държава, отколкото в България. Към момента посещенията са строго ограничени, заради недобре функционираща климатична инсталация.

На археологическата ценност са осъществени дейности по първична консервация, изградена е климатизирана защитна сграда, в която е изложена подробна информация за обекта. В момента се изготвя проект за консервация и



реставрация и осъвременяване на защитната сграда и инсталациите в нея.

Като част от градската структура римската гробница има добра връзка с останалите видове туризъм, които се предлагат в града.

Състоянието на обекта може да бъде подобро, както и на защитната му сграда, която се явява неговата физическа контекстуална рамка.

Обектът е достъпен за посещение при определен режим. Направена е защитна сграда с представена достатъчно информация. Отлично социализирана, част от градската тъкан. Има пълна проектна готовност за консервация, реставрация, експониране и социализация. Има проектна готовност.

8.3. Второстепенни елементи на маршрута в Румъния

8.3.1. Хинова, Бистрица, Община Хинова, Мехединци



Местоположение:

По шосе Дробета-Турну Северин - Крайова, според обозначенията на пътя при влизане в населено място Хинова.

Достъп: Достъпът е свободен.

Информация: Няма информационен пункт или център.

Обща информация:

Римският лагер в Хинова е проучен след изграждане на хидроенергийната система Железни врата. През 1980 г. тук е открито съкровище с тракийски накити, съдържащо 9.639 златни предмета с тегло от около пет килограма. Лагерът е построен в края на III в. пр. Хр., по Дунавския лимес, с 4 ъглови кули и врата за достъп до южната страна, фланкиран от две правоъгълни кули. Укреплението е унищожено през 378-379 г., след това е изградено отново и е съществувало до началото на V в.

В Хинова се вижда и част от Бразда луи Новак или Вълната на Константин, укрепление от типа „*vallum*” (защитно земно възвишение), с дължина от около 700 км. Тази защитна линия прекосява територията на юг от Меридионалните Карпати, от Дробета до укрепения лагер от Пиетроаселе. Височината му е около 3 м, с ров с дълбочина около 3 м от северната страна. Защитното възвишение е отбранявало територията на юг от него и е било



изградено по времето на Константин Велики, през IV в. пр. Хр.

Други туристически атракции в близост:

- Средновековна крепост «Северин», в Дробета-Турну Северин
- Останки от средновековна крепост «Три Куле», на Швиница
- Манастири «Мракониа» (в залива Мракониа) и «Св. Ана» (Оршова)
- Паметна плоча «Табула Траяна», на излизане от Казанеле Мичи
- Кулите «Тудор Владимиреску» и «Нистор от Чернеци», Община Шимиан
- Хидроцентрала Железни врата
- Дунавска клисура, където се организират разходки с начален пункт Дробета-Турну Северин, Оршова и Ешелница
 - Национален парк «Железни врата» и масив Чюкару Маре, подходящи за планински туристи
 - Барелеф с образа на датския цар Дечебал, между Ешелница и Дубова

8.3.2. Извору Фрумос, Община Бурила Маре, Мехединци

Местоположение: Община Бурила Маре, Мехединци

Достъп: Свободен, има пешеходен маршрут, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет

Обща информация:

Представява неукрепено антично селище и некропол, локализирано чрез теренни проучвания. Автентичността е съхранена.

Други туристически атракции в близост:

Интересни други обекти са пет местни църкви и два археологически обекта в околността. Има възможност за орнитоложки туризъм и риболов в близост. Организират се културни събития от местната Община.

8.3.3. Рокшорени, Рокшорени, Община Думбрава, Мехединци

Местоположение: Рокшорени, Рокшорени, Община Думбрава, Мехединци

Достъп: Свободен, има пешеходен маршрут, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет

Обща информация:



Представява неукрепено антично селище, локализирано чрез теренни проучвания. Автентичността е съхранена.

Други туристически атракции в близост:

Забележителна е местната дървена църква. Има възможност за орнитоложки туризъм в близост. Организират се културни събития от местната Община.

8.3.4. Чьорою Ноу, Община Чьорояши, Долж



Местоположение и достъп: На югоизточния край на село Чьорою Ноу, до река Чьорою.

Достъп: Достъпът е свободен.

Информация: Няма информационен пункт или център.

Обща информация:

Доказателство за римското владичество, укрепеният лагер датира от II в. пр. Хр. В близост до него е открита „*villa rustica*“. Населеното място се намира на 20 км на север от Дунав. Укреплението е разположено на югоизток от днешното село Чьорою Ноу, до гробището, като размерите му са определени на 235x130 м.

Един отряд от легион VII-ми Клаудиа е бил разпределен в този лагер. Тук са проучени няколко паметника - храм, терми, сграда с хипокауст, датиращи от III в. пр. Хр. От текста на един от надписите става ясно, че до III в. тук е действал военен пункт за охрана и наблюдение. Частично разрушено от карпите през 245 г., укреплението е построено отново със защитен ров и възвишение.

Други туристически атракции в близост:

- Крайова, с Музея на Олтения и Музея на изкуствата
- Етнографски музей на изкуствата, Калафат
- Културно пристанище „Четате“
- Конак „Отетелишану“, Бенещи
- Филмов фестивал на Балканите „Диван“, Културно пристанище „Четате“
- Изба „Сегарчя“



8.3.5. Хършова - Карсиум, Хършова, Констанца



Местоположение и достъп:

Ул. Революцией № 27 (музей)

Достъп от DN2A, E60

Работно време за посещения:

Понеделник-неделя: 9:00-17:00

Виртуална разходка: <http://360.inp.org.ro/index.php/obiective/cetatea-carsium-jud-constant-tur-virtual-video>

Обща информация:

Римската крепост Карсиум е изградена през I в. пр. Хр. на мястото на селище на гети. В началото на II в. пр. Хр., при император Траян, укреплението е подсилено с каменна защитна линия. Писмените източници споменават Карсиум до VII в. под различни форми: Карсиум, Карсом, Карсо. Освен това, според тях, тук стационарират римски военни единици - Ала Флавиана, I-ви легион Йовиа Скитика, чиято мисия била да защитават брода за пресичане на Дунав. След VII в. платото подслонява средновековната крепост, изградена отново от византийците през X в., след което и от генуезците. През всички исторически епохи е функционирала пристанищна инсталация. Към Дунав и днес може да се види зид на крепостта, висок около 40 м.

Музеят илюстрира, с най-представителните открития от Хършова и околностите ѝ, развитието на материалната и духовната цивилизация от дунавското пространство, от Неолита до началото на модерната епоха. Изложени са изключително ценни предмети, някои от които са представени на международни или национални изложения, типични за неолитните култури (Хамангия, Гумелница), култури от металната епоха, римската цивилизация, римско-византийската и средновековната цивилизации.

Туристически атракции в близост:

- Музей на изкуството «Дину ши Севаста Винтила», Община Топалу
- Римска крепост «Улметум», Община Пантелимон
- Римска крепост «Капидава»
- Резерват «Кейле Доброджей»



8.4. Второстепенни елементи на маршрута в България

8.4.1. Античен град „Рациария“ (Colonia Ulpia Traiana Ratiaria), с. Арчар, Община Видин

Античен град „Рациария“ (Colonia Ulpia Traiana Ratiaria), с. Арчар, Община Видин



Местоположение: 1 км северозападно от село Арчар

Достъп: Свободен, няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Антична Рациария притежава висока културно-историческа и научна стойност като един от големите градски центрове на Долнодунавския лимес.

Антична Рациария, се намира непосредствено на запад до сегашното село Арчар, област Видин. Тя притежава висока културно-историческа и научна стойност като един от големите градски центрове на Долнодунавския лимес. Била е столица на провинция Крайбрежна Дакия. Името вероятно произлиза от латинското име на тип речни кораби - ratis. През първите десетилетия на I в., доколкото се развивала като селище, Рациария имала предимно военно значение. При административната реформа през 86 г. градът попаднал в източната част на провинция Горна Мизия.

След дакийските войни в началото на II в. и изместването на границата на север, Рациария е напусната от военните части, а цивилното селище, построено от император Траян е получило ранг на колония. Римското име на града знаем от един надпис от 125 г. - Colonia Ulpia Traiana Ratiaria. През II-III в. тя се наложила като проспериращ град с романизирано население и автономно самоуправление, организирано по римски образец. За бързото ѝ развитие способствали и редица географски и икономически фактори. Градът бил естествен център на богата земеделска област. Оттам минавал най-краткият път от Адриатика за Долни Дунав и Дакия. При археологическите проучвания в района са открити разнообразни оръдия за обработване на земята. Евтропий съобщава за възстановяване на лозята по време на император Проб (276-282 г.). В една оброчна плочка от Рациария, посветена на Зевс и



Хера, е представено превозването на вино. Тук е открит и единственият паметник с посвещение на рядкото италийско божество Палес, покровител на стадата.

Градът израснал и като оживен пристанищен център, през който се извършвала по-голяма част от транзитната търговия. Неговото пристанище се развивало в добре организиран комплекс, с оглед на митническите и търговските изисквания. Там се намирала и една от митническите станции - Порториум Илирици.

Освен като земеделски, Рациария се развивала и като голям занаятчийски център. От града и неговата околност произхождат стотици културни ценности, произведения на златарството, бронзолеярството, грънчарството и др., постъпили в музеите във Видин и София. От II в. има данни за съществуването на местни ателиета за архитектурна украса, скулптура, надгробна пластика и златарски произведения. Особено място в местното производство заемало златарството. Никъде в проучените други мизийски градове не са открити толкова много златни и сребърни накити, както там. От Рациария произхождат и многобройни бронзови паметници, главно статуетки на божества и митични герои, предмети за ежедневна употреба, които се отличават с високи художествени качества. На бронзолеярството от района на Рациария принадлежи и една великолепа бронзова глава на император Траян (98-117 г.). От развалините на Рациария произхожда и известната статуя на „Почиващия Херакъл“. В некрополите на града са открити най-богато декорираните саркофази по българските земи, надгробни и посветителски надписи.

В края на III и началото на IV в. Рациария преживяла нов период на разцвет. След загубата на Дакия и възстановяването на Дунавския лимес през 272 г. тя е избрана за главен град на новообразуваната провинция Крайбрежна. В нея са преместени основните части на XIII-ти Двоен легион, който принадлежал към граничните части. С важна роля в реорганизираната дунавска флота в града е базирано подразделение, командвано от префект с разгърнат щаб. За военното присъствие, както и за икономическото развитие на града, допринесло и устройването на една от шестте държавни оръжейни работилници на Балканския полуостров. По това време се увеличило и цивилното ѝ население, главно от дакийските провинции. Археологическите проучвания показват разрастване на града в югозападна посока, където била издигната нова крепостна стена, прилепена към ранната. Изработените оръжия и снаряжения бързо могли да бъдат транспортирани по Дунав.

След издигането в ранг на колония градът се развивал бързо, като усвоявал принципите на римското градоустройство. В него били изградени форум, амфитеатър, храмове, обществени бани. Откритите архитектурни детайли свидетелстват за високи художествени изисквания при оформянето на



сградите. Един фриз архитрав, съхраняван сега в Исторически музей-Лом, навежда на предположението, че в Рациария е съществувал храм на Дионис, построен при Септимий Север (193-211 г.) и Каракала (198-217 г.). Вероятно е имало и храм на Юпитер, а през III в. - може би и светилище на Митра. Още от времето на император Адриан (117-138 г.) Рациария била водоснабдена. От каптаж, отстоящ на 10 км, западно от града, водата била довеждана по глинени и оловни тръби. Върху един богато украсен саркофаг е вместен надгробен надпис на двама декуриони с известни заслуги за водоснабдяването.

С разпространението и утвърждаването на християнството Рациария станала епископски и митрополитски център. Първият засвидетелстван в изворите местен епископ е Paulinos (340 г.), а епископ Silvester е участвал в Сердикийския събор през 343 г.

Писмените извори не съдържат данни за опустошенията на Рациария по време на „варварските нашествия“ през III-IV в. Според историка Приск, през първата половина на V в. градът все още бил голям център с многобройно население. През 442-443 г. обаче бил превзет от хуните и пострадал сериозно.

Важен за историята на Рациария е откритият през 80-те години на миналия век официален надпис, свидетелстващ за допълването на името ѝ с определението „Анастасиева“ и засвидетелстващ признателност към император Анастасий I (491-518 г., „Anastasiana Raciaria simper floreal“ - „Да процъфтява Анастасиевата Рациария“). Повод за този надпис е оказването на специална извънредна подкрепа за града от този император, включваща по всяка вероятност и строителна дейност.

В известния пътеводител на Хиерокъл, чието изготвяне се отнася към началните години на управлението на император Юстиниан I (527-565 г.), селището е посочено отново като главен град сред останалите градове на Крайбрежна Дакия. Според Прокопий Кесарийски, Рациария била един от центровете, в който този император също извършил възстановителни дейности. Градът се споменава и от Тефилакт Симоката във връзка с превземането му от аварите през 586 г. Това събитие всъщност отбелязало и края на няколковековното развитие на дунавския римски център.

Проучени са частично западната крепостна стена, в участъка на прилежащата ѝ порта, под ръководството на Йорданка Атанасова, а по-късно прецизирани от Велизар Велков. Италиански екип е направил сондажни проучвания на предполагаемото място на античното пристанище. Към IV в. се отнася и разкритият частично представителен комплекс, разположен в централната северна градска зона. Основно място в него заема голяма, квадратна по план, зала с една абсида от запад. В нея е открита красива подова мозайка с фигурална композиция, представляваща вероятно мита за свирещия на лира Орфей, заобиколен с животни и птици. Времето, местоположението и характеристиката на комплекса дават основание да го идентифицираме като



резиденцията на управителя на провинция Крайбрежна Дакия.

През 1986 г. в развалините на жилищна постройка българо-италианският екип от археолози открива съкровище от златни накити - четири пръстена, игла за коса, чифт обеци с тюркоази и перли, гривна, две огърлици. Към съкровището принадлежат и четири лъжици, едната от които е изпочупена на парчета. Изследванията показват, че накитите са изработени по различно време и по тях може да се съди за развитието на римското златарско изкуство в периода от III до V в. Предполага се, че скъпоценностите са били семейна собственост, събирана от няколко поколения. Някои били купени, други били придобити като дарове от могъщ владетел или като трофеи от безбройните войни, които водела Римската империя. Една от огърлиците представлява верижка, оплетена от четири тънки златни нишки, с изкусно изработена закопчалка, украсена със златни зрънца и палмети. Тя много прилича на варварските накити от IV в. и вероятно е била изработена в готско или сарматско ателие през същия период. При опожаряването на Рациария от хуните, член от семейството вероятно се е добрал до ковчежето, грабнал го е и се е опитал да избяга. Най-вероятно обаче е загинал при срутването на покривната конструкция. Поради това накитите са намерени пръснати сред кости от човешки скелет заедно с металните части от ковчежето, затрупани от изгорелите останки на покрива.

Италианският учен проф. Дарио Джорджети е проучил трасетата на виадуктите и следите от тях, снабдяващи с вода Рациария.

Потенциал:

Античният град „Рациария“ се намира в близост до с. Арчар, има осигурен достъп по асфалтов път. За частта от античните структури, намиращи се в границите на съвременното населено място има техническа инфраструктура - електро- и водоснабдяване.

Към тази археологическа ценност с изключителна културно-историческа стойност няма указателни табели, липсват информационни табла - информационната обезпеченост е слаба.

Туристическата инфраструктура в близост също е слабо развита - състои се от един семеен хотел в близост и няколко заведения, в които антични римски монети са разменна валута.

Наоколо няма развит друг вид туризъм.

Обектът не е пригоден за посещения. Състоянието му е изключително лошо - изцяло разкопан от иманяри. Няма проектна готовност.

Изключителното значение на античния град „Рациария“ като част от световното културно наследство не подлежи на съмнение. За съжаление, огромната част от него е унищожена от иманярски инвазии с машини. В Рациария през последните години се провеждат, макар и ограничени, археологически



проучвания. За да се постигнат по-осезаеми резултати, е необходимо обемът им да се умножи многократно. Ако в начинанието се вложат повече средства, обектът може да бъде експониран и социализиран, като един от най-представителните елементи на българския участък от лимеса.

8.4.2. Античен град „Алмус“ (Almus), град Лом

Античен град „Алмус“ (Almus), град Лом



Местоположение: град Лом

Достъп: Свободен, няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Смята се, че възникването на Алмус трябва да се отнесе към I - началото на II в. Укрепването на кастела се отнася към III - началото на IV в. И вероятно трябва да се свърже с превъзването на р. Дунав отново в

гранична зона, след премахването на отвъддунавските провинции при Аврелиан.

Той е споменат като пътна станция по Крайдунавския път в Певтингеровата карта на Римската империя и пътеводителя на император Антонин. В латински надпис от Лом (средата на II в.), посветен на богинята Немезида, се споменава един бенефициарий консуларис, който най-вероятно е оказвал контрол на пътната станция там. В началните десетилетия на II в. Алмус е принадлежал административно към територията на Рациария, в провинция Горна Мизия. След 136 г. се е наложило изместване на провинциалната граница в западна посока. По този начин долното течение на река Лом, заедно с кастела Алмус, са преминали под управлението на долномизийската администрация. Изглежда, че по същото време Алмус е бил включен в територията на Монтана, както свидетелства намерен в Лом надпис датиран към 60-те години на II в.

Тук са се редували поделения на I-ви Италийски и Хти Клавдиев легион, както и ауксиларни части. В епиграфски паметник от Алмус се споменават 16 военни от I-ви Италийски легион. Твърде вероятно е те да са командировани от близката Монтана. Най-малко от втората половина на II в. в Алмус е била разположена една от митническите станции, според открит тук надпис. Предполага се, че при Алмус е функционирало и речно пристанище, обслужващо както военния флот, така и търговски плавателни съдове.



Укрепването на кастела се отнася към III - началото на IV в. и вероятно трябва да се свърже с превръщането на река Дунав отново в гранична зона, след премахването на отвъддунавските провинции при Аврелиан. Широкомащабна строителна дейност е проведена от Диоклециан и Константин Велики. След административните реформи на императорите от Тетрархията и техните наследници, кастелът Алмус вече попада в новообразуваната провинция Крайбрежна Дакия на диоцеза Дакия. През IV в. тук е на гарнизон военна част *cuneus equitum stablesianorum*. Тухли с печати на I-ва и II-ра кохорти на V-ти Македонски легион могат да се свържат с пребиваването на тези военни единици за известен период от време.

В средата на V в. Алмус е бил превзет от хунските отряди на Емнекур и Улциндур, сродници на Атила, които дори се заселили в околностите му, според съчинението на Йорданес „Гетика“. Според Прокопий, укреплението Алмус било стеснено и направено едновременно силно и непревземаемо за неприятелите при император Юстиниан.

Кастелът е имал форма на неправилен петоъгълник. Източната стена е с дължина 200 м и ширина 2 м, южната е с дължина 230 м и ширина 2,2 м, като се свързва под прав ъгъл с източната. Западната стена е с дължина 180 м, докато северната (подкопана от реката и срутена на места) е имала дължина 250 м. Тя е имала кръгли кули в ъглите. Площта ѝ е около 41 дка.

В резултат на редовните археологически разкопки на града са проучени 90 м от западната крепостна стена на кастела. Тя е широка 2,2 м и е имала обща дължина от 180 м. При спасителните археологически проучвания през 2015 г. е разкрита част от западната крепостна порта. Северното крило на античната порта е изградено от масивни варовикови квадри с дължина от 0,50-0,70 до 1,00-1,20 м и височина - 0,30 м. В най-източната ѝ част е оформен пиласър с ширина 0,50 м и запазена височина от 1,00 м.

Потенциал:

Разкопаните археологически останки от „Алмус“ се намират в рамките на самия град Лом и имат осигурена техническа инфраструктура и достъпност, с изключение на фрагменти от западната и северната крепостна стена, които попадат в пристанищния имот, отдаден на концесия и с ограничен достъп. В града има исторически музей, от който може да се почерпи информация, има информационно табло за последно проучвания обект - част от крепостна стена с порта в междублоковото пространство, разкрит при изпълнението на детска площадка отгоре.

В града има няколко малки семейни хотела и достатъчно заведения за хранене. Околността не е развита като туристическа дестинация, обектът няма връзки с друг вид туризъм. Не е популярен и не е известен дори и на живеещите над него жители на гр. Лом.



Състоянието на разкопаните участъци е лошо - те са неподдържани, както и средата около тях, която е междублоково пространство и крайречни терени. Въпреки това, потенциалът на този обект да бъде експониран сред уредена паркова среда и зелени площи е много голям.

Проучените участъци от западната крепостна стена и западната порта на Алмус не са консервирани и реставрирани и са подложени на риск от срутване. Съществуват обаче отлични възможности за тяхното социализиране, както и за проучване и експониране на част от югозападния ъгъл с прилежащата му кръгла ъглова кула. Може почти изцяло да се проучи и експонира и източната крепостна стена на Алмус. В североизточния край могат да се проучат и десетина декара от вътрешността на античния кастел. Мястото на предполагаемия форум също не е засегнато от съвременното строителство. Няма проектна готовност.

8.4.3. Антична крепост „Августа“ (Augustae) - с. Хърлец, Община Козлодуй

Антична крепост „Августа“ (Augustae) - с. Хърлец, Община Козлодуй



Местоположение: 5 км северозападно от село Хърлец

Достъп: Свободен

Представяне на обекта:
Предполага се, че тук е съществувало тракийско селище от късната бронзова епоха.

Античната и ранновизантийска крепост Августа се намира в местността „Калето“, на около 5 км северно от село Хърлец. Предполага се, че тук е съществувало тракийско селище от късната бронзова епоха. Разкрити са два гроба чрез трупоизгаряне. Югозападно от Калето е открит още по-ранен гроб (скелетът е в положение хокер), който се отнася към ранната бронзова епоха. В двора на местното селско стопанство са намерени останки от гробове, които датират от IV в. пр. Хр., а на самото Кале е намерена случайно монета на тракийския владетел Адей от III в. пр. Хр. В близката околност и сега се наблюдават тракийски могили.

Името Августа е латинско и идва от прилагателното *augustus*, което означава величествен, възвишен, свещен. Селището се среща в римските пътеводители и е отбелязано от някои от ранновизантийските хронисти: Певтингеровата карта, Пътеводителят на император Антонин, Списъкът на служебните рангове, Изток, Прокопий Кесарийски, Равенският анонимен автор, Теофилакт



Симоката.

През Римската епоха името на кастела е дало названието на река Огоста, което е една рядка практика. По принцип имената на римските крепости се дават по името на реките до тях, вливащи се в Дунава.

В Августа или в съседната Вариана - при с. Лесковец, в къснотибериево време е била настанена alla I Claudia Gallorum Capitoniana. Със сигурност, малко след средата на първото столетие тук е била настанена alla Augusta, както съдим по фрагментираните градски надписи. Августа първоначално е принадлежал към провинция Мизия, а след 86 г. е попаднал в пределите на Долна Мизия.

При Аврелиан - Диоклециан Августа е процъфтяващ град в новосформираната провинция Крайбрежна Дакия. Предполага се, че едно от четирите направления на готите, предвождани от Книва през 250-251 г., било именно форсирането на Дунав в този район. В списъка на служебните рангове (допълван и финално редактиран през 394-395 г.) се споменава, че тук е бил настанен един *cuneus equitum Dalmatarum*, подчинен на дукса на провинция Дакия Рипензис. Равенският анонимен автор при изброяването на селищата в провинция Мизия споменава и името на Августа.

Дървено-земленото укрепление е засвидетелствано фрагментарно само при западната стена, където личат и очертания на ров. Този строеж трябва да се отнесе към I в. По-късно лагерът е бил опасан с каменна стена. Неговата площ е около 2,5 ха. За улеснение, проучващите го археолози го означават като Августа I.

Непосредствено на север от Августа I е било изградено второ каменно укрепление, като северната стена на първоначалния кастел била премахната. Площта му възлиза на 6-6,5 ха. Фортификационната система на Августа II е била снабдена с издаващи се навън кули. Северната порта на Августа II е фланкирана от две U-образни кули.

Некрополът на Августа се е намирал на запад от крепостта, тъй като от юг, изток и север минава река Огоста, а има и заблатена местност. По данни на местни жители, тук са откривани гробове, изградени от тухли, тегули и имбрицес, както и каменни саркофази. Най-ранната засега надгробна стела е от средата на I в. Някои от надгробните плочи били използвани по-късно при изграждането на каменните стени на крепостта. Некрополът е използван и през средните векове.

Потенциал:

Обектът се намира непосредствено до асфалтовия път, но е разположен извън селото, в близост до АЕЦ „Козлодуй”.

Няма изградена техническа и туристическа инфраструктура и връзка с други видове туризъм.

Към обекта са поставени указателни табели, информация за него може да бъде



получена от РИМ-Враца и музея в град Козлодуй.

Той е слабо популярен и посещаем.

Състоянието му е много лошо, заради неконтролируемите иманярски инвазии.

Контекстът на археологическият обект е изцяло компрометиран от инфраструктурата на АЕЦ „Козлодуй”.

Преди повече от 30 години е извършвана реставрация на северната крепостна стена с кули и порта. Необходима е спасителна намеса.

Въпреки това, той остава един от най-проучените и най-представителни обекти от българския участък на Долнодунавския лимес и заслужава бъдещи проучвания, реставрация, консервация и социализация. Няма проектна готовност.

8.4.4. Антична крепост „Валериана“ (Valeriana), с. Долни Вадин, Община Оряхово

Антична крепост „Валериана“ (Valeriana), с. Долни Вадин, Община Оряхово



Местоположение: Южно от с. Долни Вадин

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Валериана се споменава като пътна станция в пътеводителя на император Антонин. Като кастел се споменава в съчинението на Прокопий „За строежите“.

Антична, късноантична и средновековна крепост и римска пътна станция Валериана/Valeriana се намира на брега на река Дунав в северната част на с. Долни Вадин. Мястото, където се е издигала крепостта, е лъсово възвишение. От вертикалното цепене на пластове част от останките на северния крепостен зид са свлечени непосредствено на брега на реката - два фрагмента с дължина от 4 до 7 м, дебелина 2,5 м и височина повече от 1,5 м. Останки от подобни зидове се виждат и високо върху лъсовото възвишение - навярно части от южното укрепване на крепостта. Градежът е от ломени камъни, споени с бял хоросан, примесен с едри парчета тухла. Вероятно крепостта е била използвана по време на Първата и Втората българска държава, както и всички дунавски крепости. Южно от крепостта, в дворовете на къщите, има останки от селище. При различни изкопни работи, както и при спадане нивото на Дунав, се откриват монети (предимно бронзови поминали от епохата на Домината),



фрагменти керамика от I-VI в., включително terra sigillata, а и нейната разновидност – terra nigra.

Сред по-интересните находки са бронзова статуетка на Венера, оброчни плочки на Тракийския конник и Митра и три колективни монетни находки.

Потенциал:

Археологическите останки се намират на възвишение, източно от селото, достъпно по черен път в последния си участък.

Липсва информационна и туристическа инфраструктура. Посещаемостта на обекта е слаба.

Състоянието му е незадоволително, защото не е системно проучван и няма социализация, но природната рамка, сред която е разположен, е много красива и благоприятства неговото експониране.

Няма проектна готовност.

8.4.5. Римско укрепление Батин (Roman fort Batin) - с. Батин, Община Ценово



Местоположение: 3 км западно от с. Батин

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Стражева кула има на 3,5 км западно от центъра на с. Батин, в местността „Градъта“. Кулата се намира на 4,2 км югозападно от „Скайдава“ и на 6 км североизточно от „Ятрус“. Кулата е квадратна, с вътрешни размери 7x7 м и външни 9,6 на 9,6 м. Основите ѝ са дълбоки около 1,5 м и са изградени от ломен камък и хоросан, със слаб примес на счукана тухла. Надстройката, запазена на височина до 0,6 м, също е от ломени камъни и блокаж, а лицевите части са изградени от по-правилни камъни. Дебелината на основите е 1,3 м. Южно от кулата се простира двор с дължина 13 м. Западната му външна стена е



изградена от големи дялани блокове. Дебелината на стената е 1,8 м.

Потенциал:

Укреплението се намира непосредствено до асфалтовия път, до него има съществуваща чешма и кът за отдих. Не е означено с указателни табели, но информация за него може да бъде получена от РИМ-Русе, обектът не е много популярен и организирано посещаем.

В близост няма места за настаняване и хранене.

Настоящото му състояние е незадоволително, но заобикалящата му среда е привлекателна и спомага за неговото удачно експониране.

Няма проектна готовност.

8.4.6. Римска гробница (Roman Tomb), с. Бабово, Община Сливо поле



Местоположение: Източно от с. Бабово

Достъп: Не е отворена за посещения.

Информация: РИМ-Русе

Представяне на обекта:

През 1982 г. е разкрита римска гробница-мавзолей. Състои се от четири подредени в една линия помещения, с обща дължина 22,30 м. Гробницата е построена вероятно в II в. Н.е. и ограбена два века по-късно.

Потенциал:

Гробницата се намира до с. Бабово, могилата ѝ е разпознаваема отдалеч. До нея достига черен път от селото, няма техническа и туристическа инфраструктура. Контекстът ѝ е неутрален, със съхранена автентичност. Това е един от обектите с висока археологическа и културна стойност.

На обекта е направена реставрация, а по-късно - бетонова черупка, която го е затворила и направила недостъпен. След реставрацията на обекта той е бил вандалски съсипан, което е предизвикало решението за неговото запечатване. Няма проектна готовност.



8.4.7. Крепост „Кандидиана“ (Candidiana), с. Малък Преславец, Община Главиница



Местоположение: Северно от с. Малък Преславец

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Антична крепост и римска пътна станция Кандидиана се намира на 4,16 км северно по права линия от центъра на с. Малък Преславец. Укреплението е имало трапецовидна форма с приблизителни размери 160x60 м. Северната част на крепостта е свлечена в реката. Северно от настоящия път е виден участък от крепостната стена и кула. На възвишението на юг са разкрити още участъци от стената. Крепостта е започнала своето съществуване през II в. като землено укрепление. По-късно, в края на III и началото на IV в., е изградено каменно укрепление, което е имало сравнително кратък живот. От последната четвърт на III до първата половина на IV в. тук е функционирала помощна част на IX-ти Клавдиев легион.

Потенциал:

Крепостта се намира непосредствено до резервата „Сребърна“ и до новопостроен къмпинг, което допринася за нейната инфраструктурна обезпеченост. Пресечена е от черен път, от северната страна на който остава разкритата кула, а на юг в ската са различни фрагменти от крепостната стена. Състоянието на обекта е незадоволително, тъй като няма проведена реставрация и той не е социализиран, въпреки всички предпоставки за това.

Контекстът му е със съхранена автентичност и спомага за доброто експониране на обекта. Обектът е в лошо състояние, но има сериозен потенциал, предвид инфраструктурната си обезпеченост и близостта до други туристически атракции. Няма проектна готовност.



8.4.8. Базилика (Basilica), град Силистра



Местоположение: гр. Силистра

Достъп: Свободен

Информация: ТИЦ-Силистра

Представяне на обекта:

Утвърждаването на християнството като държавна религия при Константин Велики води до масово строителство на християнски култови сгради в цялата империя. И в Дуросторум, важен център в долнодунавските земи през IV в., се изгражда епископска катедра. Известни са имената на няколко от епископите на Дуросторум. В Силистра има данни за две раннохристиянски базилики. Проучената базилика е издигната след средата на IV в. и е разрушена по време на готските нашествия.

Проучени са част от централния кораб, апсидата, притвора и пасаж от атриума. В резултат на направената реконструкция се установява, че става въпрос за трикорабна едноапсидна базилика с неразчленен притвор и двор. Базиликата е изградена в *opus mixtum* с редуващи се пояси от обработени камъни (средни и малки) на червен хоросан и два реда (на места три) тухли. Общата външна дължина е 27,80 м, а ширината на централния кораб е 6,20 м, което предполага, че страничните са около 3 м. Корабите са разделени с по седем колони. Наосът на базиликата е покрит с разноформатни тухли и керамични плочи. Олтарното пространство е вдигнато с едно стъпало и застлано с мрамор.

Потенциал:

Античната базиликата се намира в дълбок изкоп в междублоково пространство и благодарение на това има инфраструктурна обезпеченост и добра достъпност, но не е реставрирана и социализирана. Състоянието ѝ е лошо, тя е едва разпознаваема сред растителността и боклуците, които я заобикалят. Експозиционният потенциал на контекста ѝ е голям (въпреки че



той е загубил своята автентичност), но не е оползотворен. Няма проектна готовност.

8.4.9. Римска вила (Roman villa), град Силистра



Местоположение: гр. Силистра

Достъп: Свободен, няма информационен пункт или център.

Информация: ТИЦ-Силистра

Представяне на обекта:

След настаняването на XI-ти Клавдиев легион в Дуросторум започва строителството и на неговия лагер. Наред с това, на север, североизток и северозапад от него са изградени канабите на легиона, в които се настаняват търговци, занаятчии, ветерани. Канабите на Дуросторум обхващат територия от около 80-90 ха и в епиграфски паметник от 145 г. те са наречени Елиеви, по името на император Адриан. При управлението на Марк Аврелий, между 169-176 г., канабите или викуса (на 2,5 км в източна посока) са издигнати в ранг на муниципия. В канабите на Дуросторум са проучени множество представителни сгради с частен и обществен характер. Римската вила е изградена през първата половина на II в. и има няколко строителни периода. В първата половина на IV в. е изградена сграда с екседра и баня, която съществува до края на VI в.

От първоначалния план на сградата са запазени четири помещения на север, за чиито размери няма пълна представа. Южно от по-късната сграда са открити три реда помещения. Запазеният ред се състои от четири стаи с почти квадратна форма. Вторият ред има две помещения. Късната банска постройка пресича малка сграда с верижно разположени помещения, ориентирана север-юг. Това е банята на по-ранния комплекс. Сградата от първия строителен период е градена от камъни със спойка от бял хоросан, като на места е употребена и тухла. Част от помещенията са снабдени и с хипокаустна система.

Вероятно в първата половина на IV в. върху развалините на ранната сграда е изградена друга, със съвсем различна планова схема, а може би и предназначение. Разкрити са три помещения, като голямото завършва с екседра, конструктивно свързана с него. Стените им са градени от дребни и



средни по големина полуобработени камъни на спойка от бял хоросан с едро счукана тухла. Западно от тази сграда е изцяло разкрита прилежащата ѝ баня. Тя се състои от две елипсовидни по форма части (с четири екседри), свързани помежду си с едно правоъгълно помещение.

Потенциал:

Римската вила е социализиран археологически обект в границите на града с осигурена техническа, информационна и туристическа инфраструктура в непосредствена близост, поради което има висок туристически потенциал.

Археологическият обект е реставриран в края на ХХ в., зелената зона около него е добре поддържана, има информационни табели.

Контекстът му е изгубил своята автентичност, но допринася за инфраструктурната обезпеченост и повишаването на туристическия потенциал на обекта. Няма проектна готовност.

8.4.10. Легионен лагер (Legionary camp), град Силистра



Местоположение: гр. Силистра,
Намира се под блок на ул. „31 полк”
54.

Достъп: Не е пригоден за посещения

Информация: ТИЦ-Силистра

Представяне на обекта:

След края на Втората дакийска война на император Траян, през 106 г. в Дуросторум е дислоциран XI-ти Клавдиев легион, който остава тук до края на Античността. С настаняването на военния контингент започва и изграждане на неговия лагер, който е разположен на около 800-900 м южно от река Дунав. Лагерът заема площ от около 20 ха и има размери 510x430 м. При археологически разкопки в Силистра са проучени част от южната крепостна стена и югозападния ъгъл на лагера с две вътрешни и една външна кула, част от жилище на един от центурионите в легиона и части от две войнишни бараки. Дуросторум пострадал при нападенията на костобоките през 170 г., което личи по горели пластове в лагера и канабите, а при крепостната стена са извършени



преправки. След средата на III в. на нейно място е изградена голяма външна кула.

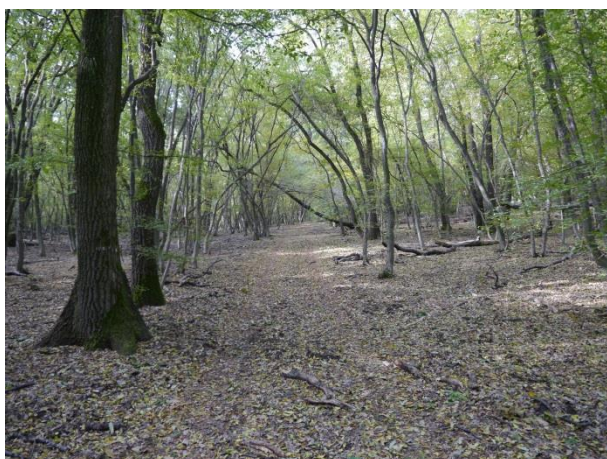
Крепостната стена има ширина 2,10 м, външното ѝ лице е градено от малки каменни блокове, а вътрешното - от неправилни по форма камъни с широко замазване на фугите. Спйката е от бял хоросан с голямо количество речна баластра. Южната вътрешна кула е градена от полуобработени камъни на бял хоросан и е конструктивно свързана със стената.

На 17 м от южната стена на лагера е разкрита част от сграда с размери 23-11,5 м. Стените са градени от полуобработени камъни, споени с бял хоросан. Проучени са няколко помещения, между които е оформен коридор. Сградата има площ от около 260 кв.м (днес е запазена част от проучената сграда).

Потенциал:

Участъкът от легионния лагер, който е разкрит при строителството на жилищен блок, е съхранен частично в сутерена му. Там се депонират керамични фрагменти от античните обекти наоколо и обектът не е пригоден за посещение. Средата му е изцяло компрометирана, но има техническа осигуреност. Няма проектна готовност.

8.4.11. Античен път (Ancient road) - Римски път „Ескус-Утус“, с. Брест, Община Гулянци



Местоположение: с. Брест, Община Гулянци

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

На 2 км северно от гр. Гулянци, на леко възвишения терен над крайбрежната Дунавска равнина, е минивал римският път от Виминациум и Сингидунум за Константинопол. В протежение на повече от 15 км може да се проследи възвишението на античния път, от който на места се виждат

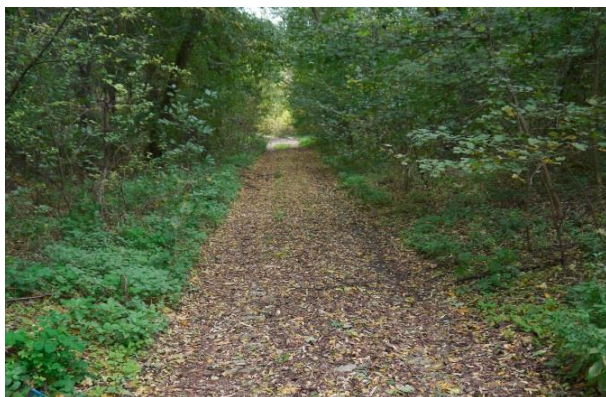


фрагменти от каменната настилка. Секторът между Ескус и Утус, поради равнинния терен, е имал права линия. Маркиран е от надгробни могили - 2 в землището на гр. Гулянци и 7 в землището на с. Брест.

Потенциал:

Няма проектна готовност.

8.4.12. Античен път (Ancient road) - Попина-Ветрен, с. Попина, Община Ветрен



Местоположение: Северно между селата Попина и Ветрен

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Пътят е част от античния Дунавски път и е свързвал Кандидиана - Нигринианис със следващите на запад крепости и пътни станции.

Потенциал:

Пътят е много живописен, със стара макадамова настилка, която вероятно е положена над античната. Трасето, повтарящо римското, се е използвало до преди 20 години за връзка между селата. Пътят не е в много добро състояние, възможен за високопроходим автомобил.

И двата различни участъка от римския крайдунавски път са сред съхранен природен контекст. Достъпни са само с високопроходим автомобил. Няма проектна готовност.

8.5. Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в Румъния

8.5.1. Кръгуещ, Сишещи, Мехединци

Местоположение: Кръгуещ, Сишещи, Мехединци

Достъп: Свободен, достъпен и чрез обществен транспорт



Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет.

Обща информация:

Представява антично селище и некропол, локализирано чрез теренни проучвания. Обектът е в сравнително добро състояние, автентичността е съхранена.

Други туристически атракции в близост:

Остров „Чорбулуй“, Хинова каструм

8.5.2. Гура Въи (Gura Văii), Дробета-Турну Северин, Мехединци

Местоположение: Гура Въи, Дробета-Турну Северин, Мехединци

Достъп: Свободен, възможност за достъп чрез железопътен транспорт, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично укрепление, локализирано чрез теренни проучвания и е в сравнително добро състояние, автентичността е съхранена. В близост има места за хранене и настаняване.

Други туристически атракции в близост:

Манастир „Тополица“, пещера Тополница, Градец цитадел.

Има организирани културни събития.

8.5.3. Шимиан (Șimian), Шимиан, Мехединци

Местоположение: Шимиан, Мехединци

Достъп: Свободен, възможност за достъп чрез железопътен транспорт, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично неукрепено селище с прилежащ некропол, локализирано чрез теренни проучвания. То е в сравнително добро състояние, автентичността е съхранена. В близост има места за хранене и настаняване.

Други туристически атракции в близост:



Кула «Тудор Владимиреску», XVIII в., и кула „Нистор“, XIX в., Манастир „Чернец“ (1662), църква „Йоан Кръстител“

Възможност за орнитоложки туризъм и риболов.

8.5.4. Клянов, Карпен, Долж

Местоположение: Клянов, Карпен, Долж

Достъп: Свободен, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Няма културен център в близост, налична е информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично неукрепено селище, локализирано чрез теренни проучвания. Необходими са допълнителни археологически разкопки, за да бъде точно датиран. В сравнително добро състояние, автентичността е съхранена.

Други туристически атракции в близост:

Паметник на загиналите в Първата световна война.

8.5.5. Деса, Деса, Долж

Местоположение: Деса, Деса, Долж

Достъп: Свободен, достъпен и чрез обществен транспорт

Информация: Има културен център в близост, налична е информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично укрепление, локализирано чрез теренни проучвания и е в сравнително добро състояние, автентичността е съхранена. В близост има места за хранене и настаняване.

Други туристически атракции в близост:

Православна църква в Деса, орнитоложки туризъм и риболов.

8.5.6. Ромула (Romula), Решка, Добрословени, Олт

Местоположение: Ромула, Решка, Добрословени, Олт

Достъп: Свободен, достъпен е и с публичен транспорт

Информация: Има музей, информационен и културен център, обозначена е с указателни табели, има информационни табла на обекта и информация в интернет и туристически брошури.



Обща информация:

Обектът представлява крепост, некропол и акведукт, намиращи се в населено място. Обектът е публична общинска собственост, археологически обект, проучван от 1930 г. досега с пълна проектна готовност, в добро състояние, със запазена частична интегралност и оригинални структури.

Още от Средновековието камъните от градежа са използвани за други строителни обекти, макар и вече с културно-историческа стойност.

Има свързани с мястото легенди. Има много артефакти в музеите в Каракал, Крайова и Слатина. Има възможност за доразвиване на обекта чрез европейско финансиране.

Други туристически атракции в близост:

Манастир в Хотъръни, две православни църкви, паметник, посветен на Константин Велики, природен парк в Решка.

На място има работилници и специфична кухня. Възможности за орнитоложки и селски туризъм в непосредствена близост.

8.5.7. Спрънчената (Sprâncenata), Спрънчената, Олт

Местоположение: Спрънчената, Спрънчената, Олт

Достъп: Свободен, достъпен е и с публичен транспорт.

Информация: Има местен музей и информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично неукрепено селище, със съхранена автентичност и частична интегралност в сравнително добро състояние. Археологически проучвания са правени в периода 1976-1981 г.

Други туристически атракции в близост:

Възможности за селски туризъм в непосредствена близост.

8.5.8. Дулчанка (Dulceanca), Ведя, Телеорман

Местоположение: Дулчанка, Ведя, Телеорман

Достъп: Свободен, достъпен е и с публичен транспорт.

Информация: Има информационен център и информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично неукрепено селище, със съхранена автентичност и частична интегралност в сравнително добро състояние.



Други туристически атракции в близост:

Праволсавна църква «Св. Димитър» (1647 г.), археологически обект в Албеци.

Възможности за селски туризъм в непосредствена близост.

8.5.9. Петрошани (Pietroșani), Телеорман

Местоположение: Петрошани, Телеорман

Достъп: Свободен, достъпен е и с публичен транспорт.

Информация: Има информация в интернет.

Обща информация:

Обектът представлява антично укрепление и селище, със съхранена автентичност и частична интегралност, в сравнително добро състояние. Проучван през 1900 г.

Други туристически атракции в близост:

Паметник на загиналите в Първата световна война, православна църква. Възможност за риболовен туризъм.

8.5.10. Чернавода, Чернавода, Констанца

Местоположение: Чернавода, Чернавода, Констанца

Достъп: Свободен, достъпен е и с публичен транспорт.

Информация: Има информация в интернет.

Обща информация:

Аксиополис - селището, намиращо се на 3 км южно от Чернавода, на дунавския бряг срещу острова Хиног, съществува от предримската епоха и благодарение на удобното си прищанице и вековни традиции в посредническата търговия по времето на Принципата се превръща в своеобразен център на търговското корабоплаване по Долен Дунав. Военното значение на Аксиополис нараснало през късната Античност, когато при реформите на император Константин I тук бил настанен легион. От средата на V в. Аксиополис се развива като укрепено селище, макар че вероятно частично запазва своите военни функции. По-късно става епископски център.²⁹

²⁹ Торбатов, С. (2002). „Укрепителната система на провинция Скития (края на III-VII век)“ Faber, 96-97.



8.6. Второстепенни елементи с потенциал на маршрута в България

8.6.1. Крепост „Флорентиана“ (Florentiana), с. Флорентин, Община Ново село



Местоположение: 0,71 км източно по права линия от центъра на с.Флорентин

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Антична, късноантична, средновековна и османска крепост „Флорентиана“ е спомената от Прокопий Кесарийски през VI в., в съчинението „За строежите“, където я поставя между Кастелоново и Ромулиана. Тогава Търново вече е било превзето от османците. В писмените извори крепостта се споменава и в един османски документ, според който османската войска на султан Мурад I, отправяща се на поход срещу Трансилвания през 1438 г., преминала Дунава именно тук.

При похода на Владислав III Ягело от 1444 г. Флорентин се споменава отново измежду останалите „здрави крепости в Българското царство, удобни за ръкопашен бой“. Тогава крепостта била подмината от кръстоносната армия, като продължила да се споменава в османските писмени паметници и през следващите десетилетия. Така, в един извор от 1560 г. се сочи, че крепостта е била отбранявана от 24 войници. Крепостта се споменава като действаща и по-късно, чак през 1699 г., като близо половин век по-късно, през 1740 г. все още е била в добро състояние. Тогава била нарисувана от австрийския капитан Щад, като според него имала поне две кули, съединени с крепостни стени, всички увенчани със зъбери. Укрепленията на Флорентин били добре запазени и през следващия XIX в. На гравюра, издадена във Виена, крепостта е показана с високо запазени стени.

При преминаването на австро-унгарския пътешественик Фелик Каниц през 1862 г. оттук, от нея били запазени само основи. Местните жители твърдели, че тя била разрушена доста преди това, а строителният материал



бил използван при изграждането на видинските укрепления.

Потенциал:

Върху обекта се наблюдават отделни иманярски изкопи, правени на ръка. В изкопите се наблюдават следи от масивни градежи. Има останки от стена, изградена от ломени камъни, споени с бял хоросан, смесен с баластра. Към момента, състоянието на обекта все още позволява археологическо проучване и поради историческата му стойност такова е наложително. Няма проектна готовност.

8.6.2. Антична крепост и пътна станция „Реметодия“ (Remetodia), с. Орсоя, Община Лом



Местоположение: Землището на с. Орсоя

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Крепостта е заемала площ от около 3- 4 дка. Споменава се в Певтингеровата карта на Римската империя. Не са извършвани археологически разкопки.

Потенциал:

Няма проектна готовност, но на място са видни високи запазени фрагменти от антични зидове, което, заедно с близостта на обекта до населено място и съхранената му автентичност, е възможност за превръщането му в интересна туристическа дестинация.



8.6.3. Антична крепост и пътна станция „Помодиана“ (Pomodiana), с. Станево, Община Лом



Местоположение: 2,15 км северозападно по права линия от центъра на с. Станево

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Антична крепост и римска пътна станция Помодиана (Pomodiana - Cumodina) се намира в местността „Малтепе“ на самия дунавски бряг. Крепостта има площ от около 4 дка. Помодиана се споменава като пътна станция по Крайдунавския път. С името Кумодина тя фигурира в съчинението „Космография“ на Анонимния равенски автор. Укреплението се свързва с едно сведение на Прокопий Кесарийски, според което император Юстиниан (527-565 г.) изградил стабилно укреплението Путедис на място, където преди това стърчала отделна кула. От селото произхождат два надгробни паметника от II-III в., публикувани във Виена през 1906 г. от Ернст Калинка.

В резултат на сондажните проучвания е установено трасето на западната крепостна стена, която е с дебелина 2 м. Приблизителните размери на укрепената част са 60x60 м. Разкрити са основите на правоъгълна кула с размери 9x18 м и дебелина на стените 2 м. Изграждането на кулата може да се отнесе към времето на управлението на императорите Диоклециан (284-305 г.) - Константин (307-337 г.).

Потенциал:

Обектът е обрасъл с гъста растителност. Южната крепостна стена е съхранена до ниво от 2-3 м. Проследими са и крепостните стени от запад и изток. Виждат се очертанията на вътрешната кула от юг. Разкриването на този елемент на лимеса е наложително не само от гледна точка на неговата относителна съхраненост, а и поради факта, че малки обекти от българския участък на лимеса почти не са проучвани. Няма проектна готовност, но близостта до винарска изба е възможност за комбинирането на културен с друг вид туризъм.



8.6.4. Антична крепост „Регианум“ (Regianum), град Козлодуй



Местоположение: Източно от гр. Козлодуй

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Античната крепост и пътна станция Регианум (Regianum, Regiano) се намира в източната част на гр. Козлодуй, в местността Магура Пятра. Тя се споменава в Певтингеровата карта на Римската империя (Regianum) и в съчинението на анонимния равенски автор „Космография“ (Regiano). Има само археологически сондажни проучвания, не е извършвана консервационно-реставрационна дейност.

Потенциал:

В обекта има няколко иманярски изкопи, но е с добра възможност за бъдещи археологически проучвания, консервация и експониране, поради непосредствената си близост до населеното място. Регианум е между 27-те обекта, предложени за колективен паметник на ЮНЕСКО. Няма проектна готовност.

8.6.5. Късноантична и среновековна крепост „Асамус“ (Asamus), град Никопол



Местоположение: Западно от гр. Никопол

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.



Представяне на обекта:

Предполага се, че това е мястото на късноантичната и средновековна крепост Асамус (Asamus, An Asamus, Asimunt). На естествено защитен

Потенциал:

Няма проектна готовност, но има голям потенциал, тъй като има много добре съхранена интегралност и автентичност, както и инфраструктурна обезпеченост.

8.6.6. Късноантично селище „Скайдава“ (Scaidava), с. Батин, Община Борово



Местоположение: Северно от с. Батин

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Останките от укреплението Скайдава, споменато в Itinerarium Antonini, са открити през 20-те години на XX в., край брега на Дунав до с. Батин. На платото се намират руини на укрепление с размери 100x300 м. Открити са части от квадратна кула и участък от стена от укрепленията на крепостта. Откритите монети на Константин II и тухли с печат RUMORID доказват, че крепостта е функционирала до късната Античност. Личи източната стена, на места се виждат части от нея, изградени от камъни и хоросан. От западната достъпна страна личат следи от ров. В северната страна в скалата е издълбана щерна с размери 4x3,5 м. К. Шкорпил отъждествява крепостта с кастела „Сакидава/Скайдава“, за който се споменава в пътеводителя на император Антоний, между Нове и Тримамииум. Източно от крепостта е съществувало селище през същите епохи, през които е съществувала и крепостта.

Потенциал:

До обекта има изградена туристическа инфраструктура, което би улеснило неговото социализиране при разкриването на археологически структури и тяхното реставриране. Няма проектна готовност.



8.6.7. Антична крепост „Тримамиум“ (Trimamium), с. Мечка, Община Иваново



Местоположение: Западно от с. Мечка, м. Стълпище

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Антична, късноантична и средновековна крепост, римска пътна станция Тримамиум (Trimamium) се споменава най-рано у Клавдий Птоломей (II в.) и то като полис. В „Списъка на служебните рангове“ е обозначено, че в Тримамиум е била настанена помощна войска част от Константинови войници (milites Constantini), (Seek 1876; ЛИБИ 244). Селището Тримамиум се среща и в „Равенското земеописание“ (Schnetz 1940; ЛИБИ 394).

Според В. Бешевлиев думата „trimamion“ е от латински произход и означава „три съседни възвишения“ (Бешевлиев 1955, 278). Резултатите от проучванията документират два основни етапа от съществуването на селището, които най-общо обхващат времето от III до XI в. Крепостната стена и кули на Тримамиум са запазени на места до височина около 3 м като земен вал.

Потенциал:

Обектът е лесно достъпен, с асфалтов път до подножието на хълна, има места за хранене и настаняване в непосредствена близост.

Проучените сектори не са реставрирани, наблюдава се леко руиниране на археологическите структури и поникването по и около тях на растителност. Обектът не се поддържа.

В обекта има не много иманярски изкопи, повечето стари.



8.6.8. Крепост и римска пътна станция „Тегулицум“ (Tegulicium), с. Ветрен, Община Силистра



Местоположение: Северно от с. Ветрен

Достъп: Свободен

Информация: Няма информационен пункт или център.

Представяне на обекта:

Разположена е върху висок хълм на дунавския бряг и е имала трапецовидна форма с дължина от около 160 м и широчина от 70 м. Пред източния фронт, където достъпът е най-лесен, е прокопан дълбок ров. Градена е в *opus incertum*, като дебелината на крепостните зидове е около 2,5-3 м. Построена е през Античността и е възстановена към началото на X в. и използвана до средата на XV в.

В края на XI в., подобно на „Дръстър“ и „Малък Преславец“ на остров Пъкуял луй соаре, е разрушена и животът през XII в. замира. През XIII в. крепостта е възстановена, а преъ следващия век преживява разцвет, видим от богатия материал от XIV в. - битова и сграфито керамика, накити, коланни украси, култови предмети, оръжия и монети на цар Иван Срацимир, Иван Шишман, Добротица, Тертер и др., разкрит на обекта. Укреплението е разрушено при похода на Пипо Спано-Флорентинеца, владетелят на Влахия Дан II и Фружин през 1425 г. Окончателно изоставен е след похода на Влад Цепеш през 1462 г. Проучените структури са в лошо състояние, имат нужда от консервационна защита.

Потенциал:

Автентичността е съхранена, доколкото съхранени са структурите. Няма проектна готовност.

8.7. Второстепенни елементи - развити туристически дестинации в България

Това са археологически обекти, популярни повече с историческата си роля през Средновековието и Османското владичество и забележителни като



технически постижения на крепостното строителство от тези периоди. Всъщност обаче те стъпват върху старите антични укрепления на оценените стратегически позиции, които са частично експонирани под по-късните градежи.

До обектите има изградена техническа инфраструктура и осигурена достъпност. Има достатъчна информационна обезпеченост чрез информационните табла, екскурзоводско обслужване и информацията в близките музеи (РИМ-Видин, РИМ-Русе, ИМ-Оряхово).

На четири обекта е извършвана реставрация и са реализирани мерки по експониране и социализация. За крепостите „Бдин“ (Видин) и „Камъка“ (Оряхово) има пълна проектна готовност за реконсервация, обогатяване на експонирането и съпътстваща социализация.

8.7.1. Средновековна и Османска крепост „Бдин“ (Vdin), град Видин



Местоположение:

Гр. Видин

Достъп:

Вход с билети

Информация:

ТИЦ-Видин

Тел: +359 94 609498

Факс: +359 94 601117

e-mail: collaboration.vidin@gmail.com

Представяне на обекта:

Като вероятна дата на изграждането на крепостта е приета втората половина на IX в. Издигната е като гарнизонна крепост върху останките на Античната крепост Бонония. Към това време се отнася големият югоизточен бастион. Превръщането ѝ в замък става при първите владетели на Видинското княжество (средата на XIII в.). Окончателното разширение е извършено при Иван Срацимир, чието име е свързано с главната кула на замъка. Тогава са изградени и двете защитни стени - вътрешна и външна, както и прилежащите към тях девет кули.

Баба Вида е крепост-музей, в който се опазват редица находки и сведения за историята ѝ. При възстановяването е запазена обстановката в близък до естественото положение вид. Крепостта е сред „Стоте национални туристически обекта“.

За първи път „Баба Вида“ е отбелязана като замък в един австрийски



план на „Калето“ във Видин от 1783 г., съхраняван във Виенската библиотека. През втората половина на XIX в. Феликс Каниц дава едно задоволително описание, илюстрирано със сравнително точна скица, в която той употребява и двата термина - крепост и замък (Каниц 1995, 56-57). По-късно, Константин Иречек е направил по-обширно и точно описание.

Потенциал:

Има изготвен проект за консервация, реставрация, социализация и експониране.

8.7.2. Крепост „Камъка“ (Kamaka fortress), град Оряхово



Местоположение: 1,24 км северозападно по права линия от центъра на гр. Оряхово.

Достъп: Свободен

Представяне на обекта:

До нея се достига от югоизток. От изток и запад тя е защитена от дълбоки долове, а от север със стръмен бряг, който се спуска терасовидно към река Дунав. Останки от раннобългарската крепост са запазени в североизточната част от крепостта - част от укрепителен зид с потерна, и на юг - разчистените страници на вход.

Крепостта е изградена през IX в. като част от дунавската укрепителна система на Първата Българска държава. На това място най-напред възниква неукрепено селище от добре познатия тип раннобългарски селища. Изграждането на първото укрепление в края на VIII и началото на IX в. се свързва със заплаха от страна на Византия и запазване целостта на Дунавска България. Първото укрепление включвало вал с ров и каменна цитадела, издигната на най-високата част на терена. Населението в тази крепост се е занимавало със скотовъдство и земеделие, произвеждали са керамични съдове, накити. Развивал се е риболов и плаване с търговска цел. Това селище е важно дунавско пристанище на Първата Българска държава.

Потенциал:



Има изготвен проект за консервация, реставрация, социализация и експониране.

8.7.3. Крепост „Никопол“ (Fortress Nikopol), град Никопол



Местоположение: гр. Никопол

Достъп: Контролиран

Представяне на обекта:

Останките от зидове се намират на висок хълм със стръмни склонове, особено на север към река Дунав, разположен в северозападния край на града, достъпен единствено от запад, където тясна шийка свързва хълма с Никополските височини. На това място очевидно е била западната порта на крепостта. Вероятно през римско време е имало castrum, но не знаем неговото антично наименование. Вероятно се е намирал на висок склон, от който днес се разпростира прелестна гледка към Дунав. Неясни останки от антични зидове са открити по времето на реконструкторски работи на т.нар. Кале - крепост от турско време. По-ранни зидове се виждат на самия склон от страната на Дунав. На много места могат да се намерят фрагменти от римска керамика от II в. Несъмнено, атракция на градчето е преправената на фонтан надгробна инскрипция.

Потенциал:

Разположен на границите на населеното място, обектът има инфраструктурна обезпеченост.



8.7.4. Крепост „Червен“ (Cherven), с. Червен, Община Иваново



Местоположение: Северно от с. Червен

Достъп: Контролиран

Представяне на обекта:

Непосредствено на север от днешното с. Червен, върху високо скалисто плато, в меандър на р. Черни Лом, са разположени руините на голяма късноантична крепост и средновековен български град Червен. Античният Червен е ранновизантийска крепост от VI в. През XIV в., когато достига връх в развитието си, територията му включва вътрешен град, разположен върху високо скално плато в извивка на р. Русенски Лом и външен град, заемащ неговото подножие. Има сложна, етапно изградена укрепителна система, плътно застрояване и разклонена улична мрежа.

В рамките на проучването на средновековната българска цитадела е разкрита и фортификационната система на по-ранното, късноантично укрепление. То е с неправилен план, изцяло предопределен от конфигурацията на терена. Площта му се изчислява на около 2,4 ха. Предвид топографските дадености, крепостни стени са изградени единствено от изток и запад, тъй като високите до 100 м отвесни скали в северна и южна посока представлявали, на практика, непреодолимо препятствие.

Потенциал:

Обектът е в добро състояние, въпреки че е реставриран преди повече от 30 години. Съчетанието на природни забележителности с културно наследство го прави популярна туристическа дестинация.

Ежегодно се организира фестивал.



8.8. Второстепенни елементи, определящи страничния ареал на маршрута в България

8.8.1. Античен кастел „Кастра Мартис“ (Castrum Martis), град Кула



Местоположение: В центъра на гр. Кула

Достъп: Свободен

Представяне на обекта:

Крепостта е построена в началото на IV в. по времето на император Юстиниан I, по стръмния склон над дефилето на река Войнишка, заварвайки по-ранно тракийско селище. Първоначално е бил издигнат квадрибургият - към края на III - началото на IV в. Представлявал е квадратно укрепление с размери 40x40 м. В ъглите му са се издигали мощни кръгли кули с диаметър 12,5 м. В него е било седалището на коменданта на крепостта.

Втората част на крепостта - кастелът, е заемал площ от 15,5 дка. и е имал форма на неправилен четириъгълник, отбраняван от 7 многоъгълни кули. По средата на централната сграда на укреплението е имало вътрешен двор с кладенец, покрит с големи квадратни тухли. Около двора са били разположени двуетажни помещения.

Потенциал:

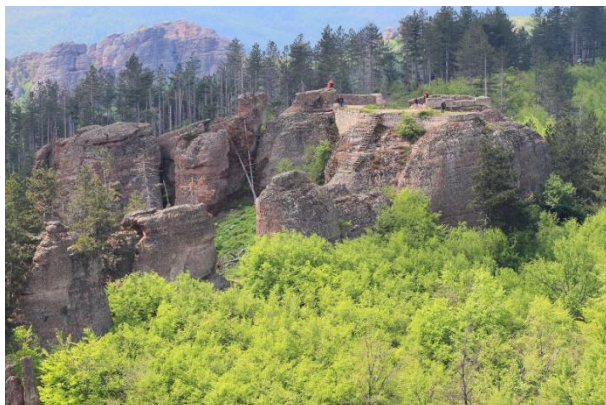
Кастелът се намира в непосредствена близост до площада на града и разполага с пълна техническа обезпеченост (реализирано е ефектно осветление), както и осигурена достъпност. В момента се пренарежда експозиция за „Кастра Мартис“ в сграда в съседство, което ще осигури и пълната информационна обезпеченост.

В града липсват места за настаняване, а заведенията за хранене са сравнително малко.

Състоянието на археологическите останки е незадоволително, контекстът е компрометиран от неугледното съвременно застрояване. Няма проектна готовност.



8.8.2. Римска крепост „Калето“ (Fortress Belogradchik), град Белоградчик



Местоположение: 1,3 км южно от града

Достъп: Вход с билети

Информация:

Представяне на обекта:

Кастелът край Белоградчик е изграден вероятно през III в. от н.е. с функцията да контролира пътя от Рациария към вътрешността на империята. Изграден е на третата, най-висока тераса, днес застъпен от средновековния градеж.

В непосредствена близост е разположено калето със сигнални функции, синхронно на първото. При строежа е използваната непристъпността на скалите, като са издигнати само две стени от северозапад и югоизток с дебелина в основите до 4 м. Крепостта разполагала с две щерни за вода, издълбани в скалите, дълбоки около 5 м.

Потенциал:

Крепостта се намира непосредствено над града в южна посока с осигурена достъпност, техническа, туристическа и информационна инфраструктура. Изграден е посетителски информационен център.

Римското кале, използвано основно като наблюдателен пункт и за сигнализация, се намира в съседство с известната Белоградчишка крепост и до него е изградена стълба. В самата крепост, при третата порта под средновековните структури, има съхранени антични такива.

Обектите са в добро състояние. Физическата им рамка е природната забележителност „Белоградчишки скали”, която е красив контекст, на който могат да бъдат експонирани руините. Белоградчишката крепост е един от най-добрите примери за културен пейзаж, за интегриране на културното и природно наследство в уникална комбинация.

Обектът е в незадоволително състояние и има нужда от реконсервация.



8.8.3. Антична крепост и пътна станция „Ад Путеа“ (Ad Putea), с. Рибен, Община Долна Митрополия



Местоположение: Северозападно от с.Рибен

Достъп: Свободен

Представяне на обекта:

Римският кастил и пътна станция Ад Путеа лежи на един от главните пътища „Виа Траяна“, свързващ Улпия Ескус и Филипополис. Заема площ от около 10 дка. Разкрити са част от укрепителната система на кастила, жилищни и стопански постройките. Изяснява се информацията за хронологията, топографията, укрепителната система и планировката на кастила. Проучени са две кули, жилищни сгради (едната с хипокауст) и стопански постройките, работилници.

Потенциал:

Пътната станция и крепост Ад Путеа се намира на възвишение, северно от днешното село Рибен. Инфраструктурната обезпеченост (техническа, информационна и туристическа) е ниска.

Археологическото проучване продължава и към момента. На обекта е правена само полева консервация, но има пълна проектна готовност.

Състоянието му е добро, но археологическите структури са особено уязвими и се налага тяхната спешна консервация. Контекстът допринася за експонирането на обекта.

Има пълна проектна готовност.



8.8.4. Антична крепост „Сторгозия“ (Storgozia), град Плевен



Местоположение: 4 км южно от Плевен

Достъп: Свободен

Представяне на обекта:

Създадената още в средата на I в. римска пътна станция Сторгозия (на територията на днешния град Плевен), наследява името на тракийското селище. Тя възниква като *mansio* на пътя Ескус-Филипополис и след средата на II в. е типичен римски неукрепен провинциален град, център на определена територия, със своя административна уредба и чиновници.

През този период (II-III в.), в местността “Градището“ най-вероятно е съществувал ранно-римски култов център. За това съдим по намерените при археологическите разкопки религиозни паметници. Повечето от надписите върху тях, които са на латински език, са посветени на върховния римски бог - *Iupiter Optimus Maximus*. В близката околност се намира и светилището на богинята на лова и горите Диана - известна тук с прозвището Герметита. Във вътрешността на крепостта са разкрити и реставрирани две монументални обществени сгради - старохристиянска базилика и склад за зърнени храни (хореум).

Потенциал:

Крепостта е разположена в близост до града, до нея е осигурена достъпност и техническа инфраструктура. Туристическата и информационна инфраструктура в Плевен е на много добро равнище.

Обектът е реставриран и добре експониран и социализиран, популярен и много посещаем.

Контекстуалната му рамка спомага за неговото експониране.

Няма проектна готовност.



8.8.5. Римски град „Никополис ад Иструм“ (Nіcopolіs Ad Istrum), с. Никюп, Община Велико Търново



Местоположение: До с. Никюп

Представяне на обекта:

Градът е основан от римския император Марк Улпий Траян (98-117 г.) в чест на победата му над даките (106 г.). Стратегическото му значение се определя от обстоятелството, че на мястото, където е разположен, се пресичат два от важните пътища в Долна Мизия. Първоначално, Никополис е в границите на провинция Тракия. В началото на 193 г. градът е прехвърлен към провинция Долна Мизия. В градската му територия са разположени селища, вили, тържища.

Градът е построен по малоазийски образец в хиподамовата система, което означава ортоганални улици, пресичащи се под прав ъгъл. В централната част, при пресичането на кардото и декумануса (главните улици), е разположена агората, около която под пропилеи с йонийски колони са разположени магазините. Агората е център на икономическия, културен и религиозен живот в града, на нея се е издигала конна статуя на императора. От запад е разположен билевтериона, а от север - гражданската трикорабна базилика. Забележителна обществена сграда били термите (римската баня).

Потенциал:

„Никополис ад Иструм“ е разположен извън рамките на днешните селища, но е отдавна социализиран и до него е осигурена техническа и информационна инфраструктура. Реализиран е обект за експониране и социализация, който значително е подобрил привлекателността на обекта.

Предвид своята изключителна културно-историческа значимост, Античният град „Никополис ад Иструм“ е много популярен и посещаем.

Местата за настаняване и хранене са свързани най-вече с малки семейни



хотели и селски туризъм. В близост е и добрата туристическа инфраструктурна обезпеченост на Велико Търново.

Състоянието на обекта може да бъде подобро.

Контекстът на археологическата структура е съхранен и допринася за нейното експониране. Няма проектна готовност.

8.9. Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в Румъния, включено в маршрута

8.9.1. Дробета-Турну Северин

Място на събитието: Цитаделата на Северин в Дробета-Турну Северин.

Време на провеждане: Ноември

Представяне: Фестивалът има за цел да увеличи туристическия потенциал и броя на посетителите, чрез представянето на занаяти, традиции, дрехи, музика и танци от времето на Средновековието.

8.9.2. Констанца - Томис

Място на събитието: Сградата с римска мозайка в парк «Пин Томис», в близост до Музея на национална история и археология, Констанца, Томис

Време на провеждане: Август

Представяне: Фестивалът популяризира древните теми и римското културно-историческо наследство на района и на древния град Томис.

8.9.3. Мангалия - Калатис

Място на събитието: Летен театър Нептун, Мангалия - Калатис

Време на провеждане: Август

Представяне: Античният фестивал "Време за приключения Danaïs" представя граждански и военни работилници на исторически теми.



8.10. Нематериално културно наследство (тематични фестивали) в България, включено в маршрута

8.10.1. „Средновековен фестивал БъдинЪ“ (Видин)



<http://44paralel.com>

Място на събитието:

Крепост „Баба Вида“

Време на провеждане:

Краят на август/септември, ежегодно

Достъп: Вход с билети

Организатори: Община Видин и Регионален исторически музей-Видин

Представяне:

Фестивалът е сред съпътстващите културни прояви на традиционния Видински панаир. Създаден е през 2012 г., с цел да се обособи място за среща на културата на народите от Средновековието от Изтока и Запада, Севера и Юга. Включен е в културния календар на Общината. Всяка година изданията на фестивала са с различна тематика, свързана с пресъздаването на антична и средновековна атмосфера в крепостта «Баба Вида»: възстановки на бойни изкуства, средновековна музика, въоръжения и облекло, дегустация на средновековна кухня, религиозна утвар и др.

8.10.2. Фестивал на античното наследство „Орел на Дунава“ (Свищов)



<http://www.eagleonthedanube.org>

Място на събитието:

Античен римски град „Нове“, амфитеатър на крепостта „Калето“, Исторически музей-Свищов, по улиците на град Свищов.

Време на провеждане:



Месец юни, ежегодно

Достъп:

Вход свободен

Организатори:

Община Свищов, Исторически музей-Свищов и Съвет по туризъм-Свищов.

Представяне:

Фестивалът пресъздава античната история на българските земи край р. Дунав - бит, култура и военни сблъсъци между имперски Рим и племената и народите, населяващи обширни територии (траки, доки, готи). Във фестивала участват реенактори от България, Румъния, Италия, Германия, Полша и др. държави. В програмата на фестивала се включват научни конференции, конкурси. Фестивалът е организиран за първи път през 2008 г. Инициатори на фестивала са групите за исторически възстановки „Първи Италийски легион“ и „I Cohors Thracum CR“ към Съвет по туризъм-Свищов.

8.10.3. Фестивал „Огненият Дунав“ в Тутракан



<http://www.tutrakan-tourism.eu>

Място на събитието:

Крайдунавски парк

Време на провеждане:

Краят на месец юли, ежегодно

Достъп: Свободен

Организатори: Община Тутракан

Представяне:

Това е едно от най-големите летни събития в българската част на р. Дунав. „Огненият Дунав“ е кулминацията на ежегодната седмица на реката, по време на която се състоят най-разнообразни културни и спортни събития. В последния ѝ ден се провежда традиционният "Празник на реката", включващ състезания с рибарски лодки, преплуване на Дунава, детски анимации, надпиване с боза, изложби на открито, кулинарна надпревара за най-вкусната рибена чорба, представления на местните танцови и музикални школи. Всяка година има и нови изненади като каране на скутери, летене с парапланер, туристическо корабче между Тутракан и Олтеница, опера под открито небе. Вечерта кеят става сцена на рок концерти, а след настъпване на нощта в самата



река се провежда светлинно-огненото шоу „Огненият Дунав“, завършващо с впечатляваща заря над потъмнелия Дунав.

8.10.4. Международен античен римски фестивал „НИКЕ - играта и победата“ (Никополис ад Иструм)



<http://www.borbabg.com>

Място на събитието:

Археологически резерват „Никополис ад Иструм“

Време на провеждане:

В средата на месец август, ежегодно

Достъп:

Свободен

Организатори: Община Велико Търново, кметство с. Никюп и Регионален исторически музей-Велико Търново

Представяне:

За първи път фестивалът се организира през 2016 г. В програмата са включени възстановки на римски ритуали, антична мода, пазар на роби, гладиаторски игри, демонстрации на римско и варварско въоръжение и битки от периода на римо-дакийските и римо-готските войни. Традиционният занаятчийски пазар включва: римска кухня, демонстрация на накити и украшения, монетосечене и грънчарство. Участват състави от Румъния, Унгария, България, реконструктори и занаятчии от цяла България, зрители.

8.10.5. Античен фестивал (Русе)

Място на събитието:

Римска крепост „Сексагинта Приста“, ул. Цар Калоян 2

Време на провеждане:

Септември, ежегодно

Достъп: Свободен

Представяне:

За първи път фестивалът се организира през 2012 г. В програмата са включени възстановки на римски ритуали, антична мода, пазар на роби, гладиаторски игри, демонстрации на римско и варварско въоръжение и битки от периода на римо-дакийските и римо-готските войни. Традиционният



занаятчийски пазар включва: римска кухня, демонстрация на накити и украшения, монетосечене и грънчарство. Участват реенактори и занаятчии от цяла България и свободно участие на зрителите.

8.11. Позициониране на движимото културно наследство в Румъния

8.11.1. Крайова - Музеи на Олтения, Крайова, Долж



Местоположение и достъп:

Ул. Мадона Дуду № 14

Работно време за посещения:

Понеделник-неделя, 09:00-17:00 ч.

Обща информация:

Музеят на Олтения е основан през 1915 г. като музей по етнография и античност на Олтения, в сграда, построена през 1905 г. През 1926 г. е учреден раздел по археология. Понастоящем, музеят разполага с 20 колекции, съдържащи общо около 170 000 предмета, включващи нумизматика, медали, мемориални предмети и др. Колекциите съдържат предмети от неолитната епоха, от епохата на металите, на дакската цивилизация с гръцко-римско влияние, предмети на румънското провинциално изкуство.

Нумизматичната колекция включва римските републикански съкровища от Тиклени (Горж), Фъркашеле (Олт), Ишалница и Кърна (Долж), римските имперски съкровища от Бърка, Галичя Маре, Тунари Веки, Съвени, Добридор, Леурда (Горж), Бутойещи (Мехединци). В категорията на съкровищата влизат и римските накити.

Музеят разполага с всички необходими технически градоустройствени съоръжения за оползотворяването им чрез туризъм (мрежи с комунални услуги, интернет, видео наблюдение). Освен това е възможно паркиране в близост до обекта на леки автомобили и автобуси.

Други туристически атракции в близост:



- Конак „Отетелишану“, Бенещи
- Изба „Сегарчя“

Нематериално културно наследство:

- Международен фестивал „Музикална Крайова“
- Международен фестивал „Шекспир“
- Международен фестивал „Елена Теодорини“
- Античен фестивал „Пелендава“
- Дните „Марин Сореску“

8.11.2. Областен музей Олт - Слатина (Olt County Museum in Slatina), Община Слатина, Олт

Местоположение и достъп:

Ул. Ana Ipatescu, 1, Слатина

Работно време за посещения:

10:00-18:00. Събота и неделя 09:00-17:00 ч.

Обща информация:

Музеят е ситуиран в Слатина и е основан през 1952 г. като окръжен музей от няколко частни колекционера, които излагат свои колекции с археология, нумизматика и традиционно изкуство. На 1 май 1952 г. е открит Окръжният музей в Слатина. Колекционерът Джек Флореску организира в собствената си къща две стаи за представяне на колекцията.

Археологически разкопки от неолитните изкуствени хълмове значително обогатяват първоначалните колекции.

Средновековието е представено чрез оръжия, стари книги, орнаменти, нумизматика - монети или парични съкровища, потвърждаващи трайната търговска дейност на значимо място като Слатина.

Колекциите "Модерни времена" включват документи, оръжия, медии, фотографии, декоративно изкуство и подчертават ролята на градското уреждане в процесите на обновяване и национално утвърждаване.



8.11.3. Окръжен музей - Телеорман, Александрия, окръг Телеорман



Местоположение и достъп:

ул. 1848 №1, Александрия

Достъп: Понеделник-петък, 09:00-17:00 ч.

Събота-неделя - затворено

Обща информация:

Окръжният музей в Телеорман е основан по повод стогодишнината на града, през 1934 г. В началото се е помещавал в кметството, след това в Двореца на Културата. През 1952 г. става Музей на историята, а от 1974 г. - окръжен музей. Археологическите колекции включват материали от археологически разкопки, проучвания по повърхността и случайни находки, но и нумизматика. Много премети произхождат от археологически кампании, проведени в Албещи, Дулчанка, Гресиа, Рошиори де Веде.

Туристически атракции в близост:

- Останки от средновековната крепост „Турну”, Турну Мъгуреле;
- Съдебна палата и обществена градина, Турну Магуреле;
- Природен резерват „Балта Сухая” в близост до град Зимничя - специална защитена зона за птиците;
- Изба „Воеводулуй”, в близост до град Зимничя;
- Плажове на Дунав, в близост до Турну Мъгуреле и Зимничя.



8.11.4. Окръжен музей „Теохари Антонеску“, Гюргево, окръг Гюргево



Местоположение и достъп:

Ул. К. Доброджяну Геря № 3, Гюргево

Работно време за посещения:

Вторник-неделя, 09:00-17:00 ч.

Обща информация:

Музеят „Теохари Антонеску“ - Гюргево е основан през 1934 г., носейки наименованието на първия професор по археология от Яш, Теохари Антонеску, родом от Гюргево. От 1981 г. е окръжен музей. Съхранява колекции от археологически предмети - керамика и неолитни идоли, от бронзовата и желязната епоха, дако-римски от III-IV в. пр. Хр., както и предмети от културата Дриду. 13 монетни съкровища - 2 500 златни, сребърни и железни монети, някои от римската епоха, открити в Ойнаку и Извору, също са част от наследството на музея. Той включва други два раздела, „История на паметниците“ и ”Етнография“.

Туристически атракции в близост:

- Природен парк „Комана“;
- Манастир „Комана“;
- Конак „Мармороск-Бланк,, село Адунаци-Копъчени, сграда от 1897 г., исторически паметник;
- Обект Острову лунг-Гостину, специална защитена зона за птици;



- Останки от конака „Щефан Белу”, Гоцинари;
- Останки от средновековна крепост в Гюргево;
- Плажове по Дунав, в близост до Гюргево.

8.11.5. Музей „Долен Дунав“, Кълъраш, окръг Кълъраш



Местоположение и достъп:

Ул. Прогресулуй №4, Кълъраш

Достъп през центъра на града, срещу южното крило на Окръжен съвет

Работно време за посещения:

Понеделник-неделя, 10:00-18:00 ч.

Информация: Website:

www.mdjcalarasi.ro

Обща информация:

Музеят „Долен Дунав” - Кълъраш е учреден през 1950 г. и се помещава в сграда - исторически паметник, изградена през XIX в., намираща се на ул. Прогресулуй №4. Музеят е структуриран в няколко раздела - археология, изкуство и етнография. Археологическата колекция е съставена от праисторически материали, но и от материали от римската епоха - антропоморфна пластика, керамични съдове, кандила, метални предмети, много от тях от византийската крепост „Пъкуюл луи Соаре”, Сучидава - Извоареле.

От юни 2012 г. в сградата на Окръжен съвет - Кълъраш е изложена колекция с изключително ценни предмети - монети, златни и сребърни накити, датиращи от праистория до късна Античност.

Туристически атракции в близост:

- Останките от византийска крепост, на остров „Пъкуюл луи Соаре”, Община Остров
- Църква на бившия манастир „Негойещи” (XVII в.)
- Църквата на бившия манастир „Плътърещи” (XVII в.)



8.11.6. Музей на цивилизацията „Гумелница“, Олтеница, окръг Кълъраш



Местоположение и достъп:

Ул. Арджешулуй №101, Олтеница
В близост до кметството на Община
Олтеница.

Работно време за посещения:

Понеделник-петък, 08:00-16:00 ч.

Website: www.muzeulgumelnita.ro

Обща информация:

Музеят на цивилизацията „Гумелница“ - Олтеница е основан през 1957 г. и се намира на ул. Арджешулу №101, в историческа сграда, построена 1925 г. Освен енеолитните археологически материали (инструменти от еленови рога, кремъчни и каменни оръдия на труда, керамични съдове за общо ползване или антропоморфни и зооморфни такива), музеят съхранява предмети, датиращи от I хилядолетие пр. Хр. - монетни съкровища или бижута от ценни метали, като тези от Колибаши и Кирноджи. Музейните колекции включват над 15 500 археологически или нумизматични предмета. В писмените извори от IV в. пр. Хр., в близост се упоменава крепостта Дафнес.

Туристически атракции в близост:

- Останки от византийска крепост, на остров „Пъкуюл луи Соаре“, Община Остров
- Църква на бившия манастир „Негойещи“ (XVII в.)
- Църквата на бившия манастир „Плътърещи“ (XVII в.)



8.12. Позициониране на движимото културно наследство в България

8.12.1. Регионален исторически музей - Видин



Местоположение и достъп:

3700 Видин

ул. „Цар Симеон Велики“ №13

Музей „Конака“

ул. „Общинска“ №2

Работно време за посещения:

9:00-12:00 ч.

14:00-17:00 ч.

почивен ден - неделя

Информация:

тел.: + 359 94 601707 (уредници)

тел. + 359 601713 (Музей „Конака“)

e-mail: museumvd@mail.bg

web: museum-vidin.domino.bg

Обща информация:

Историческият музей е един от най-старите научни и културни институти във Видин с общоисторически профил: Археология (с раздели „Праистория“, „Античност“ и „Средновековие“). Богатата експозиция на отдела е разположена в основно реставрираната сграда на Конака (1977 г.). Нумизматичният фонд наброява над 30 хиляди монети. Етнографската експозиция се намира в музея „Кръстатата казарма“ от 1969 г. Експозицията „Българските земи XV-XIX в.“ е разположена в Конака. Музейните фондове съхраняват над 63 хиляди експоната.

В сградата на музей „Конака“ е подредена музейната експозиция „Археология“, раздел „Античност“.

Античният раздел е представен с богати и разнообразни колекции на предмети от големите римски градове Рациария (с. Арчар), Бонония (Видин) и римския кастел Кастра Мартис (гр. Кула). Тук се съхраняват значителен брой произведения на каменната пластика - богато украсени римски саркофази, надгробни и оброчни плочи, статуи, сред които се откроява прочутата мраморна статуя „Почиващия Херакъл“ (II в., с. Арчар).

Изобилието от антични колекции на керамични съдове, глинени лампи, ювелирни произведения и предмети на бита се допълва и от богато представените в експозицията находки от римски републикански и



императорски монети. Към археологическото богатство на римската епоха се прибавя и оригиналната подова мозайка, намерена в крайградска вила до Рациария (III в.).

Музеят и Общината работят много добре с туроператорите, които организират круизни пътувания от Западна Европа по р. Дунав, което осигурява значителен прилив на туристи и голяма популярност на крепостта „Баба Вида“.

Община Видин и РИМ-Видин активно участват в проекти, свързани с опазване и популяризиране на културно-историческото наследство на региона, включително и римското такова.

В момента се реализира проект за реставрация и адаптация на турски склад, разположен срещу средновековната крепост, в епиграфски център, който ще експонира основно обекти от римската епоха.

Налице е проектна готовност за мащабна реставрация и социализация на крепостта „Баба Вида“, част от крепостната стена и порти.

Общината участва и в трансгранични проекти, свързани с културното наследство по р. Дунав.

Необходимо е да се поддържа хармонична връзка между музеите и културния туризъм от гледна точка на инфраструктурата, качеството на колекциите и атрактивността на тяхното представяне, информационните и комуникационните системи, образователните функции на музея, персонала и връзката му с туристите и експонатите. Важно е правилното маркетингово и разработване на единна рекламна стратегия за цялостната визия за туризма в дадена административна единица. РИМ-Видин работи активно за дигитализирането на културно-историческото наследство - движимо и недвижимо, както и за популяризирането му чрез съвременни методи и технологии.

Туристически атракции в близост:

- Крепост „Баба Вида“
- „Стамбол Капия“ - Видин
- Етнографски музей - Видин
- Катедрален храм „Св. Вмчк Димитър Солунски“
- Джамия на Осман Пазвантоглу - Видин
- Синагога - Видин
- Крайдунавски парк - Видин
- Турска поща
- Алботински манастир
- О-в Филурдин - с. Флорентин



- Защитена зона „Тимок“
- Защитена зона „Ново село“
- Природен резерват „Връшка чука“



Мраморен саркофаг
„Дунавски тип“ от Рациария

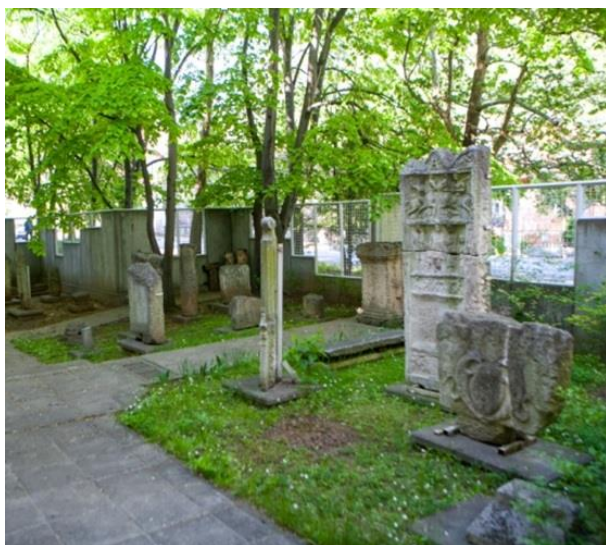


Надгробна каменна стела от
с.Грамада, издигната от
Виктор Мерузин и съпругата
му



Полихромна мозайка от
Рациария от времето на
Северите

8.12.2. Регионален исторически музей - Враца



Местоположение и достъп:

гр. Враца

площад „Христо Ботев“ №2

Работно време за посещения:

Понеделник-петък: 9:00-17:30 ч.

(непрекъснато)

Почивни и празнични дни: 9:00-12:00

ч.; 13:00-17:30

12:00-13:00 ч. (предварителни
заявки)

Информация: тел.: + 359 92 62 44 51

web: www.vratsamuseum.com

Обща информация:

През 2000 г. Историческият музей с художествена галерия е превърнат в Регионален исторически музей.

Експозиция „Археология“

Експозиция „Археология“ е разположена в залите „Праистория“, „Античност“, „Средновековие“, „Тракийски съкровища“, „Рогозенско съкровище“ и Лapidариум. Зала „Античност“ съдържа артефакти от римската и ранновизантийската епохи (I-VI в.). Забележителни експонати са бронзова римска диплома, култов глинен съд, колекция каменна пластика, бронзови медицински инструменти и костен амулет. В експозицията са изложени:



керамична посуда, селскостопански и занаятчийски инструментариум, оръжия, а снимковият материал акцентира върху по-важните археологически обекти.

Експозиция „Лapidариум“

Лapidариумът е изграден през 2000 г. като експозиция на открито, която е приобщена и неразривно свързана с останалите експозиции в централната сграда на РИМ-Враца. В Лapidариума са експонирани четирицветната мозайка от с. Галатин, архитектурни детайли, надгробни ари и епиграфски паметници от римската епоха, късната Античност и българското Средновековие.

РИМ-Враца работи активно с общинските администрации и съвместно реализират няколко проекта за опазване на културното наследство в региона, като пример за такъв античен обект е „Калето“ в Мездра.

Положителен аспект в работата на музея е максималното отваряне и включването на посетителя в проучвателните дейности, организирането на различни тематични фестивали, които допринасят изключително много за популяризирането на материалното и нематериалното културно наследство и за неговото по-дълбоко разбиране и интерпретиране.

Положителна практика на музея е да самофинсира част от разкопките чрез археологически туризъм.

Необходимо е да се поддържа хармонична връзка между музеите и културният туризъм от гледна точка на инфраструктурата, качеството на колекциите и атрактивността на тяхното представяне, информационната и комуникационна системи, образователните функции на музея, персонала и връзката му с туристите и експонатите. Важно е правилното маркетингово и разработване на единна рекламна стратегия за цялостната визия за туризма в дадена административна единица.

РИМ-Враца работи активно за дигитализирането на културното наследство - движимо и недвижимо, както и за популяризирането му чрез съвременни методи и технологии.

Туристически атракции в близост:

- Антична крепост „Августа“, с. Хърлец, Козлодуй;
- Крепост „Камъка“, гр. Оряхово;
- Пещера „Леденика“;
- Етнографско-възрожденски комплекс „Св. Софроний Врачански“;
- Мемориален комплекс „Ботев път“;
- Природен парк „Врачански Балкан“;



Изглед от експозицията



Римска военна диплома - 236



Каменна пластика

г.

8.12.3. Регионален исторически музей - Монтана



Местоположение и достъп:

3400 Монтана

ул. „Граф Игнатиев“ №3

Работно време за посещения:

Понеделник-събота; 08:00-12:00 ч.;
13:00-17:00 ч.

Информация:

тел.: + 359 96 30 54 89

e-mail: bgmontanamuseum@abv.bg

web: montana-museum.weebly.com

Обща информация:

Историческият музей в гр. Монтана е създаден през 1953 г. Културни ценности, притежание на музея, са показани в Експозиционната зала, Михайловата къща, археологическата експозиция Лапидариум и Античната крепост. Музеят притежава над 50 000 музейни предмети. Сред тях са голяма колекция от епиграфски паметници - „каменната книга“ за историята на Антична Монтана, копие на Якимовското съкровище, средновековно сребърно съкровище, златни накити, колекции от икони, старопечатни книги, Чипровски килими, историческо оръжие и др.

Лапидариум:

Археологическата експозиция на епиграфски паметници от римската епоха е разположена в района на Античния град Монтана, върху площ от 700 кв.м, в парковата среда на Попската градина.

РИМ-Монтана работи активно с общинските администрации и съвместно реализират няколко проекта за опазване на културното наследство в региона, като пример за такъв античен обект е крепостта „Монтанезиум“ в Монтана.

Положителен аспект в работата на музея е максималното отваряне и включването на посетителя в проучвателните дейности, организирането на



различни тематични фестивали, които допринасят изключително много за популяризирането на материалното и нематериалното културно наследство и за неговото по-дълбоко разбиране и интерперетиране.

Туристически атракции в близост:

- Античната крепост се намира на височината “Калето” или “Градището” в югозападния край на Монтана, на около 40 м над нивото на града;
- Михайлова къща е най-старият запазен паметник в архитектурно-строително отношение на територията на гр. Монтана. В къщата е подредена етнографската експозиция “В света на баба и дядо”, която представя градския и селски бит от края на XIX и началото на XX в. Запазен е и кът на патрона;
- Православния храм „Св.св. Кирил и Методий“;
- Влакова композиция.



Надгробна каменна стела



Каменна стела „DEANAE“



Якимовско съкровище - сребро с позлата, I век пр. Хр.

8.12.4. Регионален исторически музей - Плевен



Местоположение и достъп:

5800 Плевен

ул. „Стоян Заимов” № 3

Работно време за посещения:

Зимно: (от 1 ноември-31 март) 09:00-12:00 ч.; 12:30-17:30 ч.

Лятно: (от 1 април-31 октомври) 09:30-12:00 ч.; 12:30-18:00 ч. Почивен ден: неделя

Информация:

тел.: + 359 64 823 502 (Екскурзоводи)

e-mail: plevnemuseum@dir.bg

web: <http://rim-pleven.com>

Обща информация:

Сградата на Регионалния исторически музей е архитектурен паметник.



Експозицията му е една от най-богатите в България. Разположена е в 24 зали и включва над 6000 музейни ценности. По профил музея е общоисторически с природонаучен отдел. В структурата му са включени следните основни специализирани направления и обслужващи звена: Археология; История на България XV-XIX в.; Нова и най-нова история; Етнография; Природа.

Експозицията на направление „Археология“ показва историческото развитие на територията на Плевенска област за времето от 50-45 хил. години преди Хр. до края на XIV в. сл. Хр.

Зала „Античност“

Експонирани са паметници, разкрити в римския град „Улпия Ескус“ край с. Гиген, в късноримската и ранновизантийска крепост „Сторгозия“ край Плевен: архитектурни детайли, многоцветни подови мозайки, скулптура и бронзови пластики на божества от гръко-римския пантеон, предмети на бита, златни украшения.

В Лапидариума на музея са изложени находки и каменни паметници, открити при разкопките на античния град „Улпия Ескус“ и крепостта „Сторгозия“.

РИМ-Плевен работи активно с областната и общинските администрации при изготвянето и реализирането на проекти за опазване и популяризиране на културното наследство на територията. Успешно реализиран е такъв проект в Белене, където много добре е реставрирана и експонирана разкритата част от античната пътна станция „Димум“. Разработени са проекти за „Улпия Ескус“ до с. Гиген и „Ад Путеа“ до с. Рибен.

В РИМ-Плевен всяка година се организират и провеждат практически занятия с ученици, като предлаганите занимания спомагат за изграждане на уважение към традициите на родния край и историческата памет.

РИМ-Плевен участва методично в провеждането на археологически разкопки.

Предстои разработването на проекти за дигитализирането на културното наследство - движимо и недвижимо, както и популяризирането му чрез съвременни методи и технологии.

Музеят има активна издателска дейност, което е важно за популяризирането на културно-историческото наследство.

Туристически атракции в близост:

- Останките от крепостта „Сторгозия“ се намират в очертанията на защитената местност парк „Кайлъка“. От крепостта са запазени и реставрирани



укрепителната система, раннохристиянска базилика, втората по големина след царската базилика в Плиска, хореум

- Скобелев парк, Военноисторически музей
- Панорама „Плевенска епопея 1877 г.“, единствена по рода си на Балканския полуостров
- Къща-музей „Цар Освободител Александър II“, където е посрещнат руския император
- Параклис-мавзолей „Св. Георги Победоносец“, издигнат в памет на чуждите бойци, дали живота си за Освобождението на България
- Мавзолей в с. Гривица, посветен на жертвата на румънските воители за българската свобода. Тук има и мемориален парк и музеен кът, свързани с участието на румънската армия в Освободителната война
- Парк „Кайлъка“ е място, отличаващо се с богата и разнообразна флора и фауна, където се срещат уникални за България и Балканския полуостров растения, а много от птиците и бозайниците са включени в Червената книга на България. В парк „Кайлъка“ се намира и първият в България Музей на виното
- Каньон на река Чернелка, обявен за природна забележителност, изградена еко пътека, разкриваща пред погледа на посетителите пъстра палитра от животински и растителни видове и природни феномени



Фриз-архитрав от северозападния ъгъл на площада и храма на Юнона



Архитектурен елемент - фрагмент от парапета (пано-медальон) на втория етаж на гражданската базилика от Улпия Ескус



Фрагмент от оригинална римска мозайка от Улпия Ескус

8.12.5. Регионален исторически музей - Велико Търново



Местоположение и достъп:

5000 град Велико Търново,
ул. „Никола Пиколо“, № 6

Работно време за посещения:

Април-октомври: 9:00-18:00 ч.;
Ноември-март: 9:30-17:30 ч.



Информация: тел.: + 359 62 682 511
заявки: + 359 885 144 304
e-mail: rimvt@abv.bg
web: <http://museumvt.com>

Обща информация:

Археологическият музей, в който е представена експозицията „Търновград - столица на България XII-XIV век“, се намира западно от площад „Съединение“. Изложените в нея археологически паметници илюстрират хилядолетната история и култура на Великотърновския регион, като акцентът е поставен върху периода, когато градът е столица на българската средновековна държава.

В първа зала са експонирани керамични съдове, оръдия на труда, оръжие, идолна пластика и др., които в хронологически ред представят развитието на поселищния живот в региона през най-дълбоката древност.

През античната епоха на територията на сегашния Великотърновски регион се обособяват няколко големи градски, военноадминистративни и икономически центъра. Експозицията във втора зала илюстрира тяхната история и мястото им в културно-историческото наследство на България. Чрез оригинален веществен материал и фотоси са представени различни аспекти на материалната култура на големия градски център Никополис ад Иструм, римския военен лагер Нове, центровете за производство на художествена, битова и строителна керамика при Павликени, Бутово, Хотница, Бяла черква, тържищата Перитензиум и Дискодуратере, ранновизантийския град, разположен на хълмовете Царевец и Момина крепост.

Най-впечатляващи сред експонираните паметници са: колекцията от керамични съдове и калъпи от II-IV в.; оброчни плочки с изображения на древногръцки, тракийски и римски божества; бронзова пластика; геми и камеи изработени от скъпоценни и полускъпоценни камъни; накити и др.

РИМ-Велико Търново участва много активно в развитието на културен туризъм за областта чрез използването на атрактивни и иновативни средства, отлично партнирайки си с местните власти и участвайки в множество проекти, свързани както с консервация, реставрация и социализация на недвижимото културно наследство, така и с дигитализация и популяризиране чрез съвременни методи и на движимото културно наследство.

Музеят и културното наследство на територията са добре менажирани и маркетингирани, има осигурен голям туристическия поток. Предлагащото на информацията е атрактивно. Работи се с особено внимание с децата.



Туристически атракции в близост:

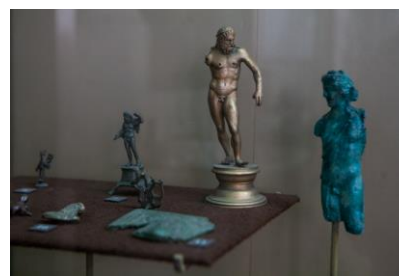
- Археологически резерват „Никополис ад Иструм“
- Архитектурно-музеен резерват „Царевец“
- Архитектурно-музеен резерват „Трапезица“
- Мултимедиен посетителски център „Царевград Търнов“. В него под формата на скулптури и стенописи са представени исторически личности и паметни събития от периода на Второто българско царство.
- Църква „Св. 40 Мъченици“
- Музей „Затвор“
- Исторически музей - гр. Килифарево
- Етнографски комплекс „Осенарска река“



Изглед от Лапидариума



Римски статуи (Асклепий от Никополис ад Иструм), колони и постаменти



Бронзови статуетки

8.12.6. Регионален исторически музей - Русе



Местоположение и достъп:

Гр. Русе,
пл. „Александър Батенберг“ №3

Работно време за посещения:

9:00-18:00 ч., без почивен ден

Информация:

тел.: + 359 82 830 996

e-mail:

web: www.museumruse.com

Обща информация:

Регионалният исторически музей в Русе осъществява своята културна дейност

на територията на областите Русе, Разград и Силистра. Сега Регионален исторически музей-Русе представя седем експозиции, от които три на открито - Римска крепост „Сексагинта Приста“, Ивановски скални църкви и Средновековен град Червен. Той се помещава в Двореца „Батенберг“ и има



фонд с над 130 000 ценности, между които е и копие на Боровското тракийско съкровище от IV в. пр. Хр.

Фондът на отдел „Археология“ наброява близо 70 000 предмета, които представят най-важните черти в облика на материалната и духовна култура на Русенския край до края на XIV в. Сред тях са: енеолитна идолна пластика и керамика, тракийското сребърно съкровище от Борово, тракийски накити, колекция от тракийски шлемове, предмети на бита и въоръжение от римската епоха, накити от периода на Първото българско царство (VII-XI в.), сребърно съкровище от с. Баниска (XIII в.), релефни керамични икони от Червен (XIV в.), стенописи от средновековни скални манастири, много колективни монетни находки и др.

Повечето от съхраняваните в отдела експонати произхождат от археологически разкопки, началото на които е поставено през 1904 г. Проучени са голям брой значими обекти, сред които се открояват Русенската селищна могила, неолитното селище при с. Копривец, тракийските могилни некрополи край Борово и Брестовица, античната гробница-мавзолей при с. Бабово, римските кастели Ятрус и Сексагинта Приста, античният некропол при с. Пейчиново, ранносредновековните некрополи при Николово, Красен, Табачка, Тръстеник, ранносредновековното укрепено селище при с. Стърмен, средновековният град Червен, скалният манастир „Св. Архангел Михаил“ при с. Иваново и много други. Някои от тези обекти се проучват десетилетия и са определящи за развитието на българската археологическа наука.

Експозиция „Сексагинта Приста и Ятрус“

Зали „Сексагинта приста“ и „Ятрус“ (етаж 2)

Постоянната археологическа експозиция „Сексагинта Приста и Ятрус“ е разгърната в две зали, носещи имената на две от римските крепости в днешния русенски регион.

Първата зала тематично обхваща периода на тракийската и ранноримската епоха. Представени са уникални за българските земи находки, отразяващи вярата в задгробния живот на древните траки, тяхното всекидневие и въоръжение. Впечатляват златните накити от могилите при Копривец и Исперих, колективната находка от шлемове от Юделник, находките от ямното светилище в Русе. Римският период е представен чрез образци на малката бронзова пластика, оброчни плочи, предмети от всекидневието.

Втората зала обхваща времето на късната Античност и Първото българско царство. Експонатите разкриват езически култове и живота на ранните християни. Показан е късноримски кавалерийски шлем, единствен у нас, златното съкровище от Малък Преславец, уникално въоръжение на



прабългарски воин от Красен и най-ранният запазен надпис в света, написан на кирилица.

Изложба „Всекидневният живот на римския легионер на Долен Дунав“ Зала „Княз Александър I“

Изложбата „Всекидневният живот на римския легионер на Долен Дунав“ се реализира във връзка с провеждането на XXII-ри Международен Лимес Конгрес, посветен на границите на Римската империя, на който Русе бе домакин през септември 2012 г.

Акценти в изложбата са главите на римските императори Каракала и Гордиан III; оръжие от Битката на император Деций при Абритус (днес Разград) през 251 г.; награди в римската армия; качествена римска керамика - Тера сигилата, произвеждана основно в западните римски провинции (главно Италия и Галия); уникален бронзов декрет, издаден от името на римския император Лициний I (308-324 г.).

РИМ-Русе и неговите филиали са едни от най-атрактивните музеи в България, благодарение на политиката на директора проф. д-р Николай Ненов „да стигнат до хората, вместо да ги чакат те да дойдат при тях“ и „излизането от традиционното разбиране за музея като сграда и превръщането му в общност, която съхранява наследството и го свързва с настоящето“.

Организираните експозиции и изложби са подготвени по съвременните тенденции в музеологията, „хуманни“, експресивни и интерактивни. Търсено е участието на самия посетител, който не просто разглежда, но и открива и изследва в музея, става съпричастен.

В музея се организират множество инициативи из всички обекти: представления, концерти, исторически възстановки, панаири на античните занаяти, които водят нови групи от посетители. Музеят привлича и най-малките посетители - децата, с предлагани интерактивни занимания в залите и най-възрастните - пенсионерите.

РИМ-Русе участва в и е инициатор на множество проекти - за консервация, за реставрация на недвижими културни ценности (реставрирана е по-голямата част от сградния фонд на музея), за съвременни методи на документиране, като съвместният проект с археологическия музей в Констанца, за популяризиране на римското културно-историческо наследство по долното течение на Дунав, чрез който археологическите обекти са заснети с дрон и на най-значимите обекти и артефакти са направени видео клипове, виртуални модели и триизмерни макети.

Музеят участва и се представя на множество туристически борси и работи активно с туроператорите, осигуряващи посетители от круизния



туризъм по р. Дунав.

Управлението на музея и неговият маркетинг са иновативни и много успешни.

РИМ-Русе е единственият музей в българската част по р. Дунав, който активно и целенасочено се занимава с обектите на Римския лимес като система, не само чрез археологически проучвания, но и чрез тяхното широко популяризиране.

Туристически атракции в близост:

- Крепост „Сексагинта Приста“ - в буквален превод името ѝ означава „Пристанище на 60-те кораба“. Днес на брега на Дунав, сред останките от славната римска крепост, е уредена експозиция на открито „Сексагинта Приста“, част от Регионалния исторически музей
- Крепостна порта „Кюнту Капу“ и крепостен форт на хълма Левента, в който днес се помещава винарска изба с ресторант
- Сред великолепните русенски образци на европейския стил са Доходното здание, дворецът „Батенберг“, Дом Канети и др., благодарение на които Русе с право се слави като „Малката Виена“
- „Къщата на Калиопа“ - представя градския бит на русенци от края на XIX и началото на XX в.
- Музей „Баба Тонка“ - показани са любопитни експонати, свързани с борбите за освобождение на България от османско владичество
- Уникален за България Музей на транспорта, разположен в сградата на първата българска железопътна гара
- Екомузей с аквариум в Русе - посетителите могат да разгледат многообразието на животинските видове и защитените територии по поречието на Дунав
- Природен парк „Русенски Лом“, който освен досег с природата дава възможност за докосване и до неоченими по стойност исторически ценности - Ивановските скални църкви, крепостта Червен
- Река Дунав предлага безброй възможности за водни забавления, а парковете „Приста“ и „Липник“, разположени близо до града, са приятно място за отдих



Архитектурен елемент -
капител, част от миларна
колона



Късноантичен кавалерийски
шлем



Монетно съкровище

8.12.7. Регионален исторически музей - Силистра



Местоположение и достъп:

РИМ Силистра

7500 Силистра,

Ул. „Г.С.Раковски“ №24

Археологически музей

7500 Силистра,

Ул. Симеон Велики“ №74

Работно време за посещения:

Май-октомври

От вторник до събота - 09:30-12:00
ч., 12:30-17:00 ч.

Почивен ден - неделя и понеделник
октомври - май

От понеделник до петък - 09:30-12:00
ч., 12:30-17:00 ч.

Почивен ден - събота и неделя

Информация:

тел.: + 359 86 820 388

e-mail: museumsilistra@abv.bg

web: www.museumsilistra.com

Обща информация:

Археологическият музей в Силистра се помещава в сграда, построена в периода 1923-1924 г., като клон на Румънската национална банка в града. От 1990 г. тук са изложени археологическите експозиции на Исторически музей-Силистра. Експозициите заемат площ от 400 кв.м и включват предмети от праисторическата, античната и средновековната епоха.

Сред най-ценните експонати са римски каменен слънчев часовник (най-впечатляващият, откриван досега по българските земи), златен пръстен от III



в., колона с името на хан Омуртаг, печати на български и византийски владетели, златни накити от времето на крепостта Дръстър и др.

Музеят развива активна научноизследователска, експозиционна и образователно-възпитателна и популяризаторска дейност, като броят на публикациите на проф. д.и.н. Георги Атанасов - завеждащ отдел „Археология“, е впечатляващ.

Все още недостатъчно разгърнат е потенциала на Римската гробница - уникална със своите стенописи, с изключителна културна стойност. В момента се изготвя проект за нейната консервация, реставрация и по-добро експониране.

Туристически атракции в близост:

- Археологически резерват „Дуросторум - Дръстър - Силистра“. Първите сведения датират от II в. сл. Хр. Посетителите имат възможност да видят останките на римска градска вила от II-IV в., епископски дворец и базилика от края на IV-VI в. Най-добре съхраненият късноримски паметник от Дуросторум е римската гробница със стенописи от средата на IV в. сл. Хр.

- Исторически музей в Силистра - включва археологическа и етнографска сбирка, както и няколко други културни обекта. В археологическата експозиция са изложени уникални експонати като римски каменен слънчев часовник, римски спортен шлем-маска с изобразени грифони, гробни находки, колесница на знатен римски магистрат от края на III в., колона с името на хан Омуртаг, една от най-големите колекции от средновековни кръстове от X-XIII в. и др.

- Част от музейните обекти в Силистра е и единствената напълно съхранена в интериор и екстериор крепост от османската епоха в България - турският форт „Абдул Меджиди“ (Меджиди табия), построен в средата на XIX в. в навечерието на Кримската война

- На около 10 км югоизточно от Силистра се намира тракийски скален култов комплекс, който включва 4 скални светилища, а югоизточно от града са разположени най-рано датираният скални манастири в българските земи

- Биосферен резерват край с. Сребърна, заемащ площ от 600 ха на 2 км южно от река Дунав. В границите на резервата попадат езерото Сребърна и териториите край него



Бронзова апликация, детайл от украса на римска колесница, Дуросторум



Бронзова (лампа)



Бронзови статуетки на Херакъл и Меркурий

8.12.8. Исторически музей - Свищов



Местоположение и достъп:

Археологическа експозиция
град Свищов

ул. „Д. Шишманов“ №10

Работно време за посещения:

Понеделник-петък: 8:30-17:00 ч.

събота и неделя: по заявка

Информация:

тел.: + 359 631 60467

e-mail: novae@abv.bg

web: istoricheskimuzei-svishtov.com

Обща информация:

Археологическа експозиция е разположена в къщата на бележития свищовлия Димитър Начович и е посветена само на римския военен лагер и ранновизантийския град Нова.

Изградена на тематичен и хронологичен принцип, експозицията дава представа както за обхвата на римската експанзия и уеднаквяването на бита и културата в различните провинции на империята, така и за характерни местни особености. Прегледните планове и компютърни възстановки на най-важните сгради в лагера и късноантичния град - Принципията (Щабът на легиона), Валетудинариума (Военната болница), Скамнум трибунорум (Офицерските жилища), Епископската базилика и градска вила, помагат на посетителя в голяма степен да добие необходимата представа за тяхното устройство и вид през I-VI в. В една от залите е отделено специално внимание на богатите колекции на музея от игли за коса и шев, костени и бронзови украшения, дребна бронзова пластика и монети.

Музеят има няколко филиала с различна тематика. Съвременен посетителски център с експозиция е изграден в непосредствена близост до



разкопките на античния град „Нове“.

Археологическите проучвания са системни, извършвани от български и чуждестранни екипи със съвременни методи. Има потенциал в опазването и социализирането на новоразкритите структури, така че да се получи голям археологически комплекс, показващ археологическото и историческо богатство на римския легионен лагер.

„Нове“ е домакин на най-големия в България реенакторски фестивал на античното наследство „Орел на Дунава“. Фестивалът пресъздава античната история - бит, култура и военни сблъсъци между имперския Рим и племената и народите от познатия свят (траки, даки, готи). Съдържа богата културна програма и е форум за среща на любителите на Античността от различни краища на България и Европа.

Туристически атракции в близост:

- Римският кастил „Нове“ е най-добре запазеният римски военен лагер на територията на днешна България. Днес останките от някогашния град се намират източно от Свищов
- Почти в центъра на Свищов са и останките от крепостта „Калето“. Археологическите проучвания показват, че е построена в периода XIII-XIV в. Наблизо са открити и останки от по-стара крепостна стена, датирана след IV в. сл. Хр.
- Къща-музей „Алеко Константинов“, български белетрист и общественик, основоположник на организираното туристическо движение в България
- В Свищов може да се види и един от шедъоврите на българския строител и архитект Колю Фичето - църквата „Св. Троица“, чиято сграда е образец на българската възрожденска архитектура



Разкопки „Нове“



Керамични съдове



Мраморни статуетки



8.12.9. Исторически музей - Лом



Местоположение и достъп:

3600 Лом,

Ул. „Еремия Българов“ №6

Работно време за посещения:

8:30-12:30 ч., 13:00-17:00 ч.

Информация:

тел.: + 359 971 66069

e-mail: muzei_lom@abv.bg

web: <http://muzei.lom.bg>

Обща информация:

Историческият музей в гр. Лом е основан през 1925 г. като Ломско археологическо дружество „Алмус“ с музей. В момента музея има следните отдели: „Археология“, „България XV-XIX в.“, „Нова и най-нова история“, „Етнография“ и „Художествен“.

В отдел „Археология“ са представени артефакти от праисторията, Античността и Средновековието. Изключително богати са и неговите нумизматични колекции. Любопитно допълнение към него е колекцията от палеонтологични находки.

Особено важен акцент са материалите от къснобронзовия некропол, открит при с. Орсоя, които дават представа за културните контакти и взаимодействия на населението от Долен Дунав с народите от Крит и Микена.

Най-представителните паметници от Античността са открити в градовете-крепости Рациария и Алмус. Много от тях са с изключителна художествена стойност. Към този период се числят и представените в музейния Лапидариум епиграфски паметници, които съобщават ценни данни за античното минало на Ломския край.

Туристически атракции в близост:

- Римска крепост „Алмус“, останки от която могат да бъдат разгледани днес благодарение на археологическите проучвания
- В Лом могат да бъдат разгледани 57 сгради, обявени за архитектурни паметници на културата, дело на австрийски, белгийски, немски и унгарски архитекти, в стил късен сецесион и псевдобарок, изградени през XIX в., когато Лом се превръща в главно експортно пристанище за Виена
- Културното наследство на региона се допълва от останки от Римската империя край с. Станево, къснобронзов некропол в землището на село Орсоя
- Останки от ранносредновековно дървено-землено укрепление, известно



като Аспарухов вал, смятано за част от отбранителната система на Първата българска държава

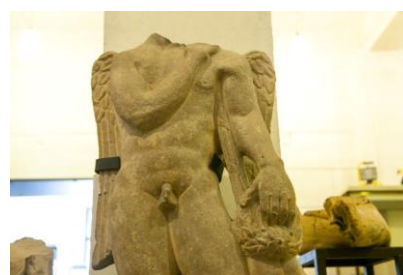
- Защитената зона Орсойско блато (Рибарници Орсоя), обитавана от над 1100 животински вида. Към момента в блатото са установени 163 вида птици, като от тях с международно значение, както и други редки и застрашени от изчезване видове, вписани в Червената книга на България
- Етнографска експозиция в къщата на възрожденеца Димитър П. Гинин, включваща традиционни национални костюми и обреден реквизит от зимни, пролетни и летни обреди и обичаи



Камненни елементи и фрагмент римска глава



Фрагмент от от антична карта на римската империя Tabula Peutingeriana



Римска статуя

8.12.10. Исторически музей - Оряхово



Местоположение и достъп:

3300 Оряхово,

ул. „Васил Левски“ № 13

Работно време за посещения:

9:00-17:00 ч.

Информация:

тел.: + 359 9171 2467

e-mail: museum_oriahovo@abv.bg

Обща информация:

Създаден през 1939 г. от Никола Коцев, днес Историческият музей притежава фонд от над 4 500 експоната. Уникални по своя характер са статуята „Добрият пастир“ и Каменен кръст от IV в. - прекрасни образци на раннохристиянското изкуство. Статуята „Добрият пастир“ участва в две международни изложби, организирани в Рим и Брюксел. Музеят се помещава в къщата на възрожденския деец Филип Симидов, декларирана за паметник на културата. Представлява двуетажна градска сграда, построена в края на XIX в.



в стил късен барок. Уредени за посещение са три зали. От тях две са с постоянни експозиции - „Археология“ и „Възраждане“. В третата зала се разполагат временни изложби на различни теми.

Туристически атракции в близост:

- Антични крепости „Вариана“ и „Валериана“
- Средновековна крепост „Камъка“, от която днес може да бъде видяна правоъгълна двуетажна кула от времето на Второто българско царство
- Реките Скът и Огоста, както и Дунав предлагат възможности за риболов, а предимно равнинният релеф на региона е подходящ за дълги разходки сред природата
- В границите на Община Оряхово се намират защитени по Натура 2000 зони - с. Остров, Островска степ-Вадин и р. Огоста.



Изглед от Лapidариума



Раннохристиянският
мраморен кръст



Битова керамика

8.12.11. Исторически музей - Тутракан



Местоположение и достъп:

7600 Тутракан,
площад „Суворов“ №1

Работно време за посещения:

Понеделник-петък: 8:00-12:00 ч.;
13:00-17:00 ч.

събота и неделя: 9:00-16:00 ч.

Информация:

тел.: + 359 866 61235;

Заявка за групово посещение:

+ 359 866 61345; + 359 866 60352

e-mail: tutrakanmuseum@abv.bg

web: www.museumtutrakan.com

Обща информация:

Исторически музей-Тутракан е открит през 1993 г. в „Теодоровата къща“. Експозицията на Исторически музей-Тутракан проследява почти 20-



вековна история на града.

В археологическата експозиция са изложени находки от V-то хилядолетие пр. Н. е., тракийска керамика, експонати от Античната крепост „Трансмариска“. Музеят разполага и с уникална иконна експозиция от възрожденски икони от Тутраканската духовна околия и снети от църковна употреба старопечатни книги и църковна утвар. Иконите са дело на майстори зографи от Тревненската живописна школа.

В Лapidариума са експонирани римска надгробна стела от II в. и археологически находки; колоната, поставена в чест на посещението на Султан Махмуд II в града през 1837 г.; паметната плоча, поставена през 1957 г. в чест на освободителя на Тутракан - ген.майор Ал. В. Суворов през 1773 г.

Музеят е много активен в участието в проекти за опазване и популяризиране на културното наследство на региона, благодарение на което наскоро е реализиран мащабен проект за консервация, реставрация и социализация на северната крепостна стена на „Трансмариска“, четири къщи и улица в „Рибарската махала“. Има намерение за подготовка на такъв и за Военните гробища. Музеят е приключил успешно проект за дигитализиране на културното наследство на областта. Има активна проучвателна дейност.

Туристически атракции в близост:

- Античен град „Трансмариска“. Запазената северна стена може да се види в Дунавския парк в Тутракан, а южната крепостна стена се намира между улиците „Крепостта“ и „Петър Берон“
- Архитектурен ансамбъл „Рибарска махала“, който е съхранил автентичния вид на рибарско селище и е паметник на културата от национално значение с висока степен на автентичност. Разположен е в североизточната част на града
- Етнографски музей „Дунавски риболов и лодкостроене“ е открит през 1974 г. и е единствен в страните по поречието на р. Дунав. Създаден е, за да съхрани богатата материална и духовна култура, обществено устройство и бит на българите от крайдунавските рибарски селища. Един от 100-те национални туристически обекта
- Защитена местност „Калимок-Бръшлен“ обхваща територия от 6000 ха и е създадена с цел да защити една от малкото останали Дунавски влажни зони и уникалното ѝ биологично разнообразие



Надгробна каменна стела



Посветителна плоча



Керамични лампи и статуетка

8.12.12. Исторически музей - Белоградчик



Местоположение и достъп:

3900 Белоградчик,
ул. „Капитан Кръстьо“ №1

Работно време за

посещения:

Октомври-март:

от понеделник до петък:
8:00-12:00; 13:00-17:00 ч.

Април-септември:

всеки ден: 8:00-12:00 ч.;
13:00-17:00 ч.

Информация:

тел.: + 359 936 /5 34 - 69

e-mail:

muzeibelogradchik@abv.bg

web:

www.muzeibelogradchik.com

Обща информация:

Историческият музей в Белоградчик се помещава в „Пановата къща“, красива 200-годишна сграда, образец на западнобългарската възрожденска архитектура, паметник на културата. Експозицията в музея е посветена на Османския период и Възраждането и отразява развитието на занаяти като златарство, дърворезбарство, абаджийство, терзийство, мутафчийство, грънчарство, медникарство. Основният фонд включва над 6000 експоната. Музеят разполага с богата колекция на монети и икони.

В двора на музея е направена малка лапидарна експозиция, включваща каменна пластика от римския период.

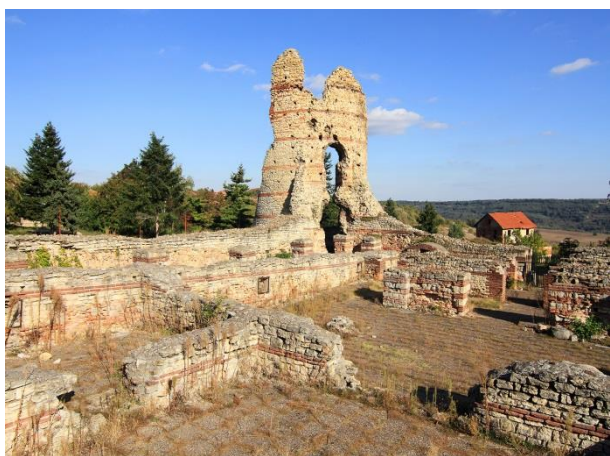


Туристически атракции в близост:

- Най-впечатляващата забележителност е Белоградчишката крепост, обявена за недвижима културна ценност. Изградена е през III в. сл. Хр., с цел охрана на стратегическите пътища в Римската империя. Крепостта е била част и от Византийската империя, а по-късно и от българската държава преди инвазията на Османската империя на Балканите
- Към архитектурно-историческото наследство на региона се причисляват и килийното училище в с. Рабиша, осем православни храма, джамията „Хаджи Хюсеин“ в Белоградчик и няколко възрожденски къщи в околните селища
- Най-отличаващата характеристика на региона е неговото природно богатство. Уникалният природен феномен Белоградчишки скали представлява скален комплекс от красиво извайваеми от природата скулптури
- Недалеч е разположена и пещерата „Магурата“ с красиви образувания и безценни праисторически рисунки. Близко до пещерата се намира Рабишкото езеро - най-голямото по площ вътрешно езеро в България, с идеални условия за плуване, риболов и отдих сред природата
- Други интересни природни забележителности в региона са водопадът Бела вода, биосферният резерват „Чупрене“ и пещерите Козарника и Венеца
- В Белоградчик се намира и единственият Природонаучен музей в Северозападна България с многобройни експонати от флората и фауната



8.12.13. Експозиция - град Кула



Местоположение и достъп:
Античен кастел „Кастра Мартис“
Работно време за посещения:
Няма
Информация:
Няма

Обща информация:

В момента с помощта на РИМ-Видин се изготвя експозиция, свързана с римското културно наследство на региона и кастела „Кастра Мартис“. Тя се помещава в сграда, разположена непосредствено до археологическите останки. Експозицията показва оръдия на труда, битови предмети от късноримската епоха и др., намерени край крепостта, както и умален макет на самата крепост.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ IX. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ



Хистрия Истрия, окръг Констанца, Румъния



На първо място е необходимо целенасочено популяризиране на римското културно-историческо наследство в българо-румънския трансграничен регион, с цел достигне до общественото мнение на информацията, че независимо от това, дали археологическите обекти са видими или не, тяхната защита е от огромно значение за запазването на общата памет и са ценен, но уязвим ресурс за валоризиране на средата и за икономическо развитие.

Необходимо е да се изработи обща концепция и стратегия, имащи поглед върху Долнодунавския римски лимес, с отразяването на локалните специфики и със запазването на местните традиции и обичаи. Това е най-голямото предизвикателство и едновременно проблем, който трябва да се преодолее чрез консенсус между нуждите на археолозите, специалистите по туризъм и изискванията на местните общности и власти - както на общинско, така и на национално и наднационално равнище.

В последните години културният туризъм се развива като една от най-успешните индустрии в различни страни по света. База за неговото утвърждаване е преди всичко потенциалът на културно-историческото наследство (материално и нематериално), което се възприема като един от стратегическите източници за общото социално-икономическо развитие на отделни райони, заради неговата икономическа рентабилност, използването на активи, които са били вече създадени (както в миналото, така и в съвременността), способността на културния туризъм да обучава, информира, популяризира и промоцира културата, историята и традициите на дадена страна или регион и възможността чрез адекватна програма за устойчиво развитие културният туризъм да спомогне да се съхрани и да се възпроизведе културното наследство.

За да бъде осигурено устойчиво развитие на културния туризъм, е необходимо да се съблюдават следните принципи:

- Културно-историческото богатство да се възприема, заедно с многообразието от живи култури, като основен ресурс за туристически интерес;
- Да допринася за съхраняване на културно-историческото наследство и развитието на съвременното артистично творчество и дейности;
- Да бъде неразделна част от стратегическите планове за развитие на местно, регионално и национално ниво при активно участие на заинтересованите лица и институции;
- Като туристически продукт културният туризъм да интерпретира културно-историческото наследство и изкуствата във връзка с останалите форми на туризъм;
- Да се намери баланс между експертните изисквания за съхранение и опазване на културно-историческото наследство и неговата комерсиализация.



Ефективната политика трябва да осигури хармонична връзка между културно-историческото наследство и туризма, довеждаща до устойчивост на създадения продукт и ползите от него, добре работещо обединение между частния и публичния сектор и максимално широко включване на местните общности, гарантиращо икономически и социални придобивки.

Задължително е да се постигне координация между проучвателите и администрацията - местна и държавна.

За да се осигури диверсифицирано предлагане и разнообразие, трябва да се търси връзка с другите видове туризъм, включително и с културните и творчески индустрии. Едновременно с това, трябва да се създаде брандиране, обща нишка, свързаност по маршрута и същевременно индивидуалност и разнообразие в представянето на различните обекти.

Освен рехабилитацията, възстановяването и модернизация на туристическата инфраструктурата е задължително да бъдат насърчени иновациите в областта на опазването и експонирането на културно-историческото римско наследство и туризма.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!



РУМЪНСКО ПРАВИТЕЛСТВО



БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО



РАЗДЕЛ X. ПРИЛОЖЕНИЯ



Крепост „Червен“, с. Червен, Община Иваново, област Русе, България



Приложение 1. Библиографска справка

Приложение 2. Оценка на културно-историческата стойност според методиката

Приложение 3. Проучване, анализ и оценка на състоянието на обектите

Приложение 4. Контекст - продължение на функцията и взаимовръзка с обекта

Приложение 5. Проучване, анализ и оценка на контекста и взаимовръзката му с обекта

Приложение 6. Достъп до обектите

Приложение 7. Карта на транспортната инфраструктура

Приложение 8. Карта на информационната инфраструктура

Приложение 9. Проучване, анализ и оценка на туристическата инфраструктура

Приложение 10. Карта на местата за настаняване

Приложение 11. Карта на местата за хранене

Приложение 12. Взаимовръзка с други видове туризъм

Приложение 13. Карта на забележителностите

Приложение 14. Карта на други видове туризъм

Приложение 15. Карта на защитените зони

Приложение 16. Комплексна оценка на обектите по методиката

Приложение 17. Вариант на маршрут 1 - „Консервативен”

Приложение 18. Вариант на маршрут 2 - „Иновативен”